

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Halid Ziya Uşaklıgil

MAİ ve SİYAH

İnkılâp Kitabevi

ANKA OFSET A.Ş.
Cağaloğlu Cemalnadir Sok. No.24
İSTANBUL — 1988

Halid Ziya UŞAKLIGİL

Mai ve Siyah

Düzenleyen, Yeni Basıma Hazırlayan:

ŞEMSETTİN KUTLU

İNKILÂP KİTABEVİ

YAYIN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Ankara Caddesi No. 95 - 34410 İSTANBUL

HALİD ZİYA
UŞAKLIGİL'in
eserleri:

Aşka Dair (Hikâyeler)

Aşk-ı Memnu

Bir Hikâye-i Sevda

Bir Ölünün Defteri

Bir Şiir'i Hayal

Bir Yazın Tarihi

Ferdi ve Şürekâsı

Hepsinden Acı

Kadın Pençesi

Kırk Hayatlar

Kırk Yıl

Mai ve Siyah

Nemide

Saray ve Ötesi

Solgun Demet

BİRKAÇ SÖZ

Bilindiği üzere “Mai ve Siyah”, Halid Ziya Uşaklıgil’in dört büyük romanından ilkidir. Yazar bu romanında basın ve edebiyat dünyasının bir temsilcisinin kişiliğinde, aşırı hayale yönelik ve aşırı duygusal bir gencin —dış dünyasından çok— iç dünyasını sergilemektedir. Bunun doğal sonucu olarak eserde konunun canlılık dolu işlevi ve hareket daha az; ruh tahlilleri, duygu ve düşünce betimlemeleri daha çok bir alan kapsamaktadır. Dolayısıyla “Mai ve Siyah” tan çalkantılı serüvenler arayanlar değil, kişinin hayal evreninde enine boyuna gezinmek isteyenler gerçek bir haz duyacaklardır.

Bununla birlikte romanın *moeurs* yönleri de yok değildir; on dokuzuncu yüzyıl İstanbul’unun semtler, kişiler, gelenekler-görenekler bakımından kimi gerçek çizgileri ve görüntüleri —sınırlı ölçülerde de olsa— eserde başarılı bir biçimde yerlerini almış bulunmaktadır.

Halid Ziya bu ilk büyük romanını yazdığı sırada otuz yaşındaydı. Daha tam ustalığına erişememişti. Bunun sonucu olarak “Mai ve Siyah” ta daha sonraki üç büyük romanına oranla kimi sürçmelere, teknik aksamalara rastlamak mümkündür. Bunda, içinde bulunduğu yaş dönemi kadar, mensubu olduğu Servet-i Fünun Topluluğu’nun sanat anlayışının ve havasının da etkisi vardır. Nitekim bunun sonucu olarak yazar, zaman zaman romancılık yönünü unutarak ya da bunu bir yana iterek bir edebiyat tarihçisi, bir eleştirmeci gibi davranmaktan kendisini alamamakta ve o yıllarda yenilikçi Servet-i Fünun Edebiyatı’nın karşıtı olan tutuculara —eski deyimle: muarızlarına— karşı kendi topluluklarının şiir ve roman anlayışının bir tür savunmasını da

yapmaktadır. Bu hal kimi zaman bilimsel bir edebiyat dersi niteliğinde, kimi zaman da Ahmet Cemil’le romanın olumsuz kahramanlarından Raci arasındaki tartışmalarda kendisini göstermektedir.

Bu bakımdan, denilebilir ki “Mai ve Siyah” bu yönleriyle, yazıldığı zamanın ve ortamın aktüel havasına bağlanıp kalmakta, bugünün ve yarının okuyucuları için yer yer sıkıntılar, belirsizlikler ve belki bezginlikler doğurabilmektedir.

Bizim, bu elinizdeki düzenlemeyi hazırlarken yararlandığımız kaynak — eski harflerle olanını elde edemediğimiz için— Hilmi Kitabevi’nce yapılan, 1942 basımıdır. “Aşk-ı Memnû” ve “Kırık Hayatlar” da olduğu gibi “Mai ve Siyah” ın bu yeni harflerle ilk basımında da —mürettibin eski harfleri yeterince doğru okuyamaması nedeniyle— anlamı zedeleyen birçok yanlışlar ve hatalar yer almıştır. Bizim, eğer varsa, bu husustaki en büyük hizmetimiz bu tür yanlışları ve hataları en aza indirmeye çalışmamız olmuştur. Nitekim çeşitli kimselerce, her üç kitabın da bu Hilmi Kitabevi baskılarından yararlanılarak hazırlanan sadeleştirmeleri, oradaki yanlış ve hataları oldukları gibi içermektedirler.

“Mai ve Siyah” ı günümüz okuyucuları için yeniden düzenlerken tuttuğumuz yol ve uyguladığımız yöntem, Halid Ziya’nın bundan önce düzenlemelerini yaptığımız (Kırık Yıl, Aşk-ı Memnû, Kırık Hayatlar vb.) eserlerindeki önsözlerimizde enine boyuna açıklanmıştır; onun için bu hususları bir daha yinelemeye gerek görmedik.

Şemsettin KUTLU

SOFRANIN çevresinde yedi kişi idiler.

Birgün “Mir’at-ı şuûn” (1) gazetesinin imtiyaz sahibi Hüseyin Baha efendi, basımevine yüzünde bir başka sevinç parıldayarak girdiğı zaman, dört sayıdan beri süregelen “Dahili Sanatlar” (başlıklı) yazısının altına son sözünü iri bir yazı biçiminde karalamakta bulunan başyazar Ali şekib’e demişti ki:

— Yarın değıl öbürgün Mir’at-ı şuûn, onuncu yılının üç yüz altmış beşinci gününü tamamlıyor. Çarşamba günü için...

Ali şekip hemen karşılık vermişti:

— Hiç bir şey yazamam. şölen verilmeyince bir satır yazı yok.

(1) Mir’at-ı şuûn: Olayların Aynası.

Bu gece işte, Tepebaşı Bahçesi'nde yazı kuruluna o şölen veriliyordu.

Çağrılanlar, Mir'at-ı Şuûn gazetesinin yazarlarından başkaları değildiler. Bütün bu gençler dört saat hep içmişler, bir saat hep yemişlerdi. Şimdi parmaklarının arasında, karnı doyduktan sonra, yalnız uğraşıyor olmak için oyalananlara özgü bir tutumla yavaş yavaş yuvarladığı bir elemanın kabuğunu bir parçada çıkarmaya çalışan Ali Şekip'ten başka hepsi, sandalyelerinin durumunu değiştirmişler; sofradan az çok çekilmişlerdi.

Sofrada artık yemek sonuna doğru görülen bir dağınıklık havası esmekteydi. Kahvenin gelmesine kadar unutulmuş bırakılmış elma, portakal kabuklarıyla dolu son tabaklar, diblerinde kırmızı yudumlar görülen şarap kadehlerinin yanında duruyor, sofranın kenarında yer yer çıkan tütün dumanı bir süre dalgalanarak lambanın çevresinde dönen bir bulut oluşturduktan sonra dağılıyordu...

Beyaz örtünün üzerinde yüksek yemiş tabaklarının, sürahilerin, kadehlerin, oraya bırakılmış bir fesin şarap lekelerine karışan gölgeleri lambanın oynak ışığı altında kimi zaman küçülüp kimi zaman büyüyordu. Şurada devrilmiş bir tuzluk... Ötede birisinin can sıkıntısıyla üç çataldan oluşturmaya çalıştığı bir piramit... Yer yer tabakların üzerine ya da şişelerin yanına bırakılmış peçeteler... Düşmüş de kaldırılmasına üşenilmiş bir bardak... Sofrayı baştan başa örten bir kargaşalık sanki yedi güçlü çenenin saldırısından yorgun düşmüş, bezgin bıkkın bir yıkıntı kümesi biçiminde serilmiş bir sofa.

Hepsi başka bir durumda idi: Bir yanda Ahmet Cemil —tatlı kıvrımlarla bükülerek kulaklarından dolaşan uzun saçları ensesine dökülmüş bir genç— ellerini ceplerine sokmuş, bacaklarını uzatmış, ağzında sallanan sigarasının mini mini bulutlarına süzgün gözlerle dalmış düşünüyor; ta öbür ucunda Sait, Raci —arkadaşlarının şaireyin (iki şair) diye alay et-

tikleri iki genç şair— başka bir şairin ayağına ip takmış sürüklüyorlar; biri —kısa, zayıf, kuru, öyle ki susuz bir yerde yetişmiş sanılır— yanında boş kalmış bir sandalyeye eğilerek iki sandalye ötede imtiyaz sahibi Hüseyin Baha'nın yönetim memuru Ahmet Şevki'ye gizlice anlattığı dertlerini dinlemek için kulak kabartıyor; kafaları buhar ile şişmiş olan bütün bu adamlar geciken kahveyi bekleyerek orada, şu dağınık sofranın kenarında yarım kalmış sözleri tamamlıyorlardı...

Herkes konuşuyor, hiç kimse dinlemiyordu. Düzensiz, ölçüsüz araçlardan oluşan bir müzik kurulu gibi ne başlangıcı olan, ne sonucu olan kırık dökük söyleşmeler, çok içilmiş, çok yenilmiş zamanlara özgü bir başıboş düşünce ve dil akışı...

Ali Şekip elma'sını soymuştu. Bozmayarak, sakatlamayarak çıkarmayı başardığı için kabuğu karşıdaki “iki şairin” arasına fırlattı:

— Raci! Seni çatlattım!.. dedi.

Onlar konuşmalarını kesmediler; Raci diyordu ki:

— Bak düşüncelerimin sonucunu özetini söyleyeyim. On-
da tek bir şey var: “Yalnız ben yazayım, benden başka kimse yazmasın” diyor!

— Demek edebiyat tekeli: İmtiyaz sahibi. Hüseyin Nazmi.

Raci gülerek sustuğu zaman bir aralık arkadaşı —Parlak siyah gözlü, derin kırılmış gür sakallı bir genç— başıyla Ali Şekib'i işaret ederek sordu.

İkisi de onun şakasını anlamamıştı. Uzaktan olayı izleyen kısa, kuru çocuk —Saib— yanlarına yaklaştı; yere düşen elma kabuğunu bir ucundan tutarak gösterdi, nükteyi açıkladı:

Onun anlattığına göre meyvaların kabukları öyle tamam soyulursa şeytan çatlarmış! O, Ali Şekib'in şakasını pek parlak buluyor; kırık kırık bir sinirli kahkaha ile gülüyordu. “İki şair” bundan zevk almadılar. Raci:

— Puf!.. dedi, soğuk!.. Sıfırın altında otuz!.. Şunu Mir'at-ı

Şuûn'un bir sayfasında imza koymadan yayımlasalar, herkes Ali Şekib'in olduğuna yemin ederdi.

Başıyazar işitmedi, kendi kendine:

“— Şimdi de ötekini çatlatmalı!..” diyordu.

Ötede yönetim memuru —kısa, şişman, bıyıkları seyrek, o kadar ki yolunmuş sanılır; yanakları kıpkırmızı, öyle ki berber sakalından iz eser bırakmamak için derisini soymuş izlenimini verir; Hiç bir yaşa sığmaz bir yaşta bir adam ki; yürürken yuvarlanıyor, otururken gömülüyor denebilir— şairlerin bulunduğu yöne döndü, kendisiyle eğlenmiş sanarak:

— Ahmet Şevki Efendi'nin burada olduğu unutulmamalı...

dedi. İşitenler güldüler. Yönetim memurunun kendisinden söz ederken “Ahmet Şevki Efendi” demesinden herkes hoşlanırdı.

Elleri ceplerinde düşünen Ahmet Cemil, hafifçe dönerek dudaklarının arasından bir şey söyledi; ama işitilemedi.

Bu aralık kısa, zayıf, kuru çocuk şairlerin yanından ayrılmış, yeniden imtiyaz sahibinin (kendisine anlattığı) gizli şeylerine ilgi göstermişti. Bu sırada Hüseyin Baha Efendi, basımevi-gazete yönetim işleri memurundan söz ederek ve karşısındakinin bir sözüne karşılık vererek diyordu ki:

— Ne?.. Doğruluk dürüstlük ha?.. Hay bön adam hay! Elini versen parmaklarını eksik bulursun.

Bu aralık Ali Şekip:

— Kahve!.. diye bağırdı. Kahve içmeyecek miyiz?.. Kahve!..

O zaman, birden herkes bir şeyin eksik olduğunu sezinleyerek, onu bekleyerek burada kaldıklarını akıllarına getirdiler. Yedi ses bir nakarat gibi yineledi:

— Kahve!.. Kahve!..

İmtiyaz sahibi —Hüseyin Baha Efendi, kendi adından çok bu görevinin sanıyla anılır— imtiyaz sahibi parmağıyla, uzaktan kahve getiren garsonu gösterdi. Bütün bu çılgın çocuklar ayaklarını vurarak, çırpınarak, bağırarak nakaratı yineliyorlardı:

— Kahve!.. Kahve!..

Eğlenmek, gülmek, bağışlamak için fırsat arayan bu gençler hep alkışladılar. Sanki bu gece sevinç ve neşelerine şu bir fincan kahve ile güzel bir bitiriş vereceklerdi.

Fincanları kapıştılar. Kimisi ayakta durarak, kimisi bir sandalyenin kenarına ilişerek kahvesini içmeye başladı. Tepsinin üzerinde yalnız bir fincan fazla kalmıştı. Garson kararsız bir bakışla yanına yöresine bakındı. Ta ötede, hâlâ o durumda düşünen Ahmet Cemil'i gördü; yaklaşıp dedi ki:

— Kahve sizin mi?

Ahmet Cemil, dalgın, karşılık verdi:

— Sanırım.

Sonra birdenbire doğruldu; elini fincanına uzatarak biraz ötede hâlâ Hüseyin Nazmi'yi, arkadaşı Sait'le çekiştirmesini sürdüren, Raci'ye döndü, kuru bir sesle:

— Demin Hüseyin Nazmi için bir şey söylüyordunuz, dedi; o burada bulunsaydı ne karşılık verirdi bilmem, ama öyle sanıyorum ki sadece bir gülümsemeyle susardı.

Ahmet Cemil'in ağzından bu söz bir çırpıda, hiç sakınılmaksızın çıkmıştı. Raci ilk önce bu biçimde kendisine seslenilişine şaşırılmış gibi göründü; sonra karşılık vermek istedi:

— “Gencine-i Edeb” (1) başyazarını —bu sıfatı küçümseyen bir tutumla söyledi— herkesin sizin kadar değerli bulması gerekmez. Siz, birbirinizin yazdığını anlarsınız; herkesin de sizin gibi anlamasına bir gerek göremiyorum.

Şimdi herkes susmuştu. Havanın içinde sanki bir şimşek çıkmış, bir fırtınanın tutuşmak üzere olduğunu akla getirmişti.

Sait boş fincanını sofraya koydu. Ali Şekip sekizinci elmanın kabuğunu tamamiyle ve tam olarak çıkarmaktan vazgeçti. Hüseyin Baha Efendi, daha iyi dinlemek için, burnunun

(1) Gencine-i Edeb: Edebiyat Hazinesi.

üstünden sürekli düşen gözlüğünü büsbütün salıverdi. Kuru, kısa, zayıf çocuk biraz daha yaklaştı...

Herkes Ahmet Cemil'in başlamasını bekliyordu. Bu uzun sarı saçlı genç hepsince bir başka yaratılışa sahip bir kişi olmak üzere tanılır, o söze başlarken herkes bir saygı duygusuyla susardı. Ama hepsi umutlarında aldandılar; o bekledikleri fırtına patlamadı. Ahmet Cemil hâlâ düşünmesini sürdürüyormuşçasına, tam bir dil ve tutum ılımlılığı içinde dedi ki:

— Bu yargılama biçimi bilmem kabule değer olabilir mi? Sizin edebiyat konusundaki düşüncelerinizi —şu son söz Ahmet Cemil'in ince dudakları biraz kasılarak, ancak sezilebilen bir alaylı söyleyişle yapıldı —herkes gibi ben de biliyorum. Buna şaşmak, garip bulmak şöyle dursun üstelik tam tersine bir izlenim bırakacak bir şey görsem, inanınız ki, ben inanmak istemem. Sizi gücendirmek düşüncesine hizmet etmeyecek kesin inanmanızı belirtmek isterim ki zaten size karşı olan görüşümü ve tutumumu değiştirmek için yüreğimde en küçük bir heves bile yoktur. Ne olur, varsın bizi iltifata değer görmeyen arkadaşlar içinde şair Raci de bulunsun... Bugün, “Gencine-i Edeb” dergisinin iki bin satışına Hüseyin Nazmi sebeptir, diyorlar (1)...

Raci'yi hiç biri sevmezdi. Bulaşıcı bir gülümseme bütün dudakları dolaştı. Herkeste bu sözlerin (etkisiyle) tatlı bir haz uyanıyordu. Raci, küçümseyen bir bakışla karşılık vermeye çalışıyordu.

Ahmet Cemil, dinleyenlerin sevgisine güveni olan bir konuşmacı rahatlığıyla, gülümseyen dudaklarını fincana uzattı. Sözüünü sürdürmekte mahsus gecikiyormuşçasına, kahvesinden bir yudum içti, sonra dedi ki:

(1) Ahmet Cemil bu sözleri büyük övünçle söylüyor. Bir edebiyat dergisinin iki bin satması, 19. yüzyılın sonlarında, büyük tirajdı. Bir bakıma bugün de durum, o zamankinden pek parlak sayılamaz.

— Hüseyin Nazmî'yi küçültmek-aşağılamak için fırsat kolanları anlayamıyorum. Her gün kucak kucak önünüze yığıldığı o güzellikleri, edebiyat yapısının o yeni temellerini görmemek için insanın gözlerini kapamak, 'bugün kaleminden taşan zafer çılgınlığını iştmemek için insanın kulaklarını tıkamak gerekir...

... Şakalarla onu durdurmak istiyorsanız, boş düşünce! Görmüyor musunuz ki bugün dâhiliğinin pınarı coşup taşmaya başlamış bir nehir gibi akıyor; ileriye, sürekli ileriye akıyor!... Onun coşkun dalgalarına set mi çekeceksiniz, çekebileceksiniz?.. Anlamıyor musunuz ki mümkün değil! O, en katıksız kaynaklardan güç alarak, en yüksek tepelerden atlayarak, en gönül okşayan vadilerden dolaşarak, en temiz kayalardan süzülerek büyüye büyüye yükseldi. Düşmanları biraz ağızlarını açsalar boğulacaklar...

Saib —kısa, zayıf, kuru çocuk— zevkinden ellerini ovuyordu. Sait dayanamadı, arkadaşı Raci'den ayrıldı:

— Evet! dedi.

Ali Şekip gizlice Raci'yi gösterdi. Raci kinden, kıskançlıktan olmuş bir duyguyla, sanki boğuluyordu.

Ahmet Cemil, ince parmaklarıyla yumuşak sarı saçlarını taradı; gözleri yarı kaybolmuş, bir yeni esinlenme dalgasıyla tutuşmuş kadar, parlayan yüzü —lambanın ışıyla yarı gölgeli bir tablo biçiminde, kendisini dinleyen, bütün sözlerine katıldıkları gözlerinden okunan bu arkadaşların karşısında— Raci'ye yarı dönük, yarı ona seslenen bir durumda konuşmasını sürdürdü:

— Siz şiirimizin, eskilerin bıraktıkları yerde, olduğu gibi kalmasını görmek istiyorsunuz; ama buna imkân olmayacağına bir türlü inanmak istemiyorsunuz...

Raci'nin dudaklarındaki küçümseme gülümseyişi sanki donmuş, orada yapışmış gibi, ne dağılıp ne açılıyordu.

Ahmet Cemil'in yanaklarına hafif bir renk çıkıyor, dudak-

larına bir titreşim geliyordu. Ama sesi katıksız bir ahenk kadar kulakları okşayan, ruha sıcaklık veren sesi —uçtukça uçuş yetenekleri artan kırlangıçlar gibi— söyledikçe güç buluyordu.

— Şiirin nasıl bir yol izlemesi gerektiğini anlamıyorsunuz. Fuzulî'nin katıksız ve içtenlikli şiirine tercüman olan o temiz dilinin üzerine sanat gibi, süsleme gibi iki belayı musallat etmişler; dilde onlardan başka bir şey bırakmamışlar. Öyle şeyler söylenmiş ki sahiplerine, şair denmekten çok; kuyumcu denebilir...

Bir ucundan tutulsa da silkelense, taş parçalarından başka bir şey dökülmeyecek... Dili donmuş bir yığın haline getirmişler. Bakîler, Nedim'ler, o dâhilik perisinin alınlarına tanrısal bir nur koyduğu adamlar, bu dilden, bu donmuş yığından ne çıkarabileceklerinde şaşkın kararsız kalmışlar. Dili —üstünü örten, süsleme ve sanatlama yükünün altında zayıf, sarı, artık görülemeyecek, belki yok denebilecek bir hale gelen ruhu— Veysî'lerin, Nergisî'lerin eline vermişler; o güzel Türkçe'ye bilmece söyletmişler...

Bunu inkâr etmek mümkün değil... Dört yüz yıl emekle dilin üzerine yığılan bu kof şeyler işte sonunda, zamanla, yavaş yavaş sıyrıılıp savruldu...

Ahmet Cemil şimdi kendisini unutmuş; yalnız göğsünü şişiren, beyninde birteviye aynı vuruşlarla vuran bir durağan düşünceyle söylüyordusuna, kimseye bakmayarak, üstelik söylediğinin ayırımında olmayarak konuşuyor konuşuyor; bütün çevresinde bulunanlar —sanki bu genç konuşmacıdan çıkan bir mıknaş soluğuyla bulundukları yerden yüksek bir noktaya çekilmişler gibisine— kımıldamayarak, gözleri dalarak, soluklarını tutmak isteyerek, bir vaaz verenin karşısında heyecandan uyuşmuş duranlar halinde dinliyorlardı...

— Bilseniz, şiirin nasıl bir dile muhtaç olduğunu bilseniz! Öyle bir dil ki... Neye benzeteyim, bilmem?.. Konuşan bir ruh kadar temiz, sağlam ve iyi anlatıcı olsun. Bütün kederlerimi-

ze, sevinçlerimize, düşüncelerimize, o yüreğin bin türlü inceliklerine, düşüncenin bin çeşit derinliklerine, heyecanlanmalara, öfkelenmelere tercüman olsun!..

Bir dil ki, bizimle birlikte, güneşin batışının hüznünlü renklerine dalsın düşünsün; bir dil ki ruhumuzla birlikte bir yaşın acısı ve umutsuzluğuyla ağlasın. Bir dil ki, sinirlerimizin heyecanına eşlik ederek çırpınsın... Hani ya bir kemanın telinde önüne geçilip tutulamaz, anlaşılamaz, bir kural altına alınmaz ezgiler olur ki ruhu titretir... Hani ya tan ağarmasından önce ufuklara hafif bir renk katışımlıyla dağılmış sisler olur ki üzerlerinde belirgin hale getirilemez, ne olduğu anlaşılamaz yankılar uçar; gözlere öpücükler serper... Hani ya kimi gözler olur ki sonsuz karanlıklarla dolu bir ufka açılmış ölçülemez, nerede biteceği konusunda bilgi edinilmesi mümkün olmayan derinlikleri vardır, duyguları duygulanmaları yutar...

İşte (öyle) bir dil istiyoruz ki onda o ezgiler, o renkler, o derinlikler olsun. Fırtınalarla gürlesin, dalgalarla yuvarlansın, rüzgârlarla sarsılsın; sonra veremli bir kızın yatağının kenarına düşsün, ağlasın; bir çocuğun beşiğine eğilsin, gülsün; bir gencin umutla parlayan bakışına saklansın...

Bir dil... Oh! Saçma söylüyorum sanacaksınız; bir dil ki sanki bütünüyle bir insan olsun.

Ahmet Cemil'in titreyen sesinde ezgilenen katıksız ahenk, dâhiliğin büyüğü değneğine değmiş sanılan yüzünde parlayan bir esinleme yıldızı; lambanın hafif ışığı ve dalgalanan tütün dumanları arasında yükseliyor görünen yapısı; ruhu okşayan bir nazım (manzume-şiir) biçiminde, titrek dudaklarından döken bu sözler, sanki orada bulunanlara bir çekim-çekicilik dairesi içine almıştı.

* * *

Ahmet Cemil'i bir yıldan beri tanıyorlardı. Geçen yıl Mekteb-i Mülkiye'den (Siyasal Bilgiler Okulu) çıkıp da basın

dünyasına atıldığı zamandan beri... Onu bir kez görmek, (kendisini) sevmek için yeterli gelmişti. Herkes severdi; daha doğrusu bir tür saygı duyardı.

Son söz üzerine Ahmet Cemil, yorgun bir halde iskemlesine atıldı. O son sözünden sonra öyle bir hale geldi ki hiç konuşmamış, deminden beri orada sessiz, kendi kendine düşünüyormuş, oturuyormuş sanılırdı.

Raci, yüzü pek kötü bir biçimde kızarmış olarak, yanına yaklaştı; ellerini sofranın kenarına dayayarak yarı alaylı, yarı tehditle karışık bir durumla dedi ki:

— Bunlar öyle şişkin, ama öyle boş sözlerdir ki içinde bir şey bulmak mümkün olamaz.

Ahmet Cemil karşılık vermek istedi. Zaten sofrada genel bir kımıldama olmuştu. Raci'nin karşılık olarak söyleyeceği şeyler kargaşalığa geldi. Şimdi bahçenin müzik takımı gece çalmasına başlamak üzereydi. Kemanlar hazırlanıyor, kırık dö-kük melodi parçaları işitiliyor, bahçe hizmetlilerinden biri elindeki ışıklı değneğiyle dolaşarak halkın yeniden toparlanmasına kadar idare etmek amacıyla, söndürülen (havagazı) lambalarını yakıyordu.

Hep ayağa kalkmışlar, şöyle bir iki tur yaptıktan sonra — bahçenin yan ve ıssız bir yerinde pineklemeğe— ortalarında bir yerde oturmak istemişlerdi. Üstelik Ali Şekip, şölenin hiç bir yönünde eksik bırakmamak üzere, bir nargile ısmarlayacağını imtiyaz sahibine yarı açık yarı kapalı belli etmişti.

Ahmet Cemil izin istedi; o, aydınlık ve kalabalık bir yere şu gizli ve yarı karanlık köşeyi yeğliyor, buradan ayaklarının altında serilen Haliç'in ve İstanbul'un aydınlık bir gökyüzü altındaki görüntüsüne karşı düşünmek istiyordu.

ONLAR ayrıldıkları vakit geniş bir soluk aldı. Sanki büyük bir zahmetten kurtulmuş gibi kendisini yalnız, ötede beride yemek yiyen birkaç kişiden, ara sıra görünen iki üç sessiz hizmetliden başka halktan; biraz ötede uyanmaya harekete başlayan kalabalıktan uzak, düşünceleriyle yalnız kalmaktan (dolayı) büyük bir iç rahatlığı duydu.

Zaten, alışkanlığı olan içki kaçınanlığına karşın, bu gece şu şölen onuruna, biraz da arkadaşlarının aşırı üstüne düşmeleri yüzünden —bu alışkanlığının tersine olarak— biraz ölçüyü kaçırmış, biraz dayanabileceğinden fazlasını içmişti. Şimdi yavaş yavaş beyninden süzülen bir şey; damarlarının içinden, kemiklerinin arasından hafif hafif ürpertilerle akarak; sanki büyük bedenselliğini, kendi kendisini yönetebilme gücünü çekerek ayaklarına doğru çekiliyor gidiyor, vücudunun direniş gücünü direnme mümkün olmayan bir güçle erite erite dağıtıyor gibiydi.

O vakit bir geçici çabayla kendisini toplar; bir uçuşuma yu-

varlanmıyor, toprakların arasına süzölüp akıyor olduğuna güven kazanabilmek istiyormuşçasına gözlerini açar, ayaklarını çekerdi.

Arkadaşları Ahmet Cemil'i böyle bir halde bıraktılar. Onlar gider gitmez dudaklarının arasından:

— Aman bu Raci!.. dedi.

Bu adamdan, ilk tanıştıkları dakikadan başlayarak duyduğu nefreti şu üç sözcükte tamamiyle açıklardı. Onu hiç sevmey, sevmemek mümkün olduğu kadar sevmezdi. Raci o adamlardan biri idi ki dünyaya hiçbir şey olmamaya hükümlü olarak geldikleri halde her şey olmak isterler. Raci de, en çok olamayacağı bir şey olmaya çalışıyordu: Şair...

Ahmet Cemil pek iyi bilirdi ki bu adam, bilmem kimin bir gazeline nazîre söylemek için, bir gün Boğaziçi'nin ta Kavak iskelelerine kadar gidiş geliş yolculuğunu yapmayı göze almış, on kuruş da (1) harcamadan çıkmıştı da ancak iki buçuk beyitle dört uyak bulabilerek geri dönmüştü.

O vakit, çok başarılı bir iş yapmışların haliyle gazeteye geldiği zaman Ahmet Cemil, elindeki kâğıdın üzerinde yirmi otuz çizilmiş satır arasında sağ kalabilmiş altı dizıyla bir dizinin yalnız son bölümünü —evet, son bölümünü— görmüştü. Aman Yarabbi! Şair Raci dedikleri işte bu idi!.. Bu kadar hiçliğıyle birlikte her üstün, seçkin ve güzel şeye, bunların sahibine düşman... Bunun bir güzel şeyi beğendiğı, elinden bir şeyler gelen bir arkadaşının değerini bilip beğendiğı daha görülmemişti.

Sanki başkalarındaki bir üstünlük ve seçkinliğin onaylanması kendisinde bir noksanlık doğuracakmış gibi bir küçük, güzel bulup beğenme gülümsemesini bile esirgerdi. Bu adamın beğendikleri yalnız ölülerden başkaları değildi. Ölüler, on-

(1) Günümüz değerlendirmesine göre, en az, bin lira.

lar artık olağanüstüleşmiş ve şu edebiyat pazarından çekildikleri için rakiplikten arınılmış olarak kalmışlardır.

Ahmet Cemil bir gün bir batı edebiyatçısından aktararak: “Mezartaşı ünlenme heykelinin oturduğu tabandır” dediği zaman, orada bulunan Raci’ye dönerek:

“— Al sana göre bir söz, öyle değil mi?” demişti. Bu yolda şakalarla Raci’yi kendisine düşman etmişti. Ama ne sakıncası var? Zaten Ahmet Cemil yalnız herkesçe değerlendirilip beğenilmiş olduğu için onun düşmanlığını kazanmış olmuyor muydu? Herkesçe beğenilmiş, değerlendirilmiş olmak sözüne de Ahmet Cemil gene bir kapsam vermez.

İnsanın olsa olsa kendi mesleki dışında olanlarca, yani yan tutmayan kimselerce değerlendirileceğinde kuşku yoktur diye düşünür. Onu arkadaşları seviyorlardı; ama o sevgi içinde kimbilir ne kadar saklı kinler, ne derin kıskançlıklar vardır. Bugün kendisini beğenip değerlendirenler, yarın —kendilerini düşürmeye neden olabilecek bir şey yazsın— bakınız nasıl gürlерler. Ah, bu basın dünyası!..

Bir yıldan beri o dünyanın az deneyimlerini mi görmüş, acılıklarını mı çekmişti? Okulda iken nasıl düşler düşünürdü!.. Bugün kimbilir ne kadar gençler vardır ki o dünyada bir zevk bulunduğunu hayal ederler; ama bir kez bu çirkin basın hayatına girseler...

Ahmet Cemil, kin ve kıskançlık denince, hep Raci’yi düşünür. Bu adam basın dünyasında bir tür yaratıkların özel bir örneğidir. Düzeltme işlerine bakarken, düzeltme yanlışlarına dikkat edeceği yerde, ötekinin berikinin hatalarını bulmaya çaba gösterir. Bir gün örneğin Ahmet Cemil’in bir yazısında yanlış bir ilgi bağ cümlesi bulduğu için bir hafta (çınunla) alay geçer.

Aşırı ölçüde kuralları iyi bildiğini ileri sürerek bununla övünür. Arapça’yı, Farsça’yı pek iyi bildiği savındadır; ama bir kez arapça bir gazetenin üç satırını Türkçe’ye çevirememiştir.

Gazetede ki görevi muhbirlerin getirdikleri haberleri gözden geçirip düzeltmekten başka bir şey değildir. Ne vakit küçük bir yazı yazmaya gerek duyulsa, bu işin kendisine verileceğinden korkarak, akşam biraz fazla kaçırduğundan söz ederek, sersem olduğundan dem vurur.

Basında onu kimse sevmez. Hele yönetim memuru —o kendisine Ahmed Şevki Efendi diyen yuvarlak adam— Raci'den söz edilse ateş püskürür, onun kadar avans olarak para alan, gazetede kimse bulunmadığı zamanlara rastlarsa, gelen ilanların ücretini cebine indiren bir yazar —işte basında bulunalı on yıl oluyor— hiç görmediğini söyler...

Ahmet Cemil:

“— Aman bu Raci!..” dediği zaman işte bütün bu ayrıntılar o üç sözcüğün söylenişinin içine sıkışmıştı.

Bakınız, başyazar Ali Şekip büsbütün başkadır. Raci ile tam bir zıtlık oluşturur. Uzun boylu, geniş omuzlu, açık yüzlü, ancak otuz beş yaşında olan bu adam biraz safça —bu deyimde zariflik ağır basmalıdır—, biraz budalaca olmakla birlikte, “Mir’at-ı Şuûn” yazı kurulunun en çok bilgili olanıdır. Hukukla ilişkisi vardır, çok kitap okumak sayesinde az çok bir şeyden anlar. Küçük yaşından beri basında çalışmıştır. Dünya siyasetinin en az önemli olan ayrıntıları bile ezberindedir. Sanki bir ansiklopedi (1) gibi beyninin içinde yapraklar döndükçe bilgilerinin çeşitliliği kendini gösterir. Fizik bilgileriyle ilgili bir şeyin yanında yönetimle ilgili bir konuya rastlanılır.

Bununla birlikte son derece alçakgönüllüdür; bildiklerine pek kesinlikle inanmayanlara özgü bir korkaklıkla, herkesten iyi konuşabileceği konularda (bile) susmayı yeğlemek adettir. Onun için, kendisini tanıyanlar, ondan hiç korkmazlar; yanında en saçma şeylerden söz ederler de o (bunları) düzelt-

(1) Halid Ziya, o zamanlar daha dilimize girmemiş olan **ansiklopedi** için “kaamûs-ı ulûm” diyor.

mekten utanır. Üstelik Raci'nin gazellerini güzel bulmamaya bile cesaret edemez. Zaten edebiyata kesinlikle sokulmaz, bundan anladığını ileri sürmez.

Birgün bir fıkra (küçük yazı) yazmıştı da, arkadaşlarına okumak üzere gazeteye getirdiği halde okuyamaksızın:

“— Alay edeceksiniz, neme gerek? Bana siyasal yazı yazmak ne güne duruyor?” diyerek yırtmıştı.

Onun için Ahmet Cemil de, bu küçük bir çocuk kadar utanış adamının içtenlikli bir dostudur. Ali Şekib o adamlardan ki, insan ellerini ellerine koyacak olursa, onlardan duyulan temizliğin ve katıksızlığın sıcaklığı ile hayatın birçok kötülüklerinden yürekte meydana gelen buzların eridiğini sezinler. Ahmet Cemil, Ali Şekib'in yalnız bir şeyini bağışlayamaz: O da bütün utangaçlığıyla birlikte, bu adamın ara sıra şaka etmek istemesidir.

Bu tertemiz yüreği incitmiş olmamak için, Ahmet Cemil en katlanılmaz şakalarını bile hoş bulmuş gibi görünür. Onun şakaları ile eğlenen özellikle Raci ile Sait'tir. Raci yaratılış bakımından dolu bulunduğu hayinliğe, Sait de kendine özgü bir karaktere sahip olmayıp da ötekini berikinin yaptığını taklit etme alışkanlığına uyarak, Ali Şekib'e ağız açtırmazlardı.

Sait üzerinde Ahmet Cemil'in belirgin bir görüş ve düşüncesi yoktur; çünkü Said'in (kendisinin) belirgin bir varlığı yoktur. Sait, her soruya “evet” diyen, her duyduğu düşünceye:

“— Benim de düşüncem budur!” karşılığını veren, ama bütün bu döneklği zaten beyni gayet hassas bir eksen üzerinde çevrilmeye hükümlü olarak yaratılmış olmaktan başka bir nedenle yapmayan bir gençtir ki, (kimseye) kötülük etmez. İyilik etmeye çağırılmazsa iyilik etmek de aklına gelmez; kişiliğinin gerçekten var olup olmadığından insan kuşku duyabilir. Üstelik şiirine de katlanılabilir bir adam olduğu için, Raci ile çoğunlukla aynı duyguda çıkmasına Ahmet Cemil gücenmez.

Saib —kısa, zayıf, kuru çocuk— Ahmet Cemil’in sinirlerine dokunan işte bu yaratıktır. Bunun görüntüsünden duyduğu soğuk ürpermeyi, üstelik Raci için bile duymaz. Saib, o küçük yapıda yaratılmış, kemikleri gelişmemiş, kasları kemiklerinin üstünde kurumuş, küçük gözlü, ufak yüzlü, her zaman ayakta, her zaman kımıldama halinde; kulaklarıyla gözleri her zaman bir uğraşma içinde, bu dünyaya görülmeyecek şeyleri görmek ve işitilmeyecek şeyleri işitmek için gelmişçesine, örneğin Ali Şekib’in, bilmem nerede bucak müdürü olan eniştesine yazdığı bir mektubu yandan okumaya çalışırken kulaklarını odanın köşesinde yönetim memuru Ahmet Şevki Efendi’nin, kâğıtçıyı az para ile savmak için harcadığı konuşmalara yöneltirdi.

Onun için, örneğin çarşamba günü, imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi’nin evinde uskumru dolması olacağını bilir; çünkü bir gün önce mürettip yamağı Emin’e:

“— İki okka alacaksın, dolmalık olacağını unutma. Geç kalırsan yarına yetişemez...” dediğini tamamiyle işitmiştir.

Raci parasız kaldığı vakit, Ahmet Şevki Efendi’nin çekmeceğinde para olup olmadığını Saib’ten sorup araştırır; çünkü o, herhalde çekmecesinin bir köşesine atılan bir ilan ücretini görmüştür.

Örneğin birkaç kişi arasında konuşma sırasında, bir söz gürültüye karışsın da anlaşılmasın, Saib’ten sorunuz; o kesinlikle anlamıştır, size de anlatır. Ona her yerde rastlanılır. Gazetede herkesten çok işinin başına gelip gittiği, bir kitapçının hesap defterini tuttuğu; sabahleyin Mekteb-i Hukuk (Hukuk Fakültesi) derslerine gittiği halde, Babiâli Caddesi’nden çıkarken bakınız, bir basımevi kapısında, örneğin, o gün Ahmet Cemil’in bir manzumesinin iki beytini okurken; biraz ötede tütüncü dükkânına uğrayarak filan derginin filan sayısının ne kadar satıldığını araştırırken; gazeteye giriniz, yazı masasının kenarında:

“Selanik özel temsilcimizden aldığımız bir mektuptur..” diye başladığı bir kâğıda yalancı bir mektup uydururken görürsünüz.

Gazetede herkesten çok o çalışır; çeşitli yazılar yazar, yabancı gazeteleri okur, çevirilerini yapar, taşra mektuplarını özetler...

Ahmet Cemil’in bu çocuk üzerine —çocuk diye ünlüdür; çünkü yirmi yaşını herhalde geçmiş olmakla birlikte, çocukluktan kurtulamamıştır— duyduğu şey.

Bakınız, işte şimdi bile sanki vücudunu iki kol tutmuş, sonu olmayan bir derinliğe çekiyordu. Kendisini toplamak istedi; ama düşüncesinin bütün kendini yönetme gücüne sahip olmakla birlikte bedenini kaplayan o büyük bitkinliğe karşı koyabilmesi mümkün olmadı, mümkün değildi. O vakit kendi kendisini zorlayarak, sanki bedeninden yavaş yavaş uzanıp gidiyormuşçasına uyuşan bacaklarını çekti. Bahçenin bu yüksek noktasının önünde sayılan bütün görüntüyü bir düşün silinmiş biçimlerine benzeten bulanmış gözlerinde yeterli bir güç toplamak istedi.

O sırada mızıkanın uzaktan gelen ahengini taklit ederek kendisine biraz dayanıklılık vermiş olmak üzere hafifçe, belirsizce ılık çalmaya başladı...

Şimdi Ali Şekip, Raci, Sait, Saib... bütün yüzler beyninden silinmişti. Bu çalınan şeye tanıdık çıkıyordu, neydi? Her vakit, bahçeye hemen her gelişinde dinlediği bir şey... O vakit aklına geldi: Waldeufel’in ünlü valsini ne vakit dinlese bütün hayali açılır gelişirdi. Onun adını kendine özgü bir dille Türkçe’ye çevirmişti: Barân-ı elmas! (1) Ne güzel, ne hayallemeler getiren, nasıl dünyalarını açan bir ad...

(1) Elmas yağmuru. Bu “barân-ı elmas” tamlaması, **Mai ve Siyah** romanının özünü ve ana tema’sını oluşturduğu için, metindeki ilk geçişinde onu olduğu gibi aldık; öteki bölümlerde sadece Türkçe karşılığını veriyoruz.

BAKINIZ, işte gözlerinin önünde gördüğü şeyler: Başının üzerinde açılan bu gökyüzünde, yazın şu sıcak gecesine özgü bir buğu ile örtülü sanılan bu mavilikler (1) içinde titriyormuş duygusunu uyandıran bütün bu yıldız alayları, bunlar bir elmas yağmuru değil mi?

İçkinin etkisi altında bulanarak süzülen gözlerinin önünde donuk mavilikler üzerine avuç avuç sarı pullar serpilmiş (olan) gökyüzü sallanıyor; şimdi karşıdaki tepelerin uyuyan sırtlarına dökülecek, ya da denize doğru akan belirsiz tablo yavaş yavaş yükselse yükselse yerler gökler gecenin bu aşk havası içinde büyük, uzun, vücudu yaka yaka eritip dağıtan bir öpüşle birbirine sarılarak tek bir varlık olacak sanıyordu.

Ah! bu elmas yağmuru... Bahçenin durgun havasını dağıtan, bir aşk esintisi, sıcak ve baygın bir soluk gibi sanki ta gök-

(1) Romanın adında olduğu gibi “mavi” kelimesi her zaman “mâî” olarak geçmektedir. Biz bu sözü yalnız adda bırakıp metinlerde Türkçemizde kullanılan söylenişini aldık.

lerin sezilemeyen yüksekliklerinden dökülen bu ezgiler... Kimi zaman yüreğin en derin noktalarından geliyormuşçasına içten gelen, hafif, sanki sessiz-suskun; kimi zaman bir duygulanma kaynayıp fışkırmasına yansımışçasına patlayarak, çığlık kopararak, kimi zaman bir yakınma iniltisi, kimi zaman bir kahrolmuşluk iniltisi...

Şimdi Ahmet Cemil, altından yer kaçıyor, başından gökyüzü uçuyor, bedeni bir boşluk içinde yuvarlanmaya başlıyor sanısndaydı.

Elmas yağmuru!..

İşte, işte, sanki göklerden dökülen, karşısında şu bayırın eteğinde yer yer parıldayan, denizin siyahlıkları içinde şurada burada ışıldayan bu ışıklar; işte, işte dans ediyor, yağıyor... Onlar da bir elmas yağmuru; ama hayatta yüksek şeylere meftun olmuş gözler gibi aşağıdan yukarıya yağıyor; ta o göklere, o üzerinde gülümseyen nurlara, çalkalanan maviliklere doğru yağıyor.

Bir düşünce içinde, ya da büyü bir dünya karşındaydı. kemanların titreyen iniltileri, flavtanın kahkahaları, sanki bu enstrümanlardan, bütün bu kirşlerle tahta ya da bakır parçalarından büyü bir solukla canlanarak, kanatlanarak uçşan küçük küçük ezgiler birbirine atılıyor; birden ötekine bir ayrılık acısının sesi, ötekinden bir ıştırıp iniltisi, şundan bir özeleş inlemesi, başka birinden bir umut cevabı çıkarak, bütün o zavallı insan ruhuna özgü acılıkların tatlılıkların hazinesini taşıyor. Mavi, siyah kelekler gibi uçşarak birbirleriyle dudak dudak bir birleşme-kavuşma içinde dağılıyorlar, yükseliyorlar... Sonra bunlar o parlak gökyüzünün maviliklerine, şu karanlık denizin siyahlıklarına serpiliyor; işte, işte şu aş-

ğıya süzölen, şu yukarıya uçşarak siyahlara bürönen soluk ışıklar! Elmas yağmuru...

Son bir ezgi tufanı ile birdenbire bir karar (müzık seslerinin duruşu) bütün bu hayaller zincirlemesine bir son çekti. Ahmet Cemil sanki bir düştöen uyandı, yanına yöresine baktı. Şimdi her şey gerçeğe geri dönmüş oldu.

Başını çevirdi; burada niçin bulunduğunu anlamak için düşündü, baktı, o zaman aklına geldi. Arkadaşları kuşkusuz orada, işte şuracıktan bir parçasını gördüğü, bahçenin kalabalığı arasında olacaktı. Onların yanına gitmeye ne gerek var? Ta ötede dönen bir tablonun yalnız bir parçası biçiminde gözünün önünden akıp giden şu seyrancıklara, ağaçların arasında küme küme oturan bütün bu halka kendisinin bir bağı, ilintisi var mı ki gitsin de o kalabalığın içine atılsın? O, bu dünyada herkesten uzak, herkese yabancı değil mi?..

Şimdi kendisini biraz topluyor, şakaklarında hafif bir serinlik duyuyor, beynini ateşten bir bulutla örten buhar yavaş yavaş açılıyordu. Onun dünyası işte şu yavaş yavaş açılan beyninin içindeki mavi bir gökyüzü, o mavi gökyüzünün içinde birçok gülümseyen umut yıldızlarından başka bir şey değildi.

Orada da bir elmas yağmuru...

İşte, gözlerini kapayınca görüyor: Mavi bir gökyüzü altında büyük bir kırsal yer ki sabahın hüzünden, neşeden, renkten ve karanlıktan, sessizlikten ve ezgilerden, gölgeden ve hayalden; o birbirinin hem aynısı hem de gayrısı sanılan zıtlıklardan meydana gelmiş hali altında daha uykusundan tamamiyle ayılamamış mahmurluklarla yüklenmiş sisler arkasında boğulan ufuklara doğru uzayıp gitsin...

Üzerinde bir gökyüzü ki geceden kalma siyahlıklarla gündüzün ilk parıltılarının birleşmesinden oluşmuş esmer bir renkle gözleri lutuflandırır; bir belirsiz renk altında mavi bir atlas halinde görünen gökyüzünün derin bir köşesinden çobanyıl-

dızının beyaz gülücüğü hâlâ görünür; bakir bir katıksızlıkla aydınlanmış bir göz gibi bakmaktadır...

O lacivertliklerin bir yanında, daha belirsiz, bir nurdan toz savruluyor gibidir. Bu kırsal yerin üzerinden, o gökyüzünün altından, bir peri alayının kanatlarıyla dalgalanıyor denebilen hafif bir hava uçar ki dikkat edilirse bir ruhsal dünyanın ezgili sesine benzer melodilerle titrer. Bütün görüntüler sabahlara özgü o renkli belli belirsizlik içinde hava ve hayalden oluşmuş bir gölge biçiminde durur. Ama bir zaman gelir ki birdenbire bir görkemlilik çağılayıcı dökülür; biraz önce sönük duran gökyüzü sanki bir yangınla dolar. Ufkun bir köşesinden güneşin göğsünden kırsal bölgeye bir nur tufanı döker.

Gökyüzünün bu görkemli yangını altında kırsal bölge karmakarışıklıktan sıyrılır, bütün ortalık taze bir hayatın canlılığı ile tutuşur...

Ahmet Cemil burada, hayalinin bu gösterişli tablosunu yansıtırken:

“— Ah! o umut güneşi!..” diyordu. Onu ne kadar yıllardan beri bekliyordu...

Daha yirmi iki yaşındaydı. Öyle bir yaşta, gençliğin öyle bir duygusal döneminde ki düşünüş, aydınlık bir gökyüzünün elmas yağmuru altında parlak hulya dünyalarında kanatları kırılmış bir kuş gibi daha topraklara düşmemiş; gözler ışıklı bir hayal ufkunun nurlarıyla dolu iken bir perde altında siyah bir köşenin açılmak üzere olduğunu daha görmemiş ; yalnız aydınlık, güler yüzlü bir sabahın düşüne dalmış; umut güneşinin üzerine ta uzaklarda bir ufku içinde hazırlanan bulutların dökülmeye hazır olduğunu anlamamıştı.

Daha yirmi iki yaşında; bütün ruhsal dünyası yalnız bir umudun gerçekleşmesini bekliyor...

Üne erişmek, edebiyatçı olmak, herkesçe tanınmak... Bugün o kadar acılıklarına göğüs vermek için hayatını zehirlediği bu edebiyat dünyasının birgün yüksek doruklarına çıkmak

ve adını o kadar yükseltmek ki... O, düşünüp hayal ettiği o yüksek dereceye bir sınır bulamıyor; sonra da bu denli yükselme emellerine kapılıyor olduğundan (dolayı) kendi kendine utanıyordu. Edebiyatçı olmak, ün kazanmak... Yıllardan beri bütün düşüncesi bu değil miydi?

Daha okulda iken bir kimya kitabının üzerine başını dayayarak, gözleri ötedeki siyah tahtanın üzerinde unutulmuş, yarım kalmış bir cebir denklemine dalarak, düşünsel bir hayal rüzgârı üzerinde, bilinmez emeller uzayında uçtuğu zamanlardan beri bütün varlığını kaplayan emel, üne erişmek isteği değil miydi?

Ahmet Cemil her zaman aceleci ve telaşlı yürüyüşü ile, sanki koşarak Babiâli Caddesi'nin kenarından çıkarken şu kitapçı dükkânları, cam kapıların aralarından ayırt edilen şu kibatevi gelip gidicileri, bu basımevleri; sabahtan akşama kadar düşünce ve sanat hareketlerinin biricik kanalı olan şu cadde, bir gün olacak ki kendisinin fethetmiş olduğu bir yer haline gelecek...

Şimdi birkaç eski okul arkadaşıyla sekiz on kalem sahibinden başka herkes için tanınmayan biri olan bu genç, bugün koltuğunun altında bir iki kitapla buradan bir gölge gibi çıkarken, bir gün olacak ki rastgele bir kitapçının dükkânına gözü ilişecek olursa, okuldan yeni çıkmış iki genç edebiyat amatörünün birbirine, kendisini gösterdiklerini sezinleyecek...

Ah, o zaman göğsü nasıl bir kıvanç havasıyla şişecek! Şimdi oradan bilinmeyen bir cisim biçiminde geçiyor; gören yok, bakan yok; ama o zaman?.. Geçtiği yolun üzerinde adının yavaşça fısıldandığını işitecek ve ciğerlerinden sıcak bir şeyin aktığını duyacak...

Zaten bu sonuca, bu umudun gerçekleşmesine layık olmak için az mı acılar çekmiş, hayatın az mı dertlerine eziyetlerine, güçlüklerine katlanmıştı? Ama bu yaşa gelinceye kadar...

Ahmet Cemil'in düşüncelerine bir ara verme daha girdi: Uzaktan imtiyaz sahibi Hüseyin Baha ile yönetim memuru

Ahmet Şevki Efendi'nin yaklaştıklarını gördü. İmtiyaz sahibi gelince dedi ki:

— Allah cezasını versin! Bir türlü kendisini toparlayıp düzelemeyecek. Evde kendisini bekleyen karısını, çocuğunu düşünmek yok ki... Gene oraya gitti; ötekilerini de birlikte sürükledi. Biz üç kişi kaldık; artık yavaş yavaş yola çıksak!..

Ahmet Cemil, Raci'nin ikide birde Palais de Cristal'de geç vakite kadar kaldıktan sonra geceyi de evinden başka yerde geçirdiğini bilirdi. Kaç kez talihsiz karısı gazetenin kapısına kadar gelerek, beş altı yaşındaki yavrusu ile, kocasını arattırmış; Ahmet Cemil'le birlikte bütün arkadaşlarını, nasıl bir karşılık vermek gerekeceğinde şaşkın bırakmıştı.

ON dokuz yaşına kadar Ahmet Cemil tamamiyle —hayatta mümkün olabildiği kadar— mutlu idi. Ondan sonra babasını kaybedince geçim kaygısı, hayat mücadelesi başlamış; kendisinin deyimiyle, ağzına göre bir “Piyâle-i telhî-i hayatın zehrâbesine” dudakları değmişti (1).

Babası Davavekili idi. Ailesini iyi geçindirecek kadar para kazanırdı. Zaten ailesi Ahmet Cemil’in annesiyle on sekiz yaşındaki oğlundan, on dört yaşındaki kızı İkbâl’den oluşmaktaydı.

İyi bir aile babası, evine tutkun, eşine çocuklarına tamamiyle bağlı, özellikle namuslu... Ahmet Cemil ne vakit babasından söz etse, namusluluğunu dile getiren öykülerin sonu gelmezdi. Onun anlattıklarına göre bir seferinde babası kabul etmiş ve ücretinin yarısını önceden almış olduğu bir dava-

(1) Ahmet Cemil, şaka yollu, Divan Edebiyatı’nın ağdalı düzyazı dilini kullanıyor. Anlamı şöyle: “Hayatın acılık dolu kadehinin zehirli suyuna”.

nın, sonradan haklı bulunmadığını anlayınca, birden geri çevirmiş ve almış olduğu parayı geri vermeye karar vermişti. Ancak bu kararın yerine getirilmesine büyük bir engel vardı ki o da paranın Süleymaniye'deki mini mini evlerinin onarımına harcanmış olmasıydı. O vakit saatlerce düşünüldü; bir çıkar yol bulunamadı. Annesi Emniyet Sandığı'na rehin edilmek üzere, küpesiyle yüzüğünü önerdi. O vakit babasının bütün duygusallığı nasıl taşmıştı...

Karısının elmaslarını rehine koymak!.. İşte bu mümkün değil... Kendisinin bir altın enfiye kutusu, bir güzel saatiyle bir ağır altın kösteği vardı; bunlar rehine konuldu. Fazla olarak çok aşırı bir faizle bir tefeciden para alındı; o haksız davadan vazgeçildi.

Bu adamın (Ahmet Cemil'in babası) yalnız bir kaygısı vardı: Ailesini mutlu etmek... Yıllarca bütün düşüncesini adadığı bu amacı sağlamak için kendisini, evet yalnız kendisini birçok şeylerden yoksun bırakarak, (hır yere) araba ile gitmek isteklerini yenip onlara üstün gelerek yokuşları, çamurlu sokakları yaya tırmanarak, geçen yılın giysisini bu yıl da giymeyi uygun ve yararlı bularak, bulmaya çalışarak, üstelik arkadaşlarının (kendisini) cimrilikle suçlamalarına gülümseyerek para biriktirmişti.

Ufak bir şey. Birçok adamların bir dakikada bir zarın hevesine terk edebileceği kadar ufak... Ama bu ufak şey bu namuslu aile babasını yıllarca yormuş, yıllarca alnını terletmişti. O para ile işte şimdi karısını, çocuklarını sokak ortasında kalmaktan koruyan Süleymaniye'deki şu beş odalı evciği, Ahmet Cemil'in zaman zaman gülerek: "Bizim konak!" dediği barınak alınmıştı.

Ahmet Cemil, bu evin nasıl alındığını hiç aklından çıkarmaz: O vakit on dört yaşında vardı. Tam okula yatılı olarak girdiği yıl... Babası oğlunu ev alınmadan önce okulda yatılı olarak bırakmadığı için o vakte kadar beklemişti. O gün, ilk

kez olarak kira evinden kurtulup kendi evlerine geldikleri gün, nasıl bir telaş içindeydiler! Bütün eşya aşağıdaki mermer avluya, mutfığa, sokağa bakan odaya tıkmış, her şey birbirine karışmış; babası, annesi, kızkardeşi bu gürültünün içinde şaşırılmıştı.

Bu karışıklığın içinden hangisini almak, hangisini nereye koymak gerekeceğinden şaşkın kararsız kalmışlardı. O vakit babasıyla annesi arasında bir süreden beri sürüp gelen konu yeniden canlanmış, o —babasına Kula’dan armağan olarak gelen— kilim döşemelerin yukarıdaki pembe odaya mı yoksa sofaya mı konacağı sorunu tazelenmişti. O vakit herkes kendi görüşü ileri sürdü. Herkesten kastedilen de Cemil’le İkbal... Cemil, doğal olarak, babası gibi pembe odayı, İkbal annesine uyarak sofayı uygun görüyorlardı.

Sonunda hizmetçi kız —taşralı iri yarı bir kız— hakem olarak atandı. Hizmetçi şaşaladı. Bu egemenlik sanının önemi altında beyni darmadağın oldu. O hem pembe odaya, hem sofaya yandaş çıkıyordu. Onun düşüncesini uygulamak gerekseydi kilim-döşeme ikiye bölünecekti.

Kendi evlerine gelmiş olmak, herkeste eğlenceye bir yönelim uyandırmıştı. En küçük nedenlerle bir şakalaşma yapıyor, gereğinden fazla gülünüyordu. Bu önemli konuda da bir eğlenceye yol açmış oldu: Ahmet Cemil’in fesini kura çantası yaptılar; iki kâğıt parçasına “pembe” ve “sofa” sözleri yazıldı. O vakit talih yargısını verdi; pembe odaya (talih) yar oldu. Şimdi ne vakit Ahmet Cemil, o eskimek bilmeyen kilim-döşemenin üstüne otursa, babasının bir yargıç ciddiliğiyle elini fese sokarak:

“— Göreyim seni pembe oda; senin acımana kaldı!” deyişi gözlerinin önüne gelir.

O vakit ne kadar mutlu idiler. Her akşam yemekten sonra saatlerce birlikte otururlar; babası yazısını yazar, kanun kitaplarını karıştırır; Ahmet Cemil bir köşeye büzülür, dersine

çalışır; annesi oğluna bir gömlek ya da kızına giysi dikmekle uğraşmaktadır. İkbâl —kız çocuklarını her zaman annelerinin eteklerine sürükleyen bir duygu ile— annesinin yanında, örneğin babasının eskimiş para kesesinin yerine geçmek üzere, yeni bir kese örer; ara sıra bu dört kişiden birinin ağzından çıkıvermiş rastgele bir söz söyleşmelere yol açar. Ahmet Cemil başını kaldırır, İkbâl güler, babası bir öykü anlatır. Kimi zaman bütün bu uğraşmaların türü değiştirilir...

Babası yazılarını bitirmişti. Ahmet Cemil dersini yapmıştı. Daha yatağa girmek için epey bir zaman vardır; o vakit ortaya bir başka iş çıkar: Babasının Mesnevî'ye (1) pek merakı vardır, (kitabın) gelişigüzel bir yeri açılır. Her yeri çekici ve sürükleyici olan bu kitabın bir öyküsü okunur. Ahmet Cemil'in küçük yaşından beri eğitim-öğretim ortamındaki bütün adımlarına yol gösterici olan bu baba o vakit oğluna ders verir: Bir inceliği, bir espriyi anlatmak, bir mazmunu yorumlamak için saatlerce yorulur; bu genç beyini bir gonca gibi, nazik parmaklarla açmaya çalışır...

Kendi evlerine geldikten sonra bu gece çalışmaları haftada sadece bir kez olarak kaldı. Ahmet Cemil okulda yatılı olduktan sonra bu aile kurulunun önemli bir direği, haftada altı gece (orada) hazır bulunamaz oldu. Babasının deyimine "iskemle üç ayaklı" kaldı. Ama ne yapalım? Her şeyden önce çocuğu hayata hazırlamalı. Üstelik mümkün olsaydı da, İkbâl'i de (okula yatılı) verselerdi. O vakit iskemle iki ayağı üzerine durmaya çalışırdı...

Ne kadar yazık!.. Şimdi iskemle gene üç ayak üstünde; ama bu kez eksilen ayak, o kadar önemli bir ayak ki iskemle duramıyor...

(1) Mevlana Celalettin Rûmî'nin tasavvufa ilişkin, altı ciltlik büyük eserinin adı.

O vakitten sonra bu küçük mutlu aile nasıl değişmiş, ansızın bir kaza vuruşuna uğrayan bu yuvacık nasıl darmadağın, başaşağı düşmüş gibiydi.

O vakitten beri o pembe odanın içinde o kilim-döşemenin üstünde bir şey noksandı. Bu evin bütün havasında hayatın büyük bir ögesi eksilmişti. O noksana kendilerini alıştırıramışlardı. Hele ilk yas günlerinde bir akşamüstü, örneğin kapı çalınsa, İkbâl'in:

“— Babam geldi!..” diyeceği tutardı. Yemek sofrasının başında toplantıkları zaman hepsinin beyninde çizili olan o yüz, sanki daha orada, karşılarında imişçesine, o yemeğe başlamadan (ötekiler) ellerini uzatmazlardı.

O vakit acılı bir yas sessizliği başlar, bu sofrâ başında bir mezarın sessiz iniltisi egemenliği sürer, ciğerlerinden çıkan bir hıçkırık boğazlarına kadar gelir takılır, lokmaları geçmez; bu anne, yaşların saldırısı ile titreyen gözlerini oğlu ile kızına dikerdi. Bir ara için bu üç kişinin gözleri birbirine rastlayıverse o hazır duran yaşlar birbirini uyandırır, taşardı. Yiyemedikleri lokmalarıyla hüznü duran tabaklara damlar:

“— Ne oldu, bu çocukların babaları ne oldu?” sorusu sofranın havasında uçar gibi olurdu.

Kaç sabah Ahmet Cemil yatağından, göğsünde bir ateşle kalktıktan sonra, sanki korkunç bir düştten uyanmış da sabahleyin o düşün altından mutlu bir gerçek çıkacakmışçasına odasından yavaşça yürüyerek babasının odasına gitmiş; onu daha yatağının içinde rahat bir uyku ile uyuyor (halde) görecekmiş umudu ile titremişti.

O günden sonra hayat savaşımlı ne korkunç başlamış, geçim yükü bu zayıf omuzlara nasıl çökmüştü!..

O zamana kadar hayatın daha ilk bölümünü bile okumamıştı. Ah, okulda geçirdiği zamanlar!..

Ahmet Cemil öğrenimini herkes gibi izlemişti. Önce Süb-yan Mektebine (1) gider gelirdi. Ama bu zamana ilişkin anıları o kadar belirsizdir ki nasıl okumaya başladığını, bu mektepte ne yaptığını pek karışık bir biçimde aklına getirebilir:

Yalnız büyük bir oda, o odanın içinde sıra sıra kürsüler, ta karşıki duvarda iki büyük kara tahta, gene karşıki köşede yüksekçe bir minder üstünde beyaz sarıklı muallim...

Oh! Bu muallim ne güzel bir adamdı, seyrek sakallı, oldukça genç, temiz... Hele mavi bir cübbesi vardı ki (kendisine) pek yakıştı. Ahmet Cemil bu ayrıntıları (belleğinde) pek iyi tutmuştur. Unutamayacağı şeylerden biri de mektep arkadaşlarının arasında biri, belki de gene mektebe gelip giden bir büyük adamın oğlunun bir hizmetlisi vardı ki başlıca Ahmet Cemil'e musallat olmuştu. Kaç kezler onu ağlatmış, hocaefendiye başvurmak zorunda bırakmıştı. Üstelik bir kez —bilmem, bir tokat sorunundan dolayı olmalı— babası bile mektebe gelerek hocaefendiyle oldukça şiddetle bir konuşmada bulunmuştu.

O gün... Ahmet Cemil'in bir şeyden haberi yoktu; sabahleyin her zaman olduğu gibi mektebe gelmiş, yerine oturmuştu. Dersler daha başlamamıştı. Çocuklar hep kürsülerin üstünde sallana sallana, yarı sesle, derslerini yineliyorlardı. Odanın içinde bir uğultu vardı. Birdenbire bu uğultu durdu; derin bir sessizlik...

Ahmet Cemil başını kaldırdı; herkes bir yere bakıyordu. Bir de ne görsün? Babası... Ahmet Cemil şaşırды, yanaklarından ateş çıktı, bunaldı. Neden? Babası neden gelmiş olacak? Şimdi hocaefendi ayağa kalkmış, onu karşılamış, oturmuşlar, görüşmeye başlamışlardı. O vakit bütün suskun ve şaşkın duran öğ-

(1) Tanzimat'tan sonra kurulan ilk ilkokullar. Yarı mahalle mektebi, yarı ilkokul niteliğinde öğretim kurumlarıydı.

renciler, şu küçücük halk da hocanın bu uğraşımından yararlanarak yerini değiştirmeksizin harekete başladı.

Komşu çocuklardan biri gözüyle, başka birine Ahmet Cemil'i gösterdi. Bu işaret, bu önemli haber bütün odayı dolaştı. Bir dakika içinde herkes bilgi edindi ki bu gelen Ahmet Cemil'in babasıdır; o dünkü olay için geliyor. Gözler hep Ahmet Cemil'den hizmetliye —öla ki adı Bilal— Bilal'dan Ahmet Cemil'e gidip geliyordu. Zenci (çocuk) nêrdeyse beyazlanmak derecesine geliyordu.

Sonra ne oldu? Ahmet Cemil artık ötesini bilmiyor, o kadarı aklında kalmış. Çocuklukta hep böyle değil midir? Anılar hava ve zaman etkisiyle yıpranmış, delik deşik olmuş bir sayfa biçiminde kalır. Zamanında en çok etki eden şeyler, anılar tablosunda en derin kazılır. Üstelik Ahmet Cemil gözlerini kapayınca anıları arasında bu olaydan sonra kendisini birden o mektepten ayrılmış ve başka bir mektepte bulur...

Bu kez büyük bir mektep, üstelik Ahmet Cemil'in resmi giysisi bile var. Küçük bir asker önemini almıştır. Öyle ya artık askeri Rüşdiye'sinde (askeri ortaokul).. Önce ne kadar utanmıştı! O büyük okulun içinde ilk günleri korkarak yürür, kendi sınıfından başka bir yere giremezdi. Sınıflarında seksenden çok çocuk vardı; ama Ahmet Cemil bu seksen kişiyi iki yüz kişi gibi görürdü ve babasına da o yolda bilgi verirdi de bir türlü inandıramazdı.

Burada her şey başka türlüydü. Öteki okulda sıralar halinde birbirini izleyen saatte bir hocanın önündeki kürsüye gidip oturulduğu halde, burada her iki saatte bir başka hoca geliyordu.

Bu ilk yılda ne öğrendi? Onu kesinlikle bilmiyor. Yalnız matematikten pek sıkılırdı; hocası da ona musallat olmuştu, her zaman tahtaya onu çekerdi. Zavallı kaç kezler o iki yüz kadar önemli görünen seksen arkadaşınının karşısında kara tahta-

nın başında perişan, utanılır, mahvolmuş hale düşmüş, kendisini kaybetmiş, yavaş yavaş ağlamıştı...

Bununla birlikte bir süre sonra onu başçavuş (mümessil) yaptılar. Bakınız, bu önemli olayın aslını hâlâ anlayamamıştır. Niçin başçavuş oldu, başçavuş olmak için ne yapmıştı? Matematik derslerinde tahta başında ağlamaktan başka bir erdemlilik göstermiş miydi? Daha da pek küçüktü; ama bütün çocuklar ona saygı duymaya başlamışlardı. Örneğin sınıfın en gürültülü bir zamanında, bir etüd sırasında, bir telaşla içeriye dışarıdan girer, elindeki cetveli önemli bir tutumla (bir sıraya) vurur: “Efendiler!..” diye başlar, ince sesiyle bu söylev başlangıcı sınıfın ortasına düşer düşmez, bir sessizlik... Herkeste bir dikkat, bakalım başçavuş ne diyecek?...

Mini mini başçavuş ne der? Sınıftakilere iletilecek müdür beyin bir emri... Bu bir oyundur; ne müdürün bir şey dediği var, ne de bildirilecek bir emir. Amaç bir kez onların dikkatini çekip düzme bir şey söyledikten sonra; ama tam bir ciddilikle, işin aslı esası olmadığını sezdirmeyerek, evet, ondan sonra bir kez sağlanan sessizliği korumayı sürdürmek...

Ahmet Cemil’i başçavuş olduğu gün görmeliydi. Evet, nasıl göğsü şişkin, bu mutlu haberi bir an önce (eve) vermek için sabırsızlıktan nasıl koşarak gelmişti! Kapıyı açan (hizmetçi kız) Seher oldu. “Başçavuş oldum” sözünü önce onun yüzüne attı. Artık babasının geleceği zamana kadar annesine başçavuşluğun önemini anlattı: İki yüz kişi! Şaka değil!.. Bunları gözetimi altında tutmak... Sabahleyin çoğunlukla yoklama defterini o okuyacak. Bu yoklama defterinden evde bezginlik getirdiler. Ahmet Cemil okuldan geldi mi, başka bir oyun yoktu. Doğru yukarı sofaya çıkar, babasının başçavuş oluşuna ödül olarak aldığı siyah tahtanın başına geçer, okuldaki ciddi tutumunu takınır, yoklama defterini okumaya ve sürekli olarak da karşılıklarını da vererek...

Mehmet Efendi, Kırkçeşme... Var! Necmi Efendi, Fatih... Var!.. Ruhsar Efendi, Zeyrek... Yok! Ve böylece sürüp gider.

Bu defter bir kez okunur; ondan sonra hoca efendi gelir. Örneğin matematik hocası —artık matematik hocasıyla arası iyileşmiştir— hoca efendi sanki yoklama defterini açar:

“— Hüseyin Nazmi Efendi, Saraçhane —bu Hüseyin Nazmi Efendi, şimdi “Gencîne-i Edeb” dergisinin yazarı olan gençtir— derse çağrılır; hoca efendi sorar:

“— Efendi, darb (çarpma) neye derler?”

“— Bir sayıyı başka bir sayı kadarınca yineleyerek çoğaltmaya darb derler.”

“— Geçin tahta başına!”

Hüseyin Nazmi Efendi tahta başına geçer, tebeşiri eline alır, hoca efendi emreder:

“— 24605... Yazdınız mı? Ha! Şimdi bunu darbetmeli... 67 ile... Anladınız mı?”

Ahmet Cemil kimi zaman bu taklitle derse o kadar dalar ki babası gelmiş, yavaşça yukarıya çıkmış; arkasından annesiyle kızkardeşi gelmişler, orada bir yere birikerek sessiz ve tatlı bir gülümsemeyle kendisini seyre koyulurlar da o bunu sezinlemezdi. Sonra gözleri oraya ilişiverince, donar kalır, elindeki tebeşiri nereye atacağını bilemezdi.

Babası, bu okuldan alıp kendisini Mekteb-i Mülkiye’ye götürünceye kadar bu oyun sürdü. Ama orada Ahmet Cemil’e bir ciddilik geldi. Artık kendisine büyük bir adam gözüyle bakmaya başladı. Üstelik —bu on dört yaşındaki çocuk— buraya gidip gelirken çanta taşımaya bile tenezzül etmez oldu; kitaplarını bir gazeteye sarar, koltuğunun altına yerleştirir, bir “Kalem Efendisi” (1) tutumunu takınırdı.

Hayatının mutluluk sayfaları hep bu okulda geçen mutlu günlere ilişkin tatlı anılarla doludur.

(1) Devlet dairelerindeki küçük dereceli memurlara eskiden böyle denirdi.

Hüseyin Nazmi ile asıl sevgi iplikleri burada bağlanmıştı. İkisi de bir sınıfta idiler; ikisi de yatılı olmuşlardı. O vakit aile yaşayışından uzak düşen bu iki genç yürek, birbirleriyle içtenlilik dolu bir yakınlık oluşturdular; emelde ve düşüncede de bir ortaklık kurdular. Zaten duygularında, dış etkileri alıp bunları değerlendirmekte, düşüncelerin belirtilmesi ve kafaya yerleştirilmesi biçiminde aynı anlayışım içindeydiler.

Örneğin ikisi de bir şeyi tuhaf ya da garip bulmakta, bir düşüncüyü beğenmek ya da geri çevirmekte, bir olaydan etkilanmekte ya da ona ilgisiz kalmakta her zaman görüş birliğindeydiler. Onun için, sevişmek, o insanlar arasında o kadar tatlı olmakla birlikte pek az rastlanılır biçimde gerçekleşen sevişmek, bu iki tertemiz yürek için pek kolay bir şey oldu. Hem de o kadar ki bütün öteki sınıf arkadaşlarına yabancı kaldılar.

Aralarındaki yakınlık, başka bir yüreğin (kendilerine) katılmasına katlanamayacak ölçüdeydi. İlk yıllarda arkadaşlıkları duygularını birbirlerine aktarmaktan fazla bir şey değildi; ama sonraları... Taze beyinleri gelişmeye başlayıp okuduklarını anladıkları zaman, işte o zaman, ikisinde de bir okuma deliliği başladı. İlk okuma heveslerine özgü, doymak bilmez bir açlıkla, her ellerine geçeni okumak istediler.

Önce öyküler, kitapçılardan kira ile alınmış, ya da arkadaşlarından bin rica ile istenilmiş çeviri ya da yerli bir alay öykü okudular. Çoğunlukla birlikte okurlardı. Sınıfın bir köşesinde, ıssızca bir yere çekilirler, kitabı çekmecenin içine yerleştirirler; Ahmet Cemil yavaş sesle okur, Hüseyin Nazmi dinler ve işitemediklerini göz ucuyla süzerek tamamlardı. Her iki arkadaş görüş ve düşüncelerini, yüreklerini bir kitabın bir sayfasında böylece ortaklaştırırlardı.

Bir ara öyküden tiksindiler; o ilk önce duydukları tad aldıkları istek ve merak kayboldu. Ama okumak gereksinmesi olanca şiddetiyle sürdü. Tarih okumak istediler; ellerine ge-

çen bir eski tarihi yarıda bıraktılar. Okulda zaten dersleri değil mi? O yetmez miydi? Hayale dalmaya —Ahmet Cemil’in Fransızca’dan çevirip kullandığı “mâfevkal’arz” a (1)— öylesine yönelik düşüncelerini, geçmiş zamanların mezarı demek olan, tarihe sürüklemekten tad duymadılar. Ama utanarak bunu kimseye de açıklamak istemezlerdi. O kadar hayal arayan gençler olmaktan değil, ama (öyle) görünmekten korkuyorlardı. Edebiyat sınıfına geçtikleri zaman (2) hayal kurmaya elverişli bir alan aramakla dolu olan düşüncelerine yeni bir uçuş gökyüzü açıldı: Şiir...

O vakit, şiir adına meydana getirilen bütün yeni ürünleri okudular. Okumak deyimi yeterli olmaz; onların arasından koşular. Sonra, serin bir kaynaktan ayrılamayan çöl yolcuları gibi, gene o ciğerlerine taze bir canlılık veren kaynaklara geri döndüler; okuduklarını bir daha okudular, kimi parçaları ezberlediler. Sonra buldukları şey yetmedi, dahasını bulmak istediler; ama artık onları doyurabilecek türden şeyler bulamıyorlardı.

Ruhlarını tatlı bir uyuşukluk içinde kapsayıp çeviren bu ufuk, bu şiir ve hulya alanı o kadar dardı ki... O zaman aradıklarını bulmak için eski divanları okumak istediler: Fuzulileri, Bakileri, Nef’i’leri, Nebi’leri, Nedim’leri araştırdılar. Bir ara bunların kimisinde, hele Nef’i’de buldukları dil görkemi düşüncelerini örtüp kapladı, duygularını bunalttı. Söylenen sözlerin tantanası altında şaşırdılar. Aşırı süssüz gösterişsiz bir beste mırıldanmak türünden, yalnız bu dil musikisine aldanarak okudular; sonra o musikinin asıl temel ruhuna dikkat etmek istediler. Ama bunlar o kadar donuk ve sessiz, ya da

(1) Dünyaüstü-ötesi şeyler, aşırı hayal dünyası, bir bakıma da metafizik anlamlarına.

(2) Şimdiki ortaokul’la lise gibi, o zaman Mülkiye’nin ilk bölümünde Türkçe dersleri görülür, ikinci bölümünde bu dersler “edebiyat” a dönüşürdü.

o kadar patlamalar arasında o denli canlılıktan yoksun göründü ki, ruhlarını istedikleri gibi titretmekten uzak kaldı.

Bir zaman geldi ki aradıklarını bulmak umutlarını kestiler; okumaya küstüler, okumaz oldular. Ama bu durgunluk, tembellik süresi —bir gün geldi ki— o yıllarca okumanın tohumlarından filizler çıktığını göstererek geçti. Sanki bir kıştan sonra bir bahar... Bu genç düşüncelerin baharı gelişmeye başlamıştı.

Birgün Hüseyin Nazmi, utanarak, Ahmet Cemil'e —gece yatağında iken yazmış— söylemiş olduğu bir ayışığı betimlemesinin ilk dört beytini okudu. Ahmet Cemil karşı çıktı:

“— Yatakta mehtabı betimlemek olur mu?” diyordu. Ancak biraz da kızarmıştı. Niçin? Ertesi sabah o da ayışığı betimlemesinin öteki dört beytini yapmış bulundu.

Artık bir uğraşı alanı bulunmuş oldu. Ya okul kitapları?.. Oh! Onlarla uğraşılmayalı zaten pek çok zaman olmuştu. Okula girdikleri zamandan başlayarak sınıfın bir türlü yüksek derecelerine heves edememişlerdi. Sınıfın orta bölgesinde yaşamayı yeğliyor görünürlerdi. Önce okumalardan, şimdi karşılıklı şiir yazmalardan çalabildikleri saatlerle ders kitaplarına ayırdıkları zaman kendilerini şu orta bölgede tutmaya yetiyordu.

Bir tatil günü birlikte geziyorlardı. Genç çocuklara özgü bir şiir hevesiyle her gezdikleri yerde, her gördükleri şeyi buna fırsat sayarlardı. Örneğin o gün Köprüden geçerken (vapurun) bacasından çıkan dumanlar için bir benzetme yapmak, Beyoğlu'na çıkarken rastladıkları kürklü bir başlık giymiş mini mini sarı bir Alman kızı için bir manzume söylemeye yeltenmek gibi çocukça şeyleri olurdu. Ama artık böyle etkilenmeden kendileri de bıkkınlık duymaya, bunları kendileri de gülünç bulmaya başlamışlar; beyinlerinin içinde büyük düşünceler bulup da onların büyüklerine oranla küçük kalanların kendilerinden duydukları bıkkınlığa benzer bir şey sezinler olmuşlardı.

O gün Beyoğlu'ndan geçerken bir kitapçı dükkânının önünde durdular. Vitrinde dizili kitaplara bakıyorlardı. İkisi de, özel çalışmaları sayesinde Fransızca'yı, okullarda mümkün olan dereceden çok daha fazla bir oranda öğrenmişlerdi.

Birden Ahmet Cemil dedi ki:

— Ah! Bak başlığa... Herhalde bir şiir kitabı olacak.

Hüseyin Nazmi baktı. Ahmet Cemil'in gösterdiği kitap Edmond Haraucourt'un “L'ame Nue” (1) adlı şiirler kitabıydı. Ahmet Cemil bunu hemen kendi özgü dili ile “Rûh-ı Üryan” diye Türkçe'ye çevirdi.

İkisinde de bu kitabı satın almak için birden bir istek uyanı. Utangaç bir tutumla içeri girdiler; Fransızca sormaya cesaret edemeyerek, kitabı istediler. Hüseyin Nazmi parasını verdi.

Ahmet Cemil'in deyimince Hüseyin Nazmi Maliye İşleri Müdürü'dür. Çünkü Ahmet Cemil'in her zaman boş ya da boşa benzeyen cebine karşılık Hüseyin Nazmi'nin cüzdanı her zaman dolu ya da doluya yakındır.

Kitabı aldıktan sonra bir yere gitmek istediler. Hava güzel, ama soğuktu. Hüseyin Nazmi dedi ki:

— Ne zararı var, bak güneşe? Bu güneşin altında, bunu denize karşı, Taksim Bahçesi'nde, ta o tepede, Üsküdar'ın denize akan tablosunun karşısında okuruz.

Oraya kadar gittiler. Şimdiye kadar Fransızca bir seçmeler dergisinde görebildikleri eski birkaç manzumeden başka bir şey okumamışlardı. Bu, ellerine aldıkları ilk şiir kitabı oldu.

Taksim Bahçesi'ne girdikleri zaman ellerinde tuttukları kitabın daha okumadan önceki lezzetiyle yürekleri sanki bir sırlar evinin çekici tatlılıklarına ulaşmak için ilk adımı atıyormuş-

(1) “Çıplak Ruh” anlamına. Nitekim Ahmet Cemil de bunun Osmanlıca tamlamasını yapıyor. Kitabın adını “Yalın Ruh” olarak, aktarmak belki daha uygun.

çasına tuhaf bir halde duyguluydu. Ta bahçenin sonuna kadar geldiler. Orada yeşil tahta banklardan birine ters olarak, yüzlerini deniz yönüne çevirerek, kış güneşinin hafif sıcaklığıyla yarı kızgın taşlara ayaklarını dayayarak oturdular.

Kitabın neresinden başlamak gerekeceğini kestirmekte kararsızdılar. Anlayıp anlamamak sorunundan da korkuyorlardı.

— Bir yerinden aç bakalım, talihimize ne çıkar!..

Talihlerine “Mezar” başlıklı manzume çıktı. Önce Ahmet Cemil, sesli olarak, biraz acemilere özgü kararsızlıkla okudu. Birden anlayamadılar. Şiirin ötesinde berisinde kafaları durakları; pek iyi bilmedikleri sözcüklerin üzerinde bir süre durdular. Sonra anladıklarını anlamadıklarını birer çözüm basamağı edinerek, manzumenin okunuşu bitince gözleriyle, susarak ikisi de ortaklaşa uzun uzun süzdüler.

Birden Hüseyin Nazmi:

— Of! Ne umutsuzluk ve üzüntüyle dolu bir şiir!.. Ne de in bir bezginlik ve acı!.. dedi. Ahmet Cemil gözlerini ayırmıyordu. Sanki bütün ruh dünyası bu gam dolu şiirin yası altında eriyip gitmişti.

Hüseyin Nazmi ekledi:

— İyice anlamak için kafamın içinde çevirisini yaptıkça sanki bu güzel yas ve umutsuzluk tablosunun renkleri hep sisleniyor, kaçıyor. Dikkat ediyor musun? Şu şiirin yapısındaki ahenk, onun umutsuz ruhuna nasıl yakışıyor? Bak nasıl hafif başlıyor? Önce en hafif seslerden, sözlerden oluşmuş bir başlangıç... Bir inilti ezgisi gibi yavaş yavaş, sanki sürüklene sürüklene gidiyor... Çevirisini yapınca o hüzünlü müzik, o yasal tutumu kayboluyor. Çeviri, sanki bestesi kaybolmuş bir söz gibi soğuk (kalıyor)...

Hüseyin Nazmi, ileri sürdüklerini ispatlamak istiyormuşçasına, kırık dökük çeviriye başladı:

“Sanki ufuklar bir ölümün hedef yeri olmuş.. Yüreğim, mezarlarının beyazlıklarıyla karanlıklar altında yatıyor. Eski mermerlerin arasında mezarımın tablosu perişan bir oynayışla sallanıyor..”

Ahmet Cemil gülerek Hüseyin Nazmi’ye baktı:

— Berbat oluyor; saçma mı söylüyorsun?

“Yeryüzü, gökyüzü, her şey mevsimini yitirmiş; bu sonu olmayan çöl üzerinde hiç bir pırıltının ısıltısı yok! Yalnız bir kenarı bulutların kemirmesiyle kırılan hilal, ölüleri mi mahbus bulundukları yerlerde ürpertiyor, titretiyor..”

Ahmet Cemil ekledi:

— Sanki niçin sadece “titretiyor” demiyorsun? Ya da Türkçede herhalde bir şey eklemek gerekse “ürpertiyor” yerine “ürkütüyor” demeli ki sözcüğün son uzun hecesi birden kesilmesin. Bak, şu üçüncü dörtlüğü “hepsi uyuyor” diye çevirmenin kötü düşeceğini sanıyorum. Bana kalırsa gene o havayı koruyarak çevirmeli; ama biraz başlangıcı süsleyerek:

“Hepsi hâbide-i sükûn... Sürur, ümmid, aşk, fazilet, cesaret... Mezaristanın başka bir hayat hengâmesinin mahvolmuş kuvvetleriyle dolu... Halbuki henüz kefenlerimin kâffesini sayıp bitirmedim..” (1)

Hüseyin Nazmi atıldı:

— Of, bu halbuki!.. Hem yanlış çeviriyorsun. Tâdat etmek sözlerinin buradaki gücü başka olacak. Çevirinin şöyle olması gerekir sanırım:

“Henüz ölülerimin silsilesi bir hâtimeye vasıl olmadı... Lakin bazan bu azab cehenneminde kıvrananlar o zulmetlerin

(1) “Hepsi sessizliğin uykusunda... Sevinç, umut, aşk, erdemlilik, yüreklilik... Mezarlığını başka bir hayat dönem ve düzeninin yok olmuş güçleriyle dolu... Oysa daha kefenlerimin tümünü sayıp bitirmedim...

arasından feryad ederek sanki elemelerimle istihzâ için kalkarlar ve karşımda müstehzi heyûlâları rakseder..’ (1)

Bu çeviri bitince birbirine bakıştılar; sonra yaptıkları çevirilerden kendileri de utanarak gülüştüler.

Hüseyin Nazmi:

— Aman, bu ne saçma şeymiş! dedi.

İkisi de bir süre çevirinin soğukluğundan üşüyerek sustular. Sonra Ahmet Cemil, aslını bir daha okumak istedi. Açık sesle, şiirin kaldırabileceği hüznü hali okuyuş biçiminde izleyerek, yavaş yavaş, düşünce düşünce yineledi.

Sesinin ahengi, içtenlikli bir duygulanışla ölçünün ağır akışı üzerinden hastalıklı bir su akışı gibi akıyor, sözcükler uzun bir yas iniltisi halinde hafif kıvrımlarla uzayıp gidiyordu. Bu okuyuş biçimi şiirin yas ve umutsuzluk havasını iyiden iyiye yorumladı. Böylelikle, manzume bittiği zaman her ikisi de sustular.

Bu, bir tür sarhoşluk veren şiir şarabı beyinlerini okşayarak uyuşturmuştu. Öyle sessiz, kendilerinden geçmişçesine, karşılarında güneşin parıltılarıyla parlayan tabloya: Ta uzakta, denizin kucağına süzülün Üsküdar’a, beride bir süre sürdükten sonra birdenbire kesiliveren Boğaziçi’nin görüntülerine, Üsküdar iskelerinden kalkan bir vapura; Beşiktaş’tan karşıya ağır ağır geçen bir kayığa uzun uzun baktılar.

Birkaç gün önceden beri süregelen yağmurlar yalnız o sabah dinerek gökyüzü açılmış, güneş hafif bir sıcaklık yayan ışığını bol bir cömertlikle saçmıştı.

Bahçenin çok yağmur yemiş otlarından, ağaçlarından, topraklarından bir buğu yükseliyor, güneşin altında titriyordu.

(1) “Daha ölümlerimin birbirini izlemesi bir sonuca varmadı, sona ermedi... Ama kimi zaman bu ezin cehenneminde kıvrananlar o karanlıkların arasından çılgınlık atarak sanki acılarımla alay etmek için, karşımda alaycı karatılı dans ediyor..”

Ta karşılarında Çamlıca tepelerinin üstünde hava titreşim yapıyor; ıslak topraklardan yükselen sisli bir soluk, sanki askı daymış gibi, hafif hafif sallanıyordu.

Bahçenin toprak kokusu, demin ellerindeki kitaptan fışkıran o apartı, duduru tatlı su; karşılarındaki titrek havanın altında buğulanan güneşli görüntü, denizin üstünde birbirini kovalıyormuş gibi uçuşup kaçışan ışık parçaları; beyinlerine tatlı bir uyuşukluk veriyordu. Öylece düşündüler, düşündüler. Sonra birdenbire Ahmet Cemil dedi ki:

— Ah, neler duyuyor, sezinliyor da çözümleyemiyorum. Bir şey yazmak, o duyguların içinden bir şey çıkarmak istiyorum; ama bir kez ne yazmak istediğimi belirleyebilsem. Şurada —beynini gösteriyordu— bir şey var, bir şey duyuyorum ama düşlerde tutulamayan biçimler gibi, parmaklarımdan kaçıyor (lar). Bilir misin nasıl şey? Bak şu gökyüzüne, ne görüyorsun? Maviliklerden oluşmuş bir deniz...

Gözlerinle onun içine girmeye çalış. O mavilikleri yırtmak için uğraş, ne görüyorsun? Mavi... Her zaman mavi... Değil mi? Sonra bak ayağımızın altındaki toprağa, ne buluyorsun? Donmuş, siyah bir renk... Of! O siyah toprakları parçalayarak içeriye bak; in, in, in; ne kadar inebilmek elden gelebiliyorsa o kadar in; ne buluyorsun? O siyahlıklar içinde ne buluyorsun? Siyah... Her zaman siyah, değil mi?..

İşte, öyle bir şey yazmak istiyorum ki yukarı bakılrsa mavi ve her zaman mavi; aşağı siyah, her zaman siyah... Bir şey ki mavi ve siyah olsun. Hasta mıyım, bilemiyorum; ama ah! o ne yazmak istediğimi bilsem; onu şöyle karşımda resmi çıkarılmış, resim haline getirilmiş (olarak) görmek mümkün olsa!.. İşte o vakit sanıyorum ki artık ölebilirim. Hayattan payını tamamiyle almış bir adam olarak gözlerimi kapayabilirim.

* * *

Bugünden sonra bütün müsveddeler yakıldı. Bir harf bile bırakmadılar. Bütün o içlerine doğan betimlemeleri, veremli kızlar ağzından söylenmiş ezgileri, darmadağın çiçeklere seslenmeleri, çocuğunun mezarında ağlayan anneleri (dile getiren şiirleri) Fuzuli'ye, Baki'ye, Nedim'e (yapılmış) nazîrelerle birlikte yakıldı, Tahmis'ler, Tesdis'ler parçalandı; her şeyden önce okumak, duygularını eğitmek gerekeceğini anladılar.

Yalnız yazmakla, her zaman işleyen işçi gibi, sanatın aynı derecesinde kalacaklarını; ama eğer gerçekten sanat sahibi olmak isterlerse gerçek sanat adamıyla tanışıp uyuşmak, onların hünerini, gizlerini analiz etmek gerekeceğinde birleştiler. Önce akla yatkın bir düzen ve planla başlamak hevesindeydiler. Bir edebiyat tarihi dizisi buldular. Sırayla okumaya karar verdiler. İlyada'ları, Odisse'leri okuyacak oldular; bunları yarıda bıraktılar.

Hüseyin Nazmi'nin getirttiği bütün eski edebiyata ilişkin kitapların ötesinden berisinden beşer onar sayfa kesilmekle kaldı. Daha yakın zamanlara inmekte acele ediyorlardı. Yunan ve Roma edebiyatlarının üzerinde fazla duramadılar. Üstelik orta çağlardan sonra iki üç yüzyıllık edebiyatı iki üç ayda, esneye esneye uyuya uyuya, geçtiler. Yeniden umutsuzluk duymaya başladılar; biraz daha yakın zamanlara gelmek istediler: Goethe'ye Schiller'e, Milton'a, Young'a, Byron'a, Hugo'ya, Musset'ye, Lamartin'e kadar geldiler...

O vakit bu evrenin lezzetleriyle kendilerinden geçerek uzun, pek uzun bir süre (bu evrende) kalmak gerekeceği bakışlarında belirlendi. O şiir denizini içine daldılar. Artık derslerini bütününüyle savsaklar olmuşlardı. Okulda bütün kurtarabildikleri vakitleri bunlara ayrılmış bulunuyordu. Dilde güç kazandıkça şiirin tadına kanamaz olmuşlardı.

O yıl sınavlarını pek zor verdiler. Ama bunun onlarca ne önemi var?... Asıl, sınavdan sonraki iki ay tatili beklemekteydiler. Bu iki ay içinde istedikleri gibi okuyacaklardı...

Ama, ne kadar yazık ki ne kadar yazık! Dert ve felaket insanları en çok umuda sarıldıkları zamanda hırpalamaktan zevk alır. Ahmet Cemil o iki ayı, Hüseyin Nazmi'nin her yaz ailesiyle gittikleri Erenköy'deki köşkünde geçirmeye hazırlanırken, talih kendisi için başka bir şey hazırlamakla uğraşmaktaydı: Babası bu sırada vefat etmişti.

AHMET Cemil için bu felaket öyle bir beklenmeyen vuruş idi ki, bir süre bütün beyni dönmüş gibi sersemlik şaşkınlık içinde kaldı.

Onda, şiirle uzun süredir yakından ilgilenmek, hastalıklı denebilecek bir duygusallık meydana getirmişti. Öyle bir duygusallık ki bu duygusallıkla hastalıklı olanları başkaları için, anlaşılmaz, davranışlarında akla yatkın hareket edip etmediğine kesin yargı verilemez; hareketlerinde, düşüncelerinde, duygularında bir büyüklük olduğu kanısına varılır da bunun yerinde olup olmadığını onaylamaya cesaret edilemez bilinmez şeyler haline getirir.

Öyle bir duygusallık ki bir gün hayatı bütün çirkinlikleriyle, aç kalmış ailelerden, gözsüz genç kızlardan (1), beynini bir kurşun parçasıyla dağıtan umutsuzluğa düşmüşlerden, (şuna

(1) Elimizdeki, yeni harflerle ilk (1942) baskısında, “gözsüz” olarak geçiyor. Belki dizgi yanlış ve kelimenin aslı “öksüz” olabilir.

buna) avuç açan beyaz saçlı adamlardan, çocuklarını kilise kapılarına bırakan annelerden (1), bir şarap şişesinin yanında insanlıktan sıyrılmaya çalışan kara bahtlılardan, bütün o çirkinlikten meydana gelmiş (gibi) gösterir. İnsana:

“— Kaç, bu hayattan kaç!” der.

Başka bir gün (ise) gözlerinin önüne bütün güzelliklerini döker: Bulutların arasında nazlı nazlı yüzen bir ay, türlü renklerden yangınları içinde ufuklardan çekilip giden bir güneş, etekleri denizlere dökülmüş yeşil dağlar gösterir:

“— Sev, bu doğayı sev!” der.

Bir gün mutlu, başka bir gün mutsuz; bu dakikada çok sevinçli, biraz sonra hüznü yapar. Ya da bir anda yüreği hem sevinç ve neşe, hem de gamla doldurur. Öyle bir duygusallık ki bir hastalığa benzer de değildir.

* * *

O felakete uğradıktan sonra Ahmet Cemil, bütün duygu yetenekleri yokolmuşçasına, dönmüş bir varlık haline geldi. Artık yatılı gidemediği okuluna yalnız başına gidip geliyordu. Okumuyordu; üstelik sevgili şairlerini, o ruhunun en içtenlikle arkadaşlarını yoldaşlarını bile, kendileriyle olan yakınlığını sürdürmeye değer bulmadı. Hüseyin Nazmî’den de eskisi kadar hoşlanmıyordu.

Yalnız bir şeyden hoşlanıyordu: Sessizlik! Evde de onun bu sessizlik zevkine saygı gösterilirdi. Babasının ölümünden beri (evdekilerle) arasında hemen hiç bir ciddi konuşma geçmemişti. Ama birgün geldi ki bu sessizliği, bir korkunç görevi onun aklına getirtmek için, annesi bozmak zorunda kaldı.

(1) “Çocuklarını cami kapılarına bırakan anneler” de denilebilirdi. Belki yazar, Abdülhamit döneminin sansüründen çekindiği için, cami yerine, kilise demeyi yeğlemiştir.

Bir akşam ona:

“— Oğlum, seninle biraz ciddi konuşmak gerekiyor,” dedi.

O vakit bu ana ağzından çıkan her sözün ardından ağlamak zorunda kalacağını yenilgisinden korkarak; kimi zaman köşede büzülmüş, siyah gamlı gözlerini annesine dikmiş bakan İkbâl’e; kimi zaman göğsü kabara kabara duyan Ahmet Cemil’e bakarak, baktıkça tıkanarak; kimi zaman hiç birisine bakmaya güç bulamayarak perişan, bir düzene uymaz, birbirini tutmaz, yarım yarım cümlelerle, babalarından bir şey kalmadığını; kalan ufak tefeğin biraz sonra bitmek üzere olduğunu söyleyebildi.

Sonra gene sustular. Bir ara o sessizliğin içinde kısaca, ama kısalığında korkunç bir anlatım gizlenen şu soru soruldu:

“— Ne vakit diploma alacaksın?”

Ahmet Cemil artık gözlerini kapadı. Sanki dün sütüyle beslediği çocuktan bugün ekmek isteyen bu ananın perişan halini görmek istemiyordu. İkbâl’in, üzerinden bir bulut geçen, siyah gözleri indi.

Bu akşam ancak bu kadar konuşma yapılmış oldu. Ama ilk kez olarak ciddi bir ortam içinde söylenen şu birkaç söz, Ahmet Cemil’i tamamiyle yeniden kendisine getirmişti.

Bir yasın kahrı altında ezilip kalan yüreklere güç kazandırmak için hayat görevlerinin egemen sesi sadası kadar etkili şey olamaz. O geceyi Ahmet Cemil karabasanlar içinde geçirdi. Ertesi gün Hüseyin Nazmi’yi bulmaya karar verdi. Erenköy’e kadar gitmek, o her türlü özel yönlerini bilen dosta bol bol derdini dökmek istedi.

İnsan keder ve sevinç zamanlarında yüreğinin katlanabileceğinden fazlasını, başka bir duygulu yürekle paylaşmak ister. Bu öyle bir gereksinmedir ki maddi yararı beklenmeksizin, Ahmet Cemil’i Hüseyin Nazmi’ye götürüyordu.

Sabahleyin erken kalktı. Bütün beynini ezen bilinmezliklerin çözümü çaresi Hüseyin Nazmi’nin elindeymiş gibi, gidin

onu bulmakta acele ediyordu. Sanki oturursa geç kalacakmış gibi, vapurda bir yerde duramadı. Kafasında bütün anılar, düşünceler donmuş, yalnız bir nokta yaşıyordu: Annesiyle kardeşini yaşatmak... Ama nasıl? Daha okulu bitirmesi için bir yıl var. Üç yüz bu kadar gün ki her birini geçirebilmek için ekmek gerek...

Bu ekmek sözü, yüreğinden soğuk bir iz bırakarak geçti. O yaşlı anne... O daha çocukluktan tamamiyle çıkmamış genç kız... Onlar daha neler isterler? Ah! Onlara neler vermek isterdi ama nerede o vasıtalar ki bütün o istenilecek şeyleri alsın da getirsin, o iki sevgilinin önlerine döksün:

“— Bakınız, bunlar sizin için, evet bunları sizin için, size, ben aldım!..” desin.

Ah! O da zengin olsaydı. Hüseyin Nazmi ne kadar mutluydu. Zenginlik ve saygınlık sahibi bir babanın oğlu, bugünü düşünmek zorunda olmadığı gibi yarın da geçim kaygısı daha mutluluk parlaklığıyla parlayan alnını elem çizgileriyle bozmayacak. Ama ne zararı var? Ahmet Cemil çalışmaktan kaçan o korkak (kimselerden) mi idi ki daha hayat kavgasına ilk adımını atmadan yılgınlığa yenilip kalsın!..

Hayatla uğraşmak, bu geçim kavgasında o da yumruğunu sıkarak payını almaya çalışmak gerekiyor, öyle mi? Niçin çalışmasın? Bu sorulara kafasının içinden karşılıklar verdikçe, sanki dövülmeye hazırlanıyormuşçasına, ayaklarının üstünde biraz daha sağlam duruyordu.

Haydarpasha'dan trene atlamak, Erenköy'e çıkmak; duraktan epeyce uzak olan Hüseyin Nazmi'nin açık mavi boyalı, bahçesi demir parmaklıklı güzel köşküne kadar gelmek için geçen zaman, hep kafasını dolduran düşüncelerle dolu olarak geçti. Ama köşkün parmaklık kapısı yanındaki zili çekeceği sırada eli, alışmadığı bir biçimde, titredi. Ara sıra buraya geldikçe yüreklilikle içeri girmek alışkanlığında olduğu halde bugün bir cömertlik kapısının karşısında, dermandan düşmüş bir

ricacı gibi (oluşunu düşünerek) cesareti kırıldı. Birden, arkadaşına yüreğinin bütün acılarını döktükten sonra, onun bir bakışla:

“— Ne demek istiyorsun? Para mı gerek?..” demek isteyeceğinden kuşkulandı.

Şu dakikada duyduğu yüreksizlik, bir türlü elindeki zili çekme gücünü bırakmamıştı. Geri dönmek, buradan, bu güzel köşkün, gözlerinin önünde zenginliğin bir simgesi gibi yükselen bu yapının kapısından kaçmak, geri dönmek, ta o Süleymaniye’deki evceğizin kucağına atılmak, babasının hâlâ hayalini gördüğü o köşeciğe kadar giderek:

“— Baba! Sen bizi bırakmamalıydın!..” demek istedi.

Sonra bütün şu düşünceler zincirlemesini bir benliğinde duyduğu güçlülük atılı alt üst etti. Buraya para istemek için mi gelmişti? Onun istediği şey, kendisini dinleyecek bir adamdan başka bir şey miydi?

Zili çekti. Köşkün ta ikinci katından gürültüyle bir pencerenin yeşil pancurları açıldı. Ahmet Cemil başını kaldırdı. Tatlı bir çocuk sesi sordu:

— Siz misiniz Cemal Bey?... Durun, durun; kapıyı ben açayım. Ağabeyim hâlâ uyuyor,..

Bu, Hüseyin Nazmi’nin küçük kızkardeşi Lamia idi. Ahmet Cemil’in şu kadarcıktan dostu... On beş yaşını aşan çocuklarda başlangıcı görülen bir çekinme ve külfetlilik kaygısını Ahmet Cemil hakkında daha takınmaz; ona karşı Lamia hâlâ çocuk kalmıştır.

Dağınık haliyle, daha taranmamış saçları koştukça savrularak; açık pembe kısa giysisinin etekleri uçuşarak bahçeyi geçti. Selamlık kapısından başı daha yeni görünen uşağa meydan bırakmayarak yetişti, parmaklığı açtı.

— Geldiğinize ne kadar iyi ettiniz... Ağabeyim sizi görünce şaşıracaktır. Bu yıl hiç gelmediniz. İkbâl’i niçin getirmediniz?..

TEPEBAŞI şölenini izleyen günün sabahı, Ahmet Cemil gazeteye alışılmıştan biraz geç, gecenin mahmurluğunun ağır artışıyla biraz sersemce geldiği zaman Ahmet Şevki Efendi'den başka kimseyi bulamamıştı.

Sabahları çıkan gazete yönetim yerleri en çok sabahları sessizdirler. Gece gazete basılmış, sabahleyin şafaktan sonra dağıtımçıları dağıtılmıştır. Yalnız, postaya verilecek olanlar kuşaklanmakta, dizgi yerinde dizgicilerin telaşa gerek görmeyecek kasalara dağıttıkları dökme harflerin hızlı vurucuklarla birteviye ahengi işitilmektedir. Yazarlar daha gelmemiş, tütün kokusu daha, ortalığın mürekkep ve ıslak kâğıt kokusuyla dolu havasını doldurmamıştır.

Ahmet Şevki Efendi, daha odasına girip kâğıdının üstünde sürekli çatırdayan (1) kalemmini eline almamıştır. Yönetim memurunun kalem çatırtısıyla müdürün öksürüğü basımevi

(1) Eski harfler zamanında kamış kalemler vardı. Yazarken tatlı bir cızırtı çıkarırlardı.

makinesinin dem tutucularıdır. Ahmet Şevki Efendi'ye ne vakit kaleminden, o bitmez tükenmez inleyişiyle kâğıdın üzerinde ağır ağır yürüyen, bir öküz arabası gibi cızırdayan kalemin-den söz edilse:

“— Yok! Ona ilismeyiniz, o benim ninnimdir; ben hem yazarım, hem o ninni ile uyurum” derdi.

Ahmet Cemil yönetim memurunu en içten selamıyla selamlardı. Her sabah böyle buluşurlar, dertleşirler, öteden beriden söz ederlerdi. Ali Şekip bu iki dosta, yazı masasının bir yanında söyleşme sırasında rastladıkça, espri yapmak tutkusuna uyarak Ahmet Cemil ile Ahmet Şevki'nin adlarındaki benzerlikten (yararlanır):

“— Ahmet Efendiler gene birleşmişler..” derdi...

Ahmet Şevki Efendi söyleşme arkadaşını görünce, söylemek istediği şeyi söyleyecek bir adam bulamayıp da ilk rastladıklarını üzerine atılanlara özgü bir telaşla —Onun selamına karşılık vermeye (bile) vakit bulamadan— :

— Gördün mü hele çapkını? Bu akşam gene evine gitmemiş!.. dedi. Ahmet Cemil, Raci'den söz edildiğini hemen anladı.

Ahmet Şevki Efendi'nin başlıca diline dolamış olduğu sözlerden biri de “çapkın” sözüdür. Bu sözcüğü hiç sevmedikleriyle pek çok sevdikleri için kullanır. Üstelik bir seferinde sevgi duygusuna gereğinden aşırı kapılarak kendisini kaybetmiş, imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi'nin dizine elini vurarak:

“— Hay, çapkın, hay!..” demişti de sonra da bu aymazlık hatasından dolayı, zaten kırmızı olan yüzü birkaç gömlek daha kırmızılaşarak, üç dört gün kadar imtiyaz sahibinin yüzüne bakamamıştı.

Ahmet Şevki Efendi bu sabah bu sözü pek öfkeyle, beyaz keten gömleğinin altında zorca zabtolunan göbeği yerinden sarılarak söylemişti.

Ahmet Cemil telaş etmeyerek sordu:

Lamia, çocukların o senli benli halleriyle, bitmek tükenmek bilmeyen konuşkanlığına alabildiğine yol vermiş, köşke varıncaya kadar konuşmalarının ötesine berisine serpiştirdiği soruların karşılıklarını beklemeksizin bir dakikada on konuya değinme zamanı bulmuştu.

Ahmet Cemil köşke girerken dedi ki:

— Rica ederim, benim geldiğimi haber verir misiniz?

Lamia:

— Şimdi!.. dedi ve koşarak Ahmet Cemil'i yalnız bıraktı.

Hüseyin Nazmi'nin odasına girince düşünmekten, yürümekten doğan bir yorgunlukla hemen sandalyelerden birine oturdu. Ah, her geldikçe rahatlıkla ve ilgisizce oturduğu bu odanın bu gün üzerindeki etkisi çözümlenip anlatılamaz bir şeydi...

Odanın bahçeye bakan yeşil pancurları daha açılmamış, aralıklarından güneşin ışığı belli belirsiz süzölmüş, pencerelerin uzun, koyu renkli perdeleri yerlere dökölmüş... Sanki bu karanlığın ortasından fışkırarak dikilmiş korkunç karaltılar... Odanın ötesine berisine dağınık konuluvermiş sandalyeler. Ta karşıda, duvarın üzerinde renkleri karanlıkta dalgalanarak duran bir harita. Oda kapısının iki yanını dolduran yüksek —Hüseyin Nazmi'nin yeniheveslilik savurganlığıyla doldurduğu— kitaplıklar...

Ah! o da böyle bir odaya, şöyle bir kitaplığa, böyle kitaplara sahip olabilseydi!..

Hüseyin Nazmi'nin evinde bu duygu, ilk kez olarak, onun beynine düştü. Bir kar tabakasının tertemiz beyazlığı üzerine düşmüş bir damla leke gibi... Kendi kendisine utandı. Bugün gereksinmeyle, geçim derdiyle ilk yarayı almış olan bu taze yürek, şu açık mavi boyalı köşkün şu bahçeye bakan yarı karanlık odasında var olması gereken düşünce rahatlığına, gönül rahatlığına, derin hayat zevkine karşı acı bir kırıklık duygusu yaşadı.

Şurada oturmak, bu ortalığı çevrelemiş olan eşyaya sahip olmaktan doğacak bir kanaat ve doyunlulukla oturmak; pancurlardan birini hafifçe oynatmak, öyle ki bu uyuşukluk getiren yarı karanlıklığa bir bozulma bir düzensizlik gelsin; odanın belirsiz görüntüsüyle bahçenin güneşli parıltısı arasında, işte şuracıkta, pencerenin şu durgun rahat kenarında okumak...

Okumak!.. Ahmet Cemil bunun üzerine ne yapılar, ne umutlar kurmuştu! Sanki onu kitaplarıyla rahat bırakacaklardı. Zavallı çocuk! Edebiyatçı olacaksın, ün kazanacaksın değil mi? Ne uzak!.. Annesinin hüzünlü sesi daha kulaklarındaydı:

“— Ne zaman diploma alacaksın?”

Demek diplomayı aldıktan sonra bütün o umutları bırakmak, evin ekmeğini aramak için kimbilir nerelere gitmek gerekecek... Zavallı annesi! Ya İkbâl? Ahmet Cemil’in bu anı ile birden yüreği sızlayarak buruldu. Bak, Lamia ne kadar sevinçle dolu; gülmek için yaratılmış bir çocuk! İkbâl’in dün akşamki hüzünlü bakışı, ah, o çocuğun gülmemeye hükümlü gözlerindeki bir bulut altında duran yaş damlaları...

Ayağa kalktı. Sabırsızca, bütün varlığına işleyen bu karanlıktan kurtulmak istiyormuşçasına pencereyi açtı, pancurları itti. Güneşin coşkun ışığıyla birlikte yaz’ın baygın havası odaya, saldırır gibi, girdi. Boğuluyormuş gibi bu havayı olanca gücüyle soludu. Oh!..

— Vay! Bu ne harika!.. Nereden aklına geldi?

Döndü, Hüseyin Nazmi’ye elini uzattı:

— Sana ihtiyacım var. Bilsen bugün niçin geldim? Beni ciddi dinleyecek misin?

— Ooo!.. Ne oluyoruz?.. Neyin var? Otur bakalım.

Oturdular. O vakit başka bir öngirişe gerek görmeyerek, her türlü kayıt ve şarttan uzak ve arınık, dilini düşüncelerinin dağınıklığına bırakarak, babasının ölümünün taşıdığı önemi, çaresizliğini, arkasızlığını ve desteksizliğini, annesini, kardeşini, bütün emellerinin tersine olarak ortaya çıkan bu acı hayat ger-

çeklerini; dün geceki o kısa konuşmayı —bütün, ciğerlerini yakan o acıları— şu mavi köşkün bu mutluluk dolu odasında, Hüseyin Nazmi'nin önüne döktü.

O, yalnız dinliyordu. O da (yaşça) onun kadardı. Derin kırılmış siyah ve sert saçlarının altında küçük başı, zayıfça yüzünde parlayan gözleri, yeni terlemeye başlayan bıyıklarının altında ince, donukça dudaklarıyla güzel ve zeki olduğu için, sevimli bir gençti.

Büyük bir ilgiyle dinliyordu. Onun susarak dinleyişi, Ahmet Cemil'in üzerinde en iyi etkiyi yapmış oldu. Biraz önce Hüseyin Nazmi'ye başvurmaktan korkan bu genç, şimdi onun karşısında artık ihtiyatlılığa gerek görmemişti...

Bitirip de sandalyesinin arkasına yaslanınca; yalnız o vakit Hüseyin Nazmi, bayağı sözlere tenezzül etmeyerek, hastayı bir hasta olarak görüp öyle seslenerek:

— Ne yapacaksın? Dedi.

— Evet, ne yapacağım?..

— Yapacağın şeyi pek sade buluyorum. Önce bütün çocukluklara, bütün şair düşüncelerine: “Siz şimdilik biraz durunuz” demek; hayatı olanca gerçekliği ve katılığıyla kabul etmek, mademki yaşamak için çalışmak gerekiyor, çalışmak... Bana öyle geliyor ki seni bu kadar perişan eden şey çalışmak korkusu değildir; hayatın daha bilmediğin bir şeye biraz vaktinden önce bilgi edinmiş olmandır; yalnız budur, başka şey değil...

Hüseyin Nazmi, sert elli bir operatör gibiydi; ama tam yaranın bıçağı muhtaç olan yerine dokunmuş oldu. Ahmet Cemil de buna gerek duymaktaydı. Çalışmak, evet. Zaten biraz önce de öyle düşünmüyor muydu? Niçin çalışmasın? Ama talih onu hayata zahmete girmeden sahip olanlardan biri etmemiş, bundan ne çıkar? Tam tersine.. “Ben hayatımı kendim kazandım, ben gene kendi kendi işimle yaşıyorum!..” diyebilmek. Ah o vicdan rahatlığı ve doyumluluğu; o, acaba acıkmadan yiyenler gibi, çalışmadan yaşayanlar da var mıdır?

Birden büyük bir avunç duydu:

— Elbette çalışacağım!.. dedi.

— Hem niçin emellerine bitmiş gözüyle bakıyorsun? Seni bir meslek seçiminden engelleyecek bir neden görmüyorum. Okulda yalnız bir yılın daha var. Senin gibi bir adam her işi yapabilir. Sanki niçin çevirmenlik yapmayasın? Ayrıca hocalık...

— Hocalık mı, çıldırdın mı?

Hüseyin Nazmi sözünü geri almak istemedi:

— Kimbilir?... dedi.

Çevirmenlik Ahmet Cemil'in düşüncesine daha yatkın gelmişti. Kitapçıların on altı sayfalık öykü çevirisine iki mecidiye kadar (1) para verdiklerini işitmişti. On altı sayfa iki mecidiye... İki mecidiye! Bu parayı kazanabilmek umudu onu enikonu mutlu etti.

— Acaba on altı sayfayı kaç günde çevirebilirim?

— Kaç gecede demek istiyorsun. Bilmem; belki alışınca ya kadar üç gecede...

O vakit iki arkadaş bu düşüncenin peşini bırakmadılar. Çevirisi yapılabilecek şeyleri düşündüler. Kitaplıklar karıştırıldı; uzun uzun söyleşmeler tartışmalar geçti. Düşünceleri hep yüksekte uçuyordu. En önemli eserlerden ayrılamıyorlardı. Hüseyin Nazmi, Lamartine'den "Raphaél", Ahmet Cemil Musset'den "Bir yüzyıl çocuğunun serüveni" için diretiyorlardı.

Sonunda biraz okumaya karar verdiler. Her ikisini ötesinden berisinden karıştırmaya başladılar. Okudukça kitapları ne için (ele) aldıklarını unutuyorlardı. Hele Ahmet Cemil artık Lamartine'in, Musset'in on altı sayfasını iki mecidiyeye sata-

(1) Mecidiye, o zamanın parasıyla yirmi kuruştı. İki mecidiye kırk kuruş, yani bir altın liranın yüzde kırkı kadardı. İri gümüş sikkelerden oluşan mecidiyenin iki tanesi —günümüz para değeriyle— en az kırk bin lira tutmaktadır.

rak yaşamaya çalışmak gerekeceğini artık aklına getirmiyordu. Sanki o önemli konu, demin konuşulup tartışılan dört sözle çözümlenmiş, bitmiş gitmişti.

* * *

Bu iki çok güzel eserden birinin, belki her ikisinin çevirisi-ne karar verdikten sonra Ahmet Cemil duramadı. Şimdi çeviri işi artık bir geçim karşılığı olmak acılığını yitirerek, yıllardan beri tek emeli olan yazarlık işine tatlı bir başlangıç niteliğine bürünmüştü. Bunun hayalleme, tadı, Hüseyin Nazmî'nin (kalması için) direnişlerine yenik düşmeyerek onu eve kadar geri sürükledi.

Annesine, İkbâl'e —gece ortaya konulan önemli sorun'un çözümünün, işte şu elinde kenarlarının yaldızı parıldayan kitapların arasında saklı imişçesine— içi rahatlamış bir bakışla bakarak:

— Ben biraz çalışacağım... dedi. Hemen odadan çıktı. Her karar verdiğini hemen uygulamaya koymak isteyenlerdendi. Üstelik tamamiyle soyunmaya vakit bulamadı. Fesini, ceketini fırlatmakla yetindi. Odasının bir köşesinde cilası uçmuş eski ceviz masasının önüne oturdu. Önce Raphaél'i açtı.

Çeviri konusunda kendisine göre düşünceleri vardı. Aslına bütünüyle uygun kalarak cümleleri aynı yapı ve tamlama dizileriyle, aynı bağlarla çevirmek gerekeceğinde direnişle duruyordu. İlk cümleyi okudu. Daha çeviri işiyle bir tanışıklığı, deneyimi yoktu. Okuduğu hemen kolayca çevrilebilecekmiş gibi kalemi kâğıdın üzerine koydu, başlamak istedi.

Neresinden başlayacağını kararsız kaldı; bir daha okudu. Sözcüklerin sırasına uyarak cümlelerin her parçasını birer birer çevirmeye başladı. Kimi zaman sözcükler için ona tıptı tıptına uygun bir karşılık arayarak, kimi zaman bulduğu karşılıkların ahengini, altında üstünde bulunan ötekilerle iyi bir bağdaştırmaya erişemediği için onun bir eşanlamlısını düşün-

rek; doğal bir ahenkle birleşebilen küçük ayrıçaları çevirinin neresine sokuşturmak gerekeceğinde şaşkın kararsız kalarak (çalışıyordu).

Bir dakika önce yazdığı iki sözcüğü dört satır aşağıya koymayı daha uygun bularak, önündeki kâğıtta yazdıklarından fazlasını silerek-çizerek bir türlü ele avuca sığmayan, söz dinlemeyen kaleminin arkasından uzun sürelerle koşarak (çalışmasını) sürdürdü.

Belki bir sayfa çeviri yaptı, ama yıkıcı yıpratıcı bir yorgunluk!

O, bir epey çevirmiş olduğunu sanıyordu. Sonra bir aslına, bir de önündeki müsveddeye baktı: Ancak bir sayfa!.. Böyle giderse on altı sayfa için ne kadar çalışmak gerekecekti?..

Sonra çevirdiğini okudu. İnanamıyordu; yaptığı çeviri bu kadar çalışmanın sonucu şu ruhsuz, renksiz nesne miydi? Bu dakikada duyduğu büyük yorgunluk ve uyuşukluğu, cesaretini birden kıran umutsuzluğu yalnız duymuş olmak için herhalde duygularına bir biçim vermek amacıyla uğraştıktan sonra memnunluk verici bir sonuca varamamış ve bunun acısını duymuş olmak gerekir.

Ahmet Cemil ayağa kalktı, odasında gezindi. Bir ara kitabı yeniden aldı. Ortasından bir parça okudu; buna verilebilecek çeviri biçimini düşünerek süzüyordu. Öfkelendi. Belki öteki (parça) çeviriye daha elverişlidir, diye düşündü, onu da okumak istedi. Artık iyice sıkılmıştı. Başarılı olamamaktan, gücünü yeterli görememekten gelen bir sıkıntı...

Odasının penceresini açmak, hava almak istedi: Evlerinin bahçesine —mini mini bahçe ki İkbâl, kendine göre, oranın bir bahçıvanıydı— bakan bir pencere... Ah! Hüseyin Nazmî'nin kitaplığının penceresi, o güneşle dolu bahçe, o ışıkların birbiriyle sarmaş dolaş olup çarpışması, o kır kokusu, orada duyulan düşünmek zevki... Bu kafesinin boyası solmuş pencere, şu güneşin yetersizliğinden (dolayı) toprağı yosunlaşmış bahçe...

Şu dakikada bütün geçmiş mutluluğunun güzel yuvası olan bu evceğiz, sanki bir işkence zindanı gibi, Ahmet Cemil'i eziyordu. Burada yaşamak zorunda olmak; burada, şu basma perdeli, tek pencereleli dar odacıkta, yazın şu bunaltan sıcaklarıyla çalışmak... Ah! Ahmet Cemil zengin olsaydı, evet, zengin olsaydı. Onun da Erenköy'de bir köşkü, köşkte süslü bir kitaplığı, kitaplığının önünde tatlı bahçesi olsaydı; Lamartine'i, Musset'yi orada okusaydı; ama on altı sayfasını kırk kuruşa çevirmek için değil, yalnız kendi zevki ve kendi mutluluğu için...

Duramadı; yeniden dışarı çıkmak için fesini giydi. Sanki soğa çıkarsa aradığını bulacaktı.

Yürürken düzenli düşünmek, ne yapacağına bir karar vermek istiyordu. Bu mümkün olamadı. Kafası o kadar dağınıktı ki düşüncelerine bir düzen veremiyordu. Sanıyordu ki yürümeyi sürdürürse sinirlerini dindirmeyi başarabilecek.

Babîali Caddesi'ne kadar geldi. Bir yere gitmek için belli bir niyeti ve kararı olmadığı zamanlar her vakit ayakları onu oraya, kitabevlerinin, basım evlerinin sıralandığı şu caddeye getirirdi.

“Matbaa-i Osmaniye” Kitabevi'nin önüne gelince bir ara durdu, uzun uzun vitrinde duran kitaplara baktı, kapların üzerini okudu. Bir süre gözlerini Kûfî (denilen bir Arap harfleri yazı üslubu ile) yazılmış bir kitabın adına dikti. Bunu okumak için çalıştı. Bir ara aklında yer tutan soruya şu karşılığı verdi:

“— Ne olacak? Kitapçılardan birine başvurayım. ‘Çeviri yapmak istiyorum, ne çevireyim?’ dedim.”

Buna karar verdikten sonra caddeye indi. Ara sıra uğradığı kitapçılardan birinin dükkânına girdi. Öteden beriden, yeni kitaplardan, son haftanın dergilerinden söz etti. Sonra birden düşüncesini söyledi. Kitapçı düşündü, pek gevşek bir tutumla:

— Olsa olsa hikâye tercüme ediniz; başka kitaplar pek az satılıyor; zaten hikâyeler de satılmıyor ya... dedi.

Sonra birden kitapçı durumunu değiştirdi, aklına bir şey gelmiş gibi:

— Sahi; “Hırsızın Kızı” romanına devam etseniz ya! dedi.

“Hırsızın Kızı”... Bir romandı ki dört fasikülü yayınlandıktan sonra çevirmeni vazgeçmiş, basanı arkasını aramamıştı.

Ahmet Cemil hemen kabul etti:

— Çıkan fasiküllerle aslını veriniz; dedi. Sonra biraz düşünererek ekledi:

— Ama bir koşulum var: adımı koymayacağım!..

Lamartine’den sonra, Musset’den sonra “Hırsızın Kızı”... İşte düşlemelerinin sonu!..

O akşam, çeviri dedikleri şeyin ne kadar kolay olduğuna şaşıtı. İki saatte on sayfa çevirmişti; bu gidişle milyon kazanacak...

Kâğıtları annesinin önüne döktü:

— İşte!.. dedi.

O günden başlayarak Ahmet Cemil için sürekli bir çalışma başladı. Okulun tatil zamanından yararlanarak gecelerini gündüzlerini, garip olaylardan oluşan bir dolaşık yumak uydurmakta usta bir yazarın kafasından çıkan ve kimbilir kaç kişinin kış uykularına türlü korkunç düşler karıştıracak olan bu romanı; bu cinayetler ve akla gelmez olaylar zincirlemesini nefret ede ede çevirme işine adadı.

İlk dört beş fasikülün çeviri biçiminden yüreklenerek zaten hiç bir dil ve anlatım üstünlüğüne, seçkinliğine ve inceliğine sahip olmayan bu kitabı hemen bir atılımımda çeviriyordu. Ama bu uğraşısından duyduğu nefret, çalıştığı süreyi bir ezinç haline getirirdi. Damarlarının içinde bir besteci kanının dolaştığını duyduğu halde —ekmek yemek için— gecesinin sekiz saatini murdar çalgılı kahvehanelerde, tiksindirici şarkıcı kadınlara çalgıcı eşliği etmekle geçiren bir kemancı gibi ruhu türlü

güzellikler yaratma yeteneği gösteren bu genç, batakhanelerde bitmez tükenmez hırsız konuşmalarını çevirdikçe, yüreği nefretinden şişerdi.

Ama asıl on beş gün içinde sekiz on fasiküllük müsvedde hazırlayarak on beş yirmi meciדיye alabilmek umuduyla kitapçının dükkânına gidip de adamın para konusuna kesinlikle yanaşmadığını gördüğü ve kızara bozara çeviri hakkını istemeye yüreklendiği zaman, herifin:

“— Durun bakalım, hele bir kez okutayım. Sonra daha basma izni alınacak (1). Hem basılsın, kaç forma tutacağını ne bileyim!.. ”

dediğini işitince dondu kaldı... Demek evde günlerce kapalı havadan, o güzel güneşten, halkı bütün İstanbul’un en güzel yerlerine sürükleyen bu tatlı ve güzel mevsimden özbenliğini yoksun kılarak meydana getirdiği bu çalışma ürününü satılabilmek için kitapçı dükkânına günlerce gidip gelmek, şu kirli müsveddelerin arkasından koşmak; bugün basma izni alınacak, yarın basılacak, şimdi elime para geçecek diye elemli beklemeler içinde bulunmak gerekecek...

Ahmet Cemil bir şey söylemeden çıkmıştı. Artık o gün eve gelip çalışmadı. Ama akşam, soğukkanlılıkla döndüğü zaman bu işi sürdürmeye de karar verdi:

“— İş bir kez düzenine girinceye kadar..” diyordu.

Çalışmasını sürdürdü. Oysa zaman geçiyor, eline para geçmiyordu. Bir ara, epey utanarak direnişi sonucu, kitapçıdan yüz kuruş (beş meciדיye) alabildi. Romanın basılma izni alındı, haftada bir fasikül yayınlanmaya başlandı. Kitapçının züğürtlüğü daha sık ve çabuk yayınlanmaya elverişli değildi.

(1) İkinci Abdülhamit döneminde —roman bugünlerde geçiyor— hangi türden olurla olsunlar, tüm kitapların basımı için hükümetten özel izin almak zorunluluğu vardı.

Demek haftada iki mecrediye... O da çekişe çekişe alınacak. Kitapçı, size sadaka veriyormuş gibi, burun kıvıra kıvıra, sekiz on kez istemeden sonra verecek.

Elinize şöyle kümeline para geçmeyecek. Üstelik alabildiklerinizden türlü akçe farkları kaybedeceksiniz. Size en ummadığınız türden değişik çeşitte paralar verilecek. “Bunlar nereden toplanmış?” diye şaşacaksınız (1). Elli altı kuruşa aldığınızı elli üç kuruşa bozduracaksınız. Ödemeler her zaman sizin zararınıza olacak, küçük bozukluklar yokmuş gibi sayılacak. Bunun karşılığında ne kadar zahmet, ne kadar bekleyiş!..

Yalnız çeviri de yeterli değil, izin peşinde de koşmalı. Basımında başmürettip karşısında da yaltaklık etmeli, düzeltmelere bakmalı. Ahmet Cemil bunları düşünürken, içinden kabaran geniş bir solukla:

— Off!.. derdi.

Bu biçimde yaşayabilmenin mümkün olmadığı kanısını edindi. Başka bir şey daha gerekli; bir çalışma alanı daha bulmalı, amma ne?..

Kitapçının dükkânına gidip geldikçe kimi şeyler öğrendi ki bunlardan yararlanmak yollarına başvurmak mümkündü.

Kitapçılar yayınladıkları dergiler için, yazı yazarların önemine göre para veriyorlardı. Bunlardan birkaçına yazı yazsa? Hangi konuda olursa olsun. Fransızca eski, yeni dergilerde ve gazetelerde çevrilebilecek ne olursa olsun...

Hüseyin Nazmi'nin abone olduğu (Fransızca) dergilerin eskilerinden bayat sayılarından istedi. Bunlardan en yabancı olduğu konulara, en ilgi duymadığı şeylere ilişkin çeviriler yaptı; bunları (dergi çıkaran) kitapçılara götürdü. Kimisini kabul ettirebildi, kabul ettirebildiklerinden kimisi için para alabildi; ama ne aşılanmalar karşılığında!..

(1) O zamanlar çoğunlukla madeni paralar —özellikle gümüş— vardı ve bunlardan aşınmış, silinmiş olanlar, değerlerinin altında alınıp verilirlerdi.

Her zaman kalabalık olan kitapçı dükkânlarında, her zaman “meşgul” görünen kitapçılardan, her zaman ayıp olan para istemelerine katlanmak...

“— Şimdi yok...”

“— Ha, o yazı mı? Yakında gereğine bakarız.”

“— Üç gün sonra...” biçiminde; bir müşteriye bir kitap gösterilirken; “meşguliyet” arasında ya da kuru fasulye pilakisi yenirken, iri lokmaların (ağızda) çatışması sırasında verilmiş karşılıklarla, yoksun geri dönmek!

Edebiyat dünyası, basın mesleği bu muydu? Hiç olmazsa bu kadar zahmetine, aşağılığa katlanmasına başladığı şu meslekte, altına imzasını kıvançla, seve seve koyabileceği şeyler yazabilse...

Birgün gene bir yazı götürdüğü bir derginin sahibi —Faiz Efendi adında insafı bir adam ki, onun ne kadar gereksinme içinde olduğunu anlamıştı— dedi ki:

— Mir’at-ı Şuûn gazetesi için tefrika edilecek bir romana gerek varmış. Başkası kapmadan siz imtiyaz sahibine başvursanız... İyi bir adamdır; çekinmeyin.

Çekinmek!.. Pek iyi anlamıştı ki çekenin aç kalır. Haydi kendisi aç kalsın, ama evdekiler?

Hemen o dakikada yüreklilik göstererek “Mir’at-ı Şuûn” gazetesine gitti; imtiyaz sahibinin odasına kadar çıktı. O vakte kadar bir gazete yönetim evine girmemişti. Kafasında gazete, basımevi konularını, bu ve benzeri yerleri büyültüyor; yeşil örtülü büyük yazı masalarının yanlarında iri sakallı, altın gözlüklü, yüksek sesle konuşan, yüksekte bakan adamlar düşünüyordu. Şu bir iki aydan beri kitapçı dükkânlarında gördüğü örnekler, daha bu düşlemelerini büsbütün silememiştir.

Hüseyin Baha Efendi’yi müdürlük odasında, kanapeye ilgisizce yaslanmış, başyazar Ali Şekib’in parmaklarıyla ahenk tutarak aşağı perdeden okuduğu bir şarkının ninnisiyle uymaya hazırlanmış (gibi) görünce şaşırdı. Yerinden kalkmaksı-

zın, yüzüne sorarcasına bakan Hüseyin Baha Efendi'ye nasıl seslenmek gerekeceğinde (bir süre) kararsız kaldı.

Ama Hüseyin Baha Efendi iri sakallı, altın gözlüklü bir imtiyaz sahibi olmamakla birlikte pek iyi bir adam etkisi bırakıyordu.

— Ne istiyorsunuz oğlum? dedi; bu sesleniş Ahmet Cemil'e yüreklilik verdi. Ne istediğini anlattı. Hüseyin Baha Efendi doğrularak dinledi. Sonra Ali Şekib'i göstererek:

— Soralım da gerçekten gereksinme varsa... dedi.

Ali Şekip döndü; o bu gence birkaç kez rastlamıştı. Şimdi sürmekte olan roman bir hafta sonra bitecekti.

— İşte. Ahmet Cemil Bey çeviriyi yapın, dedi.

— Aman, okudunuz mu bilmem...

Ali Şekip o iyi yürekli adamlardan ki beş dakikada dost olur, söyleşmeye girer, her gördüğünü sever. Dünyada her şeyi sevmek için yaratılmıştır.

Bir roman okumuştı, onu salık veriyordu:

— Durun bakayım, burada mı?

Kitap bulundu, Ahmet Cemil'in eline tutuşturuldu, "Hemen başlayın" denildi. O, utanmasa Ali Şekip'le Hüseyin Baha Efendi'nin boyunlarına sarılacaktı. Utana utana girdiği bu yere beş dakikada ısınivermiş, beş dakikada bu adamlar üzerine derin bir sevgi edinmişti.

İşte, "Mir'at-ı Şuûn" gazetesine ilk girişi böylece oldu. Bu ilk buluşmanın sevinç ve neşesiyle Ahmet Cemil bir hafta içinde —tatilin son haftası— gazeteye bir ay yetecek kadar çeviri hazırladı. Ali Şekib'in salıkverdiği bu roman da "Hırsızın Kızı" türünden bir şeydi; ama artık Ahmet Cemil zorbeğenirliğe gerek görmüyordu. Mademki imza koymuyor...

O imzayı asıl yazmak istediği eser için saklamak istiyordu.

Para konusu için, ikinci buluşmada, Ali Şekib'e açıldı. Artık senli benli bile olmuşlardı.

Ali Şekip hemen:

— Oh, bak, o nazik bir konudur... Hele başlayalım; ben sana para alıveririm. Elbette Hüseyin Baha Efendi'nin kara gözleri için çalışacak değilsin ya... Gazete yönetiminin para sandığı her zaman boştur ama... Sen bana biraz kendini tanıtmana bakayım...

Başka birisinin ağzında terbiyeye aykırı sayılabilecek (olan) bu soru, onun ağzında öyle tertemiz bir yüreктen çıkmış görölüyordu ki Ahmet Cemil, garipliğinin ayırımına bile varmadı. Dört beş cümleyle kendini tanıttı. O zaman Ali Şekip, hiç bir söz söylemeyerek, elini uzattı ; kendisine bir yardım eli arayan bu genç eli içtenlikle sıktı.

* * *

Bundan sonra Ahmet Cemil'in hayatı hemen kararlanıp oturdu, belirlendi: Her zaman çalışmak, öteden beriden —dağınık yerlerden olarak— ayda üç dört yüz kuruş kadar bir para kazanmak...

Okul açılmıştı. Hüseyin Nazmi ile birlikte artık son sınıfta idiler. Ama aralarında eski sıkı dostluk mümkün olamıyordu. Biri yatılı, öteki gündüzlüydü. Hüseyin Nazmi okuyor, Ahmet Cemil yazıyor; birinde düşünce alışkanlıkları zenginlik kazanıyor, ötekinde yetenekler yıpranıyordu. Bu yaşayış ayrılığı, eski ilişkilerin içtenliliğini biraz gidermiş gibiydi.

Bu son yıl Ahmet Cemil derslerini büsbütün savsaklar olmuştu. Sabahleyin, okula gidinceye kadar, akşam okuldan döndükten sonra, geceyarısına kadar işleyen, sürekli işleyen bir kafanın ve düşüncenin okul derslerine katlanabilme derecesi ne kadar, ne kadar olabilirdi?

Zayıflıyor, sararıyordu; buna annesi ilgisiz kalamadı.

Sabiha Hanım, çocuklarının hiç bir halini ve duygusunu incelemekten geri kalmayan annelerdendi.

Bir gün annesinin önüne, “Mir’at-ı Şuûn” gazetesinin yönetim memuru Ahmet Şevki Efendi’den aldığı beş mecdidiyeyi koyduğu zaman, Sabiha Hanım dedi ki:

— Daha paramız bitmedi oğlum; sen beni savurganlığa alıştıracaksın. Bizim geçimimizden ne olacak? Biraz da kendine baksana... Hem ben bu kadar yorulmana da razı değilim. Sonra hasta oluverirsin...

O güldü; annelik sevecenliğinden doğan bu duygu dolu sözler, Ahmet Cemil’i birden, beş yaşındaki çocukluk günlerine geri götürdü. Kumral uzun saçlı başını annesinin dizine koydu:

— Ben çalışmayacak olursam nasıl olur anneciğim? Ben çalışmalıyım ki bir şey olayım. Ben şimdi yorulursam sonraları rahat edeceğim. Hele bir okulu bitireyim, bak ne olacağım!.. Oğlunu bir basımevi sahibi, bir gazetenin müdürü görürsen övüneceksin, değil mi anneciğim...

* * *

Şimdi Ahmet Cemil’in yüreğine bu taze umut düşmüştü. Bu umudun üzerine ne hayaller nakışlanmış, kafasında neler düzenlemişti.

Kitapçı Faiz Efendi’ye bir gazete imtiyazı aldırtıyor, kendisi başyazar oluyor, Hüseyin Nazmi’yi beraberine alıyor, her biri beş (altın) liralık hisse senetleri çıkarıyor, bir basımevi kuruyor; hisse senetleri elde edilecek gelirlerle yavaş yavaş ortadan kaldırılıyor, basımevi sadece Ahmet Cemil’in malı oluyordu.

Babîâli Caddesi’nin uygun bir yerinde, örneğin Sirkeci’de dört yol ağzında, köşelerden birine zarif —kafasında planı bile çiziliydi— büro; küçük bir araba, tek atlı... Fazla görkemeve gösterişe ne gerek var. O vakit gözlük de takacak.

Gözlüğe özellikle önem veriyordu. Sabahleyin Süleymaniye’den, —Yok, yok, o evi satıyorlar, başka bir yerde, daha

nerede olacağı karara bağlanmamıştı, bir ev.— Sabahleyin arabasına bindiği gibi askerce bir sesle (arabacıya) emir verecek:

— Basımevine!..

Bu hayali her zaman süslerdi. Tek avuntusu ve mutluluk kaynağı sadece ve sadece buydu. Bunu gece yatağında rahat rahat düşünebilmek için, üstelik yatmakta acele (bile) ederdi.

Daha neler düşünmemiş, bu umudun çevresinde neler neler yaratmamıştı? Bütün bu güleryüzlü hulyaların arasına bir (başka) hayal de girerdi; ancak bu hayal pek akıcıydı, belli belirsiz bir şey...

Belirsiz bir çocuk yüzü... Kimbilir kimdi? Ahmet Cemil, bu yüzün adını bilmekle birlikte, onu kesinlikle belirlemeye cesaret edemezdi.

* * *

Okulun öğretim süresi bitmek üzereydi ki bir gün akşamüstü “Mir’at-ı Şuûn” basımevine uğradığı zaman, Ali Şekip kendisini görür görmez:

— Ben de seni bekliyordum, dedi. Sonra söyleyeceği şey —yanında düzeltmelerle uğraşmakta olan Raci’den, Saib’den saklı imiş gibi— Ahmet Cemil’i tuttu, Hüseyin Baha Efendi’nin odasına kadar çekti götürdü:

— Sana bir iş buldum, dedi.

Ali Şekib’in bulduğu iş bir hocalıktı.

Ayda iki lira vereceklerdi. Haftada üç gece akşam yemeğinden sonra giderdi. Zaten kendisinin evine de yakındı. Çocuk pek küçük ama ne çıkar! Bir saat kadar ders; sonra yanına bir uşak katacaklar, gene evine döner. Sanki haftada kazandığı, o üç saatte kazandığından daha mı fazla tutuyor?..

* * *

Ahmet Cemil'in aylık (kazanç) dengesinde o iki liranın pek büyük önemi vardı. Ali Şekip'ten bu haberi aldıktan sonra, sanki Demiryolları piyngosu çekilişinde büyük ikramiyeyi kazanmış gibi, bir an önce eve müjdeyi vermek üzere Süleymaniye yolunu, her vakitkinden daha erken tuttu.

O akşam önemli bir para oturumu açıldı. Sabiha Hanım'ın, İkbâl'in arasında oy vermek üzere, üstelik Seher bile oturma çağrıldı. Ahmet Cemil'in elinde kurşun kalem vardı, diyordu ki:

— Şöyle böyle eve dört beş yüz kuruş giriyor. İki lira daha zam olunca, mademki ev kirası da yok... Başka ne harcama kaldı?..

Seher, mutfak harcamaları konusunda görüşlerini söyledi. Ahmet Cemil kimi zaman annesine, kimi zaman Seher'e gözlerini yönelterek dengeyi düzenlemeye çalışıyordu.

— Daha, daha?..

Harcamalar kalem kalem ilerliyordu. Listenin her noktasında uzun söyleşmeler oluyor; karşı çıkmalarda da bulunuluyordu.

— Daha, daha?..

Hep arıyorlardı. Daha ne var? Şu yazıldı mı? Şeyi unuttun sanırım. Daha, daha?..

Sonunda Ahmet Cemil listenin altını çizdi, toplam işine başladı. Toplamın sonuçlarını birer sayıyla işaret ederek çizginin altına indirdikçe yüreğinde bir çarpıntı duyuyordu. Toplam ne olacak?.. Toplam bitince şaşırdı. Herkes tam bir sessizlikle sonucu bekliyordu. O, toplamın sağlıklı oluşuna inanmadı, bir daha yapmaya başladı.

— Aman anne, zengin oluyoruz. Bir epey para artıyor!..

Hiç biri inanmadı. Ahmet Cemil'in yanına yaklaştılar. Listenin her sayısı yeniden yeniden okundu. Eksik bir şey olmasın diye dikkat edildi. Seher bir ara:

— Şey unutulmuş, dedi.

— Ney? dediler.

— Şey... dedi; şeyin adını bulamadı. Kahkahayı salıverdiler. Seher utandı, kaçtı. Toplam bir daha yapıldı.

Ahmet Cemil, elindeki kâğıdı sallıyor:

— Zengin oluyoruz!.. diye bağırıyordu. Sonra gözlerini İkbâl'in gözlerine dikti;

— Artan para da gerek, değil mi anne ? Gelin edecek kızımız var, dedi.

— Aman ağabey sen de... hep adamla alay edersin...

* * *

Ali Şekib'in bulduğu ders, Vezneciler yakınında (bir evde) idi. Büyük, eski bir konak. İyi terbiye almış, altı yaşlarında güzel ince bir çocuk. Biraz okumak biliyor. Çocuğun babası —nazik bir efendi— Ahmet Cemil'e, izlenecek tutumu belirledi. Çocuğu idadi (ortaöğretim) sınıflarına hazırlamak gerek. Artık ne yolda bir öğretim biçimi seçmek gerekeceğinde kendisini özgür bırakıyor. En çok dikkat edilecek şey çocukta öğrenim isteği uyandırmak. Çalışmasından memnun olmadığı zaman kendisine haber verir elbette...

Baba, bunları anlatırken, anımsatmalarının bu bölümünde çocuğuna hem tehdit hem de şaka anlamı taşıyan bir bakışla baktı. Çocuk gözlerini indirdi. Ders saatlerine gelince:

“— Şimdi kış girmek üzere, sanırım geceleri yeğlersiniz değil mi?” dedi. Dönerken kendisine bir uşak katılacak. Haftada üç kez ders yeterli.

O akşamdan başlayarak derslere girildi. Ama hocalığın birçok güçlükleri konusunda daha bir düşünce edinememişti. Çocuğa biraz okuma yaptırdıktan sonra daha ne yapmak gerekeceğinde oldukça şaşkınlık geçirdi. Beş dakikada iş bitti. Şimdi ne yapılacak? Çocuk bekliyordu. Ahmet Cemil sanki sıkıntısından terledi. İmla yazdırmak istedi, söyleyecek bir şey bulamadı; sonra okuttuğu yerleri yazdırdı, yanlışları düzeltti.

Kimi kurallarla ilgili hataları açıklamak istedi. Çocuk (hep) yüzüne bakıyordu; bir şey anlamadığını çok iyi sezinlemişti. Büsbütün sıkıldı:

— Bu kez burada kalsın, gelecek ders için kitap getireyim de...

Konaktan çıktıktan sonra enikonu geniş bir soluk aldı. Dün akşamki denge listesini şenlendiren iki liranın kolay kazanılabacağını şu ilk deneme ile anlamıştı...

* * *

Okulun son sınavları yaklaştı. Bu yıl dersleri büsbütün savsaklamıştı. Sınav zamanı yaklaştıkça içine bir korku düşüyordu.

Ya sınıfta kalırsa?.. Bu korku kafasına iliştikçe —korkulu düşüncelerden kaçmaya sürükleyen bir duygu ile— bunu hemen oradan silip çıkarmak isterdi.

Yılın son ayında artık çalışmaya gerek gördü. Bir yandan bir kitapçıya çeviri verdiği “Çocuklara Bilgi” adlı dizi, bir yandan “Mir’at-ı Şuûn” gazetesi için ikinci kez olarak başladığı bir roman (tefrikası), haftada üç gecesini alıp götüren Vezneciler yolcuğu dersleri, kendi derslerini çalışmaya vakit bırakmıyordu.

Uykusundan özveride bulundu. Küçük odasında, herkes yazın sıcakıyla erkence yataklarında uyurlarken, o kitaplarının üstüne eğilmiş durmaksızın çalışmaktan yorulmaya başlayan zavallı başını iki ellerinin arasına almış, dirseklerinin üzerine dayanmış, artık dışarıdan gelen etkileri kabul etmek istemeyen düşüncesine, bir yıldır savsaklanmış bir halde kalan derslerini sindirmeye çalışırdı.

Korktuğuna uğramadı; diplomasını alabildi. Ama bir diploma ki...

Ahmet Cemil, bundan söz edilmesine izin vermez, zekâsına sanki aşağılık duygusu veren bu belgeden utanır.

Diploma aldıktan sonra hiç sevinmedi. Ondan zaten büyük bir umut beklemiyordu. Artık geçim biçimini bulmuştu. Bu diplomayı elde etmek için çalışması, başladığı bir şeyi bitirmiş olmak azminden başka bir şeyden ileri gelmemiştir.

* * *

Okul bittikten sonra Hüseyin Nazmi ile yaşam ortaklığı hemen büsbütün kesildi. O, Hariciye Nazırlığı'na girecek, ara sıra da dergilerde yazı yazacak... Ahmet Cemil hiç bir yere bağlanmayacak, bütünüyle basın dünyasına atılacak; bir iki ders daha bulacak, para kazanacak. "Mir'at-ı Şuûn" gazetesi yazı kurulu arasında yeri zaten hazır...

Hüseyin Baha Efendi bir gün, gözlüğünü (gözünde) tutmaya çalışarak, hizmetinden pek memnun olmadığı Osman Tayyar'ı göstermiş:

"— Sen, mektepten çıktıktan sonra, buradasın!" demişti.

Onu bu gazete ve basımevinde hemen herkes severdi. Başyazar Ali Şekip, imtiyaz sahibi Hüseyin Baha, yönetim memuru Ahmet Şevki Efendi... Bunlar o temiz yürekli adamlardı ki, onlarla konuşurken içten bir ferahlama duyar, acılıklarının birçoğunun ortadan kalktığını sezinlerdi. Bir de basımevinin müdürü Tevfik Efendi vardı ki işinin başına hergün herkesten önce gelir, küçük odasına girerdi.

Her zaman küskün, her zaman sessiz bir adam ki ortalıkta gölge gibidir. Kimseyle konuşmaz, hiçbir şeye karışmaz. Yalnız, Ahmet Şevki Efendi ile yönetim işlerine bakar. Basımevinde öksürdüğünden başka sesi duyulmaz; hastalıklı (bir adam)... Yazın kürk giyer, odasından mangal (ancak) mayıs ortasında kalkar bir yaşlı adam...

Ahmet Cemil bu adamla bir çift söz etmemiştir; niçinini nedenini de bilmez. Basımevi müdürü? Ne demek olacak, basımevi müdürü ise kendisini gösterebilir. Odasında kül eşelemekten başka bir şey yapmayacaksa müdürlükten vazgeçsin...

Hüseyin Baha Efendi'nin buna, üstelik çarpık işlerine katlanışına bakılırsa bu adamın burada müdürlük sıfatını takınmak için bir özel hakkı olmalıydı. Kimi zaman kulağına çarpan sözlerden yavaş yavaş anlamıştı ki Tevfik Efendi, Hüseyin Baha Efendi'nin ortağı imiş; ola ki asıl anamal da onun imiş...

Ahmet Cemil buna hiç önem vermezdi. Zaten bu üç kişiden başkaları her zaman gezgin halindeydiler. Altı ayda altı kez gazete ve basımevi değiştirir adamlar... Bugün “Mir’at-ı Şuûn” gazetesinde, yarın başka bir yerde, kimi zaman iki yerde birden. Örneğin Osman Tayyar, dördüncü kez olarak bu gazeteye kapılanmıştı.

Diploma aldıktan sonra, bu dördüncü keze de son verildi. Üstelik bu kez Hüseyin Baha Efendi, Osman Tayyar'ın gazeteden ayrıldığına ilişkin iki satırlık bir yazı yayımlamaya bile gerek gördü.

Ahmet Şevki Efendi, o gün bir ara Ahmet Cemil'e:

“— Oh! Hele şu çapkından kurtulduk (1). Şimdi gitsin de başka bir “Mir’at-ı Şuûn” adına yara alsın...” demişti.

* * *

“Mir’at-ı Şuûn” a keşin olarak girdikten sonra yaşayışı da bir düzene girmiş oldu. Kitapçılar için çalışmak, belli zamanlarda çıkan dergilere yazı yetiştirmek, “Mir’at-ı Şuûn” için her gün haberler ve değişik çeşitli yazılar sütunlarını doldurmak; sabahtan akşama kadar yönetimin havı uçmuş, değişik renklerde lekelerle, değişik biçimlerde yırtıklarıyla garip bir şey halini almış soluk yeşil çuha örtülü masasının kenarına ilişerek-

(1) Çapkın sözü burada “serseri, işe yaramaz” anlamındadır.

Ali Şekip bir yanda olayların özetini hazırlarken; Raci ötede, bir dergideki güzel bir manzumenin yazarını küçültmeye çalışırken, Hüseyin Baha Efendi bir hesap konusu için Ahmet Şevki Efendi'ye çıkışırken, başmürettip mürekkepli elini kapının kenarına dayamış:

“— Değişik yazılar ve haberler bölümüne bir buçuk sütun (luk yazı) daha gerek” derken — çalışmak; yazı imal eden bir araç gereç gibi, uzunluğuna kesilmiş kâğıtlara, yeniden okumaya vakit bulamadan, doldurup bir yenisine başlamak...

Durmadan işleyen zavallı başını dumanla uyuşturabilmek için birbirinin ardından yaktığı sigaraların dumanı gözlerini doldurdukça durmaya, sulanan bu zavallı gözlerini dinlendirmeye vakit bulamayarak çalışmak, yazı yazmak.

Sonra yorgun kafasının bir sözü bulabilmekten, ya da bir cümleyi bağlayabilmekten irkilişi üzerine ileriye gitmek istemeyen kalemi, kâğıdın üzerinden ayırmayarak durmak; bir süre zihninin tembelliği içinde gözleri pencerenin rengi uçmuş, eğri takılmış yeşil astar perdesinin kenarından şudada duyma düşünme yeteneklerini öldürmekle uğraşan bu zavallılara bir alay etme bakışı yollayan güneşin parlayışına özlemle dalıp gitmek...

Bu uğraşı içinde yemek yemek için vakit bulamazdı. Çoğunlukla peynir ekmekle üzümün oluşturduğu öğle yemeğini güneşsizlikten, havasızlıktan her zaman iştahsız kalan mide-sine zorla indirdikçe gözleri bir yabancı dergide, çevirmeye yarayacak bir parça arar, ya da biraz önce doldurduğu kâğıtların birinde, yeri boş bırakılmış bir sözcük için sözlük kitabını araştırırdı.

Kimi zaman uyuşmuş bacaklarına, sürekli oturmaktan yorulmuş bedenine bir taze hayat vermek için kalkıp biraz dolaşır, ya da pencerenin kenarında ayakta durarak karşiki kaldırımından geçenleri seyreder; bir ara merdivenleri iner, sokağa çıkar, kitapçısına kadar gider; yeni çıkmış kitap varsa şöyle bir bakar, ya da kitapçının hatırı için düzeltmeleri gözden

geçiriverir ve böylece işin çeşidini değiştirmiş olmakla kendisini dinlenmiş sayarak gene gazeteye döner.

Bu yaşayış biçimi her zaman böyledir. Cuma yok, pazar yok, her gün çalışacak, her gün gazeteye esir olacak. Kimi zaman geceleri nöbet bekleyecek. İmtiyaz sahibinin odasındaki sedirin üzerine ilişip yatacak. Pek seyrek olarak gazetede kendisine gerek olmayacak da, biraz soluk alabilmek için Tepebaşı'na kadar gidecek ya da gidip-gelme bir Boğaziçi yolculuğu yapacak...

Ama bu yaşayışından şikâyetçi değildi. Çalışmak şimdi onun için sanki sinirsel bir hastalık olmuştı. Duramıyordu. Yalnız, akşamları evine döndüğü zaman, yemek vaktine kadar minderin üzerine boylu boyuna uzanır, dinlenirdi.

Eve gelince annesiyle İkbâl, o günün olup bitenlerini kendisine anlatırlardı. O yalnız dinler, ara sıra bir soru sorar, onlar söyler; bin türlü hiçlerden oluşmuş sözlerle yorgun kafasına biraz istirahat havası verirdi.

Bu uğraşma dolu hayata başladıktan sonra sessizliği sever olmuş; eski şen halini, gevezeliğini kaybetmişti. Ama isterdi ki kendisine öteden beriden söz edilsin. Bugün komşu Sabire Hanım gelmiş; oğlu Ahmet Efendi gelinle kavga etmiş de o, aralarına girerek barıştırmış. Gene de değeri bilinmezmiş, ne de olsa gelin değil mi?..

Bunu uzun uzun, dudaklarında geciken bir gülümsemeyle, dinlerdi.

Dün İkbâl, Seher'le birlikte, sekiz arşın basma almak için Kalpakçılarbaşı'na gitmiş. Yolda Seher'in ayakkabısının ökçesi kopmuş. Deli kız:

“— Aman! küçük hanım, ökçem koptu!..” diye kalabalığın içinde bir çılgılık atmış ki...

Bu hiçleri derin bir zevkle dinler; dinledikçe sıcak bir günden sonra düşen yaz yağmurlarının tatlı serinliğine benzeyen bir haz duyardı.

Gazete için çalıştığına hiç yazıklanmıyordu; çünkü bütün umutlarının sürekli çalışma sonucunda elde edilebileceğine, gerçekleşeceğine inanıyordu. Ama o Vezneciler'deki ders Ahmet Cemil'e o kadar ağır geliyordu ki, eğer başka türlü elde edilebilmesi mümkün olsa, o iki lirayı çoktan terkederdi.

Hiç olmazsa gecelerine bütünüyle sahip olabilse kendisini mutlu sayacaktı. Evde kaldığı akşamlar bir süre annesiyle konuşur, Seher'le alay eder, özellikle İkbal'i her hangi bir nedenle kızdırarak eğlenir; sonra odasına çıkarak ya sevdiği bir şairi okur, ya çevirileriyle uğraşır, ya da —iki gün sonra yok edilip atılmak üzere— bir manzumecik karalardı.

Odasında, seccadelerin üzerinde yuvarlanarak, minderlerde uzanarak çalışmaya ayırdığı bu zamanlar, gündüzleri gazetenin hasır iskemlesinde geçen saatlerin eziyet ve zahmetlerinin ödülü türünden, bir istirahat dönemi idi. Ama ihtiyaç derdi, bu zamanları da tamamiyle kendisine bırakmıyordu.

Haftada üç gece yemekten sonra evden çıkarak, bu sessizlik ve dinlenme köşesini bırakarak Vezneciler'e kadar gider; orada saatlerce uğraştıktan sonra, yanına kattıkları bir uşağın eşliğinde evine gelir, o zamana kadar herkes yatmış olduğundan, yanına almış olduğu anahtarla kapıyı açarak hafifçe, ayaklarının ucuna basa basa odasına girer; en son on altı saatlik bir çalışıp çabalamanın acıları pahasına kazanılmış olan yatağına sokulurdu.

Asıl bu Vezneciler yolculuğundan kışın zahmet çekmişti. Öyle ki ders günleri yemeğini yedikten sonra, mangalın başında ısınmak mümkün iken, bunu elde edemeyip soğukta, karların çamurların içinde yeniden sokağa çıkmak gerekeceğini düşündükçe eve gitmekten korkar olmuştu.

Dersi olduğu akşamlar sofrada yası andıran bir sessizlikle yemek yedikten sonra küçücük kırmızı bakır mangalla ısınan bu yuvacıkta annesini, kardeşini yalnız bırakarak, üstelik geç kalmak korkusuyla, mangalın kenârına sürülen parlak sarı

cezveden payını almayarak bu gece yolculukları için aldığı muşamba paltosunu giyer:

“— Anne, ben gidiyorum; uykunuz gelirse beni beklemeyiniz!” der; yüreğinde bu eve, şu küçücük aile ocağına bir özlem duygusuyla sokağa çıkardı.

Soğuk!.. Kışın tipilerle esen rüzgârı paltosunun başlığından içeri saldırarak yüzünü tırmalar, bütün vücudunu kaplayan ürpermelerle titrer. Hasır iskemle üzerinde yazı ile geçen bir günden sonra o küçük ama şirin sarı mangalın kenarından uzak düşmüş olmak —kuşkulu işlerle geçinen sefil adamlar gibi— geceleri karanlıklar içinde ekmek parasına koşmak, dayanma gücünü kıran bir dertti.

Her dakika bir çamur birikintisine batmamak için duralamak zorunda kalır, iki ellerini ceplerine sokarak, eteklerini dizlerinin üstünde tutmaya çalışır çalışır taşların üzerinden sekererek yürür, kimi zaman duvarın kenarından bir gölge biçiminde süzülerek geçer; geçtiği yolun üzerindeki küme küme büzülmüş köpeklerden korkarak yolunu değiştirir; kimi zaman yıkıntı bir evin boşluğundan geçerken şimdi bir el uzanabilecekmiş, yakasından tutuverecekmiş gibi yüreğinde bir korku titremesi duyardı.

Sonra bir ara yağmur başlar; omuzlarında, başında muşamba paltosunu döverek sırtından süzülüp ayaklarına doğru akar, ne kadar kıvırsa bir türlü çamurdan koruyamadığı zavallı tek pantolonunu ıslatır... Bu yarına kadar kuruyacak, sabahleyin mangalın kenarında tüterek gecedan kalan ıslaklığı alınacak. İktal bir yandan ütüü hazırlarken o, gazeteye geç kalmak korkusuyla, üzülecek.

İssiz, karanlık sokaklar, soğuk rüzgârlarla karışık sıkı bir yağmur...

O sokaklardan, o yağmurun altından geçer; ta Vezneciler'e kadar gelir. Kapının önünde, zile dokunmadan önce, bir soluk alır. Sonra kapı açılınca daha yemeğini bitirememiş, yağlı

Çocuk —kırkılmış lepiska saçlı; dünyada vaktinden önce dertle eziyetle ağlamaya başladığı için hüznü bir şaşkınlık anlamıyla örtülmüş sanılabilecek kadar baygın gözlü; bir iki yıl önceden alındığı, paçaları dizlerine yaklaşan pantolonundan, bileklerini örtemeyen yenlerinden anlaşılan soluk giysisi içinde, darmadağın yapraklar arasında yeni açmış bir gül kadar cana yakın bir çocuk— korkak ve kararsızlık göstererek yaklaştı:

— İzin verirseniz annem size bir şeyi söyleyecek, dedi.

Ahmet Şevki Efendi arkadaşına baktı. Karşılıklı bakıştıktan sonra kadıncağızı dinlemeye karar verdiler.

Ahmet Şevki Efendi, çocuğun elinden tutarak dedi ki:

— Senin adın ne bakayım?

— Nedim!..

— Bak bir hele! İlk babalık hevesiyle çocuğuna şair adı vermiş de sonra...

Ahmet Şevki Efendi görüş ve düşüncesini çocuğun yanında tamamlamak istemedi; Ahmet Cemil'i de bir işaretle çağırarak sofaya çıktı. Kadıncağız merdivenin kenarına dayanmış, izin bekliyordu.

Ahmet Şevki Efendi, kendisine biraz ağırlılık vererek ve törensel sesini takınarak:

— Ne istiyorsunuz, hemşire hanım?.. dedi.

Ahmet Şevki Efendi'nin bu sorusu üzerine genç kadın, bütün hayatının karanlığı içine sinmiş sanılan gözlerini kaldırdı. Şu sevecen yüzlere doğrudan doğruya bir destek isteme bakışı yöneltmeye bile cesaret edemeyerek; titrek bir sesle:

— Deminden beri size başvurup vurmayacağımı düşünüyordum, dedi; sonunda başvurmaya karar verdim de şimdi ne diyeceğimi bilemiyorum. Zaten benim ne demek istediğimi siz pek iyi bilirsiniz, değil mi efendim? Eşimi sizler de benim kadar tanırırsınız... İkide birde boynu bükük bir çocuğun gelip babasını sorduğunu da görüyorsunuz. Bugün, o çocuğun elin-

den tutarak gelen annesini görünce, bu zavallı kadının ne demek istediğini de anlamışsınızdır elbette...

Kadın artık ilk çekingenliğine şu üç dört sözle yenilik sağladıktan sonra, o yıllardan beri damla damla ciğerlerine damlayıp hep dokunduğu noktasında birer ateş tutuşturan zehrin bütün acıları kaynayıp taşıtı. Söyleyeceğine, ne demek istediğine dikkat etmeyerek; orada şu mürekkep lekeleriyle simsiyah kesilen basımevi merdiveninin kenarına dayanarak, karşısında yüzüne bakmaksızın üzüntü ve sessizlikle (kendisini) dinleyen bu iki sevecen yüze, yanbaşımda bu büyük acının aslının ne olduğunu daha kavrayabilecek yaşa gelmemiş, ama bütün elem ve acılarına bilmeksizin bir ortak olmuş çocuğun hüznü dolu tutumuna bakmaya cesaret edemeyerek dağınık bir dille, şimdiye kadar kimseye anlatılıp açıklanmamış ve birike birike artık kendisinin de kavrama ve taşıma gücünün alamayacağı dereceye varmış acılıklarını, aklına geldiği gibi salıverdi...

— Ama ben kocamı aramak için de gelmiyorum. O beni aramaya gerek görmezse benim onu aramaya bir zorunluluğum kalır mı? Geceleri evine gelmeyen bir erkeğin elbette gideceği bir yeri olmalı. Karısından elbette bir nedenle kaçıyor. Biz zavallı kadınlar, kocalarımızın bizden kaçtıklarını görürüz de çoğunlukla kimin için bizi terkettiklerini de bilmeyiz...

Kaç kez niyet ettim: Şu babasının bir güler yüzünü görmeyi başaramayan çocuğu elinden tutup, o kadın her kim ise, ona kadar götürmek: “Hanım; bakınız, bu çocuk babasına muhtaç bir çocuk. Eğer o eve gelmeyecek olursa bu çocuk, genç anasının sürekli ağlayan gözlerinin önünde yavaş yavaş ölecek. Buna acıyınız, babasını bırakınız!” demek istedim. Ama bilir miyim o kadın kimdir? Kocam kimin için karısını çocuğunu bırakıp da gidiyor?.. İşte efendim, ben bugün kocam için değil, çocuğum için geliyorum...

elini silmemiş uşağın tuttuğu mumun ışığıyla dar bir merdiveni çıkar, selamlık odasına girer, orada bekler; ta ki küçük bey kitaplarını alıp harem (bölümünden) çıksın...

“— Hoca efendi, bugün hiç çalışmadım; affınızı rica ederim.”

Girişiyse, küçük bey içeri dalâr. Ahmet Cemil’in her şeyden çok bu “hoca efendi” deymi canını sıkır. Niçin? Canı sıkılmaya hakkı var mıydı?

Çocuk küçük bir yaramazdır; ama yaramazlıkları bir terbiye süsü altında saklıdır. Öğrencisinin hiç bir incelik ve terbiye dışı haline rastlamamış olmakla birlikte, ufak bir kınamada bulunsa çocuğun yapmacık bir utanmışlık haliyle gözlerini indirerek, içinden:

“— Budala sen de!.. Sana ne oluyor? İster çalışır, ister çalışmam. Keyfimin kâhyası değilsin ya!..”

diyeceğini kesinlikle bilmektedir; onun için her zaman onun bu bağışlanma dileğini kabul eder. Zaten çocuğun kendisiyle birlikte bulunduğu sürenin dışında ders çalışmadığını da bilir.

Derse başlanır; örneğin matematikten bölme anlatılacak, dünyanın yuvarlaklığı açıklanacak, bir küçük masal okunacak, ele geçen bir kitaptan imla yazdırılacak...

Bunlara karşılık o küçücük sıcak odada, minderin üzerine boylu boyuna uzanarak Musset’in “Geceler” ini, Hugo’nun tiyatrolarını, Lamartine’in “Düşünceler” ini okumak için nasıl büyük bir özlem duyardı.

Bir vakit gelirdi ki her ikisi de yorulur; çocuk küçücük eliyle ağzını saklayarak esnemeye başlar, Ahmet Cemil’in yorgun gözleri süzülürdü. Bir ara uşak görünür:

“— Hanımefendi haber göndermiş, küçük bey artık yorulmuştur, diyor” sözü üzerine derse son verilir. Çünkü bir an önce hareme dönmek için sabırsızlandıklarından, bunun

çocukla uşak arasında bir uydurma-anlaşma olması pek çok olasılık altında bulunmakla birlikte, o aldanmayı yeğlerdi.

Geri dönerken başka bir bölüm başlardı. Uşak yavaş yavaş (onunla) senli benli olmuştu. Ahmet Cemil buna sessizlikten başka bir karşılık vermediğinden, uşak, evde konuşma fırsatı bulamadan geçen hayatının öcünü kendisinden çıkarırdı.

Elinde muşamba feneri sallayarak, ilk önce önden gitmek adet iken, her seferinde bir iki parmak geri kala kala sonunda yanından (yanyana) gitmeye başladığı Ahmet Cemil'e bu geveze uşak bütün dertlerini döktü. Memleketinde kendisini bekleyen nişanlısından bile söz etti... O yalnız dinler, ya da dinlemeksizin susardı. Sonunda sokağın başına gelince uşak:

“— Eh! Artık buradan gidersiniz...” derdi. Ahmet Cemil hafif bir selamla ayrılır; titreyerek anahtarı (kapının kilidine) sokar, çamurlu lastiklerle paltosunu hemen taşlığa atar, odasına çıkar; giysilerini öteye beriye ilştirir, hayatta kendisine alın yazısınca verilmiş tek dinlenecek yeri olan yatağa girer...

* * *

Kendi kendisine:

“— Uyu zavallı çocuk; yeşil eski çuhalı yazı masasının kenarında, karanlık çamurlu sokaklarda, küçük nazlı çocuğun sürekli esneyen yüzü karşısında geçen o aşırı zahmet, eziyet saatlerinden sonra şu sıcak, temiz yatağın içinde, aydınlık mavi bir gökyüzünün elmas yağmuru altında, doğmasını beklediğin umut güneşini görmeye çalışarak; derin, uzun bir avunma uykusuyla uyu!..” diye içinden bir ninni söyler gibidir.

— Nereden anladınız?

— Nereden anlayacağım? Zavallı kadın, gene öksüzler gibi boynu bükük çocuğuyla gelmiş, gazetenin aşağı katında ağlayıp duruyor. Görsen, ne de güzel kadıncağız! Taze, hüzünlü, edalı bir zavallı. Mutsuzluğu her halinden belli...

Karısını evde kimsesiz, yapayalnız, belki de ekmeksiz bırakıp da kimbilir hangi kahpenin yanında vakit geçirmekte anlam var mı? İkide birde: “Babam nerede?” diye gelen bu çocukla, buradaki çalışanların kaba saba gülüşleri arasında ağlayan o kadıncağızı gördükçe içim içime sığmıyor, Allah bilir!.. Bir gün o çapkını tuttuğum gibi odanın penceresinden aşağıya atacağım, ama neye yarar? İş bu zavallının derdine dava bulmakta...

Ahmet Şevki Efendi konuşmasını sürdürdü: Kendisini denemeden geçirmeden, aile babalığının ne demek olduğunu anlamadan, ya da o kutsal görevin önemini her türlü bağlardan bağımlılıklardan sıyrılmış sayacak kadar kendilerinde duygusuzluk gördükleri halde evlenenlerden söz etti.

Kimbilir şu genç kadın kimin, hangi baba ile hangi ananın nazlı bir kızıdır. Pek küçük iken evlenmiş olacak, çocuğundan öyle anlaşılıyor. Belki on beş, on altı yaşında... Tutmuşlar, bilmediği bir adama verivermişler:

“— Senin her şeyin işte bu adamdır.” demişler. Sonra ana baba ortadan kalkmış, dünyada bu adamdan başka kimse kalmamış. Bir ay ya mutlu olmuş, ya olmamış. Kocası içmeye başlamış. Sonunda bir akşam evde küçücük bir çocukla yalnız kalmış. Bu genç kadın ne yapar? Kocası nerede kalmış?.. (Derken) bu kayboluşlar yinelenir olmuş. Nereye gidiyor?.. Nerede kalıyor?.. Türlü varsayımlar zincirlemesi ki her biri ciğerlerinde bir başka yara açıyor, meram anlatamıyor, ağlasa kıyametler kopuyor, üstelik...

Ahmet Şevki Efendi diyor ki:

— Evet, böyle bir herif bilirim ki karısı ağladıkça onu dö-verdi. İnsan, ilk önce karısını döven erkeklerden söz edildiği-ni işitince: “Kimbilir, kadın nasıl dayağı haketmiştir” demek ister. Evet, efendi içsin, içsin sonra:

“Evde, bakkaldan veresiye peynir ekmek alırlar” diye git-sin, cebindeki parayı bir murdan kötü kadına yedirsin. Sonra eve gelince karısının ağlamasına katlanamasın. O kadın ağ-larsa, bağırırsa yaygaracı denecek, dayağa hak kazanmış sa-yılacak... Buna bir de kadının kocasına aşık olmasını ekleyi-niz, işte Raci’nin karısı...

Dünyada, kendisinden kaçan şu heriften başka bir şey dü-şünmediği, bu sabah şafak atar atmaz, gelip şurada ağlama-sıyla ispat edilmiş olmuyor mu? Ama kocasını aramak için sa-bahleyin başını aldığı gibi gazeteye geliveren kadının bu dav-ranışını da süslü bir davranış saymayacaksınız. Bir de ona sor-malı. Bu dereceye kadar düşmüş olmak için kimbilir ne zo-runluluklar görmüştür ve gözyaşları dökmüştür...

Ahmet Cemil derin bir üzüntüyle dinliyordu. Ahmet Şevki Efendi’nin basit bir açık seçik ve güçlü anlatışla söylediği bu sözler gözlerinin önünde acılarla dolu dünya açmış, kadınlık hayatı içinde gözyaşlarından oluşan bir ıstırap sayfası meyda-na getiren acı bir konuyu bütün insanı tedirgin edici elemli ayrıntılarıyla ortaya dökmüştü.

Utanmasa, aşağıda ağlamakta olan Raci’nin karısına değil, bütün gözü yaşlı kadıncıklar için şurada uzun uzun, sızlaya sızlaya ağlayacaktı.

Bu sırada Ahmet Cemil’in gözüne bir şey ilişti. Ahmet Şevki Efendi’ye göstererek dedi ki:

— Baksanıza!.. Merdivenin başında duran, Raci’nin çocu-ğu değil mi? Bir şey söyleyecek de sanırım cesaret edemiyor.

Ahmet Şevki Efendi:

— Gel bakayım oğlum, gel!.. Bir şey mi söyleyeceksin? di-ye çocuğa seslendi.

Genç kadın burada çocuğuna uzun bir bakışla baktı. Ah bu bakış! Dünyada talihsiz bir kadın olmaya katlanmak zorunluluğundan başka, talihsiz bir çocuk yetiştirmiş olmaktan doğan bir acının ve umutsuzluğunun bütün açıklamaları bu bakışta toplanmıştı. Bir bakış ki çocuğunu sanki ağlayan bir öpücükle sarıp kuşatmaktaydı. Sanki sevecenlikten, duygusallıktan oluşmuş bir kucaklayışın mıknaatı gibi güçlü çekiciliği içinde...

O vakit bu genç kadın, her derdi yüzüne baka baka düşündüğü, sanki onun masum yüzüne elemelerinin ağıtını yazdığı bu çocuktan artık gözlerini ayıramayarak bütün duyup yaşadığı duygularını döktü:

Daha çocuk denecek bir yaşta iken bu adamın karısı olduğunu, çocukluğa özgü tam bir güvenişle olanca duygu ve düşüncesini ona adadığını; sonra yavaş yavaş kocasının kendisinden uzaklaştığını duyup görüp öğrendikçe yüreğinin nasıl yırtıldığını, sevgi döneminin ilk meyvesi daha “Baba!” demeye başlamadan babasının, onunla birlikte annesini de unutup haftada dört beş gece evin yakınına bile uğramamaya başladığını; eve geldiği zaman da titizliğinden, sarhoşluğundan başka bir şeyle (davranarak) niçin ortadan kaybolduğunu unutturmaya yönelmediğini birer birer döktü.

Bu güne kadar sabrettiğini, avunmasını ağlamakta aradığını söyledi; ama artık:

— Evet, artık katlanabilme imkânım kalmadı. Bakınız, yalnız şu son olayı anlatayım: Bugün, arsız bir kadın gibi, beni size başvurma zorunda bırakan da bu... Babamdan, annemden bana bir şey kalmamıştı; zaten gelin ederlerken de pek az şey vermişlerdi. Kocam, daha onlar yaşarlarken, on liralık bir küpemi aldı, yok etti. Beni, sanki Emniyet Sandığı’na rehin olarak bıraktığını söyleyerek aldatmak istiyordu.

Babamla annem ortadan kalkınca yalana da gerek kalmadı; küpenin satılmış olduğu meydana çıktı. Bir yüzüğüm iki

altın bileziğim vardı; onlar da birer birer gitti. Doğal olarak ses çıkaramıyordum. Eğer kazandığı para, bir oğlu ile bir karısından oluşan evini geçindirmeye yetmeseydi elbet üzülmezdim bile... Ama bu paranın, kazandıklarıyla birlikte, başka birisine harcandığını sezinliyordum...

Sonunda her şey bitti, satılacak bir şey kalmadı. Birkaç günden beri, sanırım parasızlıktan olmalı, her vakitkinden fazla öfkelenişi vardı. Evin içinde sanki bir şey arıyormuş gibi; bir epey dolaştı, dolaştı. Sonra bir ara önüme dikilerek:

“— Nedim’in kâğıtları nerede?” dedi.

Zavallı babam, ne olur ne olmaz diye, dışından tırnağından artırarak üç tane Demiryolu Hisse Senedi almış, ölürken bunları Nedim’e bırakmıştı. Kocamın “kâğıtlar” dediği bunlardı. Küpemin, yüzüğümün filan gitmiş olduğuna önem vermediğim halde, çocuğun dünyada sadece şu kâğıtlardan başka bir şey olmayan varlığını, ben ölürsem elinde kalacak olan şu tek gücü artık bu adamın eline vermek bir hayınlık, bağışlanılamaz bir kabahat olduğunu anladım. “O kâğıtları veremem!” dedim. O vakit üzerime saldırdı:

“— Yaa! Öyleyse ben sana gösteririm...” dedi ve...

Genç kadın tamamlamayı, kadın utangaçlığı tamamlamasına engel oldu. Bundan sonra gözyaşlarını da tutamadı. Bir süre öyle, hıçkıra hıçkıra ağladı...

Ahmet Şevki Efendi ile Ahmet Cemil, bu çok acıklı durumun karşısında (derin) bir saygı ve acımayla, sessiz duruyorlardı.

Ahmet Cemil —bir gazetede yoksulluk yüzünden intihar etmek zorunda kalmış bir aile babasına, sokakta kolu kırık bir çocuğa, mezarlıkta on beş yaşındayken veremden ölmüş bir kızın mezarına rastlasa, dünyaya küsmek duygusallığında yaratılmış olan bu ince şair— şu çılgınlık koparan şiirin hüznüne karşı şaşkın suskun bir halde, sanki donmuş kalmıştı.

Bir süre sonra genç kadın başını kaldırdı:

— Kâğıtlar daha bende; ama o vakitten beri eve gelmiyor ve gelmeyecek, ya da gelse bile bundan sonra hayat büsbütün cehennem olacak. Ben nasıl olsa geçinirim, elimden her şey gelir: Dikiş dikmek, bir evde yemek pişirmek... Çocuğum için bunların hepsine katlanırım. Ona haftada beş on kuruş verebilmek için, ne çıkar, hizmetçilik de ederim...

Ama, çocuk ne yapsın efendim, çocuk?.. İşte size bunun için geliyorum. Çocuğu böyle bırakmaya babası razı olabilir ama, ben nasıl razı olurum? Okuması gerekli. Ben hizmetçilik etmeye mecbur olayım ama, onu ileride uşaklığa mecbur olmaksızın kurtarmak gerekli değil mi?..

Ahmet Şevki Efendi, kafasındaki bir zorluğun çözümlenmesi işiyle uğraşıyormuş gibi, iki parmağının arasında çenesini sıkıp duruyordu. Sonra biraz kararsızlıkla, biraz utanarak ve söyleyeceği şeyin arkadaşınca da onaylanıp onaylanmayacağını anlamak istiyormuşçasına, Ahmet Cemil'in yüzüne bakarak dedi ki:

— Eğer derdiniz kaygınız yalnız çocuktan başka bir şey değilse elbette bir kolayını buluruz. Örneğin buraya gelebilir. Basımevi ve gazete de bir okul değil midir? Burada yazar efendilerin her birinden iki söz öğrense bilgin olur çıkar. Çapkının —Ahmet Şevki Efendi, mümkün değil, bu sözden vazgeçemezdi— zeki olduğu gözlerinden belli. Kocanıza gelince: O önemli bir sorun; kimi erkeklerin kimi aymazlık zamanları olur ki bir süre görevlerini terketmelerine yol açabilir, ama...

Kadın atıldı:

— Rica ederim, o konuyu kapayınız. Ne gereği var? Çocuğum için gösterdiğiniz yakın ilgiye teşekkür ederim. Bu yaşta bir çocuğu —özellikle anası babası daha yaşamakta iken— hang okula gönderebilirim? Mahalle mekteplerinden birine göndermekle amaca ulaşılabilse! Kocam!.. O ne isterse yapsın; beş çocuğumun zamanını boş geçirmedigine güven edin-

dikten sonra her şey yapabilirim. Bir küçük dikiş makinesi bir kadınla bir küçük çocuğun yaşamasına yeterli değil midir?

Gazetenin şu ıssız saatinde, merdiven başında geçen bu konuşma artık sona ermeye yaklaşmıştı. Kadın Nedim'in elinden çekti: "Yeniden teşekkür ederim efendim; elbette bir kez babasına da söylersiniz değil mi?" dedi. Ahmet Cemil ile Ahmet Şevki Efendi uzun bir acıma bakışıyla bu kadın biçimine girmiş acıklı olayı izlerken, bu talihsiz genç anne zavallı çocuğunu çeke çeke basımevinin merdivenlerinden indi.

Ahmet Şevki:

— İşte!.. dedi.

Sanki şu tek bir söz ağzından, biraz önce söylediği sözlerin bir özeti gibi düşmüştü.

* * *

Ahmet Cemil yazı masasına yönelmek üzere iken merdivenden birisi çıkmaktaydı. Başını çevirdi: Hüseyin Nazmi'nin uşağını gördü.

Hüseyin Nazmi kendisine bir tezkere göndermişti, diyordu ki:

"Bir haftadan beri inemiyorum. Ufak bir nezle, ya da daha doğrusu büyük bir tembellik beni evden çıkarmıyor. Ben çıkmazsam "Gencîne-i Edeb" dergisi de çıkmayacak. Onun için, bugün gazetedeki işini bitirdikten sonra —gece derslerin varsa erteleyerek— bizim dergiye uğrarsın; ne kadar müsvedde falan bulursan toplar, bu akşam bana gelersin. Bu işi başka birisine önerebilirdim; ama yalnızlıktan pathyorum. Gel de biraz gevezelik edelim..."

Kurşun kalemiyle bir buruşuk kâğıda atılıvermiş olan şu dağınık sözlere bir de küçük ekleme vardı:

"Lamia'ya bir şey vaad etmişsin; başımın ucunda "unutmasın" deyip duruyor."

Ahmet Cemil uşaga:

— Peki! dedi. Lamia'ya ne vaad etmiş?.. Kesinlikle aklına gelmiyor. Son kez olarak ne vakit görmüştü? Bir ay kadar oluyor. Bir ay önceki günün bütün ayrıntılarını aklından yeniden geçirmek istedi:

Kendisi Hüseyin Nazmi ile bahçede dolaşıyordu. Bir konuya ilişkin konuşuyorlardı. Dalgın dalgın yürürken arkalarından bir şey çarpmıştı. Bu Lamia idi. Çember çevirirken üzerlerine gelmişti. O vakit Hüseyin Nazmi kızmış:

“— Senin yaşında çocuklar çember çevirirler mi?” demişti de Laima, alaylı tatlı bir göz kırpmasıyla:

“— Pencerede oturup da şiir mi söylerler?” demiş, bir de çekingen kahkahacıklarla alay edişinin rengini pekiştirmişti. İşte Ahmet Cemil o vakit bir şey vaad etmişti ama, ne idi?..

Başmürettip, bu düşüncesine ara verirdi:

— Beyefendi, tefrikaya iki sütun gerek...

— Şimdi, dedi. Hay şeytan hay! Bunu unutmakta anlam var mı? Ne idi Yarabbi, ne idi?..

Yazı masasının kenarına oturdu. İstedikleri iki sütunluk çeviriye başladı. Ama bu çeviri mekanik bir iş türünden, kafasını yorup uğraştırmadan, yürüyordu. Aklında yalnız bu soru, bütün örtülü anıları tırmalaya tırmalaya yineleniyordu: “Ne idi acaba?”

Pencereden sokağa bakmakta olan Ahmet Şevki Efendi birden döndü:

— İşte Sait'le Saib geliyor; akşamı birlikte geçirmiş olmaları. Raci'den haber alırız...

Sait'le Saib —Saib haberler getirmiş olmak için, Sait de onu taklit etmiş olmak için— merdivenleri yıkarcasına atlaya atlaya çıktılar.

Saib, Ahmet Şevki Efendi'ye sordu:

— Raci gelmedi mi?

Ahmet Şevki Efendi, burnundan (soluyarak) karşılık verdi. Saib'den o kadar nefret ederdi ne vakit ona söz söylemek gerekecek olsa, ağzıyla söz söylemeyi tenezzül sayarak, burnunu konuşma aracı edinirdi:

— Size sormalı.

— Ooo! Biz onu şu bilinen yerde bıraktık. İçti, sızdı. Orada murdar, kart bir kariya tutulmuş...

Ahmet Şevki ile Ahmet Cemil bakıştılar.

— Görülecek şey... Karı Raci'ye ne nazlar, ne cilveler yapıyor... Ya Raci'nin hali? Karının yüzüne baygın bakıp gazel söyleyişini görseniz. Dur bakayım, dün akşam karının gözlerine bakıp bakıp da bir beyit söylüyordu:

Şûle-i hande-rîz-i Zühre midir

Saib, aşağısını anımsayamıyordu. Sait tamamladı:

O siyeh-nûr çesm-i berk-efşân (1).

Ahmet Cemil gülerek:

— Aferin Raci! Epeyce taze renk göstermeye başlamış!.. dedi.

— Hele kariyı görseniz... İri bir Alman... Yarım yamalak Türkçesiyle, Raci'nin gazelleri için: “Ne diyoğ, ne diyoğ?..” dedikçe biz Sait'le kırıştık. Sonra baktık ki oradan kaldırmak mümkün değil; bizi de salmak istemiyor. Öyle bir asılıyor ki!.. Sıvışıncaya kadar...

Saib'in anlattığının arta kalanı gürültüye karıştı. Ali Şekip, başmürettibi çağırarak, merdiveni çıkıyordu. Ahmet Şevki Efendi, Ahmet Cemil'in kulağına eğildi:

— Bu akşam oraya gidelim, dedi.

(1) Raci'nin, Divan Edebiyatındaki şiirlerin son derece kötü bir kopyası ya da taklidi olan bu beytinin —hiç bir sanat değeri olmamasına karşın— merak edebilecek kimseler için anlamını vermeye çalışalım:

“O şimşekler saçan gözlerinin siyah parıltısı, Venüs yıldızının gülücükler döken ışığı mıdır?”

— Bu akşam oraya gidelim, dedi.

Ahmet Cemil arkadaşının niyetini anladı:

— Bu akşam mümkün değil; ben Erenköy'deyim. İsterse-
niz yarın akşam...

* * *

Lamia'ya vaad ettiği şeyi anımsayamayacak olursa... Hep ka-
fasının içinde bu vardı: Acaba ne idi?

İŞİNİ aceleyle bitirdikten sonra “Gencîne-i Edeb” dergisine uğramış, bütün müsveddeleri toplamış, Lamia’ya vaad ettiği şeyi anımsayabilmekten umudunu keserek vapura binmişti.

Hüseyin Nazmi ile uzun çocukluk arkadaşlığı sonucu, aralarına ne kadar uzaklık girse bile, gene kolay kolay ortadan kalkmaz bir yakınlığı vardı ki, buna hiç bir nedenle bozukluk erişemezdi. Okul hayatının üzerinden bir yıl geçtiği halde birbirini aramaktan, buluşmak gereksinmesine uymaktan geri kalmamışlardı.

Hüseyin Nazmi, hemen her gün “Mir’at-ı Şuûn” gazetesi-ne uğrar; Ahmet Cemil arkadaşını iki gün görmese (Hariciye’nin) konsolosluk işleri kalemine ya da “Gencîne-i Edeb” dergisine gider; hiç olmazsa ayda bir gecesini Erenköy’de geçirirdi. İki arkadaş küçüklükten beri duygu ve düşünce ortaklığına o kadar alışmışlardı ki birbirlerinden birkaç gün ayrı kalsalar, ruhsal tamamlıklarına bir eksiklik gelmiş sanırlardı...

Köşkün yanına gelince parmaklığın arasından, Lamia'nın gene çemberi önüne katarak, bahçenin dar yollarında koştuğunu gördü. Kendi kendisine: "İş kötü!.." dedi.

Zili çekti. Lamia'nın elinden çember kaçtı, değnek bir yana fırladı, kapıya koştu.

— Hani ya benim şey?..

— Ne?

Lamia hemen darıldı, kıpkırmızı oldu. Sevinç dolu küçük çocuk yüzünü bir dargınlık bulutu kapladı; örtülü bir sesle:

— Hem vaad ediniz, hem sonra unutup sorunuz!..

Bu öfkenin şaka ile önünün alınabileceği kanısına vararak:

— Şimdi "şey" alınmadı diye kapı açılmayacak mı?

Lamia kapının sürgüsünü çekti. Bir söz bile eklemeyerek koştu, çemberiyle değneğini aldı; Ahmet Cemil'in önünden, bakmayarak, geçti.

Hüseyin Nazmi kitaplığının penceresindeydi:

— Bu vakitte mi gelinir? Sabahtan beri seni bekliyorum?

— Tamam! Bir de sen darılırsan... Bari geri döneyim.

— Başka kim darıldı?

— Lamia'nın öfkesini görme; az kaldı kapıyı açmıyordu.

Hüseyin Nazmi, dudaklarının arasından:

— Şımarık! dedi, sonra ekledi:

— Dur, içeri girme de bahçede oturalım...

Ta bahçenin bir köşesinde sarmaşıklarla yarı karanlık küçük bir kameriye (çardak) vardı. Oraya gittiler. Ahmet Cemil fesini bir iskemleye attı; müsveddeleri Hüseyin Nazmi'nin önüne döktü. Oturdular. Önce dışarıdan gelmiş mektupları, gönderilen eserleri gözden geçirmek istediler.

Hüseyin Nazmi, zarfları birer birer boşaltmaya başladı:

— Al sana dünyanın yuvarlaklığı ile ilgili bir yazı. İmza okunmuyor. Dergiler okul kitaplarıyla okul çocuklarından kurtulamayacaklar. Bir gün dört işleme ilişkin bir yazı gelse ona da

şaşmayacağım. (Al bir de) Tarsuslu Zaraifzade Abdullah imzasıyla bir gazel:

Nâr-ı aşkın içre ey mâhım senin

Ahmet Cemil:

— Ateşe! dedi.

— Vay! Şimdi de başımıza “Bir fıkra-i Muhayyele” çıktı:

“Bin üçyüz dokuz sene-i hicriyesinin şehr-i şabanının on yedinci gecesi, saat altı buçuk raddelerinde, Edirne kasabasının cihet-i şimaliyesinde kâin...”

— Sen böyle hepsini okumaya kalkışırsan işimiz var...

Hüseyin Nazmi kısaltmaya başladı. Sepete atılacak gelmiş yazılar birikiyordu. Daha sonra incelenmek üzere bir iki yazı ayrıldı. Bir ara bir kâğıt için:

— Koca şair!.. Sâkî-nâme adlı şiiri yayımlanmamış diye küplere binmiş! dedi. Ahmet Cemil:

— Fıçıya binsin de Sâkî-nâme’sini orada okusun... diye mırıldandı.

Hüseyin Nazmi birdenbire:

— Vay! Burada da sana çatma var, dedi. Senin geçen sayıdaki “Ezhâr-ı Şebâb” (Gençlik Çiçekleri) adlı şiirine bir alay söğüntü...

Ahmet Cemil yerinden kalktı, “Bakayım” dedi. İkisi birlikte okudular. Ahmet Cemil için harcanılmış olan aşâğılamalar, bol bol ortaya dökülmüş olan çürütmeler, sarakaya almaların sonu yoktu. Saçlarına, gözlerine, yürüyüşüne bile saldırılmaktaydı.

Mektup sahibi şiiri söz söz ayraç içine alarak, her birisine söyleyecek bir söz, onları basamak edinerek şaire armağan edilecek bir hakaret bulmuştu. Ahmet Cemil okudukça:

— Aman ne düşünce ve esinlenme bolluğu, ne vicdan genişliği... diyordu; ben miyim bu ahmaklık örneği bey? Bu uzun saçlı şair ki gariplikler saçmaktadır, bu eşsiz benzersiz saçma-

lıklar yaratan kişi? Bunlar ben miyim? Niçin? Çünkü “tâbş-i lerzende” demişim, çünkü “kisve-i müşemmes” demişim, çünkü “pervâz-ı nigâh emelin” (1) demişim. Öyle şeyler demişim ki görülmüyor, gösterilmiyor... Şu halde ben bütün bu sayılan şeyler imişim...

— Al! dedi; bu yazı bizim Raci’nin...

O vakit iki arkadaş birbirine baktılar. Şu acımasızca adaletsizliğe, özellikle sürekli yakınında yanında yaşadığı bir adamın böylelikle aleyhinde kalem yürütmek için bir kimsenin görgü inceliğinden bu denli yoksun oluşuna şaşılar.

Ahmet Cemil diyordu ki:

— Ama ne sebep var? Bu adamın şu inatçı direnişle benim aleyhime bu kadar musallat oluşunun kaynağı ne olabilir? Kendisine bunun için para mı veriyorlar, ya da bizim iyi şiir yazamadığımıza halkı inandırmakla kendisinin şairlik artamı iki kat mı oluyor?..

Bizi anlamıyor, zevk almıyormuş, o başka bir konu. Bunu ne olursa olsun söylemeyi bir görev sayıyorsa, aşağılamaya neden gerek duyuyor? Ben şiir yazıyorsam, onu susmak zorunda mı bırakmış oluyorum? Ondan şairlik taslamasını alıp engelleyecek bir gücüm mü var? O da yazsın. Ben onun söyledikleri için bir şey diyor muyum? Ben onu aşağılamaya benzer bir şey yapıyor muyum? Beni, bir sözlük kitabından küfre, aşağılamaya yarar sözler varsa toplayıp da Raci’nin yüzüne fırlatmaktan engelleyen bir şey var mı?..

(1) Yukarıdaki tamlamalar, biraz Fransız sembolizminden esinlenmiş, sözlendir. “Ürpermekte olan parlaklık”, “güneşli giysi”, “emel bakışının uçuşu”... gibi anlamlarda. Bu tamlamaların gerçek örneklerini Halid Ziya’nın yakın arkadaşı Cenab Şehabettin vermiş ve tutucuların saldırılarına, alaylarına uğramıştı. Yazar, romanındaki bu pasajla, biraz da, Servet-i Fünun topluluğunun ve o topluluk mensuplarının savunmasını yapmış olmaktadır.

(Hüseyin Nazmi karşılık verdi):

— Var elbette... İşte asıl ayrılığınız da o değil mi? O aşağılamalara başvurmaktan seni engelleyen bir şey var ki onda yok. Çok temiz yürekliisin. Hiç mahalle çocuklarının oynadıkları bir yıkıntı yerinden, süslü bir bebek gibi küçük bir kız geçerken rastladın mı? Bütün o kaldırım çocukları o küçük nazlı kızın güzelliğine, inceliğine karşı duydukları bir kıskançlıkla birden nasıl tutuşurlar, nasıl arkasına düşerler, bağırlarlar. İçlerinde taş atan, söven ve üstelik güzel giysilerinin eteklerine sarılan azgınlar olur. Bu insanların doğuştan gelme bir halidir.

İşte, senin yazdıkların basın alanından geçerken, bu yolda kıskançlık yaygaraları ile karşılaşılıyor, o kadar. O küçük bebek gibi kız benzeri ağlayarak eve mi kaçacaksın? Seni inandırmak isterim ki pencereden seyredenler için o çocuklar, arsız, utanmaz çocuklardan başka şeyler değildir.

Ahmet Cemil:

— Acaba? dedi; sonra Hüseyin Nazmi'nin karşısına oturarak bu sözün içerdiği kuşkuyu yorumladı:

— Biz kendimizi böyle avutuyoruz; ama sanmam ki gerçek senin dediğin gibi olsun. Bence halk nerede gürültü olursa oraya yönelir. Bu doğal eğilime insanlarda alaylara, küçümsemelere uğrayanların haline acıtmaktan çok gülmek duygusunu ekleyecek olursan, bugün bizim çevremizde bağırانların ne yolda bir yankılanma ortaya çıkardıklarını anlarsın...

Bak, her gün sütunlarından birçoğunu ötekinin berikinin yazdıklarına sataşmalarla, alaylarla, küçümsemelerle dolduran “Mâkes-i Zaman” (1) ne kadar (çok) satılıyor. Sabahleyin kapışan kapışana; çünkü herkes gülmek ister. Hakkın

(1) “Mâkes-i Zaman” gazetesi adını “Mir’at-ı Şuûn” dan esinlenerek almıştır. Bu tamlama da “Zamanın yansıdığı yer, zamanın aynası” gibi bir anlam içermektedir.

kimde olduğunu aramayı düşünenlerin çok mu olduğunu sanıyorsun? Basında bu şataşıcı adamların eline geçenler tıpkı sokakta çamura düşmüş bir adama benzer. Çevresinde toplananların onda dokuzu (acımak yerine), ona güler...

Hüseyin Nazmi, arkadaşının üzüntüyle söylediği sözleri dinlerken gülüyordu:

— Ne kadar duygusalsın! dedi; görüş ve düşüncelerinin bir bölümü doğru; ama sorunu yanlış değerlendiriyorsun... Halk güler ve gülmekten hoşlanır, ama halkı güldürmeye çalışanlar işte o bir alay soytarıdır ve soytarı olmaktan başka bir önem taşımazlar. O alaylar tıpkı tıpkı güldürücü resimlere (1) benzer ki insanı bir süre güldürür ama, alaya amaç edinilmiş olanın değerini eksiltmez. Örneğin bugün değerini çok iyi bildiğimiz bir adamın o yolda bir resmini görsek hangimiz gülmeyiz? Ancak o resme gülmüş olmaktan dolayı, o adam hakkındaki görüş ve kanımız hiç bir zaman değişmez...

Ahmet Cemil dudaklarını büktü, karşılık vermek istemedi. Hüseyin Nazmi'nin her şeyi soğukkanlılıkla ele almaktan başka bir yönü olmayan felsefesine katılmıyordu. Bu konudaki konuşma burada bitmiş gibi göründü.

Hüseyin Nazmi, mavi kurşun kalemle derginin dizilip basıya hazırlanmış müsveddelerini düzeltirken, onun gözleri kamariyenin (çardağın) sarmışıkları arasından yer yer açılmış aralıklardan birer zümrüt pencere buldu. Biraz iskemles ne yaslanarak, gün batışının, bir esmer ve saydam tül gibi gökyüzünün ipek yüzeyine gerilen gölgelerine daldı. Son ışık artıkları, bir yanda küçük bir bulut parçasının kenarına oyalar asıyor, güneşin son solumalarından çıkan bir soluk gibi serin, hafif bir hava bu uzun sıcak günden sonra kırlardan kalkan

(1) Romanın yazıldığı dönemde (on dokuzuncu yüzyılın son yılları) dilimizde karikatür deyiimi daha yoktu. Metindeki “güldürücü resim” i okuyucular karikatür anlamına almalıdırlar.

akşam buğuları üzerinden hafif vurucuklarla kanatlarını silerek geçiyor; sabahtan beri güneşin bu kırılık yerin üzerinden çektiği ılık kokuları şimdi yeniden dünyaya serpiyordu.

Bir ara Hüseyin Nazmi:

— Karanlık basıyor; artık gözlerim bulandı; dedi.

Ahmet Cemil'in gözleri o küçük pencerecikten ayrıldı. Arkadaşına baktı; ne dediğini anlamamış gibi dalgın bir bakışla baktı, sonra dedi ki:

— Ah! Bu anlaşılmamak, değerlendirememek kaygısı olmasa. Ya benim şu bildiğin eserimi tamamlayıp ortaya çıkarısam ne olacak?.. Bugün üç dört tane ufak tefek manzumecikler için çılgılık atanlar, o vakit o koca bir cilt dolusu yeniliği görünce ne yapacaklar?..

“Şu bildiğin” eserimi (1) dediği, yıllardan beri yazmak istediği, beyninin içinde (ana rahmindeki) bir çocuk çeşidinden yaşatıp büyüttüğü, her dakika işleyip süslediği eserd. Bu eseri öyle bir şey yapmak istiyordu ki, o vakte kadar görülmüş olan şeylerin hiç birine benzemesin, bir şey ki... o şeye kafasında, mümkün değil, bir biçim ve bir düzen veremiyordu...

Gönlünde ve kafasında hazırladığı ana temel pek sade idi: Bir taze ruh ki hayata bir umut parıltısıyla açılıyor; sanki zamanın bakir göğsüne güneşin öpüşünden, onun sevda dudaklarının dokunuşundan tutuşmuş bir bahar sabahı... Ama sonra yavaş yavaş ufuklar yanmaya, yana yöreye bir ateş havasının baygınlıkları yayılmaya başlıyor, o saf ve taze ruha hayatın ilk sıkıntı ve zorlukları yavaş yavaş sokuluyor...

Yaşama çekişmesi... Daha sonra umut güneşi o kırılmış yüreğin emel kalıntılarına hüzünlü bir veda bakışı ile süzülüp gidiyor: O vakit sonucun kara bulutları...

(1) “şu bildiğin”, “şu bilinen” gibi anlatımlar, Osmanlıca'daki ve metindeki “mahud” sözcüğünün yerine kullanılmıştır.

İşte eser bu idi. Bu eserle Ahmet Cemil insanlığın hayatını yazmak istiyordu: Başından sonuna kadar bir şiir ki bir gülümsemeyle başlasın, bir damla gözyaşı ile sona ersin...

Ne vakit buluşsalar Hüseyin Nazmi'ye bundan söz ederdi. Birçok parçalarını yazmış, arkadaşına okumuştı. Ama istediğini yapamamaktan, düşündüğünü kalemine aktaramamaktan doğan bir üzüntü ve umutsuzlukla her yazdığı parçadan sonra o parçaya veremediği ruhun yasını tutardı. Neredeyse bu eserin hastası olmuştu. Kendi kendisine küser, gücünü ve yeteneğini duygusunun altında bulduğu için kızar; kimi zaman güçsüz kalışını dilimizin yetersizliğine yüklemek isterdi.

Kafasının içinde karmakarışık hayaller gibi uçuşan belirsiz renkleri yakalayabilecek, tutabilecek bir gerece sahip olmamaktan kaynaklanan bir yılgınlık ve bezginlikle sanki hayattan da bezerti. Ah! Bir kez o esere yapı bir varlık verebilse!.. Yaşamaktaki bütün umudu onun üzerine kurulu idi. Onu yazarsa —bir gün Taksim Bahçesi'nde arkadaşlarına itiraf ettiği gibi— artık hayatta görevini tamamlamış sayacaktı kendisini.

Birgün Hüseyin Nazmi'ye diyordu ki:

“— O yeniliklere çıldıracaklar...Hele nazım ölçüsü için kimbilir ne kadar alaylara küçümsemelere uğrayacağım. Ama bunu niçin anlamamalı?.. Bizim ölçümüzün müziğine, akışının anlatımına, anlatım biçimine, o biçimin duygusuna niçin ilgisiz kalıp ondan habersiz olmalı, ya da haberli bulunulduğu ileri sürülüp de bundan niçin yararlanmamalı?..

Beş yüz beyitlik bir manzumeyi değişmeyen-biteviye bir ölçü ile meydana getirmekten doğacak ruh yorgunluğunu, o ahengin sürüp gitmesinden meydana gelecek sıkıntıyı niçin anlamamalı? Batının manzumelerinde ölçülerin değişmesinden meydana gelen ahengi görüyoruz. O ahengi meydana getirmek için bizim elimizde, aslında başlı başına bir müzikten başka bir şey olmayan bir ölçü düzeni varken niçin nazmımızın par-

çalarına dikkat ettiğimiz gibi akışına da ölçünün şiirle kol kola iç içe olmasına dikkat etmeyelim?..

Hece ölçüsüne de bu hizmeti yaptırabilmek mümkün olabilirdi; eğer Türkçe kendi halinde kalsaydı. Ama dil Türkçelikten çıkınca; Arapçanın, Farsça'nın kaplayışı altına girince... Şimdi bir şiir yazınız ki...'

Ahmet Cemil, konuşmasının bu noktasına gelince kendisini kaybeder, ölçü konusunda bitmez tükenmez kuramlarını anlatırdı.

“— Buna karşılık, derdi; ölçünün müziğinde egemen olması gereken ahengin anlamı... Ama o anlamı sezinlemek, sezinledikten sonra uygulamak gerek... Bizde bu konuya dikkat edilmiş mi? Bir şâtır (gülen ve neşeli) ölçü ile ağıt yazmak, ya da hafif bir konuyu ağır bir ölçünün akışına terketmek, ölçünün müzikallığına karşı nasıl bir duygusuzluk ise, çeşitli konulardan oluşmuş uzun bir manzumeyi yalnız bir ölçü ile yazmaya kalkışmak da gene müzikallığa karşı öyle bir anlamamazlıktır.

Türkçemizde de böyle bir şeyler, örneğin Fransızca'dan daha güzel yapılabilirken yazık ki yapmıyoruz. Şimdi benim esime vermek istediğim müziği düşün; bundan meydana gelecek etkinin ruh üzerinde ne kadar gücü olması gerekir. Eğer bu yenilik herkeste bir iltifat eğilimi yaratmazsa... Örneğin hüznü bir parça: **Faülün, faülün, faülün** ölçüsüyle melalli bir sürüklene sürüklene gidip dururken, sonra: **Mefailün, fâila-tün, mefailün, fâilün** ölçüsüyle bir duygusalılık coşması, bir anlatım öfkesi, bir nazım fışkırması; daha sonra: **Müstef'ilün, müstef'ilün** ile bir sessizlik durgunluk; sonra örneğin ara yere girivermiş bir ıstırap hıçkırığı, sanki mızrabın bir öfke çimidiği çeşidinden tek bir “ülün”...

Ahmet Cemil anlatıp tanımladıkça ölçülerin müzikalitesini anlatabilmek için elleriyle usul vuruyordu. Hüseyin Nazmi

bu konuyu açtıkça bir türlü bitiremeyen arkadaşını lutuflu (burada hoşgörölü) bir dinleyici olarak ve gülümseyerek, dinliyordu.

Ahmet Cemil sürdürdü:

— Müzikte yapamadığımızı bari nazmımızda yapalım. Yirmi tane aksak sûzinâk (makamındaki) şarkıyı okumaktan, dinlemekten duyduğumuz yorgunluğu hiç olmazsa nazmımızdan kaldıralım. Marifet müziği birteviyelikten, tekdüzelikten değil, çeşitli makamlardan ve usulün uyuşumundan bağdaşmasından elde etmektir...

Bu yolda yazılmış bir manzumeyi düşün ki, ölçülerin taşkın dalgaları üzerinden atlaya atlaya akıp giderken, birden yorgun düşmüşçesine, ağır ağır sürüklensin. Sonra yeniden bir coşup taşmayla taşsın; ölçünün kasırgasıyla yükselsin, yükselsin, en yüksek tabakasına kadar çıksın; gene yavaş yavaş ine ine, son soluk bir müzik inlemesiyle bitsin...

Hüseyin Nazmî'nin gülümsemesi biraz daha genişledi. Ahmet Cemil bu gidişle bu akşam bütün edebiyat bilgileri kitabını birkaç yüzüncü kez olarak, arkadaşının önüne yeniden dökecekti. (Ahmet Cemil hâlâ konuşuyordu):

— Hele uyak... Gariptir, bizde en dikkat edilecek şeyler savsaklanmış da edebiyatımızda çocukça oyunlar için ömürler harcanmış. (Jenk, ferhenk, renk) uyağı ile kaside yazmak için düşünceleri akla gelmeyecek baskılara ve kıvrımlara uğratarak o uyakta bir sözcüğü kasideden yoksun etmemek için türlü anlam garipliklerine boyun eğerek, zorlukları insanı şaşırtacak bir zorluğa katlanmışlar da uyağın ahenk anlamını düşünmek akıllarına gelmemiş. Üstelik bugün yeni şiirin ruhunu anlamayanlar da uyakta bir perdelenme anlamı olabileceğini düşünebilecek var mıdır? (1).

(1) Bu cümlede bir sakatlık bulunduğu anlaşılıyor.

Hele uyakların alışılmış düzenine hiç aklım ermiyor. “an” ve “in” uyaklı seksen beyiti birbirinin arkasına sıralamaktan, kulak için lutuf mu oluşur, bezginlik ve yorgunluk mu bilemem! Hele gazellerde doğuş beytinden sonra gelen (öteki ilk dizesi uyaksız) beyitlerde mademki nazmın arasına uyaklı olmayan sözler sokarak kulağı tırmalamak kabul olunur görülüyor; o halde uyaksız nazım yazılsın. Uyağın düzenleme biçimini salt zevke, ama birbirine uyup gitmek için de zevke uyum sağlayarak yerine getirmek bize ilişkin bir başarı...

O başarıya bir de uyağın perdelenme anlamını ekle; sonra ölçülerin müziğine de o değişiklikten gelen ahengın anlamını ver; işte yarının nazmı! Bence sözcüklerin konu anlamından başka bir de —nasıl anlatsam bilmem— ses anlamı vardır. Bilemem herkes (bunu) sezebilir mi? Ama ben örneğın (inilti anlamındaki) nâliş sözcüğünün hüznünlü edasını; (uçuş anlamındaki) pervâz sözcüğünün uçuşa olan eğilimini; feryat sözcüğünün yırtıcı ahengini, pek iyi duyuyorum. İnsanda bu duyuş zevki olduktan sonra örneğın: (Sessizliğı seven deniz anlamındaki) **bahr-i sükûn-perver** diyemez. Bahr sözcüğünün, o bir söyleyişte toplanan üç güçlü harfinden (1), özellikle sonundaki “ra” harfinin çatışmasından meydana gelen perdelenme şiddeti ister ki bu sözcük bir sert anlam betimlenmesinde kullanılsın. Örneğın: (şamatalı, gürültülü, bağırıp, çağırıp coşan deniz anlamındaki) bahr-i hurûşân, ya da (coşup taşma, gürültü patırtı dolu deniz anlamındaki) bahr-i pür hurûş... Sanki bahr sözcüğü de o sıfat ile birlikte taşıyor, şişiyor, değil mi?

(1) Bahr: Eski harflerle, **b**, **h**, **r** ile yani üç harfle yazılırdı; **a** sesi kendiliğinden oluşurdu. Onun için Ahmet Cemil “üç harf” diyor. “**Re**” diye okuduğumuz harfin eski harflerdeki adı da “**Ra**” idi.

Buna karşılık (durgun deniz anlamına) deryâ-yı sâkin derim; çünkü deryâ sözcüğü de sessiz, durgun. Onda da bir sessizlik, durgunluk var ki sıfatı sıfatın anlamından daha çok açıklıyor...

Ahmet Cemil artık durmaksızın konuşuyordu. Zavallı Hüseyin Nazmiye, bu elverişli dinleyiciye bütün kişisel düşüncelerini dinletti. Sonra sonuca varmak istedi:

— Şimdi düşün!.. Melalli bir beyit hüznü bir sözcüğün üzerinde sessiz bir duraklamayla bitsin, sonra tantanalı bir uyak öteki bir beytin anlam görkemine debdebeli bir karar versin. Bütün şiir bir yandan ölçünün ahengine kendini teslim ederek dalgalanırken uyaklar öteye beriye ezgili tatlı sesler, melodiler serpsin. Sonra o şiirden bütün çiğnenmiş yıpranmış benzetmeleri, o iyiden iyiye eskimiş cinasları çıkar; düşünceyi o çok tanınmış ortamlarda bocalamaktan kurtar, işte benim eser...

Ah; o eser yazılıp da yayınlandığı zaman ben büsbütün başka bir adam olacağım! Öyle sanıyorum ki o ünlülük perisi gelip kahrolmuş ve yenik düşmüş halde ayaklarımın altına atılacak; kendimi birden yükselmiş göreceğim. O zaman:

“— Ben bugün şu toprak parçasının üzerinde birisiyim!..” diyebileceğim...

Artık büsbütün karanlık basmıştı. İki arkadaş birbirini birer yoğunlaşmış gölge halinde görüyorlardı. O susunca Hüseyin Nazmi (artık) karşılık vermedi.

Arkadaşını dinledikçe yüreğinde bir acıma duygusu duyuyordu. Ne için? Bu acımanın niteliğini pek iyi değerlendiremiyordu. Belki Ahmet Cemil’in bu denli hulyalara esir olduğu için... Gerçeğin, her zaman hulyaların aşağısında kaldığını bilirdi. Onun için, o söyledikçe vicdanındaki gizli bir sesin “Zavallı Çocuk!” dediğini işitiyordu.

İkisi de sustular. Hüseyin Nazmi çardağın sarmaşıkları içinde daha yoğun duran karanlığın arasında, gözleri dalgın, kaygı

ile dolu bir durumda arkadaşına bakıyor; Ahmet Cemil bahçenin, bütün kırık yerin, göklerin üzerinde dalgalanan sislerine dalmış düşünüyordu.

Birden köşkten bir ses işitildi:

— Ağabey! Yemeğinizi göndersinler mi?

— Göndersinler!..

Ahmet Cemil birden kalktı:

— Buldum, dedi.

— Neyi buldun?

Karşılık vermedi. Lamia'nın birden sesini işitince, hiç düşünmediği halde birdenbire aklına gelivermişti. Rahatlamış bir soluk aldı. İyiden iyiye aklına gelmişti. O vaad ettiği şeyi bir gün öğrencisi Muzaffer Bey'de görmüştü. Bir kutu ki içinde tavla zarları biçiminde ama oldukça büyük küb'ler var; bu küb'lerin altışar yanına altı tablonun kesilmiş parçaları yapıştırılmış, kübleri altı biçimde düzenlemeli ki o altı tablo (her düzenlemede ayrı ayrı) meydana gelsin (1). Ahmet Cemil bu güzel oyuncakçı zaten kendi kendisine düşünüyordu. Ama bunu nerede bulacak? Muzaffer Bey'e Paris'ten gelmiş. Her uğradığı mağazaya böyle üç satırlık tanımlama yaparak mı soracak?

Yemek yediler. Artık öteden beriden söz ediyorlardı. Bir ara Hüseyin Nazmi dedi ki:

— Eserini bitirirsen sana burada bir şölen vereyim; istediğin kimseleri de çağır. Yayınlamadan önce bir kez kendin okursun...

Ahmet Cemil:

— Teşekkür ederim, dedi. Sonra çardağın ortasından sarkan fenerlerin alt deliklerinden yemek tepsisinin beyaz örtüsüne dökülen oynak ışığa dalarak:

— Kimbilir, ne zaman? dedi.

(1) Frobel oyuncakları. O zamanlar yeni yeni ortaya çıkmaktaydı.

Lamia önce piyanosunun başına ürkek kararsız oturdu. Yapamamak korkusundan doğan bir heyecan yüreğini sıkıyor, gözlerini bulandırıyor. Ağabeyisinin açtığı bir yaprağı görmeyerek, ama ezberden çalmıyormuş gibi gözlerini de ayırmak istemeyerek, “sekizlik” lere yetişemeyen ellerini fildişi tuşların üzerine bıraktı. Parmakları titriyor, tuşlara korkak bir değinişle dokunuyordu. Karşısındaki notalar gözlerinin önünden, iki yandan titreyen mumların ışığıyla bir alay acayip gölgeler gibi bulutlanarak geçiyor; sanki şu küçük titrek parmakları tuşlara dokundukça bir müzik üflentisi kalkarak o siyah işaretleri üfürüyor, kâğıdın üzerinden püskürterek uçuyordu...

Lamia şimdi ellerini anısına teslim ederek bırakıvermişti. Ahmet Cemil’in orada bulunmasından gelen bir utanma duygusu, kafasının işlemesine bile izin vermiyordu. Denebilirdi ki yalnız parmakları düşünüyor, anımsıyor ve mekanik bir hareketle anılarını tuşlara aktarıyordu...

Ama çaldıkça kendisine bir güç ve güven gelmeye başladı. Ahmet Cemil orada, pencerenin yanında, gecenin hafif rüzgârıyla başlarını sallayan korkunç düşsel gölge yığıntıları gibi yer yer karanlıklar içinde kımıldanan ağaçlara dalmış, sessiz duruyordu...

Sanki orada değildi. Lamia, artık onun orada olup olmadığını yavaş yavaş unutmaya başladı. Notanın yaprakları çevrildikçe gözlerinden o bulut kalkıyor, düşünme gücü bulanıklıktan sıyrılıyor; parmakları güç kazanıyor, şimdi tuşlara daha bir güvenle dokunuyordu...

Ahmet Cemil?... O da Lamia’yı unutmuştu. Şimdi nerede bulunduğundan bile haberi yoktu. Şimdi gözlerinin önünde, ötede beride bacaları, çatıları yükselen köşklerin; bahçelerin, duvarların parmaklıkları arasında irili ufaklı, küme küme, şurada burada karanlıklar içinde birbirine sarılan, öpüşen, ya da uzaktan uzağa başlarıyla kollarıyla birbirlerine selamlar gönderen ağaçların, sanki karanlıkları yerinden oynatarak bir

beşik içinde sallayan rüzgârla canlanarak, harekete gelerek şu siyah gece ortamı içinde titreyen bu siyah tablonun, bütün bu titrek gölgelerin şiirini seyretmeye kendisini adanmış (bir halde) duruyordu.

Bu seyrinde derin, belirsiz bir şiir sezinliyordu ki (bütünüyle) sessiz... Bir şiir ki dili yok, keskin ve sağlam anlatımı yalnız işte şu siyah titremelerden oluşmakta.

Gökyüzü; bu siyah tablonun üzerinde, ötesinde berisinde beyaz aydınlık pullar serpilmiş, ara sıra çeşitli değişik noktalarında uçan beyaz tüller harekete gelmiş, sırma işlenmiş bir örtü gibi eteklerini görülmez ufuklara salıvermiş, karanlıkların sevda dolu göğsüne döküvermişti.

Şurada mavi ve siyah, yukarıda ve aşağıda birer tablonun, bir aşk buluşmasıyla kucaklaştığını gördü. Lamia'nın müziği, o daha acemi kararsızlıklarla piyanonun tuşlarından koparılan melodiler, kulaklarını tırmalıyordu. O olmasa belki şu tablonun ruhunu daha iyi anlayacak!..

Başını çevirdi. Hüseyin Nazmi ayakta, bir eli nota yapraklarının yanında, çevirmeye hazır bir durumda duruyor. Lamia, parçanın hareketine uyum sağlayarak, küçük başı hafif hareketlerle sallanarak, daha genişlik kazanamamış omuzları, dirseklerinin inip kalkışıyla aynı ahenkte olarak; yüksek iskemlesinden yere zor yetişen ayakları, uzun konçlu düğmeli, zarif potincikler içindeki mini mini ayakçıkları birbiri üstüne konmuş, öyle yarı asılı halde, yarı açık bacaklarının ucundan hafif hafif küçük bir rüzgârın dokunuşu ile kendi kendine, belli belirsiz hareket eden bir salıncak nazıllığı ile sallanıyordu...

Şimdi Lamia'nın “Hiç bakmayacaksınız!..” uyarısını unutmuştu. Şimdi bu başlı başına, baştan başa şiir olan varlığa bakıyordu. Şu çocuk, yarın bir genç kız olacak... Açılıp gelişmeye hazır bir gonca ki büsbütün çiçek haline gelmesine sadece bir bahar sabahı yeterli gelecek...

Büyük lambanın kırmızı kalpağından yakut renginde bir ışık yayılarak bütün bu odayı alevden bir renge boyamıştı. Bu kırmızı ışık odanın ortasında, masanın çevresinde ateşten bir ayla oluşturduktan sonra yavaş yavaş hafifleşerek bütün duvarlardan, eşyadan, perdelerden kayarak burada bir pembe gül uyan-dırıyor, sonra ta piyanonun kenarına kadar gelerek Lamia'nın sırtını, omuzlarını, başından arkasına dökülen bükümlü siyah saçların dalgalarını aydınlıklı bir titreşim içinde sarıyor; mumların sarımtırak ışığıyla titreşe titreşe öpüştükten sonra sönüyordu.

Bu gül aydınlığı içinde şimdi Lamia onun gözünde sihirli bir gelişmeyle sanki büyüyor, o dar omuzlar genişliyor, şu küçük başa bir gelişme geliyor, bu küçük çocuk yükseliyor ve şu yepcek yaratıktan o pembe renk içinde, bu ince duygulu melodiler arasında silkinerek, saçlarından ışık köpükleri ser-perek bir genç kız çıkıyordu.

Kendisini sarhoş eden bu hayali kaybetmek istemeyerek gözlerini süzüyor, kirpiklerinin gölgesiyle karşısındaki tablonun ışık oyunlarını tamamlamaya çalışarak; hayalin eksiklerini gözlerinin hı-lıyasının yardımıyla bütünleştirerek görüyordu. Şimdi bu çocuktan, şu incecik vücuttan uçan bir esîr gibi (1) sanki buhar haline gelerek, sonra yavaş yavaş yoğunluk kazanarak özel bir biçime bürünen on beş yaşındaki genç kızı gözlerinin önüne getiriyordu.

Gözleri Lamia'yı değil, ama işte şu gözlerinin önünde garip ve sersemlik veren bir seveda soluğuyla soluyormuşçasına titreyen ince nazlı hayali, o Lamia'nın vücudunu saran yoğunlaşmış esîri, uzun, bütün amaçtan ayrı ve uzak kalan genç hulyalarının içkırıklığı kadar uzun, ciğerleri koparan bir aşk öpücüğü ile öpüyordu.

(1) Kitabın sonundaki “küçük sözlük” e bkz.

Ah! Bugün kimbilir nerede sevda hulyaları ile kendinden geçmiş olan o genç kız —eğer kendisi için öyle bir genç yaratılmışsa— ne zaman yolunun üstüne rastlayacak?...

— Banâ bakıyorsunuz Cemil Bey? Hani ya dışarıya bakacaktınız?

Önündeki nota dergisinin son yaprağını çevirmiş olan Hüseyin Nazmi ekledi:

— Uyarıyı bozmaya gelmez. Küçük hanımı kızdırırız. Şimdi bize yeni öğrendiği İspanyol havasını da çalacak; ondan sonra beybabasının yanına gidecek...

Ahmet Cemil başını çevirdi. Şimdi gözleri kamaşmıştı. Bir süre geceye bakamadı. Sonra yavaş yavaş, gözleri alışınca, şaşırды: Deminki görüntüde bir değişiklik vardı. Şimdi gökyüzü lacivert bir şişeden süzülen ışığa benzeyen hafifçe bir su halinde yarı saydam, ötede beride yıldızlar hemen hemen beyazdı. Bacalar, çatılar, ağaçlar; demin birer siyah yığın olan bütün bu şeyler şimdi pırıltılı bir su ile yıkıyor gibiydi...

Ahmet Cemil'in önünde yüksek bir kayısı ağacı vardı ki ta köşkün saçaklarını öpmeye çalışıyordu. Ağacın bir bölümü gölge içinde kalmış iken, kalan bölümü beyaz bir ateşle tutuşmuşçasına parıltıyor; yaprakların üzerinde, sanki bir fırçadan serpilmiş parça parça sütlü ısıltılar titreyiyordu. Şimdi sanki bu ağacın öz suyundan ısıltılı bir su fışkırıyormuşçasına yapraktan yaprağa koşuşarak birbirini tutuşturuyor, o yeşilliklere birer beyaz fenercik asılıyordu. Sonra birden, ağacın bütün üst bölümü beyaz bir yangın içinde kaldı.

Ahmet Cemil başını kaldırdı; işte şu karşıkı köşkün çatısının arkasında, geceler tanrıçası (olan ay), şimdi oradan görünecek...

Köşkün kırmızı kiremitlerinin arkasında sanki bir yanardağ ağzı açılmış, bir nur tufanının çağlayanları taşmıştı. Başını pencerenin kenarına dayadı; buracıkta, kımıldanmadan, seyretmek istedi...

Ahmet Cemil'in san'ki bu sorusuna karşılık veriyormuş gibi kœřkœn yukarıdan, pancurları a'ık bir odasından bir gœrœltœ ko'ptu.

Hœseyin Nazmi dedi ki:

— Lamia sana gœsteriř yapıyor. Ola ki piyano alacak. Haydi yanına çıkalım seni barıştırayım.

Merdivenlerden yavaş yavaş ıktılar. Odaya œnce Hœseyin Nazmi girdi. Lamia dadısıyla birlikteydi. Hœseyin Nazmi'nin bir işareti œzerine dadı ekildi; Lamia sordu:

— Nereye gidiyorsun dadı?

Hœseyin Nazmi karşılık verdi:

— Biz geleceēiz. Sen o gœrœltœyœ bırak da bize bildiēin parçalardan al.

Lamia, hırçın çocuklara œzgœ bir davranışla dœndœ:

— Mœmkœn deēil! dedi.

Sonra yuvarlak iskemlesinden atladı, siyah saçlarla dalgalanan kœœœcœk başını uzattı, piyanosunun iki yanındaki mumları sœndœrdœ. Kapaēı ekip kapatıyordu; Ahmet Cemil yetişti. O vakit Lamia'ya yalvardılar:

“Bu kadar naz neye idi?.. Zaten onlar ne kadar alabildiēini bilmiyorlar mı? Utanmakta ne anlam var?.. Aēabeyisinin yanında her vakit almıyor mu? Yabancı olarak bir Ahmet Cemil var. O da œœyle bir yana çekilir. Odanın en uzak bir yerine gitsin; işte şurada, pencerenin kenarına otursun. œstelik gœzœnœ çevirip bakmasın. ekinmenin, nazlanmanın bu kadarı da fazla. Haydi bakalım, bœyœk sanatçı iskemlesine geçsin. işte mumları yakıyoruz. œērendiēin parçalar bunlar, deēil mi? Kendin istediēini al, ben de senin yanında (notanın) yapraklarını evireyim. Haydi; işte gœnlœn oluyor, œyle somurtmaya çalışma, bak bak gœlœyorsun..”

Lamia œnce Hœseyin Nazmi ile Ahmet Cemil'in arasında, ince kaşları çatılmış, soluk kırmızı dudakları bœzœlmœř, gœz-

leri yere dikilmiş, omuzlarının küçücük hareketleriyle, başının hafif silkintileriyle bu istekleri geri çeviriyor, sürekli olarak:

— Utanırım, utanırım!.. diyordu.

Sonra yavaş yavaş kaşlarının gerginliğine gevşeklik, dudaklarına hafif bir gülümseme, gözlerine bir keslimlik gelmeye başladı. Omuzları, başı bir dakika önceki geri çevirme anlamının şiddetini kaybetti. Sonunda dudakları deminden beri açılmak isteyen gülücüklerle çiçeklendi. Artık Hüseyin Nazmi'nin kendisini çekip iskemleye doğru götüren koluna hiç karşı koymadı. Oturdu, sonra gülerek Ahmet Cemil'e baktı:

— Siz ta oraya, şu açık pencerenin yanına oturacaksınız. Bu yana hiç bakmayacaksınız, anladınız mı? Hiç... dedi.

Küçücük parmağıyla şu egemenlik taslayan emrini pekiştirdi; pencereyi gösterdi.

Ahmet Cemil:

— İşte gidiyorum, dedi; ben oradan gökleri seyrederim, olmaz mı?.. Beni dışarıda (imişim) gibi var say..

Cümlesinin sonunu düzelterek yineledi: varsayınız...

Düşünmeksizin yarın bir genç kız kimliğine girecek, belki de bugün bile girmiş denecek olan şu çocuğa artık tekil olarak seslenmenin ayıp olacağı aklına gelmişti. Yıllardan beri sürüp gelen içtenlikten ve senlibenlilikten uzak bir alışkanlığa son vermek gerekeceğine bu andan başlayarak son verileceği yargısına varmıştı.

Lamia, dudaklarının arasından hafif bir alayla:

— “Varsayınız!..” diye mırıldanıyordu.

Lamia'nın müzik dergisi, piyanoya her yeni başlayan çocuklara öğretmenlerinin düzenledikleri, hemen hemen az çok birbirine benzeyen, parçalardan oluşmaktaydı: Bir Genç Kızın Duası, Aşk Sitemleri, Carnavala di Venezia'dan sade bir ariette...

İspanyol havasının doğuya özgü aksak ölçüsü Cemil'in düşlerle dolu kafasında İspanyol dansözleri yaratıyor, bunlar işte o çatının üzerinden baygın parlaklıklarını dökerek yükselen ay'ın karşısında parmaklarında zillerle, başlıklarının pullarıyla, ayaklarının halhalleriyle, kollarının zincirli bilezikleriyle dans ediyorlardı...

Hafif bir rüzgâr uçuyor, bütün bu tablonun biçimlerine hafif bir hareket veriyordu; şimdi gözlerini diktiği gökyüzü noktasından küçük beyaz bulutlar belirliyor, rüzgârın önüne düşmüş, çılgin bir uçuşla uçuşuyorlardı.

Kırmızı kıçemitlerin üzerinden bir nur çizgisi göründü. Çıkıyor; üzerinden, altından, yanından, yöresinden nazlı yürüyüşüne döşenen beyaz bulut kümeleri arasından bütün depdebeli parlaklığıyla (ay) çıkıyordu.

Ahmet Cemil'e şuracıktan, pencerenin şu kenarından, görülmeyen bir takım kollar (aracılığıyla), zincirlerle şu ateşten yığını derin bir uçurumdan yavaş yavaş, uğraşa uğraşa çekiyorlarmış, yükseltiyorlarmış gibi geliyordu. Çektiler, çektiler; ama tam köşkün üstüne gelince artık birden duralamışlar sandıldı. O vakit Ahmet Cemil kendisine, sırtarak, geniş bir alay ediş gülücüğüyle bakan bu gökyüzünün bilmeçesine (bilinmezliğine) uzun bir bakışla baktı...

Şimdi rüzgâr, sanki onu gözlerden kıskanarak saklamak istiyormuşçasına, şiddetini artırmıştı. Bitmez tükenmez beyaz bulut parçalarını küçük küçük şamarlarla oraya sürüklüyor, sanki bir kamçı ile bütün ufuklardan bütün bulut kırıntılarını püskürterek oraya gönderiyordu. Bunlar hep beyazdılar. Kimi zaman koşa koşa, kimi zaman ağır ağır akarak; kimi zaman gergin kanatlı güvercinler gibi süzülerek, kimi zaman çılginca savrulan bir kar fırtınası gibi yuvarlanarak geçiyorlardı. Sanki gökyüzünün lacivert ipeğine gerilmiş beyaz bir atlas ki —birdenbire harap edici bir solukla parçalanıvermiş, ko-

puvermiş, dokuları çözölüvermiş olan— havanın başına buyruk oyunu ile dağılıyor, serpiliyordu...

O, ay, —güçlü ve sağlam, böbürlenlen bir halle, heybetli, egemen ve buyurucu bir bakışla— bütün şu dağınık yıkıntılara bakıyor, sanki altında parçalanmış bu bulut kırıntılarını, küçümseyen bir gülüşle, seyrediyordu.

Şimdi Ahmet Cemil'in gözünde bu ay başka bir nitelik alıyordu. Kendi kendisine:

‘— Hayır, öyle değil, diyordu; bu bir pencere ki gökyüzünün şu lacivert kubbesinde açılmış; bir pencere ki içi bir nur denizi, bir ateş hazinesi; bir pencere ki göklerin öte yanından gürültüyle çatlayıp açılarak oluşuvermiş... Sonra bu bulutlar, bunlar şu lacivert mermer kubbenin erimiş parçaları; bunlar o ateşin buharları ki bilinmez bir ufkun derinliklerine dâlip gidiyor. Şimdi bütün bu gök duvarları, çözölmeye başlayan buz tabakaları gibi, çatırdaya çatırdaya kırılıp dökülecek...’

... Lamia'nın parmakları son duralama vuruşunu verdi. Çocuk, çalacak (başka) bir şeyi kalmadığını anlatacak bir tutumla, ağabeyisine baktı. Puf... puf... mumlar söndü.

Hüseyin Nazmi, Ahmet Cemil'e dedi ki:

— Bizim küçük müzisyene alkış yok mu?

Ahmet Cemil ayağa kalktı; gülerek, alay ederek Lamia'nın karşısında eğildi, batılıları taklit ederek onu selamladı:

— Matmazel!.. diye başladı.

Lamia bir kahkahayla:

— Matmazel uykuya kaçıyor... dedi ve kaçtı.

* * *

Ahmet Cemil Hüseyin Nazmi'ye dedi ki:

— Artık sen de uyu. Benim için gene kitaplıkta yer hazırlatmışsındır, değil mi? Bana izin ver, biraz çıkıp şöyle yalnız, ıssız yollarda dolaşacağım. Yarın sabah konuşuruz.

Hüseyin Nazmi:

— Kesinlikle, ayışığına karşı şiir yazılacak! dedi. Gülüştüler. Ahmet Cemil çekildi, bahçeye indi, parmaklığın kapısını açtı, dışarıya çıktı...

* * *

Düşünmeye gereksinmesi vardı. Onun için arkadaşından kaçmak, kırsal bölgeyi tutuşmuş bir deniz içine alan ayışığına karşı düş kurma enginlerinde dolaşmak istiyordu. Ayaklarının altında çıtırdayan kumların üzerinden yavaş yavaş, gecenin uykulu sessizliğini bozmaktan korkarak ilerledi. Köşkün önünden geçen geniş caddeye çıktı.

Şimdi ay, bütün doğaya aydınlık bir aşk döşeği hazırlamak istiyormuşçasına, altın bir fanus biçiminde duruyordu, ona karşı yürüdü.

Ah! O genç kız!.. Ona ne vakit rastlayacak?... Kimindir o küçük akıcı yüz ki hulyasının aynası üzerinden yakalanamayan bir renkle, sanki bir bulut parçası altında dalgalana dalgalana akıp gidiyor?

O genç kız ki tanımıyor, bilmiyor, görmemiş, varlığından belirgin olarak haberi yok; ama seviyor. Bütün gençliğinin sevdadan yoksun geçen gereksinmesiyle, bütün aşk yeteneğinin özlemiyle seviyor. Onun ayaklarına atılmak, başını dizlerine koymak; gözlerini, bir düşlemenin şiirinde kaybolarak, ona dikmek; ellerini bütün hayatının bir teslimlik belgesi gibi, onun ellerine terketmek; sonra hüzünlü ama mutlu, gönlü kırık ama mutlu, yavaş yavaş, damla damla sıcak yaşlarla ağlamak isterdi...

Şimdi ay küçük beyaz bulutların, öbür yanında yığılmış küme küme beyaz bulutların arasında, sanki yatağında gecikerek baygın bir seveda bakışı ile:

“— Evet, şair efendi; o genç kız...” diyordu. Sonra çirkin, hayın bir gülümseme açılıyor, açılıyor; bu bir bilmeceyi andı-

ran yüzü bir yandan bir yana kaplıyordu. “Evet, şair efendi; o genç kız...” Bu yüz sırtıyor, acı bir alayla sürekli sırtıyordu.

Artık ona bakmamak, hulyalarının parıltısına o hüznü sarı ışığını serpen bu alay edici yüzden gözlerini ayırmak istiyordu.

Bulutlara, o saatlerden beri gökyüzünün bilinmeyen uçurumlarından uçuşarak, canlanarak, ayın önünden, altından üstünden oynayan, kaçışan küme küme beyaz güvercin alaylarına daldı.

Bunlar nereden, ufukların hangi bilinmez köşelerinden, nasıl bir hayat soluğuyla kanatlanarak şu baş döndüren gezip dolaşmayla geçip gidiyorlardı? Ara sıra, bir rüzgâr vuruşuna rastlamış dumanlar gibi dağılmak, kimi zaman yüксеle yüксеle birden patlamış bir dalga gibi serpintili, şurada beyaz bir ipek kumaş zincirlemesi biçiminde dalgalı; biraz ötede büyük bir kuş gibi kanatları gergin, daha sonra gene bir rüzgâr vurucuğuyla birden değişerek — Kuşlar garip canavarlara, ipek tufanları mermer sütun yıkıntılarına, dalgalar korkunç kasırgalara, dumanlar beyaz gül yığınlarına dönüşerek— her an bir başka biçime giren, her dakika bir tenasüh (1) zincirlemesinden geçen bu garip alay dans ederek, baygın baygın süzülerek, kendinden geçmişçesine atılarak, nazlım nazlım sallanarak yığın yığın geçiyorlar, bitmez tükenmez bir alayla geçiyorlardı...

O’ay, bunların arasında kimi bir kırmızı kâğıt fener gibi, donuk, kimi zaman bir bakır yaprak biçiminde bir ateş, vakit vakit bir yanına değinen bir parça bulutla yorgun, gölgeli ve hüznü; bir dakika beyazlıklar arasından kaybolmuş, sonra birden o tüller içindeki sırtkan yüzü çıkıvermiş; şimdi, gözlerinin önünde, o yürüdükçe sallanıyor, yerinden oynuyor, sanki kollarına atılverecek sanılıyordu...

(1) Kitabın sonundaki “küçük sözlük” e bkz.

Ta uzaklarda bir köşkün havuzunda, ay ışığını selamlayan kurbağaların çığlıkları, kırın bir yanında bulutlara karşı haykırarak bir köpeğin uluması, sonra gecenin sessizliğine bir ok fırlatıyor sanılan bir horozun gökleri şişleyen sesi; yandan yöreden, her kümesten, kırılık bölgenin her köşesinden birbirine karşılık veren horoz sesleri, bütün bu dağınık gece sesleri:

“— Evet, şair efendi, diyordu; evet, o genç kız...”

* * *

Bu gece Ahmet Cemil’in uykusunun göklerinde, bu dönen bulutlar arasında, kırmızı, alaycı bir ay yüzü —daha ileride, kaybolmuş bir ufukta, bulutlar ve köpükler içinde belirsiz, sanki bir kıskançlık eliyle silinmiş bir yüz— sonra bir ses ki derinlerden, sanki yerin bağrından, bir yanardağın uğultuları içinden karışık bir örtülülükle çıkıyor:

“— Evet, şair efendi, diyordu; evet, o genç kız...”

AHMET Şevki Efendi akşamüstü bir ara imtiyaz sahibinin odasına girdi. Aynanın karşısına geçti; arkasından gelen Ahmet Cemil'e, aynanın içinden konuşarak:

— On beş yıl oluyor, evet tam on beş yıl ki geceyi Beyoğlu'nda geçirdiğim olmadı, diyordu; biraz boyunbağıma, fesime, boyuma bosuma çekidüzen vereyim...

Ahmet Şevki Efendi kendi kendisine, aynanın içinde sırtıyordu. Dolgun yanaklarına daha giremeyen kırk şu kadar yılın yıkıcı harabedici çizgilerinden arınık yüzünü pek beğeniyordu.

O akşam Beyoğlu'nda yaşlanmış bir adam halinde kendisini göstermeye gerek yok ya! Biraz şu ince, siyah boyunbağını çekerek, fesini azıcık şöyle öne doğru eğerek, şişkin karnını biraz basmak için keten yeleğin arka tokasını biraz daha sıkarak —Şu seyrek bıyıklara da biraz genç bir görünüm verebilse— yok, işte şöyle fena değil...

Sırtarak Ahmet Cemil'e:

— Fena değil ya, Ahmet Şevki Efendi iyice şıklaştı; Allah vere de Raci'nin sevgilisi...

Ahmet Şevki Efendi sözlerini bitiremedi; birdenbire camları döverek düşen bir saġnak, bu görüşlerine ara verdirdi.

— Ay, yağmur yağıyor! Bence hava hoş; senin şemsiyen var mı?

Ahmet Cemil başıyla olumsuz karşılık verdi.

— Öyleyse ikimiz bir şemsiye ile idare ederiz. Benim şemsiyeme kendim zor sığıyorum ama, varsın sol yanımlı ıslanversin...

Ahmet Şevki Efendi'nin koyu neft rengi alpagadan, küçük bir çadır kadar bir şemsiyesi vardı ki, Saib bunun dört yıllık olduğuna yemin ederdi. Bu şemsiye ile Ahmet Şevki Efendi o denli tek bir vücut olmuşlardı ki şemsiye nerede görülse Ahmet Şevki Efendi de kesinlikle orada bulunurdu.

Ahmet Şevki Efendi'nin şemsiyesi o kadar tanınmıştır ki her zaman bir şaka yapmak için fırsat arayan Ali Şekip:

“— Ahmet Şevki Efendi'nin şemsiyesi yalnız başına kalksa da salına salına, Sirkeci'den ağır ağır yukarı doğru çıksa, bütün cadde halkı “Mir'at-ı Şuûn gazetesi yönetim memurunun şemsiyesi gidiyor” diye onu gösterirler” derdi.

— Saat on bir buçuġa geliyor, gidelim mi?

Yazı kurulu odasına uğrayarak daha (Günün olaylarının özeti)ni bitirmemiş olan Ali Şekib'i, Saib'le karşılaştırmalı olarak düzeltmelere bakan Said'i selamladıktan sonra merdivenleri indiler. Ahmet Cemil, Ahmet Şevki Efendi'nin sağına geçti; şemsiye açıldı.

Şu yaz yağmurunun altında, şemsiyenin tozları yıkanarak, iki arkadaş böyle yan yana kol kola yürüdüler.

Köprü başına geldikleri vakit yandan yöreden akıp gelen halkın akşam üstlerine özgü heyecanının daha artıkları vardı. Son vapura yetişecek olanlar koşuyorlar, ara sıra, tek tük arabalar

halkı yarıp yağmurun altında ıslanan arabacıların şakırdatıkları kamçı patlamalarıyla geçiyorlardı.

Ahmet Cemil hem arkadaşının neft rengi şemsiyesi altında her iki adımda bir (onun) ileri sürdüğü görüşleri dinliyor gibi susarak yürüyor; hem de Köprü'yü bir yandan bir yana kaplayan siyah, lacivert, neft rengi bir alay canlı korkunç mantarlar gibi havalanarak, sallanarak yürüyen şemsiyeleri seyrediyordu.

Galata'ya geldikleri vakit buraya özgü gece hayatının uyanmaya başladığını gördüler. Geçerken Doğru Yol'a baktılar. Sokağın çamurlarında kahvehanelerin, meyhanelerin camlarından sızan ışıklar, sokaktan geçen arabaların, tramvayların tekerlekleri yolcuların ayakları altında kaçışarak oynayıyordu. Ahmet Cemil o hayatı bir iki kez yakından görmüş, o yaşayış biçiminin sefilliğinden titremişti.

Ufak bir dolaşmadan sonra Tünel'e kadar geldiler; Ahmet Şevki Efendi cebine davranarak dedi ki:

— Şimdi bu pis havada nerede vakit geçireceğiz?

Ahmet Cemil:

— Kahve kahve dolaşırız. Herkesin eğlenmek için can attığı Beyoğlu'nu bir kez de şu yaşınızda, on beş yıl sonra dolaşınız. Bakalım can atılacak bir yerini bulabilir misiniz? dedi.

Tünel'in içinde, arabaların sarsıntısı arasında, Ahmet Şevki Efendi:

— Biz bu akşam çıkıyoruz ama, ne yapacağımızı ben de bilmiyorum, diyordu.

Tünel'den çıktıkları vakit yağmuru kesilmiş buldular. Yalnız ince bir serpinti vardı. Ahmet Şevki Efendi, artık şemsiyesini açmaya gerek görmedi:

— Ne olacağını ben şimdiden sezinliyorum, diyordu. Ona orada rastlayacağız... Bize şöyle ufak bir aşinalık edecek; karıdan yüz bulabildiği kadar çevresinde dolaşacak . Biz karşı-

dan bu hali seyrettikçe geçen gün gazetede ağlayan kadın gözümüzün önüne gelecek. Sonunda kalkıp gideceğiz, o kadar. Sonuç?..

Ahmet Cemil gülerek:

— Hiç!.. dedi.

Ahmet Şevki Efendi sustu. Ama (belliydi ki) kafası hep bir sorunla doluydu. Bir ara şu görüşü ekledi:

— Karı koca arasına böyle bir sevgi aralanması girince bir daha iyi bir uyuşum sağlanması mümkün değil, kurulamaz. Kadın, ölünceye kadar boşa çıkan hayatına ağlar, ya da göz yaşları derman olmazsa, başka bir yerde eğlence aramak ister. Erkek de hep kendi davranışına karısını sebep göstermeye çalışarak sonuna kadar bunu sürdürüp gidecektir...

İnsanlar tuhaftır. Kötü bir şey yapmakta olduklarını sezinleyecek olurlarsa kesinlikle ilk önce vicdanlarını susturacak bir sebep bulurlar. Kötü işler sahibi olanlara sorunuz; hepsinde kendi kendilerine bulunup uydurulmuş ve özenle pekiştirilmiş sebeplere rastlarsınız. Hiç olmazsa, sanki birçok sırların bulunduğu varsaydırarak güler, size: ‘Anlatamam ki, bilseniz beni haklı bulursunuz’ demek ister. Onun için öyle sebepler vardır ki daha kendisi bile bunların ne olduğunu çözümleyip bir sonuca bağlayamamıştır. Ya da birtakım sebeplerin var olduğuna inanmıştır ama incelenilmek gerekse hiç bir şey yoktur... İşte Raci! Kimbilir karısına hayınlık etmek için kendisini ne kadar haklı bulmaktadır.

Ahmet Cemil arkadaşının felsefesini, şu sıradan halka özgü ama doğru görüş ve düşünceyi dinledikçe kendi içinden o konuyu genişletiyor ve süslüyordu. Mahkemelerden, cezaevlerinden geçenlerin duygularının analiz aracı hep Ahmet Şevki’nin şu kabataslak sözlerinde saklıdır, diye düşünüyordu.

— Nerede oturacağız?

Ahmet Cemil (arkadaşının bu sorusuna):

— Lüksemburg’da, dedi.

Beyoğlu'nda en çok hoşlandığı yer burasıydı. Orada, önlerde bir yere oturur, önünden aşağıya yukarıya geçen halkı seyreder, bu binlerce yolculardan seçtiği kimi yüzleri oturduğu yerin sınırlı bakış açısı çerçevesinin elverdirdiği kadar izlerdi.

O yüzlerin kimisinin paltosundan, kimisinin eski giysisinden, birinin elindeki paketten, bir kadının yanındaki çocuktan anlamlar çıkarır; kafasında birer dakikalık zaman içinde bu yüzler için birer ayrıntılı öykü yazardı.

Buraya gele gele, birtakım yüzlere birçok kezler rastlaya rastlaya şu halkın içinde kendisine özgü tanış yüzler bulmuştu. Örneğin birisinin evinde hastası olduğunu, sürekli taşıdığı ilaç şişelerinden anlamıştı. Acaba nesidir? Çocuğu ya da karısı... Sonra birgün onu büsbütün çökmüş, rengi uçmuş gördü. Elinde artık ilaç şişesi yoktu, üzerinde siyah giysi vardı. Buna, sanki tanıdığı ve sevdiği bir adammış gibi acıdı...

Gene bu “tanışlar” içinde bir genç kız tanıyordu ki, ilk gördüğünde bütün varlığından neşeler, sevinçler, mutluluklar saçılıyordu. Birkaç ay sonra ona gene rastlamıştı. Ama bu sefer yüzündeki mutluluk rengi sanki bir alevle kavrulmuş gibiydi. Bundan sonra her rastlayışında genç kızın yüzüne başka bir acı ve umutsuzluk, gözlerine yeni bir elemli bakış düştüğünü gördü. Bir aşk trajedisi olacak...

Sonra bir gün, ta kendisinin önünde, genç kızın birisine —bıyıkları Macar biçiminde kalkmış, tek gözlüklü, İspanyol şapkalı, paçaları kıvrık pantolonlu, düğmeleri sarı potinli birisine— baktığını gördü. Delikanlı ilgisiz, aldırmasız bir tutumla şapkasını kaldırdı, o kadar; ama o bakış... Ahmet Cemil genç kızın bütün ya ve umutsuzluk kitabını bu bakışta okudu...

Böyle gözlerinin önünde yüzlerce, binlerce insanoğlu hayatı geçirdi. Burası, şu kahvenin şu kadife iskemlesi onun için zengin bir kitaplıktı ki içeriği, içerdiği şeyler okunmaz sezin-

lenir; görülmez anlaşıldı. Öykü yazmak isteseydi, bunların her birinde bir konu bulmuş olurdu.

Ahmet Şevki Efendi ile buraya oturdular. İyice gece olmuştu. Ahmet Şevki Efendi:

— Ben bir tek parlatayım, dedi. Ahmet Cemil (garsondan) resimli gazeteleri istedi.

Ahmet Şevki Efendi, kendisini bu ortamda bir tuhaf bulmuş gibi, yanına yöresine yabancı yabancı bakarak, Ahmet Cemil resimleri seyrederek bir süre vakit geçirdiler. Sonra Ahmet Şevki Efendi geniş bir soluk aldı. Küçük kadife sandalyeden taşan vücudunu birkaç sefer, nasıl yerleştirebilmek gerekeceğini belirleyebilmek için kıvıldandı; sonra arkadaşına doğru eğilerek:

— Ben burada sıkıldım, dedi; içime bir kasavat geldi. Burada şu suratlarını gazetelere sokmuş, ya da gözlerini sokağa dikmiş bir alay adam arasına gelip kendimi hapsedmekten bir tad alamadım.

Ahmet Cemil gülümsedi:

— Nereye gitsen böyle değil mi? Burası Beyoğlu kahvelerinin en eğlencelisidir; canınız daha kapanç (1) yer istiyorsa Co-uronne var, Gambrinus var, Central var... (2)

Lambalı duvarların, tavanların arasında mermer masalar, bu masaların çevresinde birçok adamlar ya bira içiyor, ya gazete okuyor, ya yavaş sesle konuşuyor... Şu halin bir tıpkısı! Bir ayrılık varsa o da biraz daha kapalı (olmaları), kasavatlı

(1) Kapalı yer anlamına gelen bu kelimeye ilk olarak Halid Ziya'da rastlıyoruz.

(2) O zamanlar Beyoğlu'nda yaşayanların çok büyük çoğunluğu azınlıklar ve İstanbul'daki yabancı uyruklulardı. Gazinolara, kahvelere, eğlence yerlerine Paris'in ünlü semtlerinin ya da gazinolarının adını vermek de pek modaydı.

olmaları, başkası değil. Kahve kahve dolaşırız, demiştim; isterseniz Palais de Cristal'in, Concordia'nın yanlarında cam kapılı, içerisi her zaman gürültülü, kapısı açılınca sokağa dumanla karşılık bir karık kadın sesiyle bir çatlak keman ahengi fişkıran kahvelerden birine gidelim. İşte Beyoğlu, işte Beyoğlu'nun zevki!...

Ahmet Şevki Efendi sanki Beyoğlu'nun bu denli zevkten yoksunluğuna karşın, nail olduğu bu denli rağbete kızmış gibiydi:

— Öyleyse niçin geliyorsunuz? dedi.

— Oh! çeşitli sebepleri var! Beni sormayınız, ben her yerde eğlenebilirim; üstelik bir mahalle kahvesinde bile. Beni, insanları incelemeye, gözden geçirmeye elverişli bir yere götürmeniz yeterlidir. Saatlerce oturayım, beni düşündürecek şeyler bulurum. Beyoğlu'ndan zevk alanlar içinde benim görüş açım benliklerini koyanlar çoktur, ötekiler azınlığı oluştururlar. Çoğunluğu?.. Siz on beş yıl önceleri niçin gelirdiniz?

Ahmet Cemil'in bir gülümsemeye eşlik eden bu sorusuna Ahmet Şevki Efendi bir sırtıtmakla karşılık verdi. O konuşmasını sürdürdü:

— Çoğunluk hiç bir sebep olmadan gelir. Herkes geldiği için ya da gidecek başka yer olmadığı için, daha doğrusu bir alışkanlık olarak. Ne dersiniz deyiniz, her gece şu demin saydığım kahvelere bir bakınız. Buralarda, salt iki kadeh bira içmek bahanesiyle, ta Aksaray'dan, Şehzadebaşı'ndan, öteden beriden gelmiş yüzlerce adam görürsünüz. Ta gecenin yedisinde sekizinde (alaturka saat) dönmek zahmetine katlanacaklardır...

Sebep?.. “Ben bu akşam Beyoğlu'nda idim!” diyebilmekten başka bir şey değildir. Bu onlar için bir doyumluluktur. Ya da ertesi gün çalıştıkları devlet dairesinde:

“— Aman, dün akşam (Beyoğlu'nda) ne kadar eğlendik!” biçiminde bir yalan söylemek için...

Ahmet Şevki Efendi, öncekinden daha geniş bir soluk aldı:

— Aman sıkıldım. Seninle ne yapalım bilir misin? Yağmur dindi, hafif bir serinlik var. Şuradan açık bir tramvaya bine-riz, Şişli'ye kadar gider geliriz. Böylece ciğerlerimiz kır hava-sıyla tazelenir. Ondan sonra gider yemeğimizi yeriz. Daha son-ra...

Ahmet Cemil arkadaşının Şişli'ye kadar kır havasını bula-mayacağına güldü; ama karşı çıkmak da istemedi. Oraya ka-dar gitme gelme yolculuğu yaptılar. Yolda Ahmet Şevki Efen-di ikide birde, kır havası arayan ciğerlerini şişirmeye çalışa-rak:

— Şu Raci'ye ne yapacağız, bilmem nasıl etmeli? diyordu.

Ucuz olsun diye Ahmet Cemil, arkadaşını Glavani sokağın-daki La Bella Venezia lokantasına sürükledi. Ev yemeğinden başka yemeklere alışmamış adamlara özgü bir tiksinti ile ye-meklerini yediler. Kahvelerini, bir de nargile içmek üzere, Te-pebaşı Bahçesi'nin karşısındaki kahvelerden birine gittiler.

Bir sefer İzmir'e kadar gitmiş olan Ali Şekip, bu kahvelerin hepsine birden “İzmir Kahveleri” adını vermişti. Ahmet Şev-ki Efendi buradan pek çok hoşlandı. Karşılarında Tepebaşı Bahçesi'nin yemek saatine rastlayan şu saatinde fenerleri sön-dürülmüştü. Bahçe, gözlerinin önünde bir kır gibi görünüyor-du. Burada yağmur yemiş ağaçlardan yayılan tatlı bir kır ko-kusu vardı.

Ahmet Şevki Efendi:

— Aman ne güzel, ne güzel! diyordu. Sonra birdenbire Ah-met Cemil'in kolunu çekti:

— Baksana, baksana! Raci değil mi?

Raci, bahçenin kenarında ayaklarına, bacaklarına pek gü-venemeyerek yavaş yavaş yürüyordu.

Ahmet Cemil:

— Oraya gidiyor olmalı; biraz sonra biz de gideriz, değil mi? dedi.

Palais de Cristal'in merdiveninden, Ahmet Cemil arkadaşına dedi ki:

— İşte İstanbul'un en yüksek eğlence yeri.

Ve kendi alaylı ağdalı söyleyişine uydurarak çevirisini yaptı:

— Kasr-ı Billur (Billur Saray)!..

— Değeri bakımından mı yüksek, yüksekliği bakımından mı?

— Her iki ile de...

Dar, pis, basamakları aşınmış; sıvaları duvarları kirlenmiş merdivenden yavaş yavaş çıktılar. Kendilerini içki ispirotolu içki kokusuyla dolmuş, kapalı kalmış ağır bir hava karşıladı. Daha kalabalık yoktu. Bir iki masanın başında, vapurunun limanda bir gecelik kalmasından yararlanarak, Beyoğlu'nda şu zevk dünyasına düşmüş, siyah tırnaklı, ateşin karşısında kavrulmuş suratlı bir ateşçi, iki genç, olaki dükkânları erkence kapanmış, yakınlardaki tuhafiyecilerden iki satıcı, bir kenarda hizmetçi kızla —kırklık şişman bir karı, ama hizmetçi kızlar hangi yaşta olursa olsun, her zaman hizmetçi kızdır— ıssızlıktan yüreklenerek şakalaşan kimseyi umursamaz, senli benli tutumuna, kahve sahibinin gözü önünde böyle şakalaşmaktan çekinmeyişine, iri iri kahkahasına, üstelik masaların arasında kızı kovalayışına bakılırsa kahvenin alışık müşterilerinden biri olduğu anlaşılan kır saçlı bir adam!..

Ötede beride başlamak saatini bekleyerek dinlenen çalgıcı kızlar, o kadar...

İki arkadaş bu ortamın içinde nereye oturacaklarını birden kestiremediler. Ahmet Cemil bir kararsızlıktan sonra:

— Şuraya! dedi. Sahnenin yakınında bir kanapeye oturdular.

— Daha pek erken, Raci gelmemiş; ama şimdi sürekli müşteriler sökün ederler...

Şişman karı bir ara kendisine musallat olan adamdan kurtuldu, geldi. Ellerini masaya dayayarak durdu, emir bekledi. Ahmet Cemil:

— İki limonata!.. dedi. Şişman karı masaya sekiz on tane kibrit bırakarak gitti.

— Beş kuruşa geceyarısından iki saat sonraya kadar, şu kanape ile masayı satın alıyoruz.

Ahmet Şevki Efendi limonatayı içemedi; Ahmet Cemil güldü:

— Buranın en nefis içkisi! İsterseniz, kahvesinden çok nohut unu ile pişmiş bir kahve, elli sefer çaydanlığa atılmış çamurlanmış bir çay içebilirsiniz...

Kısa boylu, omuzları kabarık, başı dik, bıyıklarının ucu kıvrılmış orkestra şefi —Ahmet Cemil bunu içinden (Musiki topluluğunun başkumandanı) anlamında: “Serdâr-ı zümre-i Musîkiyye” diye şaka yollu Osmanlıca’ya çeviriyordu— kemanın yayıyla nota sehпасının üzerine vurdu. Ahmet Cemil:

— Gürültü başlıyor... dedi.

Ötede beride yorgun bir tutumla her gün aynı tekdüzeyle yinelenen geçim yükünün başlangıç saatini bekleyerek dinlenen, kapalı yerlerde yaşamaktan, her vakit sofrayı yarı aç yarı tok terketmekten, gündüz uyuyup gece pis hava solumaya mahkûm olmaktan sararmış, yüzünün rengi uçmuş, gençlik bakışını şimdiden bezginlik bürümüş, güzel çirkin, ya da hem güzel hem çirkin; hem genç hem yaşlanmış, sekiz on Lehli kız pinekledikleri yerlerden yorgun hallerle kalktılar...

Kimisi kemanını aldı, kimisi davulunun başına geçti; şef bir ağırbaşlı tutumla yayını bir kez daha vurdu: Tik, tık, tık...

O vakit bütün o iyi akort edilmemiş kemanlar, kuşkulu bir denge ile, en duygusallıktan yoksun kulakları bile isyan ettirecek bir ses düzeni bozukluğu ile, kimbilir kaç yüzüncü kez yinelemeye başladılar.

Ahmet Cemil bir ara:

— Zavallı yaratıklar! dedi. Sonra bu zavallılar üzerindeki düşüncelerini, acıma duygularını arkadaşına yorumladı:

— Kimbilir şu talihsiz kızcağızlar bu kemanlardan, davulardan şu darmadağınık kötü melodileri kopardıkça neler düşünürler? Hepsinin ta uzaklarda; Almanya'nın Avusturya'nın, Bohemya'nın kaybolmuş bir köyünde bir aile ocağı vardır. Yaşlı bir baba ki artık kendisi için cimrilik gösteren topraktan ailenin ekmeğini çıkaramıyor. Çökmüş bir anne, gözlerinde gözlük, kulübenin bir yanında çorap örüyor. Sürekli örüyor... Çünkü çocuk bir değil; onların hepsine ayaklarını sıcak tutacak birer çorap gerekli. Ama yetiştirmek mümkün değil; ne çorap yetiştiriyor, ne ekme!...

Çocuklar o kadar çok ki... Bunları ayıklamak gerek. Her birini bir yana yollamak, ekme bulacakları bir yere göndermek gerekiyor. Çocukların en büyüğü kız. Evlenecek, çeyiz ister, nişanlısı var. Ama parayı nereden bulmalı?.. O vakit ailece düşünülür. Her gece büyük aile üyelerinin hazır bulunduğu toplanmalarda yorgun baba —çorabını bırakarak, birkaç dakika için gözlüğünü alınının üstüne kaldırarak kendisini dinleyen anneye— düşündüklerini açıklar:

“Geçen gün başvuran herifin önerisini kabul etmekten başka çıkar vol olmanın anılatır. Sonunda gözlerdeki iki damla yaşla bu konuya son verilir. Evin kızı gidiyor... Nereye? Alın-yazısı rüzgârı nereye sürükleyecek ise oraya gidecek... Bir köşede yıllarca keman çalacak, çeyizini gıdım gıdım toplayacak. Geleceğinin ekmeğini buralarda kan kusarak, aç yaşayarak, tane tane toplayıp biriktirecek. Sonra, yıllarca özlemine, çektiği aile ocağına geri dönünce ya babasını ölmüş bulacak, ya komşusunun kızını almış olan nişanlısını görüp oraya yığılıverecek.

Ya da, hiç olmazsa kollarının arasına atılmak için ömrünün en zengin bölümünü feda ettiğini aşkından:

“— Zavallı sevgilim! Ne kadar bozulmuşsun!..” türünden bir kınama işitecek ve sonra mutlu olmaya çalışacak..”

(Ahmet Cemil biraz durduktan sonra konuşmasını sürdürdü:)

— Bir gece, hiç unutmam, gene buradaydım. Şu davulcuyu gördünüz mü? Bir ara gözüm ilişti, önündeki notaya değil, biraz aşağıya bakıyordu. Dikkat ettim: Süzgün gözlerle biraz gülümsemeli, orkestra şefine ve halka göstermekten korkarak, gizlice bir mektup okuyordu.

Bir mektup... Acaba kimden?.. O zaman gözlerimi yüzünden ayırmadım. Ara sıra kendisine gelen sırayı kaçırmamak için, kaçırmaktan korkarak notaya bir göz atıyor, sonra hemen gene mektubuna bakıyordu. Gözlerinin bu notadan mektuba, mektuptan notaya gidip gelişi sırasında ne büyük farklar vardı. Notaya geldikçe ciddi bir bakış, mektuba döndükçe tatlı bir gülümseme... Acaba şu pis kahvenin şu murdan sahnesi karşısında şu gülünç müziğin arasında o mektuba gözü iliştikçe ne görüyor, anıların arasından neler geçiyordu?..

Ola ki nişanlısından gelmişti. Kuşkusuz o askerliğe gitmiş, bu da çeyiz biriktirmeye gelmişti. Her ikisi de günlerini sayıyorlar, ara sıra o kışlanın bir yanında acele karalanmış, bu, murdar karanlık bir odanın penceresi kenarında —arkadaşlarının alaylarına karşın— yazılmış mektuplarla dudaklarını yakan öpme özlemine bir avuntu serpiyorlardı...

İnanır mısınız? Bunların hemen hepsi namusludurlar. Fuhşun çirkefi içinde yüzdükleri halde hemen hepsi ülkelerine döndükleri zaman, nişanlılarına evlilik ellerini tertemiz, kirlenmemiş olarak uzatırlar. Birisini tanırdım; bunlardan birine aşık olmuştu. Zavallı çocuğun bütün umutsuz aşkına karşı kızdan bir umut verme karşılığı çıkmadı. Ama gariptir ki kız da bu umutsuz ve yaşlı aşığı ile birlikte ağlardı. Ne için? Kimbilir? Belki o nasipsiz sevdaya karşı içtenlikli bir acıma duyduğu için...

Bu gece dinlemek nöbeti Ahmet Şevki Efendi'ye gelmişti. Arkadaşının kimi konularla ilgili konuşmaya başladığı zaman, konuya girişinden uzaklaştığı kadar, konuya son vermek amacından da ayrıldığını bilirdi. Ama şimdi Ahmet Cemil'in konuşmayı sürdürmesine başka bir engel vardı. Kahvenin içi dehşetli bir gürültüyle doluyordu. Ayak vuranlar, bastonlarını iskemlelerine çarpanlar... Bis, bis... çığlıklarıyla bağırانlar, onun konuşmasına engel oldular.

— Bunlar hep su karık sesli, boyalı kadın için! dedi. Sonra dirşeklerini masaya dayadı, çenesini avuçlarının içine aldı, bu halka baktı...

Şimdi iyice kalabalık vardı. Dükkânlarını kapadıktan sonra eğlenmeye çıkmış berberler, ticaretevelerinin kâtipleri, esnaf cırakları: bir İngiliz yük vapurundan beş gemici; tiyatroya gitmek için izin alıp da lalasıyla gizlice anlaşıarak buraya gelivermiş bir çocuk, her gece mahalle kahvesinde iskambil oynamaktan bıkip da bir akşamı Beyoğlu'nda geçirmek isteyen bir bey, bütün bu halk şu anda burada bulunmaktan memnun görünüyorlar; gördüklerinden, işittiklerinden pek çok eğleniyorlarmış gibi gülüyorlardı.

Başiboş, kimseyi umursamaz kakhahalar... Geniş gülümsemeler... Baygın bakışlar... Sonra bir sürü alkış! Sebep? Türlü hastalıklarla karılmış sesiyle, türlü aşâğılık hovardalıklarla yıpranmış boyalı suratıyla şu duman dolu kahvenin pis havasına karşı söylediğı, daha doğrusu bağırıldığı, iğrenç bir Alman şarkısının (sözlerini) anlayamadıkları güzelliğine mi?..

“Senjın için ölüyorum” derken bacağını kaldıran, “Mehtaba karşı güzelim” derken polka oynayan, şurada bir biftekle bir tabak makarna dilenmek için kimbilir nerede işitip de ne yolda canı istediğı gibi değıştirilere uğrattığı bir parçayı her gece şurada bir satınalma pazarına çıkaran bu kadının gülünç hallerine mi?

Ahmet Cemil bunların hiç birisinden zevk almazdı. Bu ortamda bir tatlılık olmak gerekiyorsa onun bir başka biçimde olmasının daha güzel olacağını düşünürdü. Onda bir hastalık vardı: Herşeyde, belki sefillikte, fuhuşta bile bir süsün, bir inceliğin olmasını isterdi. Zaten çirkin olan bu şeylerin hiç olmazsa aldatıcı gösterilerinin bulunmasını gerektiğine inanırdı. Onun için, bu yaşına kadar birçok arkadaşlarının eğlencelerinden ayrılarak bütün bu ortamlardan uzak kalmış; hele iki kez, ne olduklarını anlamak için rastgele girdiği kimi sevişme pazarlarından, bir daha oralara ayak basmamak yeminiyle çıkmıştı.

Burada ne vardı? Halk bunun nesine aldanıyordu? Bunu bir türlü anlayamazdı...

Sahnedeki kariyı üçüncü çıkışında alkışlamadılar; artık bundan bıkmış göründüler. Bir başkasının gelmesi için herkes susuyordu. O zavallı da sahnenin kenarında yeniden çağrılmayı bekleyerek duruyordu. Sessizliğin uzadığını görünce kayboldu. Ahmet Cemil bu hali görünce, o vakit, demin nefret ettiği bu kariya karşı enikonu acıma duygusu duydu:

— Ah! bu yaşayıştaki engin acıyı duyup sezşeler, acaba şşu ilgisizler kalabalığı şşu sefilliğin karşısında böyle gülerler mi? Şşu zavallı kadın için artık bu zanaat da yavaş yavaş elden çıkmaya başlamış. Salt eğlenmek için iki kez lütfen kendisini yeniden sahneye çağırınlar üçüncüsünde bıktılar. Yarın iki kez de çağrılmayacak, öbürgün bir kez bile görünmesine izin verilmeyecek...

Sonunda kahvenin işletmecisi sözleşmeyi yenilemekten kaçınacak! O zaman? haydi, daha aşağı bir yere... Bir kadın bir kez uçurumdan yuvarlanmaya başladı mı artık düşüşüne son verecek nokta yoktur. Ne kadar aşağı düşerse düşecek yerler o kadar çoğalır. Sonunda düşe düşe bu zavallı yaratık nerele-re kadar düşecek? Halbuki bu zavallı, bu kahvenin şşu kağşamış sahnesine düşmek için kimbilir nerelerde geçmiştir?

Şimdi bir umutsuz bakışla kaybolduğu şu sahneden on yıl önce, örneğin Viyana operasında figüran, korist, herhalde bir şey imiştir. O zaman bir operanın arasında söylediği topu topu iki dizelik bir parça, ya da bir bale’de giydiği tüllü, tüylü bir giysi içinde yüzlerce adamlardan iltifatlar dinlemiş, demetler almış, demetlerin içinde mücevherler bulmuştur. Sonra yavaş yavaş düşüş; yorgunluktan meydana gelen bir yıpranma yaşlılığı, hergün yüzünde onarılacak bir yeni haraplık... Dişler bozulmuş, sesi kısılmış, yanaklar çökmeye başlamış. Sonunda işte işte şu tiksinti veren karı...

Acaba, daha saf bir genç kız iken; ya bir mağazada satıcı, ya bir çiçek yapımevinde işçi iken, daha hayatından bir aşk hayınlığı geçmeden bu sonucu gösterseydiler:

“—İşte, annenin dizinden kaçacak olursan buraya (kadar) geleceksin!” deselerdi, bugün şurada kuşkusuz bahtsızlığın bütün acısını duyduğu halde, gülerek bağırmaya çalışan bu yaratık, mutlu bir aile anası olmaz mıydı?

Ahmet Cemil gene susmak zorunda kaldı. Şimdi sahneye başka biri çıkmıştı. Bir Fransız romancıere’i (romanesk şarkılar söyleyen kadın okuyucu), düdük gibi bir sesle, İspanyol bestecisi Iradiyer’in ünlü “Palome” sını öldürmeye başladı. Hemen herkesin bildiği bu parçaya (salondakilerin) birçoğu alçak sesle katıldılar. Artık Ahmet Cemil dinliyordu.

Havalar, kadın okuyucular birbirini izliyordu. Romanyalı bir kız Rumca; Yunanlı bir karı İngilizce parçalar okudular. Çeşitli dillerden şu sahnede türlü insanoğlu kuşakları arasında garip birleşmeler yaptılar... Sonunda biri, bir İskoçya dağlısı kadar iri bir Alman karısı, sahnenin tahtalarını çatırdatarak, göründü. Ahmet Cemil bu heybetli biçime bakmaktaydı. Birden Ahmet Şevki Efendi onun kolunu dürttü:

— Baksana, bizimkine baksana!..

Ahmet Cemil başını çevirdi. Salonun karşısında, ayakta, gözleri sahneye dikili Raci’yi gördü. Yavaş sesle:

— Biz şaşkınlık etmişiz, o içerdeymiş. Anlaşılan bu karıyı seviyor. Bitirsin de yanlarına gidelim, dedi.

Artık her ikisi de sahneyi unuttular. Dikkatleri hep Raci'nin hayran, aşık durumuna yönelikti. Raci, orada kapının kenarına dayanarak, sanki şu ortamı görmüyormuş gibi, önünden geçen garsonların çarpmasını duymuyormuş gibi, gözlerini sahneden ayırmayarak, yalnız her parça bittikçe halkın alkışlarına katılarak duruyordu. Sonunda alkışlar bitti. İri Alman karısı büsbütün kayboldu. O zaman Raci de, çevresine bir göz gezdirmeyi bile fazla bularak çekildi.

İki arkadaş gözleriyle Raci'yi izlediler. Ahmet Cemil'in kes-tirisi doğru çıktı. Raci okuyucu kadınların dinlenme yeri, ya da ahmakların mezbahası olan özel odaya girdi. Burası o kadar özel bir yerdi ki kırk paralık şeye kırk kuruş vermek özve-risine katlanabilen herkes buraya girebilir. Ahmet Şevki Efendi arkadaşını kaldırdı; yavaş yavaş, biraz utangaç, ilk kez girilen yerlerin insanda yarattığı kararsızlıkla buraya girdiler.

Şimdi gözlerinin önünde garip bir görüntü vardı: Bulunduk-ları yer, küçük denemeyecek kadar, iki odanın birleştirilme-siyle meydana gelmiş, genişçe bir yerdi. Üzerleri keten örtülü kanapelerin, kadife iskemlelerin, mermer masaların, olanca gücüyle açılmış çiğ ıııklı lambaların, soluk aynaların miskin gözleyişinden oluşan bu görüntü tek gözlüklü birisinin göz-lüğünü sürmeli gözüne uydurmaya çalışarak, şu tuhaflığına yapmacık kakhahalarla gülen bir Fransız karısı; kanapelerin birinde yanındaki yaşlıca efendinin uygun bakışı altında kar-sısında esneyen Türkçe bilmeyen, olaki Romanyalı bir kızın sanki parmaklarındaki yüzüklerini gözden geçirmekle uğra-şan utangaç, çekingen, daha çocuk denecek kadar genç bir bey...

Birkaç ahmağın daha gelmesini bekleyerek ipekli giysileri-ni sallaya sallaya piyasa eden; çevrede bulunanlara pek önemli

ve tuhaf bir şeyden söz ediyorlarmış sanısı vermek için bir dakikada beş kez gülen iki karı; ötede beride daha birkaç yığınlarla tamamlanıyordu.

İki arkadaş bir kenara oturdular. Raci ta ileride, aynanın içinde sahnenin yorgunluğundan bozulan yüzünü onarmakla uğraşan sevgilisinin arkasında, aynanın içindeki suratına gülererek, duruyordu. O, hiç gülümsemiyor, Raci'nin orada bulunmasından dolayı tedirgin oluyormuş gibi duruyordu.

Sonunda karı, Raci'nin direnişli yakaran gülümsemesine karşı isyan ederek, sert bir yüzle döndü, bağırarak:

— Ben istemez, git buradan! dedi. O vakit Ahmet Cemil, zavallı Raci'nin perişan halini, yanına yöresine gezdirdiği acıklı bakışını görmemek için gözlerini çevirdi. Raci tek bir söz bile söyleyemedi; iskemlelerden birine, yıkılmak türünden, düştü.

Ahmet Şevki Efendi dudaklarının arasından:

— İşte, çaresiz karısının öcü!.. dedi.

Ahmet Cemil başını silkerek:

— Sanmam, dedi; bu gece başka bir müşteri bulmaktan umudunu kesinceye kadar düzenlenmiş bir oyun...

Ahmet Cemil yanılmamıştı. Raci oturduktan sonra karı, iri vücudunun üstünde küçük duran başını sallayarak, kendi kendine bir opera parçasını ıslıkla çalarak, kısa fistanının altında beliren kalın bacaklarını ıslığın ezgisine uygun askerce atarak yürüdü , yürüdü; ta odanın ortasına gelince yanına yöresine baktı. Yalnız iki arkadaşı gördü, yanlarına geldi; sırtarak eğildi:

— Bir bira? dedi.

Ahmet Şevki Efendi, gözlerinin akına kadar kızardı; birbirine bakıştılar. Karının sorusu karşılıksız kaldı. Sonra hiç bir dilden olmayan bir küçümseme haykırışıyla:

— Puaf! dedi; askerce yürüyüşünü sürdürerek sağdan geri yaptı. Raci, bütün bu olup bitenleri uzaktan izliyor, arkadaşlarına bakıyordu. Karı gittikten sonra ayağa kalktı, yanlarına kadar geldi; gülmeye çalışarak:

— Buraya siz de gelir misiniz? dedi.

Ahmet Cemil sudan bir karşılık verdi. Ahmet Şevki Efendi:

— Otursana!.. dedi. O vakit üç arkadaş arasında kesik kesik bir konuşma başladı. Öteden beriden söz ettiler. Hiç biri konuyu, hepsinin beyninde yer tutan sorun'a yöneltilmiyordu.

Ahmet Cemil gözlerini bütün bu okuyucu kadınlar alayından, türlü soylara, türlü ülkelere bağlı, her biri başka bir fuhuş ortamında yetişmiş, bir başka dünyadan düşmüş şu garip yaratık sürüsünden ayırmıyor belirsiz yaşları saklamak için kutusu ile sürülmüş, boşaltılmış pirinç tozlarıyla (pudralar), solgun dudaklara tazelik vermek için yavaş yavaş normal ölçüsünü kaybederek alabildiğine bollukla sürülmüş kırmızı boyalar (rujlar, alıklar) altındaki bu yüzlerin sırlarını görmeye çalışıyordu.

Hiç bir zevkle bağdaşamayan kılıklar: Eski ipek kumaşlardan, vaktiyle yapılmış giysi bozuntularından, karnaval sırasında kiralanarak geri verilmemiş kostümlerden kesilip birbirine uydurularak meydana getirilmiş türlü kılıklar...

Birisi bir Normandiya köylüsü kostümünü andırır bir giysiye, örneğin bir Pompadour baş yapmış, başka biri Marie Antoinette yakalığı altına Vaudeville Soubrette gibi kısa fistan giymiş, dar işlemeli bir Arnavut yeleğinin içinde buram buram terleyen şişman bir kadın, bu yeleğin altına peşleri yırtmaçlı bin Çinli entarisini uygun görmüştü.

Ahmet Cemil bütün bu iğrenç tuhafliklardan, şu şakalaşan budalalardan, ötede hâlâ yanıbaşında:

— Beyim! Haydi... diye teşvik eden sulu efendinin teşviklerine bir türlü uyamayan sarışın, güzel genç beyden iğrenmeye benzer bir şey duydu. Burada bulundukça Raci'nin aşıkdaşlığını özgürce yapmasına engel olacaklarını düşündü. Ahmet Şevki Efendi'ye:

— Gene yerimize gidelim mi? dedi. Raci'yi selamladılar, yerlerine gittiler.

Oturduktan sonra Ahmet Şevki Efendi:

— Sanki neye geldik? Bu hali görmüş olmaktan başka bir şey mi kazandık? dedi. Sonra bir süre düşünerek:

— Ne olursa olsun, ben yarın açılırım; hiç olmazsa çocuk sorununu söylerim, dedi.

* * *

Artık burada yapacak bir şeyleri kalmamıştı. Borçlarını ödeler; alkış gürültüleri arasında geçtiler. Son kez olarak Raci'nin halini bir daha görmek istediler. Özel yere şöyle bir baktılar. Şimdi Raci'nin sevgilisi, iki alaycı gencin arasında bacıklarını uzatmış, kollarıyla gerinerek delikanlıları kanapenin üzerine devirmeye çalışıyor; Raci de bir kenarda mermer masanın üzerine kapanmış, Ahmet Şevki Efendi'nin ileri sürdüğüne bakılırsa uyukluyor; Ahmet Cemil'in inancına göre de ağlıyordu...

* * *

Ahmet Cemil'in Hüseyin Nazmi ile geçirdiği gece, (kendisinde) eseri konusunda bir taze aşırı istek uyandırmıştı. O günden başlayarak artırabildiği bütün zamanlarını onu düşünüp beslemeye, kendisinde güç görebildikçe yazmaya harcadı. Bir yıllık hayatının geçim derdine bağımlı olmayan bütün saatlerini bu eserin beynini yakan yaratma işine adadı.

O eseri için tasarladığı incelikleri, sanat biçimini, hayat felsefesini verebilmek için ancak ve sadece kendi duygu ve duygulanmalarını yol gösterici olarak kabul etmekle birlikte sonra bununla yetinmedi. Dar bir daire içinde düşüncesini hapsedmiş olacağını, tablosunun yüceliğini ve arınıklığını, dörtbaşı mamurluğunu elde edebilmek için sergilerde dolaşan,

büyük ustaların yarattıkları yüzler karşısında günlerce onları seyretmeye bağlı kalan ressamı gibi şairlerin de duygularını yüce şairlerin üstün ürünleriyle uyarmaları gerektiğini biliyordu.

Onun için Hüseyin Nazmi'nin kitaplığını hemen hemen boşalttı. Lamartine'den, Hugo'dan, Musset'den sonra gelenleri; bütün Parnassien'leri, synboliste'leri, décadent'leri Süleymaniye'deki küçücük evinin çalışma odasına taşıdı.

Heredia ile, Téodore ve Banville ile başlayan şairler, sonra Prudhomme'lar, Coppé'ler, Haraucurt'lar, Sylvestre'ler, Mendés'ler; daha sonra Paul Verlaine'nin dâhilik tohumuyla yetişenler, sözün kısası gençler, doğal olarak Lemerre'nin kitap listesini dolduran yüzlerce ciltler takım takım elinden geçti.

Verlain'e kadar şiir düşüncesinin kazındığı inceliklere, be-timlere ve anlatım sanatının ulaştığı ince duygusallığa şaşırdı. Bir vakitler mini mini penceresinin kenarında sesli olarak, ama komşulara işittirmekten çekinerek okuyarak kendinden geçtiği tiyatroları, “Bir Fahişenin Düşüşü”nü, “Geceler”i, şimdi birer sözle hiçliğe mahkûm ediyor; Hugo'yu “gözlerinde eşyayı ve gerçekleri büyüten bir mercek varmış” yargısıyla gerçeğin üstünde buluyor; Lamartine için “o kadar şiirle yüklenmiş ki ezilmiş”, Musset için “aşık, şair, ama çocuk” diyordu.

Bunlardan sonra büyük sanatçıların söze, üsluba, biçime, sanata verdikleri önemi gördükçe, o her biri birer elmas gibi işlenmiş, iki dize için günlerce çalışılmış, sanatın eşsiz güzellikleriyle dostluğu artırdıkça istediği şeyin ne kadar zor olduğunu anlıyordu.

Eseri pek ağır ilerliyordu. Haftalarca okuduktan, inceledikten, uzun uzun düşündükten sonra anca yirmi kadar dize ortaya çıkarabiliyordu...

Ah! işi gazel yazmaya dökmüş olsa, şiiri herkes gibi değerlendirse, bu yirmi dizeden yirmi gazel yaratabilirdi. Bir ada

dili dar ve yetersiz buldu. Yeni düşünceler için yeni sözler gerektiğine iyiden iyiye inanıyordu.

“Eski sözlerin altında düşüncelerin tazeliği görülemez, dikkat gözünden kaçır” diyordu. Sözlük kitaplarına sarıldı. Sayfaları çevirdikçe öyle şeyler buldu ki şaşırdı. “Bunlar niçin sözlük kitaplarının köşelerinde unutulmuş?” diyerek ne güzel şeyler buldu. Kimisinin bir düşünceye öylesine tıptı tıpına uyuşuna, kimisinin ortadaki sözlerden alabildiğine üstünlüğüne, bir bölümünün de yeniliğine kapılarak bunlara sahip olmak sahip çıkmak istedi. Kendi kendisine:

“— Beni sözcük uydurmakla suçlayacaklarmış; anlamayanlar suçlasınlar. Büyük sözlük kitapların kapsamına sığmıyacak kadar garip sözleri bir yere toplayan eski zaman düzyazı yazarlarıyla benim yapacağım şey arasındaki sanat ayrılığını elbette anlayanlar çıkar..” derdi.

Bu bir yıllık zaman içinde yazmak istediğinin daha kendisince türlü eksik ve kusurlarla dolu olarak, anca yarısını ortaya çıkarabilmişti. Bunları Hüseyin Nazmî’den başka kimseye okumazdı. Böyle bir esere çalıştığını başka bir bilen de yoktu. Ayrıca artık o zamandan beri “Gencîne-i Edeb” dergisinde de şiirlerinin görünmemesinin sebebini, kendi yazdığı kınamalı eleştirinin etkisinde bulunduğu için memnun olan Raci, bir gün Ahmet Cemil “Mir’at-ı Şuûn” tefrikası için gene imza koymayarak çeviriyi sürdürdüğü bir romanın düzeltme işlerine bakarken birdenbire:

“— Cemil! Artık işi çevirmenliğe döküyorsun; şairlik sıfırı tüketti mi?” demişti.

Raci’nin direnişle ve inatla sürdürdüğü saldırılarına karşı o, ya bir sille gibi ağır aşağılama sözü fırlatarak karşılık verir, ya da bu adamın haline acıyarak yalnız bir boş sözle geçtirdi.

(O son sözü söylediği vakit) omuzlarını silkerek:

“— Belki!..” demekle yetinmişti. Gariptir ki bu kadar düşmanlık duygusuna yenik düşmesine karşılık, Raci’ye en çok acıyan gene de Ahmet Cemil’di.

Bir yıldan beri gazeteye gelip giden, kimi zaman yazarların arasında “Rehber-i Sübyan” (Çocuklar için rehber) defterlerini doldurmakla, kimi zaman dizgicilerin yanında harf dağıtmakla vakit geçiren, Nedim adlı, Raci’nin çocuğuna en çok yumuşak davranan, vakit buldukça bir sayfa (yazı) okutturarak zavallı çocuğun bir şey öğrenmesine çalışan gene o idi.

Gazetede çocuğa, babasından başka, herkes gülyüz gösterirdi. Yalnız Raci, sanki onun orada bulunuşundan haberli değilmiş gibi, dururdu. O vakitten beri Raci düştükçe düşmüş, iri Alman karısının aşağılamaları altında sanki şu kirli aşkına daldıkça onun çirkefiyle kirlenerek yüzünde beliren sefalet yıkıntılarından artık iğrenç bir hale gelmişti. Gazetede, kendisine acınıldığı için alıkonuluyor, hemen hiç bir şeye yararı olmadığı halde, aylığından bir parçasını keserek, o zamandan beri dikişçilikle yaşayan karısına yardım edebilmek için, ona aylık veriliyordu.

Mayıs başlarında bir cuma günüydü. Gazete çalışanları öteye beriye dağılmışlar, Sait’le Saib Ali Şekib’in koruması altına sığınarak açık bir arabayla Kâğıthane gezintisine gitmişler, gazete yönetim memuru ile Ahmet Cemil’i yalnız bırakmışlardı.

Ahmet Şevki Efendi, yeşil çuha kenarlı dar, uzun defterine son kalem vurucuklarından sonra pembe rıhını (1) döküp onu kapadı, çalışma odasından çıktı, Ahmet Cemil’in yanına geldi:

(1) Eskiden mürekkeple yazılmış yazıları kurutmak için, tuzluk gibi gözlü bir kaptan yazının üstüne dökülen çok ince kum ve benzeri tozlara verilen ad.

— Beyler gezmeye gittiler, dedi. Ne iyi oldu. Ben de seni şöyle yalnızca yakalamak istiyordum.

Eğildi; pek gizli ve önemli bir konudan söze hazırlanıyor-muş gibi kaşlarını kaldırarak, duvarlara iştirtirmekten çekine-rek ekledi:

— Bir evlenme konusu...

Ahmet Cemil şaşırıldı:

— Benim için mi?

— Hayır; ama sana yakın birisi için...

Ahmet Cemil kimden söz edildiğini anladı. Bu konunun bu kadar erken uyanacağına hiç olasılık vermemişti. Kendi kendisine:

“Nasıl? Demek vakit geldi!..” diyordu. Ahmet Şevki Efendi’yi bekleyerek sustu. Ama konuya bu kadar yüreklilikle giren yönetim memuru, konuşmasının ardını getirmek için yeterli yüreklilik bulamadı. Biraz soluk almış olmak için sözünü çevirdi:

— Beyler Kâğıthane’de sevda peşinde dolaşacaklar. Kırın hiç bir türlüünü anlayamam. O güzel derenin sessiz zamanında oradan kaçıp da toz denizi içinde, arabaların kalabalığı arasında, güneşten yanarak saatlerce dolaşmak, elbette kır hevesinden başka bir şeyden (ileri) gelir.

Hele saz dinlemek için sulara kadar gidip alçacık bir iskemlenin üstünde kahve bağımlılarının naraları altında bir Yahudi hokkabazının saçmalıkları arasına sıkışmış bir Hicaz Faslı’nı esneye esneye, gerine gerine okuyan saz takımının karşısında ağzı açık dinlemek için yarı günümü feda edemem...

Beykoz çayırı, Yuşâ Tepesi, Bendler, Adalar, İstanbul’un gidecek yerleri hemen hemen bunlar. Ama sıradan bir günde gitmek, şafaktan yola çıkıp mehtapta geri dönmek koşulu ile...

Ahmet Cemil arkadaşını konuya döndürmek istedi:

— Evlenmenin kiminle ilgili olduğunu söylemediniz?

O vakit Ahmet Şevki Efendi arkadaşının yanına oturdu. Tam bir ciddi tutumla, sesini eski normal perdesine indirerek:

— Geçen gün müdür efendi —Ahmet Şevki Efendi, öksürüklü herifi kastediyordu— bana, oğlunu evlendirmek istediğinden söz ediyordu. Anlaşılan zavallı delikanlı titiz ihtiyarla geçinemez hale gelmiş. Bir hafta önce!..

Ahmet Şevki Efendi, baba ile oğlu arasında hiç yoktan meydana gelmiş olan bir çekişmenin öyküsünü anlattı.

— Sen çocuğu görmedin; bir göreceksen sanırım ki hoşuna gider. Evkaf Nazırlığı'nda epeyce önemli bir görevi var. Beş altı yüz kuruş aylık alıyor. İhtiyar da zengin. Kayınvalide yok sanırım, içgüveylik arıyorlar...

Şimdi Ahmet Şevki Efendi hep kesik kesik konuşuyordu:

— Elbette arkadaşlarından da sorulup araştırılır. Sandığım gibi namuslu bir genç çıkarsa niçin karşı koymalı?..

Biraz durdu, Ahmet Cemil'in gözlerine bakarak ekledi:

— Basımevi de tek başına herifindir, biliyorsun ya...

Ahmet Cemil sarardı. Yönetim memurunun anlatmak istediği anlama karşı bütün namusu, ağırbaşlılığı isyan etti. Tek bir sözle (bu isteği) geri çevirme kararı veriyordu, kendini tuttu; Ahmet Şevki Efendi konuşmasının sonucunu getirdi:

— Geçen gün bu konuyu bana açmaktan maksadı, tanıdıklarım içinde salık verilmeye değer aileleri araştırmak için imiş. Benim hemen aklıma sen geldin. Kızkardeşin artık evlenecek bir yaşa gelmiştir, değil mi?

Ahmet Cemil içinden geçirip hesaplıyordu. İkbal şimdi on yedisine basmıştı. Bu ülkede genç kızların tam evlenme çağı. Zavallı İkbal!.. Acaba her vakit talih kısmetine elverişli bir yön gösterecek mi?

Bu soru Ahmet Cemil'in kafasını bu evlenme sorunu ile ilgili anılara sürükledi. Birkaç kez, anasından, İkbal'e görücüler geldiğini iştmişti; ama hiç birisinin heves edilecek bir şey olduğunu anımsamıyor, üstelik bir seferinde, karısından

ayrılmış iki çocuklu, kırkılık bir komşunun annesi gelmişti de Ahmet Cemil'in bütün onuru ve gururu yaralanarak, günlerce İkbâl'e baktıkça ağlayası gelmişti.

Ahmet Şevki Efendi'nin şu dostça ilgisine karşı, İkbâl'in talihini niçin tehlikeye koymalı? Kimbilir, belki kızkardeşinin mutluluğu buradadır. Bir dakika içinde düşüncesini değiştirdi:

— Lakin bizim hiç bir şeyimiz yok, dedi; bir kız ne ile evlenir?

— Orası benim işim. Sen kabul edecek olursan bu işi ben çözümlerim. Hele bir kez kızı görsünler de...

Ahmet Şevki Efendi, artık görevini tamamlamışçasına, kuşkusuz kendi kendisine: "Beş dakikada önemli bir sorun'un altından çıkmak bana özgü bir başarıdır!" diyerek, gülümseyen bir yüzle ayağa kalktı, keten yeleğini düzeltti, odada şöyle bir dolaştı, havayı kokluyormuş gibi pencereden şöyle bir gökyüzüne baktı:

— Kimse kalmadı, işim de yok; şöyle ben de bir gezinti yapayım, dedi.

* * *

Bir gün iki arkadaş gazetede gene herkesten önce buluştular. Ahmet Şevki Efendi'nin ilk sözü şu oldu:

— Dün akşam beni görmeden kaçtın. Sana verilecek haberlerim vardı; bu gece sabırsızlığımdan patladım.

Sonra ellerini Ahmet Cemil'in omuzlarına dayadı, gözlerini gözlerine dikti. Sırıtarak ekledi:

— Beğenmişler!..

İlk konuşmadan sonra unuttu, u evlilik konusunu bu söz Ahmet Cemil'e yeniden anımsattı. Niteliğini belirgin bir parıltı ile aydınlatamadığı ve etkisini sezinleyip de kaynağını bulamadığı garip bir duygu, İkbâl'in evlenme sorunu Ahmet Cemil için bir gizli ürküntü uyandırdı.

Bu duyguyu çözümleyebilmek istedikçe sebebini ve temelini inceleyip düşünmekten sürekli olarak bir kaçışla kaçardı. Soğukkanlılıkla düşünürdü: İkbâl'in evlenmesini, evliliğinde mutlu olmasını bütün emellerinin ereği olarak bilirdi. O halde o garip duygu nedir ki bu evlilik konusu ortaya çıktıkça yüreğinde öfkeye benzer bir şey uyandırır, istememezliği andıran bir etki doğururdu...

Belki bir bencillik duygusu!... Başka bir adamın başka bir içtenlik ilişkisiyle, onun en yakınlığına ve sevgisine girdikten sonra, kızkardeşi kendisi için daha az yakın olacak, bir yabancıya herkesten çok, çok daha yakın olduktan sonra Ona —ağabeyisine— yabancı kalacaktı...

Bu duygunun adını vermek istemezdi. Kafasında bunun için bulmak istediği kaçamak düşüncenin altında saklanan etkiyi görmemeye çalışır, İkbâl'in evlenmesiyle ilgili düşüncelerinin bundan etki almasını engellerdi. Ama Ahmet Şevki Efendi'nin bu sabah, şu bir tek sözle yeniden uyandırdığı sorun, akşama kadar kafasını kurcaladı.

Enişte!.. İkide birde kafasının içinden tırmalayan bir akışla geçen bu sözdü: Enişte!..

Demek şimdi hayatında bir enişte olacak; bir adam ki bugüne kadar tanımamış, görmemiş; hiç bir düşüncesini duygusunu öğrenememiş. Bu adam birden, bir gün içinde hayatına karışacak... O Süleymaniye'deki küçük evin kapısını çalacak, bu ailenin sofrasına aynı katılma hakkı ile oturacak; annesine aynı yasal yetkiyle “Anne!..” diyecek!.. Sonra evin içinde bir ses, başka bir ses aşağıdan yukarıya bağırarak: İkbâl!..

Hayatındaki bu değişikliğin ne kadar önemli olduğunu, bir karartı arasında, duyuyordu: Örneğin kendisi merdivenlerden biraz çekingen çıkıyor, yemekte özel bir ihtiyatlılıkla davranıyor, ihtiyatlılık gösteriyordu. Bu adamla —her kim olursa olsun— mümkün değil, lekesiz bir sevginin senlibenlisiz bir ilişkinin oluşamayacağını, kendisinin kızkardeşinin en yakın-

lığını çalmış bir adamla usanç verici bir rakiplik duygusunun sönmeyeceğini de sezinliyordu.

Onun yanında geceleri minderin üzerine boylu boyuna uzanamayacak, Seher'i kızdıramayacak, İkbâl ile —Hele İkbâl ile— şakalaşamayacak...

Enişte!... Enişte!.. Sebep? Niçin sevmediği, sevmeyeceği bir adama Enişte demeye mahkûm olsun? Şimdi bu sözcük sanki ona bir ezinç veriyor, birisiyle kavga etmek isteğini uyandırıyor. Öfkesini, o sırada Ali Şekib'in budalalığundan söz ederek Raci'ye yaranmaya çalışan Saib'den çıkarmak istedi:

— Keşke insanlar hep Ali Şekip gibi budala, ama onun gibi tertemiz olsalar... dedi. Sonra kalemını attı, kâğıtlarını topladı, dizgi yerine girdi.

— Ben yazılarımı bitirdim, gidiyorum. Başka bir şey gerekecek olursa beyler yazarlar, dedi.

Eve gitmeye gereksinmesi vardı. Kapıyı açan Seher'e:

— Annem nerede? dedi. “Küçük Hanımla çarşıya gittiler” karşılığını alınca öfkelen-di. Onlar gelinceye kadar sabırsızlığından (yerinde) duramadı. Evin içinde dolaştı. Sonunda kapı çalın-p geldiklerini yukarıdan işitince bağırdı:

— Anne, yukarıya gelsene!..

Sabiha Hanım'a, çocuk gibi her zaman, “anne” derdi; “valide” seslenişinde bir yapmacıklık, bir fazla külfetlilik görürdü.

Sabiha Hanım çarşafını çıkarmadan yukarıya çıkınca ilk sözü şu oldu:

— Anne!.. İkbâl'e görücü gelmiş de niçin bana haber vermediniz?

Sabiha Hanım şaşkınlıkla oğlunun yüzüne baktı:

— Her gelen görücüye önem vermediğim için...

— Beğenmişler...

Ahmet Cemil yalnız bu sözü yeterli bulmadı, ekledi:

— İsteyeceklermiş...

— Allah hayırlısını kismet etsin oğlum; istesinler bakalım da düşünürüz.

Ahmet Cemil, sabahtan beri beynini dolduran bu soruna karşı annesinin sessizliğine şaştı. Birden bu ananın kendisini alınyazısına teslim edişi karşısında sustu.

Bu akşam Muzaffer Bey'in ders gecesi idi. Ahmet Cemil gitmemeye karar verdi. Yemekten sonra okumak için de kendinde bir istek duymadı. Aşağıdaki küçük odada, inmiş muşamba perdelerin arkasında, açık pencereden süzülen gecenin nemli havasını duymak için başını duvara dayadı...

Ne konuşmak, ne şakalaşmak istiyordu. Yalnız küçük odanın —şu bir tertemiz yürek kadar katıksız ruhlulukla dolu aile odacığının— o ruhunu doya doya koklamak istiyordu.

Kar gibi beyaz, kenarı gerile gerile iğnelenmiş keten örtülü sedir, yerde üstüne pembe satrançlı dokuma çekilmiş şilte, annesinin en sevdiği yer; küçük dört ayaklı iskemle, İkbâl'in yeşil gaz boyamalarından yaptığı sade; ama belki bu sadeliği için zarif, hoş kalpağı altında lamba, duvarlarda babasından anı armağan olarak biri Kûfî, öteki Ta'lik (yazılarıyla yazılı) iki güzel tablo, pencerelerde muşamba perdelerin üzerinde yaz mevsimine özgü beyaz ince sarı kornişlere küçük küçük kıvrıklarla iliştirilmiş perdeler, o kadar...

Burada ne kadife kanapeler, koltuklar, atlas perdeler, ne de tantanalı salonlardaki güzelim gösterişli kapı kacak, biblo gibi şeyler vardı. Hiçbir şey yok, ama buna karşılık derin bir sevgi, her türlü eziyetlerin, sıkıntıların zedeleyemeyeceği kadar güçlü bir mutluluk; üç yüreğin birbiriyle sımsıkı bağlanmasından ortaya çıkan tatlı, ruhu ısıdıran bir sıcaklık vardı.

Demek şimdi bu kendilerine özgü özelliklere, bu içtenliğe, bu aile gizliliğine yabancı bir öge daha katılacak? Demek bu mutlu havanın üzerinden soğuk bir soluk bir esinti geçecek?

Gözleri sık sık küçük iskemlenin yanında diz çökmüş, o gün çarşıdan alınan yedi arşın gömleklik kumaşın yanlarını çatmakla uğraşmakta olan İkbâl'e çeviriyordu...

— Kızım, makası alıversene!...

— Sizin yanınızda değil mi anne?...

Sonra sessizlik... Ara sıra kumaşı kesen makasın sinirleri tırmalayan sesi. Zaman zaman rüzgârla şişen muşamba perdelerin hışıltısı... Ta mutfaktan Seher'in bulaşık gürültüsü, o kadar...

Bu gece İkbâl, Ahmet Cemil'in gözlerine güzel görünüyordu. Kızkardeşinin bu kadar çekiciliği olduğuna dikkat etmemişti. Zavallı çocuk, bari mutlu olsa!.. Açık kestane gür saçları altındaki zarif başı, kulaklarının çevresinden, alnından dikbaşlılık eder gibi, dağınık, çılgın saç kümeleri arasında biraz küçük, söbü görünen yüzü, bu yaştaki genç kızların yüzlerine özgü bir süzgülük altında hafif bir donuklukla karışık pembe rengi, vücuduna biraz erkekçe yükseklik veren geniş omuzları, uzunca bir boy; daha tam gelişmemiş bir kız vücudu ki —noksanları içinde bile— çekiciliği ile şiirle dolu...

Büsbütün gelişmesinin başlangıçları görülen kadınlık seçkinlik ve özellikleri tamamiyle olgunlaşmak için kadın olmayı bekliyor...

Acıma duygusundan, sevecenlikten oluşan bir bakışla onu kavradıkça; gözleri bir damla sevgi gözyaşı gibi —ama kimbilir nasıl— bir kadın olmaya hazır duran bu zarif kızın üzerine düştükçe yüreğinden (sürekli):

“— Bari mutlu olsa!..” diyordu.

Onun mutluluğundan güvenli olsa, olabilse, değil ufak tefek dinlenme imkânlarını, demin düzeninden çıkacağından korktuğu hayat sükûnunu, belki bütün geleceğinin emellerini (bile) feda ederdi.

* * *

İkbal'in evlenmesi Ahmet Cemil'in hayatında bir düş gibi geçti.

Eniştesini ilk önce gazetede, babası Tevfik Efendi'nin yanında ona gösterdiler. Geçkin bir yaşta, hastalıklı bir babanın zayıf doğmuş bir çocuğu; herkes gibi bir genç, devlet dairelerinde bir şeyler öğrenmiş. Hoppa değil, üstelik biraz (fazla) ağırbaşlı...

Ahmet Cemil ilk edindiği düşüneyi kafasında şu birkaç sözle özetlemiş oldu. Bu görüşmeden sonra Ahmet Şevki Efendi'nin çabalarıyla, hem Tevfik Efendi'nin anlaşılmayacak bir istek ve acelele atılımı ile, bütün anlaşma işleri on beş gün içinde tamamlanmıştı. Ahmet Cemil'in her türlü yaşama özelliklerini bilen Ahmet Şevki Efendi, damat beyden "ağırlık" adıyla bir para kopardı ki hemen bütün düğün harcamalarını karşıladı.

Ahmet Cemil bu evlenme konusuna ne yanlı ne de yansız görünüyordu. Konuda bir karşı çıkma sebebi bulunmaması aleyhte olmasını engellediği gibi, enişte olacak adamın herkesten başka bir şey olmayışı, yandaş olmasına da engel olmamıştı. Vehbi Bey'i tanıdıklarından, kalem arkadaşlarından sorup sormuşlardı. Herkesten pek olumlu güvence alındı. En son kez olarak birgün Ahmet Cemil kızkardeşinin görüşüne de başvurdu. İkbal gözlerini indirdi, sustu, demek razı oluyordu.

Düğün!..

O gün Ahmet Cemil kaçmıştı. Koltuk törenini görmek için, Süleymaniye'nin o daracık sokağını baştan başa doldurarak ve kapının herkese açılmasını bekleyerek yeldirmeleriyle, çarşaflarıyla üşüşen; orasını yanlarında getirdikleri çocuklarıyla küçük bir mahşer —garip bir renk ve kılık mahşeri— haline getiren kadınları, kanarya sarısı hırkasının altında al basmadan entarisini giyerek, başına oyalı gaz boyamasından yapma çiçekli hotozunu koyarak, bir paçavra kenarıyla iyi bağlanmamış

çorabı güllü pembe iskarpininin üzerine düşmüş, beyazlı kırmızılı tire kuşağının saçakları sarı hırkasının altından eteklerine dökülmüş, beline işlemeli ipek mendili iğne ile tutuşturulmuş; düğünün şerefine ta sabahleyin sokağa fırlayan komşu kızlarını görüyordu...

Kâğıt helvacı Arnavud'un yanında içi fındıklı sert helvayı kemirenleri görmemek; akşama kadar bu sokak içinde kestane-cilerin, susam helvacıların, leblebicilerin çevresinde bağırsacak ağlaşacak olan o bütün belinden donu düşmüş, çorabının içine paçası takılmış, düğün evindeki annesine uzaktan "Anneee!.." diye bağırان, koşa koşa birbirlerini kovalayarak cıglık koparan çocuk alayından uzak olmak için; bekçi baba gelip de elinde sopasıyla yeni traştan çıkmış çökük yanaklı, uçları sekiz on kez kıvrılmış, iri siyah bıyıklı heybetli yüzüyle kapiya küçük bir iskemle atıp eğemenlik görevini takındığını —sopanın ilk takırtışından— anlar anlamaz, daha komşu hanımları ellerinde süsü tamamlanmayan kızkardeşini sofaya çağırarak; o yarım gelin haliyle öpmüş, sonra ağlamaktan kendini zor tutarak, bir söz bile söylemeden kaçmıştı.

Ahmet Cemil bir hafta eve uğramadı. Annesiyle kardeşinden öyle izin almıştı. Bu bir haftayı Hüseyin Nazmi'nin köşkünde geçirdi.

Ah! O İkbâl'i böyle mi gelin etmek isterdi? Onun için neler düşünmüş; ne süslü evler, ne debdebeli daireler, ne güzel tuvaletler, ne süslü çeyizler tasarlamıştı...

Demek o gelecekte gerçekleşeceğine güvenerek aldandığı hayaller yalandı. İkbâl'in gelin olacağını düşündükçe bir vakitler onu beyaz uzun etekli —moda dergilerinin renkli eklerinde görerek imrendiğı şeylere benzeyen— bir giysi içinde, beyaz ipek duvağı yanlarına dökülmüş, başı mücevherlerin (ağırlığı) altında biraz eğilmiş olarak görürdü...

Sonra saçları püskürmüş yağız Macar atlı zarif, parlak bir araba onu alıp götürüyor; daha sonra seçkin tuvaletlerle canlı

bir çiçek denizi gibi dalgalı geniş bir mermerli salonun ortasında o çiçek denizinin perisi, köpüklerden meydana gelmiş bir kraliçe gibi İkbâl...

Şark halıları döşenmiş çifte bir merdiven... Salonlar, avizeler, tablolar, kadifeler, atlaslar... Demek bunların hepsi yalan?.. Hayalinin kendisine bağışladığı bütün bu tantana, kendisini sarhoş eden o debdebeli düş, demek bütün bu şeyler boştu!..

İkbâl şimdi, o sopasıyla kapının önünde bekçi duran; so-kağında alacalı, yaygaralı çocuklar kaynaşan küçücük evde rastıklı, kınalı, ladenli komşu hanımlar arasında damat beyi, basımevi müdürü Tefvik Efendi zade Vehbi Bey'i bekliyordu? Kaçtı; Ahmet Cemil, düşlerinin şu sefil gerçeğinden tam bir hafta kaçtı...

O bir hafta içinde eniştesini hiç görmemişti. Sonunda bir akşam yemekte buluştular. Ahmet Cemil şaşıtı. Kendisi daha ağır bir resmîlik yükü altında ezilirken, yüzüne bakamayarak gözlerini indiren İkbâl'e tek bir söz yöneltmeye cesaret edemezken, damat bey herkesle senli benli oluvermişti. Üstelik Seher'le ufak tefek şakalar bile yapıyordu.

Ahmet Cemil bu akşam kendisini ezen ezinç altından hiçbir zaman kurtulamayacağını; sofrada, bir vakitler yalnız kendisinin olan şu evin her köşesinde, şimdi yabancılıktan hiçbir biçimde kurtulamayacağını anladı. Bir dakika içinde ruhsal varlığından soğuk bir rûzâr geçti. Şimdi bu evden sanki üşüyordu; o akşam Muzaffer Bey'e can attı.

Gazeteye bir ilan sıkıştırdı. Haftasının öteki dört akşamını da evden uzak geçirmek için ders buldu. Hocapaşa'da, demiryolu memurlarından iki Alman'a Türkçe öğretmeye başladı. Artık bütün gecelerini evden uzak geçiriyor; üstelik Hocapaşa'da dersi olduğu zamanlar akşam yemeğini gazetede kısaca yiyerek, vaktiyle yaşama zevkinin tek kaynağı olan aile sofrasında bulunmuyordu.

* * *

Düğünden sonra Ahmet Cemil’le annesi hemen yalnız, bir arada olamamışlardı. İki ay kadar bir zaman geçmişti. Birgün Sabiha Hanım sabahleyin odasına girdi. O daha tembellik ediyor, yatağında mahsustan gecikiyordu. Annesi yatağının kenarına oturdu:

— Niçin kalkmadın oğlum? dedi. Sonra karşılık beklemeden biraz eğilerek ekledi:

— Sana bir şey söyleyecektim; hiç yalnız bulamıyorum ki... Dün Seher, İkbâl’in odasında yalnızca ağladığını görmüş...

Ahmet Cemil, şaşkınlıkla, annesinin yüzüne baktı:

— Niçin?

— Bilemiyorum... Zaten kız gelin olalıdan beri neşesiz. Dünkü ağlayışı büsbütün içime dokundu. Acaba kocasının biraz içkisi olduğundan mı?..

Vehbi Bey’in akşamcılığı vardı. On beş gün kadar, yeni oluşundan ötürü çekinerek alışkanlığını yerine getirememişken, sonunda bir akşam eve bir şişe Fertek rakısıyla gelmişti. Ahmet Cemil’e bundan hiç söz edilmemişti. Ama o birkaç gün içinde bu alışkanlığı sezinlemiş, birkaç kadeh rakının şu mutluluk yuvasında bir bela-felaket zehiri niteliğine bürüneceğini anlamıştı.

Bu gün annesinin ağzından bu konuyu işitince yatağında doğruldu. Ana oğul uzun uzun birbirine baktılar. İkisinden de bu bakış çarpışması arasında İkbâl’in ağlayan hayali uçuyordu. İkisi de bu hayal için ağlamaya hazırıldılar. Birden, şu iki aylık gelinin annesinden, ağabeyisinden gizlediği gözyaşlarının içinde bir derdin saklandığını sezmışlerdi. O vakit Ahmet Cemil, yavaştan yavaştan annesini sorguya çekti. Eniştesinin nasıl bir adam olduğunu görüyordu; ama nasıl bir koca olduğunu anlayabilmek için Sabiha Hanım’ın görüş ve düşüncesini (öğrenmek) istedi.

Annesi, Vehbi Bey’e yöneltilecek bir kusur bulamıyordu. Evi-

ne düzenli gelip gidiyor, bir huysuzluğu yok; İkbâl'e soğuk bir tutum ve davranışı da görülmemiş. İkbâl'in ağlayışı biraz (o) içki içinse...

Ahmet Cemil pek iyi anlamıştı ki kardeşi mutlu değildi. Evlendiğinden beri İkbâl'in yüzünde dikkat çeken bir hüzün rengi, her türlü yakınma dilinden daha açık seçikti.

Sabiha Hanım iki aydan beri ilk kez olarak yalnızca konuşmaya fırsat bulduğu oğluna, başka bir konunun ortamını daha hazırlamıştı:

— Evin harcamaları işi de sade senin üzerine kalıyor gibi bir şey, Cemil; dedi.

Buna Ahmet Cemil, dudaklarını bükerek, karşılık verdi:

— Ne önemi var? Kazandığım yetişmiyor değil ki...

— Geçen gün İkbâl'e aylık olmak üzere on mecrediye vermiş; kız sabahleyin biraz gülerек, biraz sıkılarak parayı bana vermek istedi. Geri çevirdim. O üzerinde durdu. Sonunda, gene onun olmak üzere saklamak için, aldım. Ama bu kadarla sürüp gidecekse...

Sabiha Hanım sözünü bitiremedi; gözlerini oğlunun gözlerine dikti. Ahmet Cemil bu bakıştan sıkıldı. Yoksunluğa alışmamış mıydı? Onun için bir kaç mecrediye biriktirmekte bir yarar mı var?

Yılı iki kravatla geçirmek, bir iskarpini altı ay sürüklemek, zaten öyle bir sefillikti ki onu sanki bundan hoşlandırırđı. Artık şu yoksunluk hayatının acı tadından bir hoş duygulanma bile duyar olmuştu. Gazetede kaldığı akşamlar, yönetim odasının penceresinin kenarına ilişip de caddenin ıssızlığının (zevkiyle) kendinden geçerek biraz peynirle francalasını yedikçe kendisinde bir zavallılık bulur, bunda gamlı bir şiir havası yaşayarak sanki bir şiirin lezzetini tadardı.

Bu sabah annesiyle (yaptığı) şu konuşma yüreğine sanki bir damla yakıcı zehir damlatmıştı. Orada bir şeyin yandığını, sanki bir noktayı kazıyarak kemirdiğini sezinliyordu.

Bu sabah, İkbâl'le karşılaşmak emeliyle, odasından geç çıktı. Geç kalkmak alışkanlığında olan eniştesini uyandırmaktan çekinerek merdivenleri ağır ağır indi. İkbâl daha önce kalkmıştı; aşağıda karşılaştılar. Evlenişinden beri ona karşı Ahmet Cemil yarı siteme benzeyen bir tutum takınmaya gerek görmüştü. İkbâl'de de ağabeyisine karşı bir suçlu gibi gözlerini indirmek, yolundan silinmek, elden geldiğince az fırsatlarla onun seslenişleriyle karşı karşıya kalmak gibi bir çekingenlik meydana gelmişti.

Ahmet Cemil bu sabah İkbâl'e bir şey söylemek istiyormuşçasına baktı; İkbâl bir ara bu bakışa karşı direnmek istedi. Sonra bir şimşek çarpışına rastlamış gibi bakışı titredi, gözlerini indirdi. Ağabeyisinin yalnız şu bakışı; "İkbâl! mutlu değilsin, anlıyorum..." demişti.

Gözlerinin bu üzüntü anlatımını başka biçimde dile getirmek istedi:

— İkbâl! Artık seni hiç göremiyorum. Hiç olmazsa kimi sabahlar odama uğrasan ne olur?..

Bu hafif kınamalı söz, çok geniş ve ayrıntılı bir kitap kadar anlamlıydı. Bu sade sözle İkbâl'i; gözyaşlarını, sırlarını, kırılmış umutlarının yas'ını tutan yeni gelinlere özgü gizli elemelerini dökebileceği bir yere çağırıyordu. Demek istiyordu ki:

“— Evet, ne olur? Orada seninle birlikte ağlayacak birisini bulurdun. Sen mutlu değilsin, kardeşim. Bak, senin mutlu olmadığınızı düşündükçe benim ta şuramdan, ciğerimin ta ortasından bir acı şeyin aktığını sezinlemiyor musun? O küçük odada senin bütün gizlenmiş dertlerini içine almaya yetecek kadar geniş bir yer bulurdun. Neden gizli ağlıyorsun? Mademki senin ağlanacak şeyin var, niçin birlikte ağlamayalım? Evet, ne olur ara sıra yüreğinin üzerinde bir ağır yük duyup da onu atmaya muhtaç olduğun zamanlar odama uğrarsan ne olur?..”

* * *

Bugün gazetede Ahmet Cemil, Raci'nin oğlu Nedim'e, Saib'in kibrit çöpüyle yazılmış gibi iri iri, bozuk bozuk yazısını okutturup alıştırmakla uğraşırken Ahmet Şevki Efendi telaşla odanın kapısında göründü:

— Cemil Bey, Cemil Bey!..

Başını kaldırdı.

— Gelsene!

Ahmet Cemil şaşkınlıkla kalktı. Ahmet Şevki Efendi, odadan elden geldiğince uzak olmak için, onu dizgi yerine kadar sürükledi; sonra sordu:

— Sana bir haber var, ama pek şaşılacak bir şey! Biraz kendini topla bakayım. Topladın mı? İnsanı çıldırtacak bir şey!.. Şöyle yüzüme bak, dinliyor musun? Tevfik Efendi evlenmiş..

Ahmet Cemil anlamadı:

— Hangi Tevfik Efendi?

— Sizin kayınpeder, yani eniştenin babası, bizim müdür Tevfik Efendi...

— Nasıl? O öksürüklü, sakat hasta herif evlenmiş mi?

Ahmet Şevki Efendi'nin göbeği yerinden sarsıldı:

— Evet, o öksürüklü sakat hasta herif; on altı yaşında, senin hemşire hanımdan daha küçük bir kızcağızla dün akşam güvey girmiş, bugün de...

İkisi birden kakhahayı salıverdiler; Ahmet Cemil:

— Onun için telaş ediyormuş; oğlunu bir an önce başından savmaktan (demek böyle) maksadı varmış, dedi.

Sonra, konunun gülünç yönündeki etki ortadan kalktıktan sonra Ahmet Cemil bu hikâyenin asıl niteliğini duymak öğrenmek istedi. Tevfik Efendi'yi gözlerinin önüne getirdi. Mangalın başında, külünü eşelerken gördü. Bir an onun hayatı ile yaşadı. Bir dakikalık bir zaman içinde duygusu düşüncesi bir düşünceler sağnağı altında kaldı. Sonra bütün o düşünceleri yorumlayabilecek tek bir söz bulabildi:

— Şaşılacak şey!.. dedi.

BU yılın kışı Ahmet Cemil'in dayanma gücünü tüketen bir sefillik dönemi oldu. Yazın kolayca evirip çevirebildiği derslerine kışın yetemiyordu. Kendisinden ders alan Almanlardan rica ederek, ders saatlerini elden geldiğince değiştirdi. Soğukta geceleri gazetede geçirmek mümkün olmaya-
cağından, evine gidebilecek kadar erken bitirmek üzere, on bir-
den sonra (alaturka saat) hemen derslerine başlıyordu. Ama
gene de birden önce kurtulması mümkün olamıyordu.

O vakit daha hâlâ yenileyemediği paltosuna bürünerek, mümkün olduğu kadar kalabalık sokaklardan geçmemek için, Bahçekapı'ya kadar gelir; oradan dönerek Fincancılar Yokuşu'na kadar gider, çamurlu yokuşun bozuk kenar kaldırımlarından tırmanır, Dökmeciler'den kıvrılır; sonunda yorulmuş, ıslanmış, bunalmış, çamurlara bulanmış bir halde eve girerdi.

Çocuk gibi hüngür hüngür ağlamak isteyerek üzerinden paltosunu, ayaklarından kaloşlarını atar; aç olmakla birlikte yemek yemek iştahını bulamayarak; yetmiş beş dirhemlik şişe-

nin ikinci seferini bitirip de yemek için sabırsızlanmaya başlayan eniştesinin içeriden:

“— Hele gelebildin!..” (yollu) seslenmesine gülmeye çalışarak sofraya otururdu.

Eniştesiyle hemen hemen sadece şu sofrada buluşurlardı. Vehbi Bey’in konuşması, söyleşmesi, boş bir beyinden yüz eli dirhemlik sarhoşluk buharı arasında ne doğabilirse sadece ondan oluşurdu.

Ahmet Cemil’in tamamiyle cahili olduğu kahvehane hayatına ilişkin öyküler, dün sabah Millet Bahçesi’nde bilardoda kazandığı başarı, yalnız kendisini eğlendirmek için konuşanlara özgü kahkahalarla kesik fıkralar... Ara sıra yemek konusunda ileri sürdüğü çıkışmalar, kimi zaman Seher’e karşı kaba şakalar...

Bir vakitler Ahmet Cemil de bu sofrada şakalar yapardı; ama o zaman bir şaka yapıldıkça sofranın çevresinde gülüşler uçuşurdu. Şimdi Vehbi Bey’in bir şakasına karşılık Sabiha Hanım’ın yüzünden zorla kopmuş bir gülümsemeyi; İkbâl’in üzüntüden, kocasının tuhaflıktan çok gülünçlüğüne karşı yürek çarpıntısından doğan perişan bakışı... Seher’in her dakika: “İkide birde bana ne lişiyorsun?” demeye, elindeki sahanı sofranın ortasına atıp kaçmaya yönelik duran dargın tutumu görölürdü.

Yemek yedikten sonra Vehbi Bey, İkbâl’le odasına çekilirse, Ahmet Cemil annesinin yanında kalırdı. Ama çoğu zaman, yemekten sonra uyuyan kocasından kurtulabildikçe, bu yalnızlığa küçük bir zaman için İkbâl’in varlığı da canlılık bağışlardı.

Artık İkbâl çekinme halini bırakmıştı; kardeşine elinden geldiğince sıkça görünüyordu. Ancak daha aralarında dert emanet edilmesine benzeyen sözler alınıp verilmemişti. İkbâl mutlu görünmeye çalışıyordu; ama bir annenin, bir ağabeyin

gözünden gizlenemeyen bir hüznölü renk: “Aldanmayınız; bu yüz örtüsünün altında ben varım” derdi.

Ahmet Cemil bu kış eserine çalışmadı. Derslerinden, yazılarından kurtulabildikçe tek uğraştığı şey şiirlerini okumaktan başka bir şey olmazdı. Ama bahar gelince bütün vücudunu sarıp kuşatan gevşeme ve bitkinlik havası sanki güneşin taze sıcaklığıyla buharlaşarak sıyrıldı, damarlarının içinde bir doluşım sezdi. Kışın donuk havaları içinde etkilenmelerinin yüzeyine donuk nakışlarla ulaşabilen sanki uykudaki duyguları, baharın ılık soluklarıyla dirilip uçuşan kelebekler gibi canlandı.

O vakit Ahmet Cemil’in eseri, bol bir yağmurdan sonra topraklardan süzölü süzölü kayacıklar arasında birikmiş küçük bir kaynak gibi taştı. Ufak ufak atılımlarla fışkırdı. Şimdi bu eser büyüyor, gelişiyordu.

Ahmet Cemil bütün hayatının dertlerini ve sıkıntılarını bu eserin doğum lezzetine karşı unutturdu. O sefillikle ve eziyet üzüntüyle dolarak, taşarak geçen kıştan sonra eserinin avuntu veren hayat soluğuyla bütün yorgunlukları dinlenmiş geçmişti. Bütün o zahmetler o eserden yayılan umut havasına değince ortadan kalkıp yok oldu.

Bir ara Ahmet Cemil eserini süzmek arıtmak istedi; bir hafta sürekli bununla uğraştı. Müsveddelerini ayıkladı; noksan bırakılmış yerlerini doldurdu. Zevkini inandırıp kandıramayan parçaları yok etti. Sonunda, bir haftalık uğraşmanın sonucunda küçük bir defter meydana geirebildi. Ah, bu defter! İşte bütün hayatının önemli bir umulu şu küçük defterdeydi.

Sanki yıllardan beri Ahmet Cemil’in ruhuna çöken bir ağırlık bu ayıklama işinden sonra bütünölü defolup gitti.

Bir mayıs günü gazetede otururken birdenbire defteri Taksim Bahçesi’nde —birgün, daha okulda iken, Hüseyin Nazmi ile gidip oturdukları yerde— Boğaziçi’nin şiirine karşı, kendi

kendisine okumak istedi. Hemen doğuveren bu isteğine karşı koyamadı. Gazetedeki işini aceleyle bitirip, çıktı.

Tünel'den çıktıktan sonra Beyoğlu'nda biraz başıboş dolaşmak, mağazaların vitrinleri önünde gecikerek şurada yeni çıkmış kitapları, ötede kravatlardan, yakalıklardan, mendillerden meydana gelmiş zarif sergi yerlerini; bir moda mağazasının kumaşlarını, bütün o gönülleri okşayan hiçleri seyretmek istedi. Bonmarşe'nin önüne gelerek içeriye girdi.

Zaten Beyoğlu'ndan işsiz zamanlarında geçtikçe buraya bir kez girip çıkmak alışkanlığıydı. Daha o kadar kalabalık yoktu. İlerledi, çocuk oyuncaklarının yanına kadar geldi. Elllerinde çarpıra, başında mavili kırmızılı bir külahla gelip geçenlere gülümseyen (oyuncak) bir soytarıya bakmakta iken arkasından, kendisine yabancı olmayan bir tatlı sesin bir şaşkınlık ünlemiyle:

— A!.. Cemil Bey!.. dediğini işitti. Başını çevirdi. O vakit belirlenemez bir sebeple, alışılmamış olaylara rastlanılınca duyulan ürpertiye benzer bir titreyiş, vücudunu baştan aşağı sarstı.

Kendisine seslenilmesini beklercesine Lamia, gülümseyen bir yüzle karşısında duruyordu.

Ahmet Cemil Lamia'yı belki bir yıldan beri görmemişti ve göremezdi, Hüseyin Nazmi'nin köşküne ya da kış evine gittikçe Lamia'nın kimi zaman piyanosunu işiterek, kimi zaman bir kapının aralığından süzülüp geçtiğini duyarak, kimi zaman eteğinin bir hışıltısını sezinleyerek ya da çekingen bir kahkahasının tutulmuş gürültüsünü sezinleyerek onun varlığına yakın olmaktan, onun çevresinin havasında geçici bir süre için yaşamaktan doğan bir şey duyardı.

Bilinmeyen, anlaşılmayan bir şey ki ne olduğunu kavrayamamış, içyüzünü çözümlemek istememişti. Ama o bilinmeyen şeyin bütün kişiliği, benliği üzerinde derin bir etkisi vardı.

Daha on beş yaşlarında iken belleğine çizilmiş yüzünü kafasında düzenleyip tamamlamış, ondan uzak yaşadığı sürece

o yüzü her zaman besleyerek arada geçen zamanı sanki gidermeye çalışmıştı. “Şimdi iyiden iyiye bir genç kız olmuştur” diye düşünürdü. Genç kız!..

Ahmet Cemil’in kafasında bu genç kız sıfatının özel ve ayrıcalıklı bir önemi vardı. O, daha çocukluktan yeni çıkarak varlığı gariplikle dolu bir dünyanın sırlarına karşı gelişmeye hazır duran, ansızın sezinleyiverdikleri bir gerçeğe şaşıp kalmanın rengi gözlerinde sizi sorguya çekiyormuşçasına bir sorma haliyle uçuşan, kimi zaman çocukluktan kalmış bir alışkanlık artığıyla gülüverirken birdenbire genç kız sıfatının daha tam uyum sağlanılamamış ağırbaşlılığıyla gözlerini indirén; dün başka bir şey iken yarın başka bir şey olmaya hazırlanan; ama bugün belirsiz, karmakarışık, o belirsizliği karmakarışıklığı için şiirle seveda ile dolu olan bu yaratıklara bugün yolunun üstünde rastladığı genç kızlara karşı Ahmet cemil tapınmaya benzer, öpüşü andırır bir aşk bakışıyla bakardı.

Yüreğinde yer tutmuş böyle binlerce yüz’ler vardı. Köprü’den vapura binerken gördüğü, ya da Şişli’de bir Kâğıthane dönüşünde rastladığı; ya da Tepebaşı’nda, Taksim’de, Köprü’de, hemen her yerde bir dakika için sevdiği binlerce yüz’ler vardı ki, bunlar kendisi için bir mutluluk hulyası olan o genç kızın düşlenmiş biçimi çevresinde uçuşan birtakım periler, kanatlı şiirlerdi.

Bunların hepsini severdi; daha doğrusu o genç kıza bunların her birinde ayrı ayrı tapardı. Ama bütün bu yüzlerin üstünde, bütün bu gülümseyen hulyaların arasına bir hayal de girerdi. Bu hayal pek akıcıydı; belli belirsiz bir şey! Belirsiz bir çocuk yüzü, “kimbilir kimdir” diye (kendisini) aratacak bir yüz...

Bugün Lamia’yı karşısında, siyah çarşafı çenesinin altından, tepesi bir incili iğneyle iştirilmiş; peçesi alnının kıvrıcık saçlarının bir yarı örtülülük altında bırakarak başına atılmış, ince parmakları siyah güderi eldivenler içinde, uzun saplı zarif

şemsiyesinin püskülünü oynatarak; daha çocukluğunu unutamamış; daha iki üç yıl önceki haliyle Ahmet Cemil'in karşısında bulunuyormuş gibi tertemiz katıksız yüzüyle bakarak görünce, kafasında uçuşan o binlerce yüz'ler —bir ışığın dokunuşuyla bir bulut parçasında ortaya çıkıverip de birden sönmüveren parıltılar gibi— uçtu. Sonra onların arasındaki genç kız, o gençliğinin göklerinin sevda güneşi nurlarını serperek, çekiciliğinin ateşlerini saçarak çıktı.

Lamia'nın yanında dadısıyla, kadın piyano hocası vardı. Bir dakika öyle karşı karşıya, birbirine söz söylemenin gerekip gerekmeyeceğinde kararsız kalarak, gülümseme içinde bakışarak durdular. Sonra Lamia biraz daha gülümsedi:

— Birisine oyuncak mı alıyorsunuz? dedi.

Ahmet Cemil:

— Hayır, yalnız bakıyordum; karşılığını verdi. Lamia kuşkusuz, şurada, şu oyuncak bölümünün yanında ister bir çocukluk arkadaşıyla, ister bir dakikalık söyleşmenin garipliğini daha az duyarak daha yürekli idi:

— Biz haftaya gene köşke gidiyoruz; ufak tefek almak için çıkmıştık, dedi. Sonra Ahmet Cemil'in eline bakarak:

— Yeni bir kitap mı? diye sordu.

— Hayır, benim şiirlerim...

— Ağabeyimin her zaman söylediği eserinizi mi? Bir akşam onu bizde okuyacakmışsınız, öyle mi? Ben de dinlemek, sizi okurken görmek istiyorum, ama...

Küçük bir kahkasını tuttu. Sonra Ahmet Cemil'in bitkin dağınık karşılığını dinlemeyerek siyah güderi eldivenleri içinde daha ince görünen parmaklarıyla peçesini indirdi:

— Efendim!.. dedi. Ahmet Cemil hiç kımıldamayarak öyle duruyordu. Bütün hayatı, bütün ruhunun emel özeti işte şu siyah, nazlı karartı, işte şu ipek çarşafın dalgaları içinde vücudunun titreşimi sezilen akıcı ve dalgalı hayal halinde kaybolup giderken o arada, elinde çarparalarla, başında mavili

kırmızılı külâhıyla gelip geçenleri seyreden soytarının alaylı bakışı altında, elinde şiirlerinin defterini kıvrarak duruyordu...

Bugün Ahmet Cemil Taksim Bahçesi'nde bu şiirlerini değil, asıl gençliğinin şiirini —yalnız onu— okudu.

Bahçe kalabalık değildi. Daha yeni yapraklanmış bir ağacın altında mavi şemsiyesini açmış, alçak ökçeli potinleri önüne çektiği bir iskemlenin kenarına dayamış gözlüklü, yaşlı bir İngiliz mürebbiyesi; biraz beride küçücük küreklerle bahçeden kum toplayarak mini mini kovalara doldurmak gibi önemli işiyle yanlarını yörelerini görmeye vakitleri olmayan iki çocuk; saçları rüzgârlara savrulurken başlarından kaymış hasır şapkaları arkalarında çırpınarak, uzun konçlu düğmeli potinleri kumlara değmiyormuşçasına bir çeviklikle koşarak çemberlerini çeviren bir örnek giysili iki kız; hayatının uzun yorgunluklarını bir gazetenin tefrikasını (okumakta) dinlendiren bir yaşlı adam...

Ötede beride tek tük gruplar, koşuşan bağrışan çocuklar; daha sonra Ahmet Cemil'in gözleri bunlardan ayrılarak bayırın üstünde uçuyor, gülümseyen renkleriyle, görüntülerinin kıvrımlarıyla yeşil tepelere doğru tırmanmış ya da mavi sulara doğru akıvermiş gibi duran yapılarıyla Boğaz'ın durgun tablosuna ilişiyordu. Kimi zaman bu tablo gözlerinin içinde bulanıyor; tepeler, sular, yahılar, bütün güzel biçimler, görüntüler —bir fırça vuruşundan kopma renkler imiş de birbirine karışarak bir hamur haline geliyormuş gibi— duruyordu...

O zaman hayalinin aynasında gün batışına rastlamış bulut parçası gibi kırmızılara, mavilere, yeşillere, sarılara boyanan bu tabloların içinde Lamia'yı —önce küçük, şu kadarcık, kıvırcık saçları başının beresinden dışarı taşarak— Hüseyin Nazmi ile gezmeye çıktıkları yanbaşıda iki elleriyle onun eline yapışarak, konuşmalarının arasına:

“— Bu ne?.. Ne için?.. Ne vakit?..”

sorularıyla her dakika karışarak; bir dakika sonra sekiz on

yaşında, bir kış gecesi, örneğin iki arkadaş seslice olarak bir şiir okurken, halının üzerinde her zaman gülümseyen siyah gözlerini, anlamayarak yüzlerine dikmiş, ya da kendine özgü bir düşünceyle, bir şeyle uğraşıyor sanısını vermek için, ağırbaşlı bir tutumla elindeki resimli dergiye dalmış görünüyordu.

O yüz, böyle kafasından bir an içinde biçimden biçime girme zincirlemesinden geçerek, her değişmesinde bir anıyı gıcıklayarak bütün hayatını beyninde bir dakika içinde yeniden yaşıyordu.

Lamia'da her zaman pek sıcak bir duygu sezinlemiş, onunla birlikte bulunmaktan haz almıştı. O, küçüklüğünden beri her zaman kendisinin çevresinde dolaşır, her zaman güler; birisinden yüz bulmuş çocuklara özgü sokulganlıkla her zaman yanına gelirdi. Demek bugün Bonmarşe'de, uzun bir görme-görüşme aralığından sonra, onu görünce benliğini sarsan şey...

Artık o şey'in etkisinin niteliğinden kaçmaya, benliğini onun egemenliğinin dairesinden çıkarmaya gerek görmüyordu.

Bakınız; o siyah peçenin, siyah çarşafın, siyah saçların altında parlayan siyah gözlerden bir şey akıyor... Sanki siyah bir nur ki baş döndüren ateşli bir seveda havasıyla vücudunu sarıyor, yakıyor; ama okşayan bir ateş ki sıcak bir öpücük gibi...

Artık saklamaya ne gerek var? İşte bütün kırıklıklar içinde geçen gençlik sevdasının emel özeti o... O aydınlık düşlerinin genç kızı; hayatında birinci ve sonuncu olmak üzere seveceği varlık; işte o biraz önce gülerek, dudaklarını basarak, hafifçe başıyla selamlayarak "Efendim!.." diyen Lamia idi.

Şiirlerini dinlemek istiyormuş. Onları Lamia'ya kendisi okumak isterdi. Hayalinde bu şiirleri okumak için özel bir yer düzenliyor, Lamia'yı orada bir kanapeye oturtuyor, kendisi ta ayaklarının dibine, küçük bir ayak iskemlesine oturuyor; sonra titrek ve aşkla dolu bir sesle bütün düşüncelerinin, duygularının bir araya gelişinin veri'si olan bu şiir parçalarını bir seveda ezgisi gibi, onun büyüleyici gözleri altında okuyordu.

Ah! O sevda dakikası!.. Acaba yoksunlukla dolu hayatında o mutlu saat çalacak mı?

Alnında, bu soru ile, bir kaygılanma çizgisi çiziliyordu. Kendi kendisine:

“— Niçin onun benimle evlenmesini istemesinler?..” diyordu. O da kendisini sevmiyor mu? Bir saat önce o kendisine gülümseyen gözlerde bir gizli tutkunluk anlamı sezinleniyor muydu?..

Bu sırada ta yanibaşında koşan bir kız, kumların üzerine yüzü koyun düştü. Başını çevirdi; çocuk iri mavi gözleriyle, yardım istercesine ona bakıyordu. Yerinden kalktı, çocuğun ellerinden tuttu, kaldırdı...

Bu olay onu (hayalden) gerçeğe geri döndürmüş oldu. Artık yeniden oturmadı. Yavaş yavaş, türlü renklerde giysileriyle süslenen iskemlelerin, korucukların arasından süzülüp çıktı. Elinde şiir defteri, gözlerinin içinde —şimdi artık tam bir belirlirginlikle gülümseyen Lamia— ağır ağır Taksim caddesine çıkmaya başladı...

BİR gece, herkes yatak odasına çekilmek üzere, kalkmışlardı. Alışılmışın tersine olarak, sokak kapısının hızlı hızlı çalındığını işittiler. Seher, kapıyı açıp açmamak gerekeceğinde şaşkın, kararsızdı. Gece, şu küçük, sessiz evin kapıyı çalmak o denli alışılmışın dışında bir olaydı ki herkeste ufak bir yürek çarpıntısı meydana geldi.

Sonunda Ahmet Cemil, Seher'den önce davrandı, kapıyı açtı. Karşısında hamal kılıklı birisini gördü.

— Vehbi Bey'in evi burası mı?

— Burası!..

Adını işitince Vehbi Bey telaşla kapıya geldi; bunun üzerine Ahmet Cemil çekildi. Eniştesiyle kapıdaki adamın arasından geçen konuşmayı herkes taşlıkta gergin bir dikkatle dinliyordu.

Vehbi Bey'i öteki evden istiyorlarmış; Sultanahmet'te, babasının evinden. (Kapıdaki) herif sebebini önce söylemek istemiyordu; sonra gördüğü direktmeler üzerine ağzından parça parça açıklama alınabildi. Efendi birdenbire hastalanmış,

gündüz hiçbir şeyi yokken, üstelik akşam yemeğinde pek iyi bir haldeyken, gece odalarına çekildikten sonra birdenbire düşmüş. Şimdi söz söyleyemiyormuş, kımıldanamıyormuş...

Vehbi Bey:

— Biraz beni bekle! dedi.

Sonra içeriye girdi. Herkes üzüntüsünü bildirmeye, onu avuttacak şeyler söylemeye hazırlanıyordu. O, tam tersine, güldü. Tuhaf bir olayı haber alıyormuşçasına alay ediyor, herkesin yüzüne bakarak sanki bu olayın güldürücü etkisinden başkalarının da pay alıp almadığını gözden geçiriyordu.

Tek görüş ve düşünce olarak, Ahmet Cemil'in yüzüne baktı:

— Bu yaşta genç bir kızla evlenmenin sonucu budur, değil mi? dedi.

Sadece bu söz bile ihtiyarın hastalanmasındaki niteliği açıklamış oldu. Ahmet Cemil, dilinin ucuna kadar gelen soruyu zor tuttu. Ama Vehbi Bey, o soruyu anlamış da karşısındakileri merakta bırakmamak lütfunu gösteriyormuş gibi, babasının hastalığını iki gülüş arasında belirledi:

— Felç! dedi.

O akşam Vehbi Bey gittikten sonra, yatak odalarına çekilmekten vazgeçtiler. İki kardeşle anne, birçok zamandan beri ilk kez olarak gecenin oturumunu o eski içtenlikle geçirmek istediler. Konuşma bütün bu olay üzerine geçiyordu. İkbâl pek az söze karışıyor, artık herkesin alışmaya başladığı o düşünceli tutumuyla, ara sıra bir iki gelişi güzel sözle konuşmaya katılıyordu.

Bir ara Ahmet Cemil:

— İhtiyar giderse basımevi ne olur, bilmem! dedi. O vakit İkbâl, kardeşine derin bir bakışla baktı. Söyleyeceği sözün söylememek istediği yönünü gözleriyle anlatmaya çalışarak dedi ki:

— Bey, zaten, babama bir şey olursa memurluk görevimden ayrılırım; kayınbiraderle birlikte basımevini yönetiriz, diyordu.

İkbal bu sözü söyledikten sonra, babasının ölümünü bekleyen kocasının utanılacak bir yönünü açığa vurmuş gibi, gözlerini indirdi. O vakit Ahmet Cemil, onun bütün halinden, tutumundan, kocası için bir nefret havası uçtuğunu sezer, ta evlendiğinden beri anlamak istediği sırrının bir parçasını görür gibi oldu.

İkbal yeniden gözlerini kaldırdı, ağabeyisine baktı. Ağlamaya hazır gibi duran gözleriyle:

“— Gördünüz mü? Beni verdiğiniz adamı anladınız mı?” demek istiyor gibi baktı.

Ahmet Cemil biraz daha açıklama yapmasını istedi:

— Ne vakit söylüyordu? dedi.

İkbal kuru bir sesle:

— Her vakit, dedi.

Sonra, başka bir soruya karşılık vermek zorunda kalmaktan korkuyormuşçasına, kardeşiyle annesini bıraktı, çekildi.

Seher oda kapısının yanında, odanın hem içinde hem dışarısında, eski zamanlardaki özelliği anımsatan bir senli benlilikle konuşmaya katılıyordu.

— “Küçük hanımcığım, ben de sizin yanınıza geleyim” dediği işitildi.

* * *

Ertesi gün Ahmet Cemil gazeteye gittiği vakit eniştesini Ahmet Şevki Efendi'nin yanında gördü. Ahmet Şevki Efendi'nin yüzü her zamankinden biraz daha çok kızarmıştı. Yanlarına gitti. Vehbi Bey sadece:

— Peder fena! dedi.

Sonra daha fazla açıklama yapmaya gerek görmeyerek ekledi:

— Bundan sonra basım-gazete işlerine benim bakmaklığım gerekiyor. Onun için bir karar verelim. Şimdi Şevki

Efendi'den kimi şeyler soruyordum; ama aldığım açıklamaları pek yeterli bulmuyorum...

Vehbi Bey enikonu yüksekten konuşuyordu. Ahmet Şevki Efendi'yle Ahmet Cemil birbirlerine bakiştılar. O konuşmasını sürdürüyordu:

— Şimdi Şevki Efendi bir çizelge plan yapmalı; önce basımevinde bulunan bütün araç gereçlerin, harflerin bir listesini isterim. Sonra basımevi ve gazete görevlilerinin adları, aylıkları; başka bir kâğıda da gelirler, giderler...

Ahmet Şevki Efendi bunalıyordu. Ah, şu dakikada çekmececinin yanbaşımda, sanki kendisine hüzünlü hüzünlü bakıp duran koyu nef renkli alpaka şemsiyesini şu “çapkın” ın kafasına indirdikten sonra burayı bırakıp gidebilse... Artık buranın tadının kaçacağını anlamıştı. Daha dün gece yatağa serilen babası için, sabahleyin iyileştirme çaresi aramaya koşması gerekirken, gazeteye can atarak hesap soran bu adamın karşısında bütün yuvarlak vücudu baştan aşağı titreyen bir yığın kesilmişti.

Ahmet Cemil bu konuşmayı yarım bıraktı. Daha fazlasını dinlemek, görmek istemeyerek yazı kurulu odasına girdi. Orada yalnız Saib vardı; telaş içinde, havada kokusunu aldığı haberin asıl niteliğini öğrenmek isteği kuru vücuduna sığmayarak, ellerini oğuşturarak, Ahmet Cemil'i hemen sorguya çekmek istedi:

— Müdür ölmüş mü?

— Onun gibi bir şey...

O vakit Saib sırtıttı, yılıştı. Ahmet Cemil'e daha çok sokuldu:

— Artık enişte beyiniz basımevini ve gazeteyi size bırakır, dedi.

Ahmet Cemil şu dakikada bu kısa, zayıf, kuru çocuğu tokatlamak istedi. Ah, bu insanlar! Şu içeride hesap soran oğul, burada lastikten yapma gülünç bir soytarı gibi, yaranmak için

dizlerine sıçramaya çalışan yaratık! Ahmet Cemil'in tiksintiden göğsü şişiyordu.

İşe başlamayacak olursa rahat edemeyeceğini anladı. Avrupa gazetelerini açtı; çevirisini yapacak haberler aradı. Amerika'ya yöneltilen garipliklerden bir şey buldu. Değişik, çeşitli haberler, magazin sütunlarında her zaman halkın hoşuna giden bir düzme yazıyı, biraz da kendisi süsleyerek, çevirmeye başladı.

— Cemil Bey, baksanıza!..

Kendisini eniştesi çağırıyordu. Kalktı, yanına gitti.

— Beni bu akşam beklemesinler; yarın gene burada buluşuruz. Şevki Efendi istediğim şeyleri hazırlayacak. Yarın sizinle de konuşmak gerekiyor.

Vehbi Bey bir patron kimliği takınmıştı. Birden kendisini bu adamın karşısında küçülmüş, alçalmış gibi gördü. Enişte demeye ancak razı olabildiği bu adamdan şimdi emre benzer bir şeyler mi alacak?

Vehbi Bey, gazetenin tahtalarına sanki her vakitkinden fazla bir sahip olma gücüyle basarak çıktı. Ahmet Cemil yazı odasına dönmedi; arkadaşının odasında kaldı. Saib'in merakından, gözetlemesinden, dinlemesinden güvenli olmak için kapıyı da kapadı. Gülmeye çalışarak Ahmet Şevki Efendi'ye baktı.

Yönetim memurunun suratı, boğazı sıkılıyormuş gibi, kıpkırmızıydı. Bir şey söylemeden önce yutkundu; sonra bütün ciğerlerini dolduran öfke havasını boşaltıyormuş gibi derinden, geniş bir soludu. İskemlesine oturarak:

— Anlaşıldı!.. dedi.

Sonra, anladığı şeyi açıklamak istedi:

— Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Artık benim için bu iş bitmiştir. Burada Ahmet Şevki Efendi'yi değil, kalıbını göreceksiniz. Ben bu büyüklenme, böbürlenme tutumunu çekeme-

yeceğim. Daha ilk günü gelip de bana bir uşak davranışı yapan herife... Eniştene herif dediğime istersen öfkelen...

Ahmet Cemil gülümsedi. Ahmet Şevki Efendi sürdürdü:

— O yükseklerden bakan, kibirlenen hale katlanamam. Siz kayın ve enişte istediğiniz gibi yönetiniz. Ben kendime bir iş buluncaya kadar gelir giderim. Yarın sende buradaki yerinin önemini anlayınca; “Yönetim memurunu çağırırsanıza...” diye beni yanına getirecek değil misin?

Ahmet Cemil bir daha gülümsedi:

— Daha ne olacağını anlamadan bu kadar telaşa gerek var mı?

Ahmet Şevki Efendi artık püskürdü:

— Ne mi olacak? Bak, görürsün!..

Ne olacağını Ahmet Cemil belirleyememişti; ama burada bir şey olacağından, eski çalışma zevkinin sona ereceğinden onun da kuşkusu yoktu. Bugün Ahmet Şevki Efendi saatlerce kendisinden söz etti.

“— Dünyada bir kişi olduktan sonra nasıl olsa geçinirim” diyordu. Öfkesi biraz yatıştıktan sonra yavaş yavaş defterlerini karıştırdı. Mürekkep hokkasını düzeltti, kalemini buldu; tırnağının üzerinde çıtlattı, çalışmaya hazırlandı.

Vehbi Bey’in istediği şeylerin neler olduğunu düşünerek, nasıl başlamak gerekeceğini kafasında planlayarak:

“Bey’in emrini yerine getirmeli!..” dedi.

* * *

Bugün gazete çalışanları Tefik Efendi’nin hastalığını öğrendikten sonra, herkesin yüzüne bir kaygı gölgesi düştü. O zamana kadar varlığına (yokluğuna) önem verilmeyen bu adamın ortadan kalkmasında bir önem olacağı anlaşıyordu. İmtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi’nin burnundan gözlüğü her vakitkinden daha fazla düştü. Raci, bu fırsattan yararlanarak gazetede ki kalma zamanını yarım saatle noktaladı. Saib

sürekli Ahmet Şevki Efendi'nin çevresinde dolaştı; Ahmet Cemil'e, nasılsa edindiği "Birinci Nevi" (1) sigaradan ikram etti.

Ahmet Cemil, bu olay üzerindeki düşünmesini geceye ertelemişti. Akşam eve döndüğü zaman, eniştesinin gelmeyeceğini bildirdi. İkbâl o gün kayınbabasını görmek için gidip gelmişti. Ahmet Cemil, ihtiyarın ne halde olduğunu ondan sordu. İkbâl'in verdiği bilgilerden konunun önemini, ağırlığını, niteliğini tamamiyle anladı. Yaşlı adamın bütün sol yanılla dili tutulmuştu. Yalnız sağ elini oynatarak meramını anlatmaya çalışıyormuş...

Yemekten sonra Ahmet Cemil annesine bakarak:

— Gazete altüst oluyor. Bu sabah eniştem geldi, hesapları istedi; sanırım ki kimi düşünceleri var... dedi.

İkbâl, ağabeyisinin ne demek istediğini anladı:

— Dün gece söylemiştim sanırım. Düşündüğü, görevinden ayrılarak basımevini, gazeteyi sizinle birlikte yönetmek...

Ahmet Cemil düşünme hayatındaki başlıca umutlarından biri de bir basımevi-gazete sahibi olmak değil miydi? O halde işte o umudun bir gerçekleşme başlangıcı olarak kendisini gösteren şu olaya karşı bir iç rahatlığı duymak gerekirken, niçin tam tersine bir etki duyuyordu? Yüreğinde gizli ama belirgin bir duygu, gazetedeki bu değişikliğin —umudunun gerçekleşmesi değil— bir yıkılışı olduğunu söylüyordu. Bir ara kendi kendisine:

“— Kuruntu! Niçin öyle olsun? Her olayı kötü yönleriyle yorumlayıp değerlendirmek bana özgü bir karamsarlık tutumu!.. Oysa konu pek sade: Ben (öyle) bir basımevi ve gazetede bulunuyorum ki yönetim kurulu bana bütünüyle yabancı. Bugün bir olay o yönetimi eniştemin eline geçiriyor; şu halde

(1) O zamanların en kaliteli sigarasının adı.

bana daha önce yabancı olan gazete ile bugün aramızda bir yakınlık oluşuyor demektir. Basımevinin, gazetenin yönetimi bana verilecek olursa bundan niçin ürkmek gereksin?..”

demek istedi. Vicdanında bir ürkeklik ezinciyle egemen olan duygunun tedirgin edici sesini susturmaya çalıştı.

Ertesi gün gazetede eniştesi gelip de Ahmet Şevki Efendi'nin hazırladığı hesap özetleri üzerinde imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi'nin de katılmasıyla görüş alış verişi başlayınca Ahmet Cemil eniştesini hep destekler gibi davrandı. Zaten böyle yapmaması için bir sebep de yoktu. Üstelik eniştesi basımevinin ve gazetenin daha da iyileştirilip geliştirilmesinden, satışların yükselmesini sağlamaktan söz ettikçe, geceleri sofrada başında bilardo olayları anlatan bu adamın içinde bir ileri görüşlülük gizli olduğu kanısında varıyordu.

Sonunda Vehbi Bey, bu görüşmelere nazıkçe bir son vermek istedi:

— Basımevi ve gazete Hüseyin Baha Efendi'nin yönetiminde bulundukça ben memurluk görevimden ayrılmaya gerek görmüyorum; yalnız benimle ilgili işleri, başyazarlıkla birlikte kayınbiraderime bırakacağım, dedi.

Hüseyin Baha Efendi korkulu bir fırtınadan ucuz kurtulmuş olmasından (dolayı) rahatlamış olarak, görüşmelerin başlangıcından beri birkaç kezdir gözünden düşen gözlüğünü düzelttikten sonra, onun iltifatına teşekkür etmekte iken, Ahmet Cemil'in birden rengi değişti:

— Ali Şekip ne olacak? dedi.

Eniştesi biraz gülerek yüzüne baktı:

— Gazete için o kadar yazara gereksinme var mı?

Saatlerden beri şöyle böyle dişini sıkıp yönettiği katıldığı konuyu o dakikada darmadağın etmek istedi. “Ali Şekip gidecek olursa ben de duramam!” demek üzere atılıyordu; Hüseyin Baha Efendi'nin susmasını salık veren bir bakışı kendisine tutmasına imkân hazırladı:

— Ali Şekip olmayacak olursa gazeteyi yönetmek mümkün olmaz; onun görevi benim gücümün yeteneğimin üstündedir, dedi.

Vehbi Bey karşılık vermeye hazırlanıyordu; odanın yarı açık duran kapısından Saib'in merak eden araştırmacı, gözetleyici yüzü göründü:

— Cemil Bey! Sizi Hüseyin Nazmi Bey istiyor...

Ahmet Cemil çıktı. Hüseyin Nazmi, geçerken, arkadaşını görmek için uğramıştı. Bir dakika ayaküzeri görüştüler, Hüseyin Nazmi:

— Kalamayacağım, dedi; biraz derginin yönetimine uğrayıp oradan da daireye gideceğim...

Ahmet Cemil:

— Sana anlatacak şeylerim vardı, dedi.

— Bu akşam bize gelir misin? Geçerken seni alayım, birlikte gidelim...

Ahmet Cemil birden, gözlerinin önünde siyah peçesi, çenesinin altından iğnelenmiş bir yüzün, siyah parlak gözleriyle kendisine baktığını görür gibi oldu. İçinden bir şey sarsılarak sanki göğsüne çarptı:

— Fena fikir değil!.. dedi.

Bugün gazeteye ilişkin işlere kafasını yormadı, yoramadı. Bütün, o akşam Erenköy'e gideceğini düşünüyordu. Bu arada Vehbi Bey'in bu günkü tutum ve davranışını Hüseyin Ba-ha Efendi aracılığı ile öğrenerek epey rahatlayan Ahmet Şevki Efendi'nin ikide birde:

“— Odama gelsen de görüşsek!.. anlamını taşıyan baygın gözlerinin çağrısını bile yerine getirmedi. Bugün bir ara Ali Şekip yanına gelerek, hiç bir sebep yokken, ellerini tutup şiddetle sıktı. Ahmet Cemil:

— Ne o? dedi. Ali Şekip gülerek:

— Hiç!.. karşılığını verdi.

Bu olay, bir süre, kafasını konuya yöneltti. Kendi kendisine:

‘‘— Ali Ŗekip’in ayrılmasına sonuna kadar karşı çıkarım..’’
kararını verdi. Daha sonra gözleri duvarda asılı duran saate
ilişti. Kendi kendine:

‘‘— Acaba kaçta vapur var?’’ dedi.

HÜSEYİN Nazmi akşamüstü gazeteye uğradığı zaman Ahmet Cemil'i yazılarını bitirmiş, fesiyle bastonunu yazı masasının üstüne koymuş, elleri ceplerinde sofada dolaşıyor gördü.

— Gidiyor muyuz?

— Hazırım!..

İki arkadaş çıktılar. Çoktan beri böyle birlikte gezmeye çıkmamışlardı. Bugün ikisi de Babiâli Caddesi'ni yanyana inerlerken okul zamanındaki arkadaşlık anılarını anıyorlardı. Birbirinden duydukları içtenlilik zevkini, gönül rahatlığını, hiç kimsenin arkadaşlığından duymaz bulmazlardı.

Ahmet Cemil bu akşam, gazetede olup bitenleri Hüseyin Nazmi'ye anlatacağını düşünerek memnun oluyordu. Başka bir şey daha düşünüyordu: kendi kendisine:

“— Bir rastlandı, küçük, bir dakikalık bir rastlandı!..” diyordu.

Ona yeniden rastlasa ne yapacak. Hiç!.. Zaten bir şey yapmak mümkün müydü? Kafasında bütün katıksızlığının,

saygınlığının tertemiz bir simgesi biçiminde duran Lamia'ya küçük bir hayranlık sözünü bile bağışlanılamayacak bir günah gibi değerlendirirdi. Bu sessiz aşkıta, yalnız bakışların o tapan öpücüğünde bir şiir yüceliği vardı ki fazla, küçük bir harf (bile) onun ruhunu incitebilirdi.

İstediği şey sadece bir rastlamak; bir dakika daha o siyah gözlerin etkisi altında titreyip kalmaktan başka bir şey değildi. Varlığının ta derinliklerinde ruhunu bulup da onu kopararak kahredici bir kabza içinde sıkarak, ezen, öldüren; ama tatlı bir ezinç içinde öldüren o siyah gözlerin karşısında bir dakika daha bulunmak, ona:

“— Evet, biraz daha sık, biraz daha öldür; oh! Kendimden geçiyorum, öldükçe canlılık buluyorum!..” demek isterdi.

Ne kadar seviyordu! Küçük yaşından beri hapsedilmiş halde kalan, baskı altında büyüyen sevdası sadece bir rastlantı ile nasıl (birden) daha da büyüyüvermiş, aşk yetenek ve eğilimine değen ufak bir kaza parmağı, o yıllardan beri birikmiş olan aşkını nasıl taşırılmıştı. Bu denli yenik, bu denli esiri olarak seveceğini hiç düşünmemişti.

Zaten duygusallığı tutup gizlemeye çalışmıyor, yüreğine: “Ki mi düşünüyorsun? Sakın!... Hata ediyorsun!..” demek istemiyordu. Niçin desin? Kendisinde Lamia'ya ölmez, inkâr edilemez bir sahip olabilmek hakkı buluyordu. Lamia kendisinin, evet, yalnız kendisinin; başkasının olamazdı...

Birgün Hüseyin Nazmi'ye gidip de Lamia'yı almak istediğini söylediği zaman kendisine:

“— Doğal değil mi?” karşılığı verilecekti. Ama o gün (kendisi) Lamia'ya kendini hayatını lokma lokma kazanmaya mahkûm, günde on dört saat çalışmakla yükümlü zavallı bir koca kimliğiyle sunmak istemezdi. Lamia'ya:

“— İşte size kulluğunu köleliğini adayacak bir el!..” dediği zaman, kendisini onunla evlenebilme düzeyine yükselmiş olarak görmeyi tasarlardı...

Basımevi ve gazete bir düzenlilik altına giriyor; Ahmet Cemil burada bir aylıklı olarak değil, bir müdür, bir hak sahibi, sözün kısası “bir şey” oluyor; sonra, adının aydınlık bir uydusu gibi, çevresinde dolaşan bir ün yıldızı!..

Gazete olaylarını (Hüseyin Nazmi’ye) vapurda anlatmaya başladı. Tevfik Efendi’nin evlenmesinin kısa tarih özetini yaptı. Meydana geldiğinde sadece gülünç bir öykü olmak üzere değerlendirildiği bu evliliğin, sonuç olarak nasıl kendi hayatının ana çizgilerine karıştığını açıkladı. Hüseyin Nazmi dinledi, dinledi; yalnız bir cümleyle karşılık verdi:

— Demek eniştenle aranızda bir “Karşılıklı Vuruşma Ortaklığı” kuruluyor!...

Ahmet Cemil anlamayarak (onun) yüzüne baktı. Sonra okul anılarını kurcalayarak, arkadaşının ne demek istediğini anlayınca güldü:

— Şirket-i Mudârebe “Karşılıklı Vuruşma Ortaklığı”, evet!.. dedi.

Şimdi bu konuyu büsbütün tuhaf buluyordu. Demek bu gibi şeyler, yalnız okullarda öğrenilmekle kalmazmış? Okuldayken hayatına bir de Şirket-i Mudârebe karışacağı aklına gelir miydi? Bunlar ona bir cebir denklemi, kimya bileşimi kadar uzak, ilgisiz ve önemsiz değil miydi?

Hüseyin Nazmi’nin sadece şu görüş ve düşüncesi, gazete-deki kimliğini ve yerini belirlemiş oldu.

O zamana kadar basımevi ve gazetede ki değişikliğin sonucuyla ortaya çıkan yerinin belirsizliğinin, bir tek sözle, belirsizlik kazanıvermesi birden yüreğinde daha tamamiyle silinmeyen kaygı artıklarını giderdi. O yerin türünü ve adını öğrendikten sonra konuda başka bir “acaba mı” noktası olmadığı yargısına vardı. Kendi kendisine:

“— Öyle ya; para onun, iş benim...” dedi.

Bundan sonra artık gazeteye bir yabancı gibi değil, oranın bir sahibi gibi bağımlı olmak, onun ilerleyip gelişmesi imkân-

larını düşünmek; bu gün başlangıcı hazırlanan geleceğini, oradaki yerini pekiştirerek garantiye almak gerekeceğini düşündü.

* * *

Köşke geldikleri zaman daha iyiden iyiye akşam olmamıştı. Hüseyin Nazmi:

— Gazeteleri, kâğıtları bırakayım; biraz gezelim, dedi.

Köşkten yeniden çıktılar. Yan yöre ağır bir yaz gününün akşamına özgü sessizlik içindeydi. İki arkadaş ağır ağır yürüyorlardı. Hüseyin Nazmi, Avrupa'daki elçiliklerden birinde (bir göreve) atanabilmek için düşündüklerini, girişimlerini anlatıyor; Ahmet Cemil, kafası başka bir düşünceyle dolu, dalgın bir dinleyici haliyle dinliyordu...

Yollarının çevresinde kırılık bölgeye dağınık (halde) serpili vermiş köşkler, ötede beride bağlar, seyrek rastlanılır ağaçlarla varlıklarını göstermek isteyen bahçeler; ta ileride saman yüklü bir öküz arabasının uzaktan gelen iniltisi, yanlarından geçiveren hafif bir araba içinde örtüleri başlarından toplanıp omuzlarına atıvermiş iki kadın yüzü, yolun üzerinde titreyen hafif bir toz dalgası arasında şimşek gibi akıp giden üç dört bisiklet vardı...

Bir köşkün kapısında tavuklara yem veren bir uşak, ötede bir bahçenin (kuyudan su çeken) dolabından gelen hafif bir tatlı ses, bir parmaklığın arasından (gelen geçen) yolculara hayran hayran bakan (1) iri, zincirli bir köpek; bütün bu görüntünün üzerinde, sanki uzun bir birlikte olma döneminden sonra, gökyüzünün kucağından yorgun, gene de aşırı istek ve özlemle yavaş yavaş çekilen güneşin: “Yarına kadar!” diyen vaadine karşı cilde ve nazla titreyen göğsüne hafif bir örtü çeken ufuklar...

(1) Metinden olduğu gibi aktarılmıştır.

Hüseyin Nazmi sürekli konuşuyordu. Ahmet Cemil bir köşkün kapı kanadına uzanan çekingeni bir ele, gecenin sessizlik denizine dalmadan önce iki yaprak arasında bugünün oynama şakalaşma zincirlemesine dağınık bir ötüşle son vermek isteyen bir çift serçeye, kümes'ine dönmek girişiminde olan bir horozun büyüklük taslayışına gülümseyerek, yolunu kesen bir sokak köpeğine baka baka dinliyordu.

Birden, sanki Hüseyin Nazmi'nin sesini —o ara birdenbire boğuluvermişçesine— işitmez oldu. Sanki kulakları tıkanı. Bütün kanı damarlarının içinde donmuş gibi kendi vücudu da donmuş, gözleri bulanmış, yüreği bir an için duruvermişti. Sonra o hasta yürek, bir an için vuruşunu atışını engelleyen bağları parçalar gibi oldu...

Ta önde, bir köşeden dönerek yolu ileriye doğru izleyen açık filizi renkli yeldirmenin arkasından çırpındı... Lamia, evet, Lamia idi. O olduğunu, yüzünü görmeyerek anlamış, duymuştu. Yanında dadısı vardı. Ahmet Cemil şimdi gözlerini otuz kırk adım önden, yavaş yavaş yürüyen Lamia'dan ayıramıyordu. Şu dakikada vücudunda sanki bütün kimliği eziliyor sanıyor, iki ellerini göğsüne basarak;

“— Yürüyemeyeceğim; beni burada bırak, şuraya düşmek, kumlar üstünde ölmek istiyorum...” demek için bir gereksinme duyuyordu.

Aman Yarabbi! Sevmek bu muydu?.. İnsanı sanki bir menegene içinde sıkıp da birisinin ayakları altına ezik, bitik, can çekişerek atmak isteyen bu öldürücü şey, sevmek bu muydu?..

Gittikçe yaklaşıyorlardı. Şimdi daha belirgin görüyordu. Ta belinde küçük küçük kırmalarla büzülerek sırtında dikişsiz bırakılmış kıvrıklar; omuzlarından yanlarına düşen açık yenler, belinden aşağıya yanlarını tatlı bir yuvarlaklıkla çizdikten sonra düşüp ayaklarının her adımı ile sağa sola nazlım bir oynayıyla sallanan etekler altında vücudunun hayatını, o körpe hayatı

seziniyor; ipek kumaşın üzerinden akan ürperti akımları içinde o vücudun titreşimini görüyordu...

Lamia başını beyaz bir tülle örtmüş, boynundan doladıktan sonra ucunu sol omuzundan arkasına atmıştı. Elindeki açık kırmızı sade şemsiyesini kimi zaman kaldırarak, kimi zaman omuzundan başının arkasına tutarak yürüyordu...

Ah, o küçük kırmızı şemsiye! Ne olurdu, şurada yalnız bulunsalardı, o kadar yalnız ki bütün bu kır, şu âkşam baygınlığının şiiriyle ancak onların olsaydı... Şuracıkta, yolun şu kenarında bir taş parçasının —ama küçük, ikisine ancak yetecek bir taş parçasının— üzerine otursalardı... Yan yana, o kadar ki vücutlarının sıcaklığı birbirine karışsaydı. Lamia o beyaz tül örtüyü açsaydı: Ahmet Cemil'in uzun kumral saçlı başını o kıvrıkcık gür siyah saçlarının yanına çekseydi; o kadar ki saçları birbirine karışarak siyah ve kumral bir yeni örnek oluştursaydı. Sonra o tül, şu bir çift baştan oluşan sevgi tablosunu gizleyip o küçücük kırmızı şemsiye de bu şiiri kırın yalnızlığından bile esirgeyerek yakuttan bir büyük taç biçiminde örtseydi...

— Şu gidenler Lamia ile ustası değil mi? (1)

— Bilmem!..

Cemil, suçüstü yakalananlara özgü bir şaşırmayla Lamia'nın orada bulunduğunu görmek, onu gözleriyle izlemiş olmak (gibi) bağışlanılamayacak bir suçlanmayla suçlanıyormuşçasına, birden sıkılmış, düşünmeden yalan söylemişti. O karşılığı verdikten sonra pişmanlık duydu. Bu yalana sebep neydi? Niçin hemen şuracıkta tertemiz bir yürekle ve içtenlikle arkadaşının ellerine yapışarak:

(1) Daha önce de “ustası” olarak geçen sözcüğü, “dadısı” olarak aktarmıştık. Bu ikinci seferinde olduğu gibi aldık; ola ki “piyano hocası” anlamına da kullanılmıştır, ya da yine “dadısı” anlamındadır.

“— Evet o! Deminden beri onun için titrediğimi görmüyor musun, anlamıyor musun? Ah bilsen! Onu ne kadar seviyorum!..” dememişti. Halbuki bu sırrını birisine emanet etmek gereksinmesi onu sanki hasta ediyordu.

— Artık dönelim mi?

— Daha erken sanırım!.. karşılığını verdi. Şimdi artık aralarında ancak on adımlık bir ara kalmıştı. Şuracıkta bir rastlantı olmayacak olursa bugün onu bir daha göremeyeceğini biliyordu. Bu sırada onlar döndüler; öyle ki hemen karşı karşıya gelmiş oldular. Lamia, şaşırmış bir sesle:

— Ağabeyim... dedi; sonra gülümseyen gözleriyle Ahmet Cemil’e baktı. Onu selamlıyor, gözleriyle bir tanışlık göndermeye, sanki çocukken eve her sefer gelişinde dediği gibi:

“— Ne iyi ettiniz de geldiniz!” diyordu.

Ahmet Cemil’in gene gözleri bulanmıştı. Akşam rüzgârının hafif vurucuklarıyla çırpınan ipek örtüsünün içinde Lamia’nın yüzünü bir bulut altında görüyordu.

Hüseyin Nazmi kızkardeşine sadece:

— Eve mi? dedi. Lamia, “evet” karşılığını verdi. Sonra küçük kırmızı şemsiyesini bir vedalaşma selamı gibi savurdu; geçtiler...

Ahmet Cemil şimdi mutluydu. Lamia’nın o gülümseyen bakışı, yüreğinde bir deste mutluluk çiçekleri gibi açmıştı. Kendisini bugün şu Erenköy’e geliştiren bahtiyarlık payını almış saydı. Bütün hayatında sevda sarhoşluğuyla sarhoş kalmak için yalnız o bakış yeterli olacaktı.

Artık Hüseyin Nazmi’yi döndürmek bile istemedi. Bir süre daha yürüdüler. Şimdi kırk esmer bir renk yarı saydam örtüsüne sarmış da ileride ufukların göğsünden gecenin sessiz soluğu ortalığın yarı saydam tüllerini titreterek uçuşmaya başlamıştı. Derinden gelen, bellisiz bir inek sesine çekingenlikle eşlik eden hafif kuş cıvıltıları arasında iki arkadaş döndüler.

Bu gece Hüseyin Nazmi'nin kitaplığını gene altüst ederken, bir ara arkadaşı ona sordu:

— Senin eserinin okuma töreni ne vakit yapılacak?

Ahmet Cemil, artık eserinin tamamlanmasının bu kadar gecikmiş olmasından (dolayı) utanır utanır hale gelmiş, bir süreden beri onun sözünü etmemeye başlamıştı.

— Ne vakit istersen! dedi.

Bir ay daha çalışsa, arkadaşlarına okuyabilecek bir hale getireceğini sanıyordu; ekledi:

— İstersen gelecek ay...

* * *

Ertesi sabah gazeteye girer girmez ilk önce Nedim'e rastladı. Çocuk, elinde bir sürahiyle, merdivenden koşarak çıkıyordu.

— Ne oluyorsun Nedim? dedi.

Çocuk başını çevirip Ahmet Cemil'i görünce korkudan acı çekmekten perişan olmuş yüzünde bir avuntu gülümsemesi uçtu. Ama yalnız bir an için gözlerinde beliren bu gülücük, sanki oraya yabancı olduğunu anlamış da (yeniden) kaçıyormuş gibi silindi. Nedim:

— Babama bir şey oluyor, dedi.

Ahmet Cemil yukarıya çıktığı vakit gazetede Ahmet Şevki Efendi'den başka kimse yoktu. Yazı masasının önündeki küçük penceresinden Ahmet Cemil'i, gülerek, kendisine özgü nazlı neşeli selamıyla selamladıktan sonra:

— İmtiyaz sahibinin odasına gir! dedi.

Ahmet Cemil doğru oraya girdi. Nedim de, elindeki sürahiyle onu izliyordu. Gördüğü halin ne olduğunu bir anda kavrayamadı. Raci, Hüseyin Baha Efendi'nin kanapesine yüz üstü yatmış, bir kolu sarkarak kilimin üzerine düşmüş, donmuş bir yığın halinde yatıyor; yalnız ara sıra içinden gelen bir hıçkırıyla vücudu sarsılıyordu.

Yaklaştı, eğilerek:

— “Birader!.. Ne oluyorsun?..” dedi. Raci karşılık vermiyor, hiçbir şey işitmiyordu. Nedim hâlâ yaşlı gözleriyle bakıyor, sanki Ahmet Cemil babasının acılarını giderecek bir hekimmiş gibi ondan kendisine güç verecek bir karşılık bekliyordu.

Ahmet Cemil, Raci’nin sızmış olduğunu, bir karşılık alamayacağını anladıktan sonra Nedim’e döndü:

— Niçin telaşlanıyorsun? Babanın hiçbir şeyi yok, dedi. Çocuk bir türlü oradan ayrılamıyordu. Elinden bırakamadığı sürahisiyle gitti; babasının karşısındaki bir iskemlenin kenarına ilişti. Gözlerini —zavallığına küçük yüreğinin kan ağladığı— bu adamın üzerine dikti; öyle oturdu kaldı...

Ahmet Cemil bu olayın ne olduğunu anlıyor, bu gördüğü sonuçtan, bunu hazırlayan daha önceki olayların neler olması gerektiğini kestiriyordu. Kendi kendisine:

“— İri Alman karısının yeni bir aşığılaması! Bu geceyi içmekle geçirmiş, kimbilir nerelerde düşüp kalktıktan sonra sabahleyin gene içmiş, şimdi sızıyor.” dedi.

Ahmet Şevki Efendi’nin yanına geldi. Yönetim memuru da küçük penceresinden onu bekliyordu. Arkadaşının sormasına gerek bırakmadan, bildiğini anlattı:

— Ben geldiği zaman orada uluya uluya ağlıyordu. Karı bırakıp gitmiş. Pek iyi anlayamadım ama, ağlarken ağzından dökülen sözlerden, dün, akşam treniyle gittiğini anladım. Bu da Sirkeci’de ölünceye kadar içmiş. Babası ağlarken Nedim’in halini görseydin; zavallı çocuk!..

Bu sırada içeriden boğuk, ciğerleri sökecek bir öksürük işitildi. Ahmet Şevki Efendi dedi ki:

— Nasıl öksürüyor, işitiyor musun? Sen gelmeden önce böyle saatlerce öksürdü. Ciğerleri parçalanıyor, hâlâ içmekten vazgeçmiyor...

Yönetim memuru sonra başını salladı, göğüs geçirdi:

— Bilmem ama, kötü görüyorum; dedi.

Ahmet Cemil, zaten o yaşayışın bu sonucu doğuracağını pek iyi bilirdi. Dudaklarının arasından: “Yazık!..” Bugün Raci’ye her vakitkinden çok acıyor, bu adamın nasıl bir hata ile hayatının mahvoluşuna sebep olduğunu düşündükçe derin bir acıma duygusu duyuyordu.

Elinden gelseydi Raci’yi alacak, bir hekimin akıllı ve özenli tedavisiyle, onun duygularını örten bütün kirlilik zar tabakasını yavaş yavaş kaldıracak, onların altından tertemiz bir yürek çıkardıktan sonra:

— İşte bu temiz yüreği, sefillik içinde dikiş dikmekle yaşamaya çalışan karına, dizgi yerinin “pis hayatı içinde yuvarlanan oğluna götür.” diyecekti.

Gazetenin aşağı katında Ali Şekib’in iri sesi işitildi; biraz sonra Saib’le göründüler.

Ali Şekib’in her vakitkinden fazla neşesi vardı. Dudaklarını açan geniş bir gülüşle Saib’i dinliyordu:

— Hele bir duvarlar kâğıtlansın, dolaplar konsun; öne de vitrinler yerleştirilerek aralarında zarif mahun, iki kanatlı bir kapı bırakılsın da bakınız, dükkân kendisini nasıl gösterir.

Ahmet Şevki Efendi küçük penceresinden başını uzattı:

— Ne dükkânı?

Ali Şekip gülerek karşılık verdi:

Kâğıtçı dükkânı..

Saib ellerini ovuşturarak, Ali Şekib’in sesinin bir yankısı gibi yineledi:

— Kâğıtçı dükkânı...

Ali Şekip o vakit Ahmet Cemil’e baktı:

— Yazıcılıktan usandım; biraz da esnaflık edeyim. Her gün binlerce adamları esnetmekten başka bir şeye hizmet etmeyecek (olan) altı sütun yazı yetiştirmek için kafa patlatmaktan-
sa dükkânının bir köşesinde müşteri bekleyerek, biraz da başka yazıcılara kâğıt kalem yetiştirmek istiyorum. Sabahları bana

uğrar da birer kahve içerssek sana esnaflığın üstünlüklerini seçkinliklerini açıklarım...

Ahmet Cemil, Ali Şekib'in bu kararı nasıl (ve hangi) sebeplerle aldığını anlamakta gecikmedi. Arkadaşının ikide birde, elinde iki üç lira ile, Emniyet Sandığı'na gittiğini biliyordu. Şimdi Ali Şekib'e ne diyecek? Şu girişimine engel mi olacak? Gerçekte arkadaşı fena bir iş yapmış olmuyor. Onun gibi ün kazanmak, ünlü olmak emelleri olmayan bir adam için dükkâncılık herhalde yazıcılıktan daha iyi değil mi?

Ali Şekib'i pek haklı bulmakla birlikte, bu konuda kendisine bir suçlama payı ayırıyor, eniştesi yüzünden iş değiştirme gereğini gören bu adama karşı kendisi için bir utanç duygusu duyuyordu.

Küçük bir ansiklopedi gibi her bilgiden pay sahibi olan; siyasal konulu başyazıyı bitirdikten sonra sağlık konusunda bir yazı yazmaktan çekinmeyen bu adam şimdi, okul çocuklarına kurşunkalem beğendirmeye, resim örnekleri göstermeye mi çalışacak?.. Gülerek Ali Şekib'e:

— Alay ediyorsun! dedi.

— Alay mı? Hiç de değil... Hayatımda ilk kez olarak ciddi bir şey yapmak istiyorum. Artık mürekkep kokusundan tiksitmeye başladım. İmtiyaz sahibinin keyifli bir zamanını bulacağım da bir lira koparacağım diye düşünerek bir gereç gibi yazı yazmaktan usandım!..

Ahmet Şevki Efendi sadece dinliyordu. Bir ara Ahmet Cemil'e bakarak:

— Hakkı var!.. dedi.

Ali Şekip, Ahmet Şevki Efendi'nin oy'unu kazandıktan sonra büsbütün yüreklendi:

— Öyle değil mi? Hiç olmazsa dükkânımda satacağım şeyler benim malımdır. Kazanacağım şey gene benim malımdır. Dükkânım dedikçe duyduğum zevki bilemezsiniz! Bir dükkâna sahip olmak!... Gördünüz mü mutluluğu? Amma dükkâncılıkta:

“Ali Şekib’in dün güzel bir başyazısı vardı...” denmeyecekmiş... Sanki denildiği vakit ne oluyor? Ona karşılık benim dükkânımda ne güzel şeyler olacak: Güzel billur mürekkep hokkaları, türlü türlü mektupluk kâğıtlar, cüzdanlar, kalemler, çeşit çeşit tuhaflıklar...

Ben onları çocuklarım gibi seveceğim; sabahleyin dükkânıma geldiğim zaman onları küçük, ama yüreğimden kopan bir gülümsemeyle selamlayacağım. Vitrinin içinde tozlanmış bir para çantasını elime alıp okşayarak sileceğim; ötede canı sıkılmış gibi duran işlemeli sedekten bir kâğıt keseceğinin yerini değiştireceğim...

Sonra bir alay mini mini müşterilerimle baş edebilmek için bunalacağım. Onlara ufak ufak hesaplar açacağım. Benim o süslü yazımla tutulmuş güzel defterciklerim olacak!.. Gördün mü hayatı?

Ahmet Cemil, Ali Şekib’in bu kadar sevinç ve neşesine karşı, daha fazla karşı koyuyor olmak istemedi. Arkadaşını gülerек dinliyordu. Ali Şekip Ahmet Şevki Efendi’ye döndü:

— Artık benim dükkân varken başka yerden alış veriş edilmez, değil mi? dedi.

— İşe ne vakit başlanıyor?

— Dükkân tutuldu bile; hemen!..

Ali Şekib’in birden aklına bir şey geldi; yönetim memuru-na dedi ki:

— Aman Ahmet Şevki Efendi, bana bir iki güne kadar eniştemden taahhütlü bir mektup gelecek. Bizim dağıtıcıya tembih etseniz de onu arasa...

Ahmet Şevki Efendi, taahhütlü mektubun niçin böyle özenle bezenle beklendiğini, Saib’in karşısında parmaklarıyla para sayıyormuş gibi yaptığı işaretten anladı. Kendi kendisine:

“— Keşke benim de böyle bir eniştem olaydı!..” dedi.

* * *

Bu gece yemekten sonra Vehbi Bey Ahmet Cemil'e, basımevi ve gazete ile ilgili görüşmeler için hemen yukarıya çıkmasını rica etti. Küçük odada Vehbi Bey, konuşmanın konunun girişi olmak üzere, Ali Şekib'in gazeteden çekilmek üzere oluşundan söz etti. Ahmet Cemil'in gazeteyi hemen hemen tek başına yönetmekten dolayı fazlaca zahmet çekeceğine yazıklandığı gibi görüldü. Bir ara konuşmasının arasında:

— Eğer çok sıkıntı çekecekseniz, bana Osman Tayyar adında bir yazar başvurdu, onu alırsız; dedi.

Bu Osman Tayyar, "Mir'at-ı Şuûn" dan bir zamanlar horlanmaya uğrayarak, yerini Ahmet Cemil'e terketmiş olan adamdı. Ahmet Cemil ihtiyatlık ederek:

— Hele bir böylece yürütmeyi deneyelim de... karşılığını verdi.

Daha sonra Vehbi Bey:

— Bir de, o sarhoşun gazetede ne işi var? Ona boş yere aylık verip duracak mıyız? dedi.

Ahmet Cemil, daha beş dakika içinde canını sıkmaya başlayan bu görüşmenin bir an önce bitmesini sabırsızlıkla bekliyordu:

— O zavallı gazeteden çıkarılacak olursa sokaklarda sürünür, dedi. Vehbi Bey omuzlarını silktili:

— Eğer her sokakta sürünecek olanı gazeteye almak gerekirse... Gazetenin şimdiki halinden hiç de memnun değilim. Babam nasıl olmuş da bütün varını yoğunlu bir gazetenin yararlanmasına feda etmiş, anlamıyorum. Basımevinde gazeteden başka bir şey yok; gazetenin başında da bir alay başıboş serseri! O Hüseyin Baha Efendi'nin de imtiyaz sahibi olduğundan başka bir şeyini göremiyorum. Para babamın, basımevi onun; sonra sonuçta bir yarar varsa yarı yarıya bölüşme...

Vehbi Bey konuştuğu öfkeleniyor; Ahmet Cemil, ara sıra kocasına ürkek korkak bir anlamla, sanki yakararak bakan

İkbal'in yanında, bir buyurucunun karşısında imiş gibi boyun eğmiş halde, dinliyordu.

Eniştesi düşüncesini büsbütün açıkladı:

— Ben gazetenin yönetim biçimini tümünden değiştirmek istiyorum. Hüseyin Baha Efendi gazeteyi bana bırakır; kendisine bir aylık veririz. Beğendiği yerde yesin. Burada boşu boşuna para alanları; Şekib'leri, Raci'leri süpürürüz. Siz Sait'le Saib, üç kişi gazeteyi pek ala yönetirsiniz. Saib yetenekli, çalışkan bir çocuğa benziyor, değil mi?

Saib'in böyle değerlendirmeye nail oluşuna, Ahmet Cemil gülümseyerek, yalnız:

— Evet, dedi.

— Gazetenin basımevi bölümüne gelince: Bir sürü mürettip var; elleri kolları bağlı oturuyorlar. Burasını niçin sadece gazete için kullanmalı? Kitap basamaz mıyız?

Ahmet Cemil:

— Harflerimiz çok değil, kitap basmak için yeterli olamaz, dedi.

Vehbi Bey, asıl anlatma amacı olan noktaya geldiğini göstermek isteyerek:

— Tamam! dedi.

— Sade harf değil; üstelik bir de taş makinesi ister. O vakit basımevi gerçekten bir basımevi olur. Para kazanmanın ne demek olduğunu o zaman anlarız.

Vehbi Bey, canını sıkın bir şeyi düşünüyormuş gibi ayağa kalktı:

— Para olsa basımevini bir altın madeni haline getirmek işten bile değil...

Daha sonra ekledi:

— İhtiyardan beş para koparmak mümkün değil ki!..

Ahmet Cemil İkbal'e bakıyordu. İkbal, ağabeyisiyle göz göze gelmemek için gözlerini indirmişti.

Vehbi Bey Ahmet Cemil'in önüne geldi. Kuşkusuz o akşam biraz fazla kaçırdığı Fertek düzü'nün (1) neşesiyle gülererek:

— Sen de züğürt herifin birisin. Ne olurdu, şimdi iki üç yüz liran olaydı da basımevine-gazeteye atıvereydin!.. dedi.

İkbal daha fazla duramadı. Bu kaba şakanın ağabeyisi üzerindeki acılığına tanık olmamak için kalktı, çıktı.

Vehbi Bey şimdi tasarılarını açıklıyor, basımevini büyültüyor, liralarla oynuyor, makineleri petrole çalıştırıyor (2), bütün devlet dairelerinin evrakını kendisi basıyor, şubeler açıyor: Bir kitap basma yeri, bir ciltleme yeri ekliyordu.

Bütün bu hulyalar Ahmet Cemil'in beynini uyuşturuyor; bir süre için tatlı bir sarhoşluk içinde sarstıktan sonra birdenbire kötü bir iz bırakarak geçiyordu. Mümkün değil eniştesinin düşlemelerine katılamıyor; karşısında türlü ayrıntılarla uydurup ortaya koyduğu o umut dünyasına inanan, kanan bir bakışla bakamıyordu.

Halbuki kendi kendisine:

“— Bu söylenilen şeyler doğru değil mi? Ben, onun dediği gibi, züğürt bir herif olmasam da bugün iki üç yüz lirayı basımevine atabilsem bütün bu şeyler gerçekleşmeyecek mi?..” diyordu.

Bu akşam eniştesinin sesi kulaklarına sürekli yinelenirdi:

“— İki üç yüz lira..”

Demek hayatının bütün emellerinin gerçeğe dönüşüvermesi için yalnız şu “iki üç yüz lira” yeterli olacak öyle mi?..

* * *

(1) Kitabın sonundaki “küçük sözlük” e bkz.

(2) Okuyucu, bundan doksanzüç yıl öncesini düşünmeli. O zaman basıcıların çoğu elle ya da ayakla çalıştırılıyordu; petrole çalışanlar pek azdı ve lüks sayılıyordu.

Bir gün Ahmet Cemil, Sait'le düzeltmelere bakarken, Saib yavaşça yanına sokuldu:

— Hüseyin Baha Efendi kâğıtlarını topluyor, dedi.

Ahmet Cemil dondu kaldı. Önce eniştesinin söylediklerini sadece bir söyleşme gibi dinlemişti. Demek ondan sonra Hüseyin Baha Efendi ile görüşülmüş, karar verilmişti.

Bir vakit ekmeğini bulmak için lütuf ve cömertliğine başvurduğu bu adamın bugün şu gazeteden veda edip ayrılışını görmemek için, bir bahane uydurdu, basımevinden çıktı. Nereye gideceğini belirleyemeksizin yürürken birisinin:

— Eski arkadaşlara iltifat yok mu? dediğini işitti.

Ali Şekip, yerleşmesinin üstünden daha bir gün geçen dükkânının önünde mutlu bir hazla gülümsüyordu. O vakit Ahmet Cemil, her zaman açık bir avunma kaynağı olan arkadaşının elini sıktı, kutladı. Onu, yeni mahun vitrinlerin, dolapların, deste deste kâğıt yığınlarının, daha yerleştirelememiş paketlerin arasında bahtiyar gördükçe sevinç duyarak oturdu.

Ali Şekip hep dükkânından söz ederek konuşuyor:

— Bak, ne cici şeyler buldum... diyerek arkadaşına resimli kartlar, tuhaf çakılar, hileli çantaları (gizli gözleri olan para çantaları), renk renk mektup kâğıtları gösteriyordu.

Bir ara, bucak müdürü olan eniştesinden söz etti:

— Yardıma yetişmeseydi, bu dükkân zor açılırdı, dedi.

O da kendi eniştesini düşündü; bu adam üzerine daha tam yargısını verememiş; ona kötü ya da iyi sıfatlarından birini takamamıştı.

Ali Şekip (kendisine) büyük kemau biçiminde, telatin kaplı güzel bir takvimi göstermeye uğraşırken, dükkânın kapısından Saib'in başı göründü:

— Cemil Bey, deminden beri sizi arıyorum; enişteniz geldi, şimdi sizi istiyor...

Ahmet Cemil eniştesini, Hüseyin Baha Efendi'nin daha yeni boşaltmış olduğu yazı masasının başında buldu. Vehbi Bey'in ilk sözü:

— İşi bitirdik!.. oldu. O da zaten gazetenin derdinden ağırlığından kurtulmak için fırsat gözetiyormuş. Ben önerir önermez kabul etti. Şu halde bu yazı masasını siz kullanırsınız, değil mi?

Ahmet Cemil'in gözleri Hüseyin Baha Efendi'nin kapaklı, yüksek yazı masasına gitti. Kendisini bir basımevi ve gazetesinin böyle bir odasında, müdürlük masasının önünde oturmuş görmek isterdi; ama şimdi bu masaya sahip olma düşüncesine karşı bir soğukluk duyuyordu. O masanın başına geçmekle, bir zaman önce kendisine yardım elini uzatmış olan bir adamın hakkına el uzatmış olacağını düşündü.

Eniştesine karşılık vermedi. Vehbi Bey şimdi gazetenin, basımevinin yönetim biçimleri konusundaki düşüncelerini açıklıyordu. Gazeteyi Ahmet Cemil ile Sait ve Saib pek ala yönetebilirlerdi. Bu konu zaten geçen akşam karara bağlanmamış mıydı? Ahmet Şevki Efendi biraz tuhaf bir adam ama oldukça becerikli birisine benziyor. Ahmet Cemil'in gözetimi altında işin içinden çıkabilir sanısını veriyor. Burasının eksiklerine gelince...

Vehbi Bey, birden aklına gelmişçesine:

— Ha, sahi!.. dedi. Para tedarik etmenin bir yolunu buldum ama, bilmem siz de ister misiniz?

Ahmet Cemil o geceden beri beyninde zonklamaktan geri kalmayan para bulma olasılığının gerçekleşmesi umudunu işitince kıpkırmızı oldu.

Vehbi Bey konuşmasını sürdürmek için bir soru sözünü bekliyordu. Ahmet Cemil:

— Ne yolda? dedi.

O zaman eniştesi, paranın nasıl bulunacağı yolunu açıkladı; Süleymaniye'deki evden söz etti. (Evi) rehine koymaktan,

vadeli olarak satmaktan, başka tür yollardan dem vuruyor; türlü yollar ve vasıtalar gösteriyor ve bunlar üzerinde tam bir bilgiyle ayrıntılara giriyordu:

— Basımevinin gelirlerinden ayda örneğin yirmi yirmi beş lira ayırarak borç olarak alınacak paranın ödenmesine ayrılır... diyordu. Böylece Ahmet Cemil de basımevinin bir bölümüne sahip olarak, kendisine bir iş edinmiş olacaktı...

— Öyle değil mi? Bir eve sahip olmaktan çok bir işe sahip olmak daha gerekli ve iyidir. O paranın bir ev için gelirini hapsedmektense bu suretle yararlanma sebebi yaratarak...

Vehbi Bey'in mantık savurmalarının (1) sonu yoktu. Görüş ve düşüncelerinin sonuna şu cümleyi koydu:

— Gene sen bilirsin, bunda bana ilişkin hiçbir şey yok...

Ahmet Cemil'de bu basımevî sorun'u yeni bir düşünce zincirlemesi doğurmuş oldu. Burada paraca ve eylemce bir hak sahibi olmak umuduna karşı içi titriyordu. Bu umuda hiç bir zaman gerçekleşmeyecek gözüyle bakmakta iken, işte gözünün önünde bir çıkar yol belirmişti. Şu dakikada bir karar verecek olsa, basımevine bir taş makinesi eklenebilecek, bir petrol makinesinin çarkı kayış kolanlara takılınca ayaklarının altındaki şu yapı bir fabrikanın canlılık gümbürtüsüyle gürleyecekti...

O gürültüyü şimdi (sanki) kulaklarıyla işitiyor, onun hayaliyle kendinden geçiyordu. Ah! Ayaklarınızın altında bir kültür yanardağı gibi gürleye gürleye dönen o makinelerin çelikten çağlıtı ile kulaklarınız uyuşarak şu ceviz yazı masasının başında yazı yazmak, kaleminizden akıp taşan o şeyleri şuracığa, halının üzerine döküvermek; daha beş dakika önce sizin beyninizden doğan, yerde dünyaya yayılmak üzere bekler halde serilen kâğıtlarınız şimdi küçük bir dizgici yamağı gelip toplayacak...

(1) Kitabın sonundaki “Küçük Sözlük” e bakz.

(siz), düşüncenizin uçuşlarını izlemeyerek garip kıvrıntılarla sanki ıstırabından kimi zaman kıvranarak, kimi zaman sürünerek uzanıp giden yazılarınızı, yanbaşıınızda ellerinin ta-kırtıları duyulan dizgicilere göndereceksiniz. Bir saat sonra bu uzun kâğıtlar birer madenden sütuna dönüşecek, daha sonra makinenin yüzeyine iki kanatlarını açmış bir yaprak...

İşte kayışlar birer uzun yılan gibi basımevini baştan aşağı sarsıyor; makinenin, o siyah devin karnından, bakınız, beyazlıklar beliriyor. Çelik dişlerin, silindirlerin üzerinden, arasından kayarak, akarak, bükülerek bir alay beyaz kuşlar kanatlarını gererek, çırpınarak uçuşuyor; bir rüzgâr bütün bu kültür yaratıklarını dünyanın her yanına atacak, parça parça öteye beriye serpecek...

Bunlar sizin işte şu iki parmağınızın arasından sıkarak düşünce doğurmak zorunda olduğunuz şakaklarınızın içinden fırlamış, canlanmış şeyler...

Kulaklarından makinelerin gümbürtüsü gözlerinin içinden binlerce, yüz binlerce kâğıtların delice uçuşu egemenliğini sürdürüyordu.

Demek bu düşü, hemen şimdi gerçeğe dönüştürebilmek için elinde bir imkân var.

Ama o mini mini ev!.. Hayatında, dünyanın uçsuz bucaksız genişliği içinde payına düşen Süleymaniye'deki o bir avuç toprak!.. Onu emellerinin bir oyuncağı gibi kullanabilecek miydi?

Rehine koymak!

Bu sözde bir soğukluk buluyor, ondan ürküyordu. Zavallı babası onu rehine konulmak, oğlunun bir hevesi uğruna tehlikeye bırakılmak için mi bütün hayatının çalışıp çabalaması pahasına edinmişti? Haydi kendisinin olan payı için onu bir gereç olarak kullansın, İkbâl'in (annesinin) haklarına hangi yetkiyle sahip çıkacak, onları ne sebeple tehlikeye atacak?

Düşlemesini dolduran makinelerin gürültüsü arasında zayıf bir vicdan sesi (kendisini) bu tasarıdan irkilmeye çağırırken, öteki bir ses —daha belirgin, daha güçlü bir ses— başka bir dille ona güç vermeye çalışıyordu:

“— Niçin tehlike olsun?.. Parayı bir kumar masasına mı koyacaksın?... O para ile alacağın şey her vakit para değil midir?.. Ne zaman istesen, eline geçecek bir anamalı kullanmaktan niçin korkuyorsun?..

Evet, niçin korkuyor?..

Bir şeyden daha korkuyordu: Annesine, kızkardeşine bu düşüncesini nasıl açmalı? Bundan beklenen çıkar ve yararı onlara anlatabilmek için ne yapmalı?..

Daha bu bocalamalar içinde bir karar verebilmek için kendisinde yüreklilik görememekte idi ki ertesi gün akşamüzeri eniştesi gazeteye geldiği zaman, iki söz arasında:

— Dün İktal'e ev konusunu açtım! dedi. Sonra gene günlük işlerine geçti.

Ahmet Cemil, ancak ayrılacakları zaman sormak yürekliğini gösterdi:

— İktal nasıl bir karşılık verdi? dedi. Eniştesi omuzlarını silkti. “Onun ne önemi var?” demek istedi. Sonra:

“Ben ne karışırım” diyor; ikimizin de görüşüne bıraktı, dedi.

O günden sonra bu düşünce ve tasarıya ilişkin olayların akışını kollayabilmek için Ahmet Cemil imkân bulamadı. Belki tatlı bir düşlemenin şu gerçekleşme aracını kabul etmemek için direnme harcamasından kendisini alıkoyan bir sebep vardı.

Eniştesi iki gün sonra basımevine bir yabancıyla geldi. Üç kişi, daha doğrusu Ahmet Cemil katılmayarak, ikisinin arasında sanki (önceden) kararlaştırılmış bir işin ayrıntılarıyla ilgili görüşmeler geçti. O akşam evde konu tazelandı. Sabiha Hanım'la İktal ses çıkarmıyorlardı. Üstelik oğlunun geleceğini, bu tasarının gerçekleşmesiyle mümkün ve sağlamla bağlaya-

cak sanan annenin susuşunda kabullenme belirtisi bile sezini-
leniyordu.

Senetler yapıldı, mahkemelere gidildi. Tam o sırada işini bı-
rakan bir karşı basımevinin (1) açık artırılmasından söz olun-
du. Şimdi sanki bir dalganın üzerinde, düşünmeye meydan bu-
lamayarak yuvarlanıyordu. Eniştesinin bin türlü zorlukları ye-
nen çabası, bir hafta içinde Ahmet Cemil'in ayaklarının altı-
na petrol makinesiyle çalışan litoğrafya (taşbasması) makine-
sini yerleştirdi.

Ahmet Cemil o gün makineler bölümünden ayrılmak iste-
miyordu. Ahmet Şevki Efendi, şişkin göbeğiyle, Saib kuru kısa
vücudu ile, Sait yüzünü gözünü örten kırkılmış sakalıyle, eniş-
tenin ve kayının şu küçük bayramına katıldılar. Ayrıca, hiç kim-
seye karşı kin taşımak elinden gelmeyen Ali Şekip bile, on beş
dakika kadar dükkânının cam kapılarını kapayarak, basıme-
vinin makinelerini seyretmeye geldi.

Bu günden sonra Ahmet Cemil kendisini mutlu bulmaya
başladı. Gazetenin yönetimi, hemen bütünüyle kendisine bı-
rakılmış haldeydi. Onu istediği gibi hazırlıyor, yazıyor, yazdı-
rıyordu. Eniştesi her gün sabah akşam uğrayarak Ahmet Şev-
ki Efendi'yle on beş dakika içinde işini bitiriyor, Ahmet Ce-
mil'in odasında kanapeye yaslanarak bir sigara tellendirdik-
ten sonra gidiyordu.

Yeni makinelerin hatırı için basımevi temizlendi; harfler
ve araç gereçler tamamlanıp düzeltildi. Dizgicilerle, öteki ça-
lışanlara gerekli açıklayıcı bilgiler, emirler verildi. Basımevini
çalıştıracak işler bulundu. Ahmet Cemil artık bütün vakitle-
rini gazeteye ve basımevine ayırabilmek için —eniştesinin salık

(1) O zamanlar halk arasında Beyoğlu'nun bir adı da "Karşı" idi. Bu keli-
mede, Türk İstanbul'a her bakımdan "karşı" olan bu semtin bütün kap-
samı gizliydi.

vermesine uyarak— derslerini, üstelik yavaş yavaş sevmeye başladığı Muzaffer Bey’i (bile) terketti. Akşamları evde, sofrasında, eniştesiyle bir yeni konuşma ortamı da bulunmuş oldu. Artık sürekli basımevinden, gazeteden söz ediliyordu.

Şu halde artık tamamiyle “bahtiyar” idi. Yalnız bir kaygısı vardı: Eserini bitirmek. Onu bitirdikten sonra asıl hayatının mutlu bir döneminin ilk saati çılmış olacaktı.

GECELERİ üç arkadaş sırayla gazetede kalırlardı. O, eserini izleyip yürütmek için, çoğunlukla, burada kaldığı geceleri seçerdi. Hüseyin Nazmi'ye vaadettiği gibi bir ay içinde bitirmek mümkün olmamıştı. Şimdi gazete terkettiği derslerinden, uykusundan, yemek zamanlarından artırılmış saatlerini alıyordu.

Eseri için her türlü yorgunluklardan uzak ve arınmış bir düşünceye gerek duyduğu halde, ceplerinde sürüklene sürüklene yıpranmış müsveddelerini gazetede geceleri yalnızlık ürküntüsünün yüreğinden akıttığı neşeler içinde, yazı masasının üzerine serince bir süre yorgun, artık çalışmaktan güçsüz hale gelmiş düşüncesini düşünebilmeye yöneltemezdi. Çok çalışmaktan yorulmuş, hastalanmış, başını hastalıklı bir çocuk gibi iki ellerinin içine alarak, şişesi iyi silinmemiş lambanın donuk ışığı altında, bulanık gözlerinin önünde sislere boğulan müsveddelerine bakarak düşünmeye çalışırdı.

Sanki donmuş gibi olan başının içinde bir taş ağırlığıyla duran beyninden bir şey çıkarmaya çalışırdı.

Şimdi artık eserini, yorulup da bitirmek isteyenlere özgü bir savsaklamayla, daha önceki zorbeğenirliğinden kurtulamayan hoşgörülerle dolduruyor, ona bir an önce (son) sözcüğünü çektikten sonra arkadaşlarına okumak; sonra da Lamia'ya:

‘— İster misiniz?.. Bu eserin sahibini eşiniz olarak kabul etmek ister misiniz?..’ diyebilmek için acele ediyordu.

* * *

Basımevinde ve gazetede artık her şey bir düzenlilik içinde geçiyordu. Üstelik para bile kazanılıyor, Ahmet Cemil'in yaptığı borçlanmaya karşılık olarak yirmi beş lira ayrıldıktan sonra Vehbi Bey, kayınbiraderini para düşüncesinden kurtaracak kadar ustalık ve önlemlilik gösteriyordu.

Şimdi Ahmet Cemil ev harcamalarından büsbütün elini çekmişti. Eniştesiyle aralarında mümkün olabildiği kadar bir içtenlilik kuruyor, sanki bu adam için ara sıra sevgiye benzer duygular duyuyordu.

Artık kaygılanacak bir sebep göremiyordu. Bütün emellerinin gerçekleşmesine bir iki adım kalmıştı: Eseri ile aşkı...

Sonunda bir gün bir zafer haberiyle “Gencîne-i Edeb” dergisinin yönetim yerine gitti, arkadaşını buldu:

— Eser bitti, çağırmana hazırım! dedi. O vakit iki arkadaş şölenin çeşitli yönlerini düşündüler. Kimleri çağırmak gerekeceğini görüştüler. Hüseyin Nazmi diyordu ki:

— Ne gerek var? Fazla kalabalığın içinde gürültüden başka bir şey elde edilmez. Altı kişi yetişmiyor mu? İki de biz, sekiz kişi ediyoruz. İşte sana güzel bir sofrâ, dolgun bir kurul...

Hüseyin Nazmi bir yandan arkadaşını bu yöne yöneltirken bir yandan da önündeki kâğıda kurşunkalemle birtakım adlar yazıyordu. Sonra bu adları elediler. Uzun uzun tartışmalardan sonra beş kişi için aralarında anlaşma olabildi. Hüseyin Nazmi:

— Altıncısı... Altıncısı?.. diyordu.

Ahmet Cemil:

— Raci! dedi.

— Raci mi? Onu ne yapacaksın?

Ahmet Cemil kızardı; ama Raci'nin bütün bahtsızlığıyla, zavallılığıyla birlikte, kendi dahiliğinin şu büyük zaferine de tanık olması için önüne geçilemez bir isteği vardı. Sadece:

— O da bulunsun! dedi.

* * *

O gece Erenköy'de konuklar toplanıp da Hüseyin Nazmi bir ara:

— Efendiler, sofraya!..

dediği zaman Ahmet Cemil'in yüreği, bir sahnede ilk kez görünen bir tiyatro sanatçısının çarpıntısını duydu.

Arkadaşlarıyla okuma törenini yemek sonuna bırakmaya karar vermişlerdi. Hüseyin Nazmi bir açış konuşmasıyla arkadaşının (edebiyatta) tuttuğu yolu, yeniliğini açıklayacaktı:

“— Önce bir açıklama yapılmaksızın eserinin anlaşılamayacağını çok iyi bilmelisin” demişti...

“Gencîne-i edeb” dergisi Hüseyin Nazmi'nin adını bütün edebiyatçılara ve edebiyattan anlayanlara, severlere tanıtmıştı; o ada basın dünyasında bir önem kazandırmıştı. Hüseyin Nazmi, batı edebiyatı ile yakından ilgilenmesinin sonucu olarak, şiirde yepyeni bir yolun öncüsü gibiydi; ama üslubunun tazeliğinde düşüncesinde, dil ve anlatımında o denli ılımlılık ve sessizlik gösterir; en büyük ataklıkları o kadar nazik ve uysal bir giysi altında örterdi ki, gençlerin en seçkin öncülerinden sayılışı, nazlım şiiri dört yüz yıllık “haftan berdûş” (1) gör-

(1) “Kaftanı sırtında” anlamına bir söz. Aşırı süslü, şatafatlı, görkemli sözlerle dolu, eski biçim şiirler için kullanılan eski bir deyim.

medikçe tanımak istemeyenlerin bile kendisini değerdendirme onurundan pay almasına engel olamamıştı.

Ahmet Cemil bütün dahilîğinin gelişme yeteneğini hapsede ede bir an içinde ün kazanma perisini ayakları altına almak amacına hizmet ederken o, meydana çıkmak isteyen duygularını duygulanmalarını, ötüşlerini her zaman özgür bırakmıştı.

“Gencîne-i Edeb” dergisi her hafta ilk sayfasında Hüseyin Nazmi’nin bir manzumesiyle çıktığı için dağıtımcıların, özelliklerini yüzlerini güldüren dergiler arasında, birincilik derecesini bulmuştu.

Onun için bu gece Hüseyin Nazmi’nin edebiyat koruyuculuğu altında Ahmet Cemil’in eserinin okunması törenine çağrılanlar, pek değişik sınıflardan oldukları halde, Erenköy’deki köşkün yemek odasında, sofrada başında toplanmışlardı.

Edebiyat ustalarından birinin “sû be sû” (1) redifli ünlü bir gazeline yazılan yüzlerce nazîrelerin içinde bireylik kazanmış olmakla bir onura ulaşmış olan İlhamî Efendi —kırmızıya eğilimli sarı, cebinde taşıdığı bağadan küçük tarakla sürekli, üstelik konuşma arasında bile tarana tarana yanaklarından bir düzenlilikle inen sakalıyla, belki de ölçülü söz söylemek alışkanlığının sonucu olarak ahenkli, besteli çıkış ve inişle şarkı söylercesine söylediği sözlere eşlik eden eliyle —bir genç şair için ün sağlanması törenine şeref kazandırmaktan çekinmemişti.

Ayrıca, bütün dostları için doğum ve ölüm tarihleri yazıp dağıtmakla ünlü olan (2), bilmem hangi yıl bir gazetede yayımlanan “Rebiyye” sini (3) Nef’î’ce buldukları için “Nef’î-i

(1) “yer yer, yön yön”.

(2) Tarih yazmak için kitabın sonundaki küçük sözlüğe bkz.

(3) Rebiyye: İlk baharı betimleyen kaside.

Devrân” (1) sanı ile tanılan, fesini her zaman ensesine doğru itmeye, pantolonunun paçalarını en kuru havalarda bile kıvırmaya alışkın Süleyman Vahdet Efendi’den fazla uysallık duyguları göstermeye lutfederek yanibaşında gururunu gıcıklayacak sözlerle kendisine yaranmaya çalışan Raci’yi dinlediği kadar “Peyâm-cı Cihân” (2) gazetesinde, Fransa’nın en ileri atak genç şairlerinden daha çok ilerleme çabası gösterdiğinden aklında hafiflik olduğu yargısına varılmış olan Mazhar Feridun Bey’in kavga arayan saldırılarına yumuşak bir kulak kabartmaktan da geri kalmıyordu.

Dört yıl önce kırk altı sayfalık bir şiir kitabı yayınladığından beri Babiâli Caddesi’nden her zaman telaşlı ve kaygılı geçen, bütün basımevlerine (gazetelere, dergilere) uğrayıp bütün edebiyat çatışmalarına sürekli düşünen adamlara özgü dirençli bir susuşla katılan; kendisini tanıyanlar arasında Victor Hugo sanıyla anılan Hasan Latif Bey —özellikle Hasan Latif Bey— o inatçı sessizliğiyle okuma törenine bir başka ağırbaşlılık eklemek için şölenlerden kaçmaya katlanamamıştı.

Kısa boyu ile, dolgun vücudu ile, sürekli koltuğunun altındaki Fransızca, Almanca gazeteler, dergiler, kitaplar taşıyan; çiçekli resime benzeyen, kırmızı mürekkepli, oymalı işlemeli yazısıyla bütün edebiyat dergilerine mini mini güzel manzumeler yetiştiren; babasının sayesinde basın ve yazarlar arasında içi canfesli paltolarıyla, (zamanın en ünlü ayakkabıcısı) Herald’a yaptırılmış potinleriyle kendisini gösterip sivrilen Fatin Dilaver Bey de kendisine bir edebiyat gösteri gecesinde bulunmak fırsatını veren şu şöleni kaçırmamıştı.

İşte şimdi hepsi orada idiler. Ahmet Cemil’in yıllardan beri beklediği üne erişmenin ilk sahnesi şurada, gözlerinin önünde serilmiş duruyordu.

(1) Nef’î-Devrân: Günümüzün, zamanımızın Nef’î’si.

(2) “Peyâm-ı Cihân: Dünya Haberi, ya da Dünya Haberleri.

Akşamdan beri çevresinde geçen konuşmalara pek seyrek sözlerle katılıyordu. Sinirlerini gevşeten, biraz rengini sarartan yüreğinin ufak çarpıntılarıyla, bir sınav komisyonu ya da kurulunun karşısına çıkmaya hazır bir çocuk üzüntüsüyle, başlama zamanına yaklaşıyordu.

Edebiyatta kafasına en çok takılan ve düşündürten şeylerden biri de okuma, ahengine uydurarak okuma biçimiydi. Batı edebiyatı ile uğraşırken bununla ilgili birçok görüşlere ve eleştirilere rastlamış, bunlar kendisinde tamamiyle yeni, içinde bulunduğu edebiyat dünyasında bilinmeyen düşünceler uyanırmıştı.

Edebiyatta ahenkle okumanın ve anlatmanın, söylemenin ve kitaptan okumanın başka başka şeyler olduğunu, kimi eserlerin gözle değil kulakla anlaşılacak için daha yatkın bulunduğunu öğrenmiş; sanatı ahenkle okumaya ve anlatmaya çalışmak için birçok zaman harcamıştı. Bir zamanlar Corneille'in, Racine'nin trajedilerini deneme ortamı edinerek bunları baştan başa sesli olarak, her sözcüğün gücünü, her cümleinin kendisine uyacak sesini, müziğini düşünerek, inceleyerek okumuştur. Kendi kendine:

“— Ah! Bir kez Mounet Sully'i, Sarah Bernhart'ı (1) işitsem, bu (eserleri) daha iyi anlayacağım.” derdi.

Daha sonra bu merakı bütün okuduklarına yaygınlaşarak sesli okumayı alışkanlık haline getirmiş, mini mini odasında bütün sevdiği şairlerin ruhlarını titreşimleştirmişti.

Bu çalışmaları arasında neler buldu?

Önce, güzel bir eserin, onu kötü okuyan birinin dilinde en kötü bir eser olacağını anladı. Bir seferinde edebiyat hocasından, ders sırasında, (Abdülhak Hâmid'in eserlerinden) “Tezer”

(1) Yirminci yüzyılın başlarına da yetişmiş olan çok başarılı ve ünlü iki tiyatro sanatçısı.

bir parçasını dinlemişti. Öğretmen bu parçayı bütün ruhuyla okumuştı. O zaman Ahmet Cemil sıranın üzerinde kendisini kaybetmiş, duygulanışından o şiirin müziğine dilini yutmuş gibi kalarak sanki uyuşmuştu.

Sonra kendisi de deneyince, o işittiği parçayı (kendisi de) okumak için çalışınca, bir saat önce bütün benliğini sarsan parçayı bir küme boş laf gibi, etkileme gücünden uzak bulmuştu.

O vakitten beri, sözcüklerin sesine dikkat ederek okumak, sesini onların değerine; yargısına ve gücüne uygulayabilmek için uğraşmıştı. Okuma ve anlatma, söyleme sanatında en çok gülünç, yapmacık, aşırı olmaktan korkardı. Bir seferinde Raci'yi (Recaizade Mahmut Ekrem'in) "Hilâl-i Seher" manzumesini okurken dinlemişti. Raci başıyla, kollarıyla, bütün o kaba vücuduyla bu nazik ve ince şiirin ölçüsünü uzatarak, sözcüklerin üzerine basarak, uyakları çatlatarak onun bütün hüznü ruhunu incitmiş, kırmış, parçalamıştı...

Ahmet Cemil, elleriyle kollarıyla şiir okuyanları; başını eğ-rilterek, elini yanağına dayayarak, suratını ekşiterek Hicazkâr (makamının) perdelerinde gazel söyleyenler gibi, onlar kadar gülünç bulurdu. Raci:

Nedir o sürh-i sefîd, âh başlıyor mu nehâr? (1)

dizesini okurken yumruklarını sıkıyor, birisine saldırmak istiyormuşçasına gözlerini açıyordu. Ahmet Cemil, bir hayret ünlemi gibi düşmesi gereken: "Nedir o sürh-i sefîd" den sonra "âh başlıyor mu nehâr" sorusunun dile getirdiği bütün bitkinliği, kesikliği, bezginliği; o, gecenin yok oluşuna, bitişine karşı içerdği umutsuzluğu, içkırıklığını anlatabilmek için seste bir suskunluk, yılgınlık ve özlemlili bir karar isterdi. Sonra ufak

(1) "Nedir o beyaz kırmızılık, ah gündüz mü başlıyor" gibi bir anlama.

bir duraklama, sanki küçük bir düşünme duraklaması... Onun ardından bir umut parıltısı, bir avutucu bitiriş: “Yarın sabaha demek sohbet ey hilâl-i seher..”

Sesin şiirde bir musikar (1) olduğuna inandığı için, eserini yazarken sürekli (yazdığı bölümleri) açık sesle okur, onun ahen-gini dinlerdi.

Ah! Bu akşam şu kurulun karşısında, onu her vakit okuduğu gibi okuyabilse!..

Artık yemek bitmiş, Raci büsbütün özgür kalan çenesini İlhami Efendi’ye övgüler dökmeye adanmıştı ki Hüseyin Nazmi:

— Arkadaşımın eserini tanıtacak bir iki söz söylemek için konuklarımın iznini istiyorum, dedi.

Fatin Dilaver Bey bu gece töreninin asıl açılışını oluşturan bu söz üzerine çırpındı; elindeki bıçağıyla bardağına vurdu:

— Susalım!.. Sizleri susmaya davet ederim, diyordu. Karşısında Hasan Latif Bey, bir saatten beri süregelen sessizliğini sürdürmeye, şimdiye kadar olduğundan daha fazla karar verdiğini belli edercesine yutkundu. Mazhar Feridun Bey, olağanüstü olaylarda kullandığı tek gözlüğünü, sanki daha iyi dinlemek için, gözüne yerleştirmeye çalıştı.

Hüseyin Nazmi ayakta, iki ellerini sofraya dayayarak:

— Arkadaşım için bir üstünlük seçkinlik midir, yoksa bir kusur ve noksan mıdır bilmem; eserin başlıca özelliği yeniliği, mümkün olabildiği kadar görülmemiş, tanılmamış dili anlatımı ve üslubudur...

Mazhar Feridun Bey’in tek gözlüğü eserin bu özelliğine bir ululama selamı göndermek zorundaymış gibi, saygıyla gözünden fırlarken; Süleyman Vahdet Efendi’nin eğri fesinin arkasında sallanan püskülünde ufak bir öfke titremesi sezinlendi.

(1) Kitabın sonundaki “Küçük Sözlük” e bkz.

Ahmet Cemil, arkadaşının bu konuşmasına tamamiyle yabancı bir dinleyici gibi, biraz çekilerek, biraz ilgisiz ve senli-benli durmaya çalışarak onu dinliyordu.

Hüseyin Nazmi, hâlâ susmak istemeyen, yavaş sesle İlhami Efendi'yle konuşmaya çalışan Raci'nin durumundan yılgınlık getirmeyerek konuşmasını sürdürdü. Önce şiirin batıda dört satırlık bir tarihini yaptıktan sonra en yeni nazım biçimini biraz açıkladı:

— İşte şu dinleyeceğiniz eser, oradan toplanmış tohumların doğu güneşinde yetişip gelişmiş çiçeklerinden oluşturulmuş bir demettir, dedi. Bizde şiir dilinin, farkında olunmayarak, nasıl batı ürünlerinden etkilenmeye başladığını, İlhami Efendi'nin destekleyici bakmaya çalışan gözlerinin önünde açıkladı...

Daha sonra bütünüyle Ahmet Cemil'den söz etti. Onu yeni şiirde tek başına ve seçkin bir kişilik halinde gösterdi. Eserin ufak bir temel ve düşünce özetini yaptıktan sonra arkadaşının bu eserindeki kaleme alma çalışmasına ve araçlarına geçti. (Hüseyin Nazmi'nin "inşa vasıtaları" deyimine, kaba bir şakayla İlhami Efendi'yi güldürmeye çalışan Raci'yi dinlemeyerek) eserin ölçülerinden, uyaklarından, sözcüklerinden, sözün kısası dışyapı denebilecek yönlerinden söz etti. Daha sonra:

— Bilmem eseri anlatabildim mi? Ama eseri en iyi anlatacak olan gene kendisidir. cümlesiyle konuşmasını tamamladı.

Hasan Latif Bey'in, her zaman susmak kuralına aykırı görmeyerek başladığı alkışlar arasında, Ahmet Cemil'e: "Şimdi sıra sizindir!" anlamında gülümsediği görüldü. Fatih Dilaver Bey bıçağını bardağa daha şiddetle vuruyor, İlhami Efendi'nin kulağına eğilerek iki kahkaha arasında bir görüşünü aktaran Raci'ye bakarak:

— Eseri, eseri dinleyelim!.. diye bağırıyordu.

Ahmet Cemil iskemlesini çekti, sofraya yaklaştı. Önce ayağa kalkmaya cesaret edemeyerek küçük bir cep defterine yazmış olduğu eseri sofranın üzerine koydu. Başlamadan önce kurulun iznini bekliyormuşçasına oradakilere baktı. Hüseyin Nazmi gözleriyle:

— Haydi!..

diyordu. Ahmet Cemil biraz heyecanlı, titreyen sesiyle başladı. Daha ilk beyitlerde boğazı kuruyor, sesi çıkmıyor, elindeki kitap kendisine bütünüyle yabancı bir karışık metin imişçesine, her sözcükte şaşırmaktan korkarak sesini bir türlü düzene koyamıyordu. Bir ara, karşısına düşmüş olan Mazhar Feridun Bey, pek yeni ve taze bulduğu bir düşünce için

— Güzel!.. dedi. Ahmet Cemil (bundan) biraz güç kazandı. Yavaş yavaş gözlerinden bir sis kalkıyor, sesine bir anlatım kolaylığı ve rahatlığı geliyordu.

Şiir önce bir bahar bulut parçasından serpilip buharlaşmaya hazır damlacıklar gibi yavaş yavaş, ağır ağır, sanki nazlanırmış gibi bir inişle dökülüyordu. Sanki şu kuruldakilerin beyinlerine güzel kokulu, amberimsi bir serinlikle, şakalaşan öpücüklerle dokunuyordu. Ahmet Cemil eserinin başında bir bahar sabahı tablosu betimlemiş, sonra iki dizeyle o parlak tabloyu hulya arkasından koşan gençliğe uygulayıvermişti.

Şimdi hayatın çekişme zincirlemesi başlıyordu. Fatin Dilaver Bey, tombul vücudu ile, daha fazla sokuldu. Duyduğu haz yüzünden Ahmet Cemil'e sarılacak sanılırdı. Ahmet Cemil ayağa kalktı. Şimdi nazmın ölçüsü değişik temellerden, ses düzenlemelerinden geçtikçe değişiyor; Ahmet Cemil artık sesini isteğine göre düzenlemeye başlıyordu.

Dinleyenler ilk önce bu ölçü değişikliğini sezinlemiyor gibiydiler, sonra bir ara İlhami Efendi eğilerek, kaşlarını çatarak kulak kabarttı. Süleyman Vahdet Efendi'ye, onu dikkat etmeye çağıran bir işaretle baktı. Sessizlik arasında bu küçük hareket, herkes için dikkat işareti gibi kabul edildi. Başlarda

bu ahenk değişmesinden şaşırtan bir etki meydana geliyor gibiydi. Ama Ahmet Cemil'in sesi kimi zaman bulutlarda serinlik arayan şahinler gibi yükselerek, kimi zaman yüzercesine hafif hafif dalgalanarak, ara sıra çimenlerin üzerinden akan gece solukları gibi fısırtılarla geçerek, kimi zaman bir acı duyma hıçkırığı ile boğazda tıkanarak, kimi zaman yas gözyaşları biçiminde sürüklenerek; ansızın bir umut gülücüğüyle neşeli coşkun, ara sıra bir dereciğin şırıltısıyla düşlerle dolu; ölçülerin değişmelerinden, uyakların bir müzik parçasında yer yer yinelenen birer bağımsız ses gibi karşılıklı ötüşlerinden geçip gittikçe bu eserden insana sarhoşluk veren bir şiir havası bugulanarak küçük bir bulut halinde dinleyenleri sardıktan sonra yüksek bir bölgeye doğru yükseliyordu.

Bir zaman geldi ki, hepsi bir bahar gecesinin çiçek kokularıyla dolu soluğu altında düş'e benzeyen bir ortama dalmış gibiydiler; sessiz, suskun ve hayran, kaldılar...

Ahmet Cemil şimdi kimseyi görmüyor, elinde parmaklarının hafif bir hareketiyle çevirdiğı defterine seyrek bir bakışla anısından yardım alarak, anısına yardım ederek; uzun kumral saçları lambalardan dökülen ışıklarla tutuşarak, yüzü vakit vakit bir üzüntü ya da duygulanma sisi ile sislenerek ya da bir sevinç ve neşeyle parlayarak (okumasını) sürdürüyordu. Şimdi eserin sonuna geliyordu; yaşama çekişmeleriyle dolu bir gün betimlemesinden sonra ufuklara bulutlar yığıyor, uzayın derinliklerinden rüzgârlar kaldırıyor...

Artık sonucu sezinleyip kavramaya başlayan Mazhar Feridun ile Fatin Dilaver ayağa kalktılar; bir süreden beri kendisini kaybeden Raci, bütün çabasını toplayarak İlhami Efendi'ye bir şey söylemek isteğiyle başını çevirdi. Süleyman Vahdet Efendi, Hüseyin Nazmi'ye eğildi, yavaşça:

— Bilmem aklınıza geliyor mu? Rahmetli Şeyh Galip "Hüsn ü Aşk" adlı eserinde...

diye bir şeye başladı; Ama Hüseyin Nazmi'nin dinlemeye vakti yoktu. Arkadaşının bu büyük başarısına, eserinin şu anlam ve esinleme yüceliğine karşı kendisini tutamıyor; aşırı duygusallığından, sevincinden ağlamak isteyerek onu sarılmak için bitirmesini bekliyordu.

Ahmet Cemil şimdi siyah gecesinin tablosunu betimleyerek gökleri şimşeklerle tutuşturmakta, bulutları yıldırımlarla parçalamakta iken...

Ansızın gözleri bir noktaya yöneldi: Ta ötede odanın kapısına... Sanki kapının bir kanadı yavaşça, belirsiz titriyor, sallanıyor, küçük bir aralık bırakarak açılıyordu. Bu aralığın arasından gözleri beyaz bir gölge sezinler gibi oldu. O vakit bütün vücudu titredi. Lamia!.. Demek Lamia deminden beri orada, şiirinin şu büyük başarısı karşısında idi.

Şimdiye kadar bunu düşünmemiş, orada bulunabileceğine olasılık vermeyerek, düşüncesini yalnız eserine yöneltmişti.

Oraya daha fazla bakamadı. Şimdiye kadar kendisini dinleyenlerin üzerinde bırakmış olduğu etkiyi ufak bir okuma sakatlığıyla gidermekten korktu, gözlerini çevirdi. Artık eserin sonuna sadece bir sayfa kalmıştı. Şimdi sesi karar perdesini arayarak hafiflerde dolaşıyordu. Sonunda bütün bahar sabahının parıltılı parlaklığı, o günlerin ve gecelerin didinişleri, çırpınışları bir inilti ile karanlıklara gömüldü...

Şimdi Hüseyin Nazmi, Fatin Dilaver, Mazhar Feridun, Hasan Latif Ahmet Cemil'in çevrelerini almışlar; ellerini sıkıyorlar, yanına sokuluyorlar, sofranın üzerinde kalan defterini karıştırıyorlar, bayrama sevinen çocuklar gibi gürültü ediyorlardı.

Zamanın Nef'i'si şimdi, —demin Hüseyin Nazmi'ye başladığı— cümleyi bitirmek için yaklaşmış, Raci'nin yavaşça: “Bu türdeki şeyleri anlamak için galiba Frenkçe bilmek gerekliymiş!” görüşü ile başlayan söylevinin arasına karışmıştı.

İlhami Efendi, kutlamalara katılmamayı inceliğe ve terbiyeye aykırı sayarak, Ahmet Cemil'e deminden beri kafasında tasarladığı bir beyiti okumak için, ikisinin arasından kurtulmaya çalışıyordu.

Ahmet Cemil gülerek, övgülere karşı kendisini ortadan silmeye çalışıyor, fırsat bulabildikçe kapıya bakıyordu. Otururken kapı, öncekinden daha da çok açılır gibi olmuş, sanki o da kutlamalara katılmıştı. Şimdi kapıda hiçbir hareket yoktu. Ahmet Cemil o beyaz gölgeyi bir daha görmedi. Ama artık kulaklarını dolduran övgülerden çok, yüreğinde o beyaz gölgenin biraz önce şu kapının arkasındaki varlığından gelen ve sonsuzluğa kadar uzanan bir haz vardı.

Hüseyin Nazmi bir süre arkadaşının dahiliğinden taşan şiir ateşinin buharı gibi, yemek odasının havasında dalgalanan söyleşme, konuşma parçalarını kendi başına bıraktı. Sonra:

— Eğer isterseniz bahçeye çıkalım, dedi.

Şimdi Mazhar Feridun Bey İlhami Efendi'ye, Ahmet Cemil'in eserinden söz ediyor, Hasan Latif Bey saatlerden beri süregelen düşünceli suskunluğunun özeti olmak üzere Hüseyin Nazmi'ye, uzun uzun aralıklarla:

— Yan.arı eser!.. Yaman eser!.. nakaratını dinletiyor; Süleyman Vahdet Efendi, bir yolunu bulup Fatih Dilaver Bey'e — daha bir çocuğa benzeyen bu tombul güzel gence— sokularak, o arada bilinmez nasıl bir sebeple aklına gelen bir beyitin kapalıca aşkını açık bir yorumlamayla anlatmaya çalışıyor; bir şey anlamaksızın dinleyen karşısındakinden ara sıra alevli bakışlarla karşılık vermesini bekliyordu.

Yemek odasından çıkmaya başladılar. Raci, Ahmet Cemil'le en sona kaldı. Yalnız kaldıklarını görünce yaklaştı; biraz tutuklukla, biraz kendisini zorlayarak deminden beri söylemeye gerek görmediği bir beğenme cümlesini feda etmeye karar verdi:

— Eseriniz genellikle fena değil, dedi. Sonra bu konu üzerine yapılacak konuşmanın uzamasından kaçınarak sözü değiştirdi:

— Enişteniz bu aydan sonra bana aylık vermeyecekmiş; acaba sebebini anlayabilir miyim?

Ahmet Cemil, eniştesinin Raci’yi süpürülecek haşerat arasında saydığını pek iyi biliyordu. Ama o kararın daha uygulanma evresine konulduğunu pek bilmiyordu. Raci’nin sorusundan:

“— Eniştene beni kovdurtuyormuşsun...” anlamını duyar gibi oldu. Haketinediği bu kınamaya —isterse haksız ve bellisiz bir biçimde olsun— uğramış olmaktan dolayı kızardı:

— Öyle bir şeyden kesinlikle haberim yok dedi.

Raci kendisine kin ve öfkeyle dolu bir bakışla bakıyordu. Acı bir gülümsemeyle:

“— Ben seni bilirim!..” demek istiyordu.

Ahmet Cemil bu bakışı pek iyi anladı. Bu adam için acı-maktan başka bir şey duymamış olduğu halde, onun bu denli düşmanlığına amaç oluşundan dolayı büyük bir üzüntü duydu. Hemen şu anda onun ellerini tutmak, olanca ciddiliğiyle;

“— Yanılıyorsun; seni kovmak istiyorlar da ben seni koruyorum. Bana niçin öyle düşmanlıkla bakıyorsun? Seni kendime düşman etmek için ne yaptım?..” diyecekti; ama Raci durmadı...

Şimdi odada büsbütün yalnız kalmıştı. Bu akşamki mutluluğuna Raci bir damla zehir akıtmıştı. Kendi kendisine:

“— Bu adam bana düşmanlık etmek için nasıl sebepler buluyor acaba?.. Benim için kin taşımaya kesinlikle bir gereksinme mi duyuyor?..” dedi.

Alman karısının gidişinden sonra Raci büsbütün düşmüştü. Saib’in anlattığına göre sevgilisinin anısını unutmak için, her hafta yeni bir sevgili edinerek, çare bulmaya çalışıyormuş. Üstelik, gene Saib’in alay ederek eklediği bir görüş ve düşünce olmak üzere, Raci’nin artık ciğerlerini yırtan öksürüğü, bu sevgililerinden hiç birinin yanında ilgi görmesine imkân bırakmıyormuş.

Ahmet Cemil, arkadaşlarının gülerек eğlenerek anlattıkları bu söylentileri işittikçe yüreği burkuluyor, kendi kendisine:

“— Şu adam için namus hayatına geri dönme zamanı belki daha geçmemiştir. Şimdi gitse, karısının dizlerine kapansa, ağlasa, çok inanıyorum ki, bu kadın bütün geçmişi bağışlayacaktır. Ömründe anca on beş gün süren mutlu evlilik hayatını bundan sonra yeniden kurmasına ne engel var?” derdi.

Sonra Ahmet Şevki Efendi’nin:

“— Bilmem ama, kötü görüyorum..” dediği aklına gelirdi.

Gittikçe Raci, bir hatadan sonra yavaş yavaş, sanki damla damla zehir içerek intihar eden bir yaşamaktan bezmiş kimse halini alıyor, eşsiz benzersiz kötü sonuca doğru kayıyordu.

Bu gece Raci yemek odasını terkedip kendisini yalnız bırakınca, önce onun için kine benzer bir şey duymuştu. Ama bu ancak bir dakika sürdü; acıma duygusu üstünlük çaldı; onu yüreğinin bütün katıksızlığıyla bağışladı.

Yemek odasından çıktı; arkadaşlarına katılmak üzere, bahçeye çıkan kapıya yöneldi. Burası buzlu karpuzu arasından donuk bir ışık saçan bir kandille hafifçe aydınlanmış dar bir koridordu. Geçerken koridorun bahçe kapısına yakın bir yerinden telaşlı bir kumaş hışıltısı işitti; kendisini tutamayarak gözlerini çevirdi; o vakit ufak ve çekingen bir kahkaha ile beyaz bir gölgenin yanından, hemen hemen sürünerek silinip geçtiğini sezinledi.

Şimdi ilerleyemiyor, dizleri titriyordu. Öyle sanıyordu ki o beyaz gölge artık boş kalan yemek odasına sığınmış, bu beklenmeyen rastlantıdan oraya kaçmıştı. Onun orada varlığını, yalnızlığın şu iznine karşı kalışını düşününce birden yüreğinde şiddetli, karşı koyulmaz bir istek uyandı. Bir dakika içinde bu istek aydınlık kanatlarıyla yüreğine sanki kıvılcımlar serp-ti.

Oraya gitmek, onun ayaklarına atılmak istedi...

Ah! Şimdi aşkını haykırmak gereksinmesi dudaklarını ya-
kıyor, yüreğinden bir şey şişerek bütün duyduklarını onun diz-
lerinin dibinde, can çekişiyormuşçasına sürüne sürüne dök-
mek istiyordu. Evet , hepsini söylemek:

“— Sizi seviyorum...” demek, “Ah! bilseniz ne kadar sevi-
yorum! O demin kapının arasında dinlediğiniz eseri yazmak
için, onun her bir sözünü bulmak için sizi düşündüğümü; onu
sizin ayaklarınızın altına serpip yaymak için yazdığımı biliyor-
sunuz, değil mi? Bütün hayatımda ruhuma hayalinizle süre-
kli bir eş olduğunuzu, bir şey, düşünöze rastlamış bir hayal, pen-
cerenizden girmiş bir bahar havası size sezinletmedi¹mi? Bı-
rakın, şurada gözlerinizin altında öleyim...” demek bütün yıl-
lardan beri zorla dizginlenebilmiş çığlıkları, kendisini kaybe-
derek, söyledikçe kendinden geçerek, tatlı bir ölümle olanca
ruhsal varlığı eriyerek, dökmek istedi.

Bir küçük cesaret atılımı... Yemek odasına giriyordu. Bah-
çeden gelen bir ses sanki kendisini bir düşün olaylarının çat-
ışmasından (çekip) çıkardı. Bir an içinde o cesarete karşılık
büyük bir bitkinlik duydu. Şimdi, o bir saniye önce yüreğin-
de beliren isteğe bir delilik şimşegi gözüyle bakıyordu. İçki-
rıklığıyla dolu gözleriyle o yarı aydınlık koridordan yemek oda-
sına kadar bir üzgünlük, umutsuzluk öpücüğü gönderdi, bah-
çeye çıktı...

Şimdi Raci ile Mazhar Feridun arasında başlamış olan tar-
tışmaya Hasan Latif Bey hep düşünceli sessizliğiyle katılıyor:
Süleyman Vahdet Efendi, düşünme ve esinlenme gücünün son
ürünü olan “tarih” leri okumak için İlhami Efendi’yi çarda-
ğın içine hapsediyordu. Ahmet Cemil Hüseyin Nazmi’ye yak-
laştı. Fatih Dilaver Bey, dalgın bir tutumla kendisini gülüm-
seyerek dinleyen Hüseyin Nazmi’ye:

— Aman efendim, diyordu; hiç bu kadar can sıkıcı bir ada-
ma rastlamamıştım. Bunaldım. Bana bir düziye ne cins yara-
tıklar için söylendiği anlaşılamayan gazeller okudu. Hele

okuduğu şeylerden sonra bir bakışı var ki insanın olanca sınırlarını sarsıyor. Bir zaman geldi ki boğazını sıkarak:

“— Sus! Herif!..” diye bağırarak istedi...

* * *

Hüseyin Nazmi Ahmet Cemil'i, Fatin Dilaver Bey'i kendi odasında yatırmıştı. Bu gece Ahmet Cemil uyuyamıyordu. Arkadaşlarının iznini alarak bütün geceyi, odanın önündeki, bahçeye bakan küçük şehnişinde geçirdi. Sabaha karşı ufak bir serinlik çıkınca içeri girdi. Yatağına sokuldu, uyumaya çalıştı. Ama şimdi korkunç bir ateşlenmeye tutulmuş gibi şakakları yanıyor, beyni başının içinde eriyormuş gibi dağılıyordu...

Bir ara dalıyordu. Belki bir süre uyudu; şimdi sanki o ateşle yanan şakaklarının, o içinde bir taş çöken beyninin üzerine bir şey dökülüyor, bir siyah tufan boşalıyordu.

Sonra bu dalganın içinden bir yüz belirdi. Bir aşk deliliğiyle tutuşmuş bir ağız uzanıyor, dudaklarını arıyor, uzun ve yakan bir öpüşle dudaklarını çekiyor, emiyordu. Silkinerek uyanı...

Yeni sabah olmuş, güneş pancurların arasından yeni yeni sızarak tatlı bir düşle gülümseyen Hüseyin Nazmi'nin yatağının kenarında gülümsemeye başlamıştı.

Ahmet Cemil sanki o yakıcı sevda öpüşüyle, ciğerleri tutuşturan bir şarap içmiş gibi, yüreği yanarak kalktı. Arkadaşlarını uyandırmaktan çekinerek, yavaş yavaş basarak, gürültü etmeyerek yıkandı, giyindi... Ceketini giyiyordu. Düşünmeden elini yan cebine götürdü. Kendi kendine:

“— Defterim!.. Defterim nerede?..” dedi.

Hüseyin Nazmi uyanmış, arkadaşının oda içinde çekingen bir yürüyüşle gezinişini, gülerek yatağından mahmur gözleriyle seyrediyordu. Arkadaşının telaşını anladı:

— Ne oluyorsun Cemil? dedi.

— Defterimi acaba sofranın üzerinde mi bıraktım? Sizin uşak edebiyat meraklısı ise...

Fatin Dilaver Bey, tombalak vücuduyla yatağından atladı; “İyi uyumuşuz!” dedi.

Ahmet Cemil, her şeyden önce defterinin bulunmasını istiyordu. Hüseyin Nazmi’ye kalkmak, yemek odasına kadar inmek düştü. (Dönüşünde):

— İşte defterin! Bereket versin ki uşak meraklı değil! dedi.

* * *

Ahmet Cemil gitmek için acele ediyordu. Fatin Dilaver Bey’i bu isteğine ortak ettirdi. Arkadaşlarını sabah uykusundan istedikleri kadar yararlanmakta özgür bırakarak Hüseyin Nazmi’nin elini sıktılar, çıktılar...

SABİHA Hanım, hem mutlu halde görülüyor, hem sedire başına dayayarak elleriyle midesine basan İkbâl'i gösterip, daha bir şey anlamayan Cemil'e:

— Rahatsız kızcağız, bütün gün kıvrandı!.. diyordu.

Ahmet Cemil anladı; ama garip bir duygu bu olaydan memnurluğuna karşılık bir üzüntü de uyandırdı. Eniştesi için duyup susturmayı başaramadığı nefretin bu dakikadaki öfke sesi, her zamankinden daha belirgin, daha güçlü işitildi. O adamın kanının şimdi kızkardeşinin damarlarında dolaşmaya başladığının belirtisi olan bu olay sanki onun gözünde o kızı kirleten bir şey gibi göründü.

Zavallı ana! O bu duygudan kimbilir ne kadar uzaktı. Büyükanne olmak mutluluğuna karşı bütün ağırbaşlılığı çocukça bir sevince dönüşmüştü. Şimdi oğluna bakıyor, onun da şu küçük aile bayramına katılmasını istiyordu.

Ahmet Cemil o sevince acı bir etki katmaktan çekindi...

İkbâl şimdi başını kaldırmış, gülerek Ahmet Cemil'e bakıyordu. Ahmet Cemil içinden:

— Çocuk!.. Bahtiyar değil, bunu çok iyi biliyorum. Hiç olmazsa mutlu bir evli kadın olmayışını, bir anne olmak mutluluğu ile unutacak!..” diyordu.

Ahmet Cemil bugün gazeteden erken çıkmış, bir an önce odasında yalnız kalarak biraz yüreğini dinlemek için büyük bir istek göstermişti. Odasına çıkınca cebinden defterini çıkardı. Dün akşamki başarısından sonra onu bir daha karıştırmak istiyordu. Odasında alışkanlığı: ceketini, yeleğini, yakalığını çıkararak, fesini atarak, küçük bahçeye bakan mini penceresinin önünde oturmak; yarısı görünen bir minareyi, komşu evlerin kiremitlerini, biraz ötede iki yüksek duvar arasındaki kesik bir tablo biçiminde duran gökyüzünü seyretmekti.

Bu akşam oraya oturup da eline defterini alınca bir süre onu açamadı. Yüreği beyaz gölgenin hayali ile doluydu. Şimdi onu düşünmek istiyordu. Gözlerini kapadı, o sabahki düşü hayalinde bir daha yaşamak istedi. Yüzünü örten o siyah dalgayı, o belli belirsiz yüzü bir daha gördü. Ciğerlerini yakan bir öpücüğün cana işleyen ürpertileri dudaklarında bir daha titredi.

“— O benim olmayacak olursa ölürüm...” diyordu.

Şimdi bu defterini her zamankinden çok seviyor, onu Lamia’nın dinlemiş olması, değerini bir kat daha artırıyordu. Her zaman anılarında bir arada olan eseriyle Lamia artık daha içtenlikli, daha güçlü bir ilişkiyle birbirine bağlanmış gibiydi...

Gözlerinin ucuyla sayfaları süzerek yaprakları çevirmeye başladı. Kendi kendisine:

“— Acaba şurasını okurken orada mıydı?” diyordu. Çevirdi, çevirdi; artık son sayfaya gelmişti. Defteri büsbütün kapatıyordu. Birden gözlerine bir yabancı yazı ilişti. Ta son sayfanın altında, bir çocuk yazısı gibi, daha tam kararını bulmamış, daha tam bir biçim almamış bir yazı... Yalnız şu kadar: “Tebrik ederim”. Daha sonra beş nokta...

Şimdi anlıyordu: Demek o bahçe kapısının yanında, gidip onun ayaklarına kapanmak isterken o, yemek odasında sofranın üzerinde kalan bu defterciğe koşmuş, görülmekten korkarak, titreye titreye şu iki sözcüğü oraya yazıvermişti. Demek o sırada her türlü tehlikeyi göze alarak gelip ona:

“— Seni seviyorum; izin verir misin, seni sevebilir miyim?” deseydi; ondan:

“— İşte bakın, ben de sizi düşünüyorum!..” karşılığını alacaktı.

Bu iki sözcük Ahmet Cemil’e, Lamia’nın bütün duygularının yorumlanması kadar ayrıntılarla zengin aşk seslenişini dile getiriyor gibi geldi. O da kendisini seviyor... Bundan hiç kuşku yoktu. İşte, yalnız şu iki sözcük Lamia’nın ta çocukluktan beri damla damla birikerek, onları bastırmaya gerek görülmeyerek, bir ara taşıveren sevdasının iki açık seçik belgesi değil miydi?

Gözlerini o çocuk yazısından ayıramıyor, onların arasında Lamia’yı görmeye çalışıyordu. Hayalinden, o koridordaki rastlantıdan sonra beyaz gölgeyi izliyor, yemek odasına götürüyordu. Beyaz gölge, bir tehlikeden kaçıyormuşçasına, kapıyı kapayarak oraya sığınıyor; sonra o defter gözüne ilişiyor. Beyaz gölgenin küçücük bir yüreği var ki bu defteri görünce çırpınıyor. O defter, demin onun okuduğu defter...

O vakit defter, ufak bir yürek çarpıntısıyla ele alınıyor; yavaş yavaş ötesine berisine göz gezdirilerek süzülüyor. Birdenbire bir istek duyuluyor: Demin herkes onu kutlamamış mıydı? O da kutlayacak. Niçin kutlamasın? Niçin ondan iki sözü esirgesin?.. Ah, bir kurşunkalem olsa!.. Yana yöreye göz gezdiriliyor; perdelerden, aynadan, lambadan bütün bu eşyadan yardım aranıyor:

“— Ah! Bir kurşunkalem; bana bir dakika için ödünç verilecek bir kurşunkaleminiz yok mu?” deniyor. Sonra...

Ahmet Cemil'in hayal gücü burada duraklıyordu. O kuru kaleminden nereden geldiğini belirleyemiyor, orasını noktalarda geçiyordu...

Ah, bu noktalar; şu iki sözcüğün ardından gelen noktaları gördükten sonra onlarda büyük bir anlam zenginliği buluyordu. Bu noktalar, bunlar “Lamia” mı demek olacak?.. Şimdi gözleriyle o yazıları, o noktaları, bütün dile getirdikleri anlamlarla öpüyor, okşuyordu...

Hafifçe gözleri süzülerek, ta ötede pek belirsiz bir rüzgâr-la yosunlu kiremitlerin, eski çıtaları sallanan çatıların, perdeleri arkasında titrek ışıklar belirmeye başlayan komşu pencerelelerinin üzerine döküle döküle yoğunlaşan karanlık dalgası arasında titriyor, canlanıyor, gülüyor gibi gördüğü bu yazılara sanki emilerek akşamın ıslak soluğundan sızan bir yorgunluk bitkinliği içinde kaybolmuş, dalmıştı ki birden odanın dışarısında bir şey sofayı sarstı.

Ahmet Cemil bu uyuşukluğunun içinden sanki bir düştən uyanırcasına yerinden fırladı. Odasının kapısını açtı. O vakit gördüğü şeyi pek iyi anlayamadı. Şimdi merdiven başında yalnız Seher vardı; sofanın yarı karanlığı arasında kızın gözlerinde bir ateş, yüzünde bir dargınlık görüyorum sandı.

— Ne oldu Seher? dedi. Kız, bir şey söylemek istiyormuş gibi yutkundü; sonra buna cesaret edemedi, merdivenlerden aşağı indi.

Ne oluyor, gene ne oluyor? Ahmet Cemil sanki bu küçük evin havasında uçuşan bir bela kokusunu sezinliyordu. İkbâl'in her zaman örtülü yüzü, (1) evin içinde silinmeye hazır bir karaltı gibi dolaşan hüznünlü varlığı; sürekli ağlamak, ama bir şey söylememek için kesin karar vermiş gibi donuk, elemli ama

(1) Buradaki “örtülü yüz” deyiminin “kederli, düşünceli yüz” anlamında kullanılmış olduğunu belirtelim.

gerçeği kimseye sezdirmemekte direnişli duran gözleri, sonra bu hüznü çevresinde o bilinmeyen şeyin tek bileni imişçesine sanki hayvansı bir bağlılıkla, dargın yüzüyle, kızgın gözleriyle (ortalıkta) dolaşan Seher.

Ahmet Cemil bunu pek iyi anlıyordu. Bir süreden beri — iki sözü birbirine bağlayacak kadar bile düşünce gücüne sahip olmayan— bu kaba köylü kızında İkbal için deliliğe benzer bir hayranlık bağlılık, derin bir acıma olduğunu sezinliyordu. Denilebilirdi ki evin içinde yalnız bu ahmak kız, bir hayvansı sezgiyle, İkbal’in sırrını açıklamakta herkesten öne geçmişti. Seher’in:

“— Küçük Hanım!” deyişleri vardı ki ağlamaya benzerdi. İkbal’e öyle bakışları vardı ki:

“— Senin bahtsızlığını yalnız ben biliyorum, sana yalnız ben acıyorum.” demek isterdi. Sürekli onun çevresinde dolaşmak için sebepler bulur; mutfaktan çıkınca vaktini küçük hanımın eteği dibinde, çorap örmeye harcardı...

Lakin şu küçük olay, şu demin odasının dışarısında sofayı sarsan şey?.. Kimbilir, eniştesinin geçerken bir yere çarpmış olması, ya da Seher’in inerken düşüşü... Sözün kısası bir hiç, niçin düşünmesini birden İkbal’e yöneltmiş, niçin yüreğinde:

“— Bu hiç’in kızkardeşinle büyük bir ilişkisi var...” diyen bir ses uyandırmıştı.

Ahmet Cemil, birden aklından bir şimşek gibi geçen bir düşünce için:

— Ah!.. dedi; sonra o düşünceden o kadar ürktü ki ne olduğunu aramamak, bulmamak, işin içyüzünü araştırmamak için kendi özbenliğini zorladı. Ama şimdi o düşünce silinmiyor; işleyici, delici bir zehir gibi silindikçe daha derinlere giriyor; sokulacak, yakacak gözenekler arıyordu.

İkbal’in bütün duygular sırrını bir sözle özetledi:

“— Sevilmediği için bahtsız!..” dedi.

Daha sonra tehlikeli bir hastalığı vaktinde bulup ortaya çıkaramayan bir hekim gibi, bu gerçekte sezinlemekte bu denli geç kaldığı için kendi kendisine bir suçlu gözüyle baktı. “İkbal sevilmiyor; bundan artık hiç kuşum yok. Kızkardeşim gözlerimin önünde her dakika bir ölüm geçiriyor, her dakika ciğerlerinden zehir akıyor... Ah! o, bir dakika önce ağlamış gibi, bir yardım isteyen bakışıyla bakan gözler... Şimdi onları anlıyorum. Oysa ben bunu sezebilmek için bir yıl kaybettim.” diyordu.

O vakte kadar yalnız kendisini düşünmüş; gazetesini, eserini... —eklemekten korkuyordu ama gerçek öyle değil mi?— Lamia’yı düşünmüştü. Kızkardeşini gözlerinin önünde canlı ama sessiz bir trajedi gibi:

“— Anlamıyorsunuz, yazık!..” sızıldanmasıyla duran o zavallıyı anlamamış, anlamak için bir şey yapmamıştı. Şimdi kendisini bağışlamıyor, bir hata sonucuyla bir bela çıkaranlara özgü bir vicdan ezinci ile duramıyordu.

Kapısını sürmeledi. Küçük odasında geziniyor, ara sıra bazı masasının başında durarak, ara sıra küçük penceresinden gecenin sırlarla dolu karanlığını sorguya çekerek düşünüyor; şimdi bir hiçten elde ettiği bir sonucu açıklayacak geçmiş olayları aklına getirmeye çalışıyordu...

Kimi zaman birden, hiç beklenmeyen bir zamanda insanın düşüncesine çarpıvermiş gerçekler vardı ki, yıllardan beri damla damla, çeşitli zamanlarda döküle döküle birikmiş belirtilerin, küçük küçük, başlı başlına anlamsız izlerin birdenbire doğuveren sonucudur. Bir hiç, akıldan geçen bir esinti o anlamsız belirtileri, izleri açır. Bunlar, aralarından engel duvarlar kalkırmış parçacıklar gibi birbiriyle birleşir, birbirini bulurlar; onlardan bir küme oluşur ki görmemek mümkün olmayan bir gerçek niteliğini alır...

Şimdi Ahmet Cemil’in kafasında o ipuçları toplanıyor, birbirine sokularak sanki birer tanıdık selamıyla buluşuyorlardı:

İkbal'in bir sabah erkenden, herkesten önce, aşağıki odada bulunmuş olması; bir gün Seher'in Vehbi Bey'e şemsiyesini vermekten kaçınarak: "Oradan alıversin!" diye mırıldanmış olması... Yüzlerce binlerce aklına gelen bu olaylar, meydana geldikleri zamanlarda anlamsız sanılan bu küçük şeyler; bütün İkbal'le Seher arasında bölüşülen bu anılar şimdi birikiyor, birikiyor; kafasında sarsılmaz bir kanıt sütunu halinde yük-seliyordu.

Bu sırada kapısına vuruldu. Seher yemeğe çağırıyordu. Ahmet Cemil bu anda kendisinde yemek yemek güç ve isteğini bulmadı. Kafasındaki şu kalabalık arasında sofraya oturmak, düşüncesine yabancı kalan bir söyleşmeye katılmak; özellikle o adamın, artık şimdi nefretine haklı bir yetki ve sebep bulduğu o adamın karşısında yapmacık bir durumla oturmak için dermanı yoktu.

Yalan söyledi:

— Ben akşamüstü yedim, sofraya gelmeyeceğim! dedi. Seher bir şey söylemeden çekildi. Şimdi yanındaki odada bir mırıltı işitiyordu. Sonra dikkat etti: Öğrenmeye meraklı adamlar gibi, gürültü etmekten sakınarak, bir şey işitmeye çalıştı. Yanındaki odanın kapısı açıldı; eniştesi çıktı. Ahmet Cemil:

“— İkbal odada kaldı sanırım.” diye düşündü. Şimdi eniştesinin yavaş yavaş merdivenleri indiğini duydu. (O gene):

“İkbal yemeğe inecek bir halde değil, zaten midesinden rahatsızdı...” diye içinden geçirdi.

Birden, gidip İkbal'i odasında bulmak:

“— Kardeşim, artık anlıyorum; söyle bakayım, bana hepsini söyle...” demek için içinde şiddetli bir istek duydu. İkbal gelin olalıdan beri onlara ayrılan odanın kapısına bile dokunmaktan çekinmişti. Ayaklarının ucuna basarak çıktı, oraya kadar gitti. Onu olduğu gibi görmek için, geldiğini işittirmekten sakınıyordu. Yavaşça kapıyı itti, kapı hiç bir ses çıkarmaksızın açıldı; şimdi ilerleyemiyordu...

İkbal'i orada, karyolanın yanındaki mindere yüzü koyun kapanmış, uzun örgülü saçları bir kolunun üzerinden kayarak aşağıya sarkmış halde gördü.

Ağlıyor muydu?..

Ahmet Cemil, kızkardeşinin kuşkusuz saklamak istediği şu en gizli görünüşünün üzerine varmış olmayı şimdi saygı ve terbiye dışı buluyor; kendisinden saklanmak istenen bir şeyi gidip zorla meydana çıkarmış olmakta bir kabalık buluyordu. Ama orada bulunduğunu, bir şey İkbal'e sezinletti. Silkinerek başını kaldırdı.

O vakit iki kardeş arasında acı, sanki çılgılla dolu; birinde şu elemli, perişan durumunu göstermiş olmaktan ileri gelen utanç, ötekinde görmekten ileri gelen elemli bir bakış, birbirine baktılar.

Ahmet Cemil kardeşinin yanına kadar gitti. Şimdi İkbal minderde doğrulmuş, kalkmak için kendisine yüreklilik bulamamış, duruyordu. Ahmet Cemil yere, onun dizinin dibine, mindere oturdu. Şimdi tam bir teslimlikle kendisini terkeden kardeşinin ellerini tuttu:

— İkbal! Söyle bakayım, ne oluyorsun? dedi.

İkbal'in gözleri kapandı; kapaklarının kenarında koşuşan hızlı ürpertiler arasından yaşlar, sıcak, birer damla zehirle dolu gibi ağır, iri yaşlar birbiri ardınca düşerek uzun kumral kirpiklerinin ucundan süzülerek ikisinin birleşmiş ellerine damlıyor, bu elleri ıslatıyordu.

O vakit ağlayamayarak, boğazında söz söylemesine güçlük veren bir tıkanıklıkla, İkbal'i avutmak değil, sorguya çekmek istedi:

— Ne oluyorsun İkbal? Niçin bana açılmıyorsun? Şimdiye kadar niçin söylemedin?.. Rahat değilsin, değil mi kardeşim? Bir ıstırapın mı var?" diyor; soruları birbirini izleyerek ağızından dökülüyordu.

Ama bu soruların karşılığı sadece o elleri ıslatan, sıcak, ağır,

iri gözyaşlarıyla bu dakikada gözlerine her zamankinden daha da sarı, zayıf, yepenek görünen bu vücudun ta ruhunun derinliklerinden kopan vurucuklarla oluşan sarsıntıları idi.

Sonunda İkbal:

— Gidiniz ağabey, şimdi gelir... dedi. İkbal sanki korkunç bir yaratıktan söz ediyormuşçasına kapıya bakıyor, “Şimdi gelir, şimdi gelir...” diyordu.

Ahmet Cemil burada duramayacağını anladı; İkbal’i yalnız bıraktı. Odasında: “Ne yapmalı” diyordu. Evet, ne yapacak? Demin geç kaldığını, zaman kaybettiğini düşünüyordu. Şimdi işte gerçek, gözyaşlarıyla ısıraplarıyla önünde birden meydana çıkmıştı. Şimdi ne yapacaktı?..

Önce Ahmet Cemil’de bir öfke taşması oluşmuştu. Çırpınlar içinde yumruklarını sıkıyor, odasında geziniyor; bir şeyler yapmak istiyordu. Kardeşini bu bahtsızlıktan kurtarmak için her türlü şeylere, bütün güçlere sahipmişçesine, sadece şimdiye kadar ilgisiz kalmış olmasına kızıyordu. Ama bu ilk öfke atılımı geçtikten sonra bir güçsüzlük duygusu, biraz önce titreyen sinir örgütünü uyuşturdu...

Şimdi bir gevşeklik duyuyor, bu gerçeğe karşı elinden bir şey gelmemenin verdiği büyük yılgınlıkla şuraya oturmak, biraz önce aşkının şiirini okuduğu şu köşede, içeride ağlayan kardeşi için hüzünlü, sessiz gözyaşlarını akıtmak istiyordu.

Bir ara aşağıda sokak kapısının açılıp kapandığını duydu. Daha sonra (kendi oda) kapısının dışında annesinin sesini işitti:

— Cemil, açsana!..

Annesinin bu gelişle İkbal’den söz edileceğini hemen anladı, kapısının sürmesini çekti.

— Karanlıkta mı oturuyorsun Cemil?..

Masasının üzerinden kibrit kutusunu aldı, mumunu yaktı. Hafif bir ışık titreyerek karanlığın içinde dalgalandı. O zaman daha aydınlığa alışmamış kamaşık gözleriyle annesine baktı. İkisi de bir süre öyle bakiştılar. Sabiha Hanım’ın, biraz önce-

ki büyükanne olmak sevinciyle yüzü parlayan bu kadının yüzü şimdi gevşemiş, gözlerine bir kaygı düşmüştü.

Kapıyı yeniden kapadı, yeniden sürmeledi:

— Niçin yemeğe gelmedin? dedi. Sonra, asıl düşündüğünü söylemek için, söylenmiş bir sözün karşılığını beklemeyerek, oğlunda nasıl bir etki yaratacağına dikkat ediyormuşçasına bakarak:

— Gene gitti!.. dedi.

Ahmet Cemil, eniştesinden söz edildiğini anladı. Demek demin kapı onun için açılıp kapanmıştı.

— Gene babasına mı? dedi.

— Doğal değil mi?

— Yok, hiç doğal değil..

Bu son söz ağzından istemeksizin çıktı. Yaşlı babasına inme geldikten sonra Vehbi Bey, haftada bir iki geceyi babasının evinde geçiriyor; akşamları yemek yedikten sonra duramayarak, bir bahane uydurarak, İkbâl'i yalnız bırakıp gidiyordu.

Sağlıklı zamanında babasına hiç de uğramak alışkanlığı olmadığı halde, hastalıktan sonra bu birbirini izleyen gidişler elbette ki dikkate çarpıyordu. Bu, babasına sevgisinden, hastalığı üzerine birdenbire uyanıvermiş gibi olan bir acıaktan doğmuş değildi; bunda hiç kuşku yoktu.

Bu akşam Seher olayından sonra aklına gelen düşünceye benzer bir başka düşünce daha Ahmet Cemil'in beynini bir şimşekle yararak geçti. Annesi hâlâ kendisine bakıyordu. Bu düşünceyi şu sözle yorumladı:

— Ah, kirli yaratık!..

Sabiha Hanım diyordu ki:

— Onu gördükçe yaşlı babası memnun olacak yerde o kadar öfkeleniyormuş ki... O halde niçin gidiyor? Bu kıza yazık değil mi?

Tevfik Efendi Ahmet Cemil'in gözlerinin önüne geldi.

O zayıf, yıpranmış bedeni kımıldamaktan, konuşmaktan alıkoyan bir durum... Bir yatağa serilmiş; karşısında gençlik taşmasıyla dipdiri duran genç karısının yanında, vücudunun tek canlılık belirtisi gösteren gözleriyle onu yiyerek, bu vücuttan yararlanamamanın içkırıklarıyla ona belki kinle, düşmanlıkla bakar halde gördü...

Sonra, onu bir an önce mezarda görmek acelesiyle, incelemeye gelen oğlunun karşısında, öfkesinden o soluk yüz kızarıyor, bir şey söylemek isteyip de başaramayan dudaklar (engin) bir öfkeyle titriyor, o gözlerden ateş çıkıyor; sonra o taze kadın, babasının büsbütün ölmesini bekleyen oğul, bu güçsüz öfkenin karşısında gülüyorlar, alay ediyorlar, sanki:

“— Gene kudurdu!..” diyorlar...

Ahmet Cemil bütün bunları hayalinde düzenleyip düşündükçe dudaklarına bir tiksinti nakaratı gibi:

“— Ah, kirli yaratık!..” cümlesi geliyordu.

Annesinin son sözüne karşılık verdi:

— Evet, İkbâl’i ne yapacağız?..

O vakit Sabiha Hanım oturdu. Bir şey yapamamaktan, kızının ağır talihsizliğine karşı güçsüz kalmaktan doğan bir umutsuzluk acısıyla ellerini kavuşturdu. Parmakları birbirine giriyor, gözleri yardım arayarak Ahmet Cemil’e bakıyordu.

Böyle bir süre karyolanın yanındaki sandalyede, Ahmet Cemil’in karşısında minder kenarına oturarak, mumun sarı, titrek, hafif ışığı arasında birbirinin donuk, yarı karanlık görünen yüzlerine baktılar durdular...

İnsanların kimi taşkınlık dönemleri vardır ki, küçük bir hazırlık dakikasıyla başlar. Bu dakikada gözler birbirini sorguluyor gibi durur; sanki: “ağlayalım mı?” sorusu ile bakışır. Bu dakika, uzun bir zaman kadar anılarla doludur. Bu bir dakikada bütün yaralar —daha taze kanayarak her biri bir başka anının ateşiyle yanarak— açılıp gelişir; yüreğin binlerce noktalarından birer ısırtıp iniltisiyle binlerce delik açılır...

Türlü kırık umutlar, acı umutsuzluklar, yas hayalleri, bütün hayatın o ağlayan hediyeleri acı —bir mezarlığın ruhlarnın meclisi gibi— çığlıklarıyla, gözyaşlarıyla sürüne sürüne buluşurlar. Bir ağlayış çağltısı ve yas derlemesi toplamı!..

Yalnız küçük bir dakika: O vakit gözler kapanır, sanki bir elem mahşerinin üzerine düşmüş bulutlarla yüklü bir gökyüzü... Artık ağlamak zamanı gelmiştir.

Şimdi bu anne, içerde acı ve umutsuzluktan kıvranan kızı için şurada artık kendisini tutamıyor, ruhunun bütün tutuşmuş taşkınlığıyla gözyaşlarını salıveriyordu. Ahmet Cemil dudaklarını sıkıyor, annesini görmemek için yere bakıyordu. Sonunda Sabiha Hanım söylemeye başladı; ilk kez olarak yüreğini boşaltmak, bütün duyup yaşadıklarını oraya, ortaya dökuvermek istiyordu.

O zamana kadar kendisini aldatmak istemiş, kızını mutlu sanmak için kendi kendisini zorlamıştı...

İnsan, emellerini yalanlayan şeyleri istediğı biçimde saptırmaya çalışarak kendisini her zaman istekleri içinde oyalamaya çabalar. Damadının aleyhine tanıklık eden olayları hep böyle işine gelen yorumlarla değerlendirmeye çalışmış, kötü gördüklerini iyi görmek için uğraşmıştı; ama artık (bunun daha fazlası) mümkün değildi.

Şimdi hepsini anlatıyordu. Onu ta ilk gününden beri sevmemişti; onda belirlenemez bir şey duymuş, “Bu adam kızımı mutlu etmeyecek” demişti. O küçüklükler, bayağılıklar, ruhsal dünyasının örtüsü gibi bütün vücudunun çevresinde uçuşan cimrilik havası... Bunu da ilk gününden beri anlamıştı. O, yatacak bir yatak, oturacak bir sofra, giysisini fırçalayacak bir yaratık bulmak; bunları elden geldiğince ucuz satın almış olmak için evlenmişti.

Her gün bir huysuzluğuna, bir kabalığına rastlanılıyordu. İyi ütülenmemiş bir yakalılık, gömleğinde (dikilmesi) unutulmuş bir düğme, İkbâl’i ağlatması için yeterli sebeplerdi.

Daha sonraları evin (genel) hizmetinde kusur bulmak, yemek beğenmeyerek, kahveyi bile kötülemek... Bir ay içinde bütün bunlar meydana çıkmıştı...

Sonra İkbâl'i doğrudan doğruya azarlamaya, aşağılamaya başlamıştı. Saçının örgüsüne, gömleğinin biçimine, çarşafının rengine karşı çıkmayı kendisi için bir süs edinmişti. İkide birde:

“— Bilemiyorsun; bari sokakta gördüğün hanımlara dikkat et!..” diyordu. Öyle gülüşleri bakışları vardı ki her zaman:

“— Ben sizin üstünüzdeyim; sizin aranızda düşmekle ne kadar aşağıya inmiş oluyorum!..” demek isterdi. Yavaş yavaş İkbâl onun hatasını, onun aşağısında olduğunu bağışlatmak isteyen bir zavallı haline gelmişti. Artık konuşurken şaşırıyor, yanında bir davranışta bulunmaktan çekiniyor, dayak yemiş kediler gibi büzülüyordu...

Bir hikâye anlatmaya gelmezdi. Küçümsemek ve karşı çıkmak için, o her zamanki kaba kahkahasıyla söze karışır, anlatılanı yarıda bıraktırırdı. Her konuda herkesten fazla bilgi sahibi olduğu kanısındaydı. Kendisine, vahşi bir ülkeye düşmüş bir uygar yüksekliğini verirdi. Ahmet Cemil bile onun yanında bir şeyden söz etmeye yüreklenemez olmuştu. Bir seferinde edebiyattan söz etmek istemişti. Vehbi Bey kış geceleri Şehzadebaşı kahvelerindeki saz takımlarında dinleye dinleye ezberlediği gazellerden oluşan sermayesiyle konuya katılmış, Ahmet Cemil'i:

“— Zavallı çocuk! Daha akli ermiyor..” demek isteyen, acıyor gibi bakan gözleriyle susmak zorunda bırakmıştı. Evin içinde sadece kendisi vardı. Ötekiler bütün bir alay kalp, silik şeylerdi...

Sabiha Hanım bu kusurlara önceleri önem vermiyordu:

“— Erkeklerin yüzde ellisinde görülen şeyler...” diyordu; ama sonra?..

Şimdi Sabiha Hanım oğluna bakıyor, onun yanında, daha

sonra olan bitenlerden söz etmeye içi elvermiyordu. Ama artık o kadar ilerlemişti ki durabilmesi mümkün olmadı:

— Daha sonra Seher konusu-sorunu başladı; diyordu. Bu sorun'un adını verdikten sonra, bütün ayrıntılarını anlatmak için kendinde güç buldu. Bütün bildiklerini, sezinlediklerini oğluna söyledi. Ahmet Cemil bir şeyin var olduğunu zaten seziyor, ama ayrıntılar ve kanıtlar dikkat gözünden kaçıyor; yalnız şu son rastlantıya kadar...

Sabiha Hanım:

— Oh!.. Daha ona gelinceye kadar, diyordu. Seher önce: “Ben oturmayacağım!..” diye başlamıştı. Bir gün çarşafını giymiş, ağlayarak, eli kapının zembereğinde, ne dışarı çıkmaya ne de çarşafını çıkarmaya cesaret edemeyerek saatlerce orada durmuş; ağzından bir söz alınamamıştı.

Sonunda bir sabah Sabiha Hanım, Seher'in Vehbi Bey'i mutfaktan iterek çıkardığını, arkasından kapıyı sürmelediğini görmüş, o vakit kızı sorguya çekmişti. Seher gene bir şey söylemiyor; ama yalnız ağlıyordu. Sabiha Hanım'a öğrenmek istediği şeyi, zaten şu gözyaşları anlatmıyor muydu? Bundan sonra Vehbi Bey'in utanması, daha ileriye gitmemesi gerekirken...

Artık Sabiha Hanım ayrıntıyı bitiremiyor, “Bir gün..” diye başladığı sözlere son veremiyordu. Bütün bu olaylar arasında Seher'in direnişli susuşu, İkbâl'in hüznü katlanışı...

Sabiha Hanım, Seher'in kimseye bir şey söylemek istemediği halde, İkbâl'e gerçeği saklamadığını çok iyi biliyordu. Bir vakitten beri İkbâl'le Seher arasında, birbirini herkesten çok anlayanlara özgü bir özellik, bir sırdaşlık üzerine kurulmuş bir ilişki vardı. Halbuki İkbâl?... Ona ne zaman:

“— İkbâl, neyin var?” dense, o, her zaman ağlamaya hazır duran gözlerini şaşkınlıkla kaldırır: “Benim mi?” der, sonra yorgun kirpiklerini indirerek dudakları arasından bir inilti gibi boğuk, içinden gelen sesiyle eklerdi:

— Hiç!..

Tam tersine, kocasına yöneltilebilecek bütün kusurları örtmeye çalışıyor, onu annesine iyi göstermek için yalanlar uyduruyordu. Sabiha Hanım: “Bir gün...” diye başladı:

— Bir gün, ne olursa olsun onu söyletmek için karar verdim: “Seher’in gene nesi var, bu kıza bir şey oluyor?” dedim... İkbâl’in sanki benzi attı. Bu soruya birdenbire karşılık veremedi. Sanki bunun karşılığını vermek kendisinin bir suçlanmasını meydana çıkaracakmış gibi şaşırdı...

— Demek ki!..

Sabiha Hanım bundan bir sonuç çıkarıyordu:

— Demek ki İkbâl biliyor, ama saklamak istiyor... diyor-du. O günden sonra hastalığını bilmeyen birisinden adını söylemeyerek gerçeği anlamak isteyen ihtiyatlı bir hekim gibi bu anne, talihsiz kızının her halini, her sözünü izlemiş, ondan hastalığının bir parçasını koparmaya çalışmıştı. Ama İkbâl her zaman hüzünlü, her zaman suskun, evin içinde bir karaltı biçiminde, tahtalara basmaktan (bile) korkarak, annesiyle ağabeyisine sokulmaktan ürkerek dolaşıyordu.

Sabiha Hanım konuşmasını sürdürüyordu:

— Sonunda, diyor-du; sonunda kocasının babasının hastalığıyla basımevi gazete sorunları çıktı. Dikkat ettin mi? O konu çıkar çıkmaz nasıl değişti. Herkese iltifatları arttı. Özellikle sana karşı bir sevgi gösterdi; eski cimriliklerinden iz kalmadı, harcamaları hep üstüne aldı. Bütün davranışlarında bir başkalık göründü... Sebep?

Şimdi bu son soru ile oğlunun gözlerine bakıyor, onu söyletmek için direnerek “Sebep?” diye yineliyordu.

Ahmet Cemil annesinin karşısında, o konuştuğu kimi zaman inumun hafif, oynak ışığıyla titreyerek duvarların üzerinden kaçışıyor, ta orada türlü ışıklı düşlemelerinin parıltısına, o küçük yatağın beyazlıkları arasına sokuluyor görünen gölgelere dalıyor; kimi zaman ta boğazında bir ağlama düğümüyle gözlerini süzerek, iskemlenin üzerinde ara sıra dalga-

lanıyor, belli olmayan ama soluk alıp veren bir resim gibi şişiyor, kabarıyor, bütünüyle uçuyor görünen; daha birden gene toplanarak küçülen, zayıflaşan; ağlamış gözleriyle, solmuş yüzüyle bütün üzgün ve umutsuz yapısıyla duran annesine bakıyordu.

Ta şu konuşmanın başlangıcından beri o, annesinin söylediklerini, uzaktan bir komşu evinden gelen yas iniltileri gibi parça parça dinliyor, biçimlerin titreşimine, annesinin vücudundan yükselen gölgelere dalarak, sanki bir uyku içinde dinliyordu.

“Bir gün...” girişiyle başlayan o sonsuz anlatılanlar kendisinin düşünceleriyle karışıyor, bulanmaya başlayan kafasının içinde bir, dalgaların birbiriyle çarpışması gibi bir hal meydana geliyor, ara sıra bulutlarla yüklü bir gökyüzünde gizli bir güneşten kaçarak koşuşan ışık parçaları benzeri kafasının bulutları arasından başıboş bir düşünce geçiyor, ta derinlerde bin anı parıltısı uyanıyor; sonra gene bütün o şeyler sanki beyninin güneşi sönmüştüğüne karanlıklara boğuluyordu.

O vakit işittiklerini anlamamaya, düşünmek istediklerini topalayamamaya başlıyor; şakaklarının arasından bir kasırga dönerek bütün bu küçük mahşer içinde bulduklarını çeviriyor. karşı konulamayan bir dönmenin çekim gücüne mahkûm ederek çekiyor, döndürüyor, kıvırıyordu.

Daha sonra (içindeki) bu didişmeden kendisi de yorgun kalarak, bu kasırga içinde bütün o düşünce yıkıntıları kırılmış parçalanmış saçılıyor, yerlere seriliveriyordu. “Bir gün...”

Ahmet Cemil yeniden silkinerek dinlemek istiyor; bir süre anlatılanları izlemeyi başarıyordu. Ama bir ara annesinin bir sözü gidip kafasının içinden bir anıyı tırmalayarak uyandırıyor. Ah, evet! bir gün... Onun da aklına geliyordu...

— Aklına geliyor mu? Bir gün İkbâl'i o ihtiyar adamın evine göndermiştik; o gece orada kalmıştı. İlk önce, her gidişinde güzelce geri döndüğü halde, o gün hastalanmış gibi gelmişti.

İşte o gidiş son gidiş oldu. Ben (ne olduğunu öğrenmek için) direttikçe: “İhtiyar memnun olmuyor, gittiğimizi istemiyor; Bey’in babasıdır, ne isterse yapsın ama ben gidemem.” diyordu. Sebep?

Sabiha Hanım gene sözlerinin karşılığını isteyen gözleriyle oğluna bakıyor, onu söyletmek için direterek ekliyordu:

— Sebep?..

— Ah! pis, kirli yaratık!.. diyerek ayağa kalktı; annesinin yanına kadar geldi, yanbaşımda diz çöktü. Şimdi Sabiha Hanım’ın gözleri gene bir şiddetli çırpınmayla kapanıyor, perişan gözyaşları kirpiklerinin ucunda gene dolaşmaya başlıyordu.

— Peki anne, İkbal’i ne yapacağız?

Bu soru üzerine ikisi de sustular. Şu noktada bu iki yürek bütün acılarıyla sanki birbirine sarılmışlardı. İkisinde de aynı önlem alma gereksinmesi: “Ne yapacağız?” diyordu.

Sabiha Hanım sonunda gözlerini kaldırdı, ellerini oğlunun omuzlarına koydu; hastadan umut kesen bir yılgınlıkla baktı: “Hiç!..” dedi.

Hiç! Hiç!.. Sahi mi? İkbal’i o kahroluşun pençesinden kurtarmak için hiçbir şey yok mu? Ahmet Cemil buna inanamıyor, kardeşini öldüren o belanın bir onarımının yolunu bulamayacağına inanmak istemiyor; şimdi kenarları yanan gözleriyle annesine bakıyordu. Hiç, öyle mi? Demek İkbal’i kurtarmak için bir şey yapamayacaklar, onu böyle içerde, odaların yalnızlığına sığınarak ağlamakta, acısı ve umutsuzluğuyla kıvrınmakta tek başına bırakacaklar, öyle mi?..

Sabiha Hanım’ın gözleri artık kuru idi. Derin, hep bir yöne yönelik, umutsuz bir bakışla Ahmet Cemil’e bakıyordu. Şimdi aklından bir çıkar yol, yalnız bir çıkar yol geçiyordu. Ahmet Cemil de onu düşünüyordu; o çıkar yolun adını etmeksiz, mıknaş gibi bir düşünce aktarmasıyla ikisi de aynı

düşünceyle dolu olduklarını anladılar. Sonra Ahmet Cemil dudaklarının arasından:

— Öldürmekle bir! dedi.

Bunun bir kurtuluş yolu, çıkar yol olmadığı kanısındaydı. İçinden:

“— Başka bir önlem; onu büsbütün kurtaracak başka bir deva bulmalı!” diye geçiriyordu.

(Annesi gidip) odasında yalnız kaldığı vakit, ayaklarının altında bir dünya parçalanmış gibi, kardeşinin kırık hayatı karşısında çaresizlikten, bir şey yapamamaktan doğan bir bezginlik ve üzüntüyle yatağının kenarına oturdu. Orada hareketten kalmış, kolları sarkmış, gözleri boş bir bakışla odanın belirsiz bir köşesine dikilmiş, durdu...

Şimdi bu evliliği düşünüyor, bütün geçmişin ayrıntılarını kafasında özetliyor, bu evliliğin nasıl gerçekleştiğini, bu sonucun ne yolda sebeplerle meydana geldiğini çözümlemeye çalışıyor; bunda bir sorumluluk varsa, onun kiminle ilgili olması gerekeceğini bulmak istiyordu.

O zaman pek ilgisizce davranmamış mıydı? Kızkardeşine seçilecek hayat arkadaşını iyice öğrenmek, tanımak için (kendisi) gerekli duyarlılıkta bulunmuş muydu? Gazetede iki sigara dumanı arasında, Ahmet Şevki Efendi'nin kafasında doğuveren bu evliliğin, o bir iki haftalık başlangıç tarihi bütün ihtiyatsızlıklarıyla, ilgisizlikleriyle aklına geliyordu.

Gazetede bir yazı masasının başında, başkasının iştimesinden çekinilerek, iki üç dakika süren konuşmacılarla hemen bitirilivermiş olan bu evlilik işi, işte bugün şu sonucu vermişti. “Ahmet Şevki Efendi budalanın biri” diyordu. Sonra birden yüreğini bir şey burdu. Ahmet Şevki Efendi'nin zevzekçe bir durumla:

“Basımevi ihtiyarındır..” dediği aklına geldi.

Ahmet Cemil bu düşünceyi kafasından kovmak, onu düşünmemek, yönetim memurunun yuvarlak yapısıyla o sırt-

kan yüzünü görmemek için kendi özbenliğini zorladı. Ama şimdi o düşünce beynine musallat olmuş, oradan çıkmamak istiyor: “Bu sorumluluk senindir!” diyordu. Ahmet Cemil ortada var olmayan bir düşmanla çekişircesine bu düşünceyle cenkleşiyordu:

“— Ben o konuda basımevini düşündüm mü? Tam tersine onun için bir soğukluk duymadım mı? Ahmet Şevki Efendi ondan söz edince üstelik içimden öfkelenmedim mi?..” diyordu. Ama o musallat düşünce kafasında şimdi yönetim memurunun sırtkan yüzüne bürünerek bir yüz biçimi halini alıyor, geniş bir alay kendisine dişlerini göstererek gülüyor; kudurtucu, türlü anlamlar sayıp döken bir bakışla bakarak:

“— Acaba?.. Sahi mi?.. Çok güvenli misin?..” diyordu.

Bu musallat düşünceyle becelleşmekten, yenik ve kahrolmuş halde çıktı. Bu evlilikte kendisine büyük bir sorumluluk payı düşüyordu; bu gerçek inkâr edilemezdi. Kendi kendisine verdiği bu yargının altında eziliyordu. Yarı karanlık içinde, belirsiz biçimler gibi görünen kitap dolaplarına, duvarda üzgün bezginmiş gibi (duran) haritaya; yazı masasının üstünde okul arkadaşlarının —Hey, gidi hey!.. o mutlu okul hayatı dostlarının— bir yelpaze oluşturan resimlerine sanki:

“— Beni siz de mahkûm ediyor musunuz?” yakarılarıyla baktı. Aşırılığa, her şeye karıştırdığı gerçeğin üstündeki şiire şu dakikada her vakitkinden daha yenikti. Artık kendisine hükümlü gözüyle bakmaya özbenliğini zorladıktan sonra, sanki aleyhine çalışacak bütün ayrıntıları süslemeye ve güçlendirmeye özendi.

Kendi özbenliğine karşı sorunu düşmanlıkla inceliyor, sorumluluğu tamamiyle yüklenmek için sebepler buluyor: “Sensin, bütün sebep sensin!..” diyor, hâlâ yüreğinde hafif bir savunma sesiyle kendisini temize çıkarmaya çalışan duygusunu, içinden yinelediği bu nakaratla, susturmaya uğraşıyordu. Bir ara bu yargısına daha fazla güç katmak için:

— Hatta!.. dedi.

Kızkardeşinin bir yabancıya bağlatılmasından duyduğu kıskançlığı, o haftalarca süren ve hiç bir vakit kaybolmayan ezikliğın, üzüntünün biraz sönmeye yaklaşmış olmasından sonra bir basımevi sahibi olmak olasılığını güç kazanmış görerek, yüreğinde gelişen hulyayı bütünıyla aklına getirdi. Gazetede yalnız kaldığı geceler, birdenbire bir müsveddenin ortasında kalivererek, düşüncelerine sessiz bir sırıltı türünden arkadaş olarak, o yalnızlığın arasında şu basımevi ve gazetede bir gün her zamanki yerinden daha bir yer edineceğini düşünmemiş miydi?

Daha sonra ihtiyarın ağır hastalanışı üzerine önce en iyi duyguları uyanmıştı; ihtiyara acımış, eniştesi için duymaktan (bir türlü) kendini alamadığı nefrete biraz daha yaygınlık vermiş; Hüseyin Baha Efendi'nin çekilişine öfkeyle bakmış, Ali Şekib'in yazarlığa veda ederek bir dükkâncılığa geçmesini bir trajik olay olarak değerlendirmişken, ta yüreğinin derinliklerinde, gizli köşelerinde bütün bu şeylerin altından bir emel çiçeği çıkacağına güvenerekten, gizli gizli gülümseyen bir umut beslemiş değil miydi?

Demek o güzel duygular, onlar hepsi yalan, hepsi yapmacıklıydı... Yavaş yavaş o umut gülücüğü sönmeye yönelik küçük bir nur biçiminde ısıldarken, gittikçe genişlemiş bulutlardan sıyrılan bir sabah güneşi gibi, parıltısıyla o karanlık duygulanmalar bulutlarını dağıtarak yüreğini nurlarına boğmuştu.

(Şimdi) artık saklayamıyor, kendisine, sanki kendi çıkarına birçok seçkin duyguları feda etmiş bir kötü yaratık nefretiyle bakıyordu...

Doğruldu. Korkunç bir ezinç boğazını sıkıyor, başını bir mengene içinde parçalıyordu. Biraz hava almak istedi; karanlıkta kalırsa daha iyi düşüneceğini, karanlıktan sızan bir yokluk kuruntusuyla biraz içinin rahatlayacağını sanarak mumu söndürdü, odanın penceresini açtı. Gecenin siyah, donuk rengi

içinde, yığnak yapmış birer küme biçiminde, daha siyah daha yoğun görünen komşu evlere, yakın duvarlara baktı.

Bu siyahlıkları yutmak, ıslak bir mezar esintisi gibi yüzüne soğuk, donmuş ölü dudaklarla ürperti verici öpüşler kondu-
ran bu karanlığı kâse kâse, avuntu veren bir yokluk Kevser'i
gibi kana kana içmek istedi. Ciğerleri, sanki bir alevle yanan
ciğerleri bu Kevser'den serin bir yağmur tadı alıyordu.

“— Şimdi ne yapmalı?” diyordu. Yarın gene bir ücretli olarak o gazeteye gidecek, o adam için çalışacak, hiçbir şeyi bilmiyormuşçasına ona gülmek için kendi kendisini zorlayacak değil mi?..

“— Lakin gazetede belki onun kadar benim de hakkım var” demek istedi. Bu düşünceyle güç bulmaya çalışıyordu. Ama, ne kadar yazık!.. Artık gerçeği süsleyemiyor, gözünün önünde belirlenmeye başlayan aşağılıklı yerinin üzerine aydınlık bir örtü çekemiyordu.

Burada, pencerenin kenarında, gözlerini bu karanlıklarla doldurarak, birbirinin ardına yığılmış siyah duvarlar biçiminde uzayıp giden bu uzayın göğsünden çıkan sessizliğe benzer uğultuyu dinleyerek, ötede beride bu karanlık ortamı içinde birer sarı leke halinde parıldayan aydınlık pencerelerden, birkaç perdelenmiş ışık parçalarından gözlerini ayırmaya çalışarak artık önünde korkunç, geniş bir uçurumun büyük ve korkulu ağzını açıp kendisini yutmaya hazır olduğunu görüyordu.

O vakit karabasanlarla dolu düşler arasında bir boşluk içine düşüyormuş; bitmez tükenmez bir sessizlikle yetişilmez, bulunmaz bir derinliğe iniyormuş gibi içinden bir şey duydu.

Artık gazetedeki çalışmalarına ruh okşayıcı bir emelin ortaklık edemeyeceğine, tam tersine orada kendisini nefret ettiği bir adamın esiri gibi görmekten özbenliğini engellemekten alıkoyamayacağına kesinlikle inanıyordu. Bu sonucu ta ilk günlerinden beri, bilinemez bir duygu kendisine haber vermekten

geri kalmadığı halde, o gitmiş, ailesinin biricik mal varlığını o kirli basımevinin (çarklarının) dişlerine atıvermişti.

Şimdi hatasının önemi, aşırılığa kaçan bir düşünceyle, kafasında büyüyor, bir cinayet korkunçluğunu alıyordu.

Bundan sonra ne yapmak gerekecek? Biraz önce kızkardeşinin başına gelmiş olan belayı defetmek çaresini ararken, bir idam hükmünün soğukluğu ile inen bir söz, suya düşen bir taş parçası gibi, ağır ağır, suları yararak geri dönülmesi mümkün olmayan bir düşüşle yüreğinin en derin noktalarına kadar, türlü emelleri ezerek, hulyaları parçalayarak iniyordu: Hiç!..

Evet, hiç!.. Bundan sonra herşeye veda etmek, bir ara şiir buhariyle bulanan gözlerinin önünde yükseldiğini gördüğü emel sarayının artık yıkıntılarının kenarına oturup uzun bir yoksunluk bakışıyla onun yasını tutmak gerekiyordu.

Ya Lamia, ya eseri?..

O zaman sanki yüreğinde bir gizli güç, ağır bir uykudan silkinerek uyandı. Bu iki anı birden damarlarının içinde bir ateş akımı tutuşturdu. Gözler ötede beride siyah bir yer üzerine serpilivermiş gülümseyen sarı yakutlar biçiminde ışıldayan yıldızlara bakıyor, bunların arasından hulyasının perisini bir şiş içinde gibi görüyordu.

Evet, Lamia ile eseri... O zaman ellerini kaldırdı, uzattı; karanlıkta, minderin üzerinde üzgün, boynu bükük ve can çekişir bir halle serili olan o defterciği, o emellerinin tatlı can yoldaşını araştırdı. Onu yarası bağlanacak, kırık kanadı sarılacak yaralı bir güvercin gibi okşayıcı öpücü bir elle tuttu...

Karanlıkta yazıları görmeyerek yaprakları çevirdi. Son sayfa olacağını kestirdiği yaprağa kadar geldi. Orada o iki sözcüğü, o beş noktayı, gördüğünü sanan bir duygu ile yeniden gördü... Lamia!.. Şimdi onun anısıyla yaradılışının karakterinin bütün güçlülüğü, bütün çalışma azmi yeniden canlandı.

Şurada —elinde bir defter, yüreğinde yoğun bir karanlık yalnız bir umut pırıltısı— karşısında sonsuz bir yokluk uzayı halinde uzayıp giden şu siyah gökyüzünü tanık tutarak Lamia² ya sahip olmak için kendi kendisine yemin etti.

Bir dakikada artık tamamıyla bir karar almıştı. Ne olursa olsun, değil mi ki hayatındaki başarı onunla mümkündü, bu basımevine tam sahip olmak için sabredecektir. Bütün kuruntularına, duygularına üstünlük çalacak, yarın gene gazeteye gidecek, gene çalışacak, uğraşacak, her şeye katlanacak ta ki...

* * *

Artık yatağına girmek için acele ediyor, bu son karar üzerine uyumak istiyordu. İki eliyle defteri dudaklarına kadar çekti. Gözlerini kapadı. O göremediği iki sözcükle noktaları uzun bir öpüşle öptü. Bu karanlık gecenin bağrından sanki bir soluk çıktı, onun bu aşk öpücüğünü bir siyah dalga içinde kutladı.

Çoğu zaman çok düşünceli zamanları izleyen derin uykularından biriyle uyuduktan sonra sabahleyin kendisini tamamiyle durgunluğa, rahatlığa kavuşmuş olarak buldu. İlk önce İkbâl'i düşündü:

“— Kuşkusuz dün geceki sinir bozukluğu geçmiş olacak!” diyordu. Akşam, kızkardeşine mutluluğunu yeniden kazandırmak için imkân düşünemezken, bu sabah belki şu iki yüreği birbirine yaklaştırabilmenin mümkün olacağını aklından geçiriyordu. İkbâl'i bu sabah daha soğukkanlı bir bakışla incelemek, ola ki biraz konuşturmak için karar vermişti. Ona:

“— Sen şu noktadan yaralısın!” demeksizin, onu, mutsuzluğunun çeşidini belirlemeksizin iyileştirmek istiyordu. Hastanın gözünde meydana çıkarılan ruhsal çöküntü ve hastalıklar, iyileştirilmesi zor bir şeyin olamayacağına inanırdı.

(Biz insanlar) çevremizin etkilerine ne kadar esiriz! Karanlık bir gecenin şu aydınlık sabahı bütün üzüntülerini, bütün

umutsuzluklarını silmişti. Şimdi perdenin açık kalmış bir kenarından hafif bir güneş dalgası girerek Ahmet Cemil'in kar-yolasının kenarına kadar eğik bir sütun biçiminde düşüyor; hava ışıktan oluşan bir çağlayan gibi yüzbinlerce toz parçalarından, ince kıllardan, o bir odanın donuk havasında görülemeyen, sayılamaz, belirlenemez zerrelere meydana gelen yüzücüleriyle, dans edicileriyle dalgalanıyordu.

Bu odanın sessizliği içinde bir canlılık coşup taşması uyarıyordu. Ahmet Cemil yazı masasının köşesine, bacaklarını sallayarak, oturmuştu. Sigarasının dumanlarıyla bu birbiriy-le dalgalanıp çatışan ışık sütununun oyunlarını seyrediyordu.

Kimi zaman ağız dolusu dumanlar püskürerek, kimi zaman küçük üfürmelerle halkalar salıvererek, ara sıra bir makara-dan iplik boşanır gibi oynak bir çizgi çıkararak, bunları dalgın gözleriyle seyrediyordu. Bu bulutçuklar, halkalar, şeritler önce odanın durgun görünen havasında mat bir beyazlıkla, yöneldiği noktayı belirleyemeyerek kararsız sallanıyor, sonra o aydınlık sütunun çekiciliği bir halkanın kenarına iliyor, suya düşmüş bir ince kâğıt gibi o duman tabakasının üzerinden dağınık bir dalga geçiyordu...

Sanki dokuları çözülüyor, parça parça dağılıyor, daha sonra üzerine bir bulut gölgesi değmiş bir kar yüzeyi biçiminde bir donukluk bırakıyordu. O vakit o yüzbinlerce yüzücülerin, dansçıların her an değişken, her an dalgalanan oyununda daha hızlı, daha oynak bir çaba, taze bir hayat bunalımı uyarıyordu.

Böyle bulutlarla halkalarla karışarak, uzun bir şeridin içinde ufak bir titreşimle bir kasırğa biçiminde süzülüp sarılarak o güneşin bütün havasını boğmak isteyen çatışmalar merkezine doğru çekilip gidiyorlardı...

Bu oyun, sabah güneşinin şu sahnesi, şu aydınlık ortam, o yüzbinlerce zerrelere sarhoş dansı, odasına bir sevinç ve neşe çağlayanı Ahmet Cemil'de şimdi her şeyi iyi görmek eğilimi

uyandırıyor, her şeyi onarılabilecek ve yeniden canlandırabilecek sandıran bir duygu yaratıyordu.

İri, suya düşmüş bir taşın düşüş noktasından büyüye büyüye açılmış bir daire biçiminde geniş bir halkanın ortasından küçük, zarif, sevimli bir çocuk bileziği çırpınarak geçerken Ahmet Cemil bu sabahki sinir düzenine göre bir felsefe ortaya koyarak:

“— Aman onu o noktaya getirebilmeli!” diye bir tamamlayıcı düşünce ve görüş ekliyordu.

Yazı masasının köşesinden (yere) atladı, kapısını açtı; senli-benli bir ses takınarak:

— Anne! İkbâl’e söyle de buraya gelsin... diye seslendi.

Doğrudan doğruya İkbâl’i çağırmaya yüreği yetmiyordu. İkbâl, daha kendi odasındaydı. Sesini işitince sofaya çıktı:

— Beni mi istiyorsun ağabey? dedi.

İkbâl’in ağzında her zaman tatlı bir sevgi kanıtı gibi, çocukluğa özgü katıksız haliyle yinelenen bu “ağabey” seslenişi bu sabah Ahmet Cemil’in yüreğini bir sevgi ve duygusalılık tatlılığıyla ısıttı.

— Odama gelir misin İkbâl? Bu sabah sana iş çıktı; dedi.

Ne kadar zaman geçmişti ki iki kardeş arasında bir gömlek onarımı ya da eksik bir düğmenin yerine konması çeşidinden bir iş çıkmamıştı. Belki evlenişinden bu yana ilk kez olarak ağabeyinin bir işini yapmak fırsatını bulduğuna sevinerek, İkbâl:

— Sepetimi alayım, şimdi geliyorum; dedi.

Bir dakika sonra elinde sepetle Ahmet Cemil’in odasına geldi. Onun, onarılacak birçok şeyleri birikmişti. İkbâl’i mümkün olduğunca yanında daha çok alıkoymak için, ilikleri bozulmuş gömleklerini, astarı sökülmüş ceketini, kenarı ayrılmış mendilini onun önüne döktü.

İkbâl önce bu çağırmanın, gece yarım kalmış olayla bir ilgisi olacağını sanmış, ağabeyisinin sesini işittiği zaman yüreği

hoplamıştı. Ama bu onarılacak şeyler önüne yığılınca içi rahatladı.

Ahmet Cemil yazı masasının üzerinde sürüklenen bir kitabı aldı. Ta minderin öteki ucuna, İkbal'in karşısına oturdu; ama gelizi güzel açırverdiği sayfa çevrilmiyor, bitmiyordu... Gözleri kitabın üzerinden kayarak İkbal'in soluk yüzüne çevriliyordu. Bu sabah genç kadının yüzünde dertlere belalara katlanmak için karar vermiş olanlara özgü bir kesiklik, bir durgunluk vardı.

Gece bir coşup taşmayla boşanan gözyaşlarından sonra gergin sinirleri gevşemiş, gözlerine durgun bir donukluk gelmişti. Üstünden şiddetli bir fırtına geçmiş bir gökyüzü parçası gibi yüzünde bir yorgunluk izinden başka bir şey yoktu. Ahmet Cemil kızkardeşini şu hüzünlü haliyle pek güzel, bir hüznüyle güzel buldu. Eniştesi için:

“— Nasıl oluyor da buna hayınlık ediyor?..” diyordu.

Bir ar:

— İkbal!.. dedi. İkbal gözlerini kaldırdı...

— Ne kadar zaman oluyor ki seninle şöyle karşı karşıya bulunmadık.

Genç kadının dudaklarında hafif bir gülümseme uçu, gözlerini indirdi. Şimdi Ahmet Cemil'i, öyle, yüzüne bakmayarak dinlemek istiyordu.

O kesik kesik, yüreklendi eklemeler yaparak, aynı söyleyiş halini sürdürdü:

— Bir kızın, evlendikten sonra, bütün sevgisini kocasına adanacağını zaten bilirdim. Ama, ir anır mısın İkbal, enişteme o kadar bağlılığına son derece mer ınun olmakla birlikte, bize de biraz küçük bir sevgi payı ayırmıyorsun sanıyordum... Bak, sesin çıkmıyor, işine gelmiyor değil mi?..

İkbal acı bir gülücükle, yeniden gözlerini kaldırdı; şu dakikada içinden geçen şeyi, dalgın dalgın yüzüne dikilen bu göz-

ler, Ahmet Cemil'e açık seçikle dile getiriyordu. İkbâl'in, bu dakikada içinden şu sözler geçiyordu:

— Ne demek istediğini anlıyorum ağabey... Bu komediye ne gerek var? Bana yavaş yavaş bir şey söylemek istiyorsun. Seni inandırmak isterim ki, son soluğumu verinceye kadar (sizlere) hiçbir şey söylememekte direnmek azmindeyim. Beni mutlu edebilmek için elinizden gelecek hiçbir şey yok. Bugün gerçek olanca korkunçluğu ile yüreğimin üzerinde duruyor. Onu koparıp çıkarabilmek için hiç birinizin elinde yeterli güç yok...”

Ahmet Cemil sözlerinin akışını birden değiştirmeye gerek gördü. Bu bakışın karşısında, yüzündeki örtüyü daha fazla koruyamayacağını anladı. Bu sefer ta yanına sokularak:

— Şaka yapıyorum, dedi. Daha sonra:

— İkbâl, izin verersen seni biraz kınayacağım; dedi.

İkbâl şaşkınlıkla baktı.

— Evet , kınayacağım. Sen kocanı bir kadının kocasını sevmesi gerektiği kadar sevmiyorsun. Kin ile...

Biraz durakları, gülerek ekledi:

— Üstelik fazla aşkla seviyorsun...

İkbâl, gözlerini kaldırmayarak, bu görüşü çürütmek istedi:

— Asıl şimdi şaka yapıyorsun, ağabey!.. Ben, tam tersine, enişteni ona bağlılıkla, normal bir sevgiden başka bir duygu ile sevmiyorum.

Ahmet Cemil güldü:

— Beni aldatmak istiyorsun, ya da kendin aldanıyorsun kardeşim!.. Dün akşam niçin ağlıyordun bakayım? Babasına gittiği için değil mi? Bak onu babasının evinden bile kıskanıyor-sun. İstiyorsun ki, onun üzerinde hiç kimsenin, belki babasının bile bir sahip olma hakkı olmasın; o ancak senin olsun. Sonra bu bencil aşkın katlanamayacağı ufak bir şey gördüğün zaman ona düşmanlık duymaya başlıyorsun, düşman oluyorsun. Zaten aşka kin kadar yakın bir duygu yoktur...

(Böyle bir durum olunca) gözyaşlarını salıveriyorsun; ken-

dine bir aşırı acı ve yas ortaya çıkarıyorsun. Zaten kadınların hepsinde var olan bir bahtsız olmaktan zevk alısla, kendini zorla mutlu görmeye çalışarak, o acılıktan sanki bir haz duyarak kendine yazık ediyorsun...

İkbal, şimdi elindeki işlerini dizlerinin üzerine bırakmış, ağa-beyisini şaşkınlıkla dinliyor, kendisinin bu biçimde değerlendirilmesine ağlamak isteyerek bakıyordu. Ahmet Cemil bu bakıştan büsbütün tedirgin oldu. Onun önünde kendisini böyle bir ruh incelemecisi suskunluğuyla gözden geçiriliyor görmekten utandı, konuşmasını sürdüremedi. O zaman İkbal gözle-rini süzdü, acı bir gülüşle:

— Lakin yanılıyorsun, dedi; ben kendimi hiç bahtsız bulmuyorum! Dün geceki ağlayışına yanlış anlam vermişsin.

Ahmet Cemil'in dudaklarının ucuna kadar geldi:

“— O halde dün gece, ben odanda iken, niçin onun gelmesinden korkuyordun?”

Bunu söylemek istemedi. İkbal'in söylemek istemediği şeyleri, zorla onun ağzından koparmak istemenin yararlı olmaktan çok zararlı olacağı kanısındaydı.

Zaten İkbal de bu konunun sürmesine izin vermek niyetinde değil gibiydi; hep elindeki işiyle uğraşıyormuşçasına, eline yeni aldığı bir gömleğe bakarak:

— Aman ağabey, bu ilikler büsbütün bozulmuş; bunu nasıl giyyordun? Ben bunları alayım da akşama kadar yaparım, dedi.

Bu bir tür: “Konuyu burada bırakalım” demekti. Ahmet Cemil ayağa kalktı:

— Ama bitirmek için kendini çok yorma; çünkü çalışacak bir halde değilsin!.. dedi. Sonra alay etmeye başladı:

— Kız mı istiyorsun, oğlan mı diyordu.

* * *

Ahmet Cemil bu konuyu bir şakayla bitirmek istemişti. Ama artık sabahleyin yüreğinde uyanan her şeyi iyi bulmak duygusu zedelenmiş gibiydi. Kızkardeşinin kolayca değil, belki hiç iyileştirilemeyeceğini anlıyordu.

Bugün gazeteye geç kaldığı için biraz acele giyindi. Çabuk çabuk yürüdü. Üstelik dükkânının önünde duran Ali Şekib'in:

— Biraz uğrasana?.. çağrısına:

— Vaktim yok! karşılığını verdi; gazetenin merdivenlerini alışılmışki halinden daha hızla çıktı.

İlk gözüne çarpan şey, burasının her vakitki haline benzemeyen bir görünüştü. Yazı odasının iki kanatları açılmıştı; (büyük) yazı masasının çevresinde birçok başlar vardı.

Sait'le Saib'den, Ahmet Şevki Efendi'den başka Fatin Dilaver ve Mazhar Feridun beyler de oradaydı. Saib ayakta, elinde bir gazete, açık sesle okuyor; ötekiler çevresini almışlar; gülüşerek, kırışarak dinliyorlardı. Saib onu görmedi ama, ötekiler gördüler. Yandan yöreden bir "Hişt" seslenmesi çıktı. O vakit Saib şaşırdı, elindeki gazete düştü.

Şimdi hepsine bir durgunluk, bir beceriksizlik gelmiş; bir suçüstü yakalananlara özgü dağınıklıkla deminki kâhkahalar sanki dudaklarına yapışmış kalmıştı.

Ahmet Cemil anlayamadı. Ama kendisine doğrudan doğruya dönme yürekliliğini bulamayarak güç bulmak için birbirini araştıran bakışlardan, okunan şeyin kendisiyle ilgili olduğunu sezinledi.

İlk önce o yüreklilik göstererek:

— Bir şey mi var? dedi. Hiç birisi karşılık vermek gücünü bulamadı; birbirine bakışarak sanki: "Söylesenize.." diyorlardı. Sonunda elini uzattı, oradan silinmenin bir yolunu arıyormuş gibi duran Saib'in önündeki gazeteyi aldı; gözleri sü-tunları şöyle bir dolaştı. Ta üçüncü sayfanın başında bir sürü soru ve ünlem işaretleriyle donatılmış bir başlık gördü: Bir Edebiyat Gece Toplantısı??? !!!

O vakit kendisini tutamadı; şimdi onun üzerinde meydana geleceğini anladıkları acı etkiyi düşünerek, yüzüne acıyarak bakmaya başlayan, belki bir dakika önce tuhaf bularak güldükleri için pişmanlık duyan bu arkadaşların karşısında oturmuyarak, kendisinin nasıl aşağılandığını görmek acelesiyle okumaya başladı.

Yazıya:

“Hani ya sabahları Babıâli Caddesi’ndeki dükkânların önünde durmak alışkanlığında olanların görmeye alıştıkları uzun saçlı bir şair vardır..”

girişiyle başlanıyordu. O vakit Ahmet Cemil, o kadar açık seçik ama gülünç bir biçimde anlatılıyor; başı ile, kollarıyla, saçlarıyla, bütün kılığı ve giyinişiyle, bedensel varlığıyla öyle alay ediliyordu ki, öfkesinden gözlerinin beyazına kadar kızarak dudaklarının arasından: “Raci!..” dedi.

Bu yazının Raci’nin kaleminden çıkma olduğunu zaten hepsi anlamışlardı. Üstelik şimdiye kadar Raci’nin yazmış olduğu şeyler içinde, belli bir oranda, bunun en başarılı olması gerekeceğine, biraz önce Sait yargısını vermişti.

O vakit Ahmet Cemil’in gözleri bulandı; şimdi yanında bulunanlardan sıkılıyor, ne gazeteyi bırakabiliyor, ne de kendinde bir şey söylemek gücünü buluyordu.

Okuduklarını bir bulut arkasından görerek, birçok yerlerini anlamayarak sürdürdü:

Ahmet Cemil bütünüyle anlatıldıktan sonra, bu şairin — Frenk gazetelerinde kapıcılara özgü romanları Türkçe’ye çevirmekle gücü belli olan bu şairin— birgün şiir dünyasında bir başkalık meydana getirmek hastalığıyla hasta olduğundan söz ediliyor; o “Hırsızın Kızı” filan gibi çevirileri yüzüne vurulduktan, o çevirilerde savsaklama ya da tamlama yanlışı sonucunda kalmış yanlışlıklar büyük bir dikkat ve özenle toplanıp onun edebiyat gücüne birer kanıt olmak üzere sayıldıktan sonra, bütün nazma ilişkin kuramları türlü gülünç kâsten

bozmalar gözden geçiriliyor, edebiyata en ilgisiz olanları bile edebiyat adına kızdıracak komik bir biçimde tanımlanıyordu...

Ahmet Cemil'in şimdi öfkesinden dişleri kilitleniyor, yumrukları sıkılıyordu. Sonra o edebiyat gecesi toplantısı...

Raci, yazısının bu bölümünde bütün çağrılmış olanları, incelenmeye değer hasta bir beyinin garipliklerini seyrederek, eğlenmeye gelmiş olmak üzere betimliyor; sonra Ahmet Cemil'i sofranın üzerine çıkartıyor, ona Galata'daki Afrika, Amerika tiyatroları sahnelerinde görülen soytarılara özgü bir tutumla eserini okutuyordu.

O vakit eserin sanki ötesinden berisinden örnek olarak alınmış parçalar geliyordu. Ahmet Cemil bunları okuyamadı. Kendisine özgü anlatım ve nazım biçiminin bu aşağılık kasten bozmalarına katlanamadı; yazının sonlarına bakmak istedi. Sonunda orada, kendisini orada hazır bulunanlar tarafından bir iskemleye oturtulmuş, yukarıya kaldırılmış, şölen odasının içinde kahkahalarla gezdirilmiş gördü.

Raci bu yazıyı bütün o eskimiş, yıpranmış bir dil biçiminin süsleri olan secîlerle, benzetmelerle, cinaslarla, ibhamlara boğmuş, türlü açık saçık imâlarla (1) doldurmuştu.

Ahmet Cemil bunu bitirdikten sonra —bir çamur denizine düştükten sonra ayağa kalkıp, çevresine bakanlara özgü bitkin dağınık bir hal ile— bir arkadaşın aşağılandığını görmekten gizlice memnun olmakla birlikte, bir acı karşısında duyulan etkiyi göstermekten geri kalmayan suratla göz gezdirdi.

Ah! Şu dakikada Hüseyin Nazmi'ye ne kadar muhtaçtı!.. Kendisini yalnız onun anlayacağını çok iyi biliyordu. Eğer o şu dakikada burada olsaydı, bu dört sütunluk zehirin acısını onun yanında ağlayarak dökmekten ne büyük bir avunma duyacaktı!..

Kendisine ilk önce Fatin Dilaver Bey yaklaştı:

(1) Kitabın sonundaki “küçük sözlük” e bkz.

— Bu kadar kıskanılmanıza memnun olmanız gerekir düşüncesindeyim; dedi.

Onun bu sözü hepsine yüreklilik kazandırdı. Artık Raci'nin bayalığından, terbiyesizliğinden sözler edildi. (Kullanılan) sözlere, deyimlere önem verilmedi. Ama bunlar Ahmet Cemil'i avutmaya yaramadı; çevresinde bollukla dökülüp saçılan bu (sözde) dostça konuşmalarda bir soğukluk, bir yapmacıklık duyuyor; demin bu adamların şu yazıyı dinlerlerken (nasıl) eğlenerek güldüklerini düşünüyordu.

Şimdi şurada kendisine yaranmaya gerek gören bu adamlar, o dört sütunluk aşağılamadan gülmek hevesini duyarlar- sa ya kendisine uzak olanlar, bütün gazete okuyanlar ne yapacak. Demek şimdi bütün kahvelerde, sokaklarda kendisi için gülünüyor; bilmeyenler bilenlerden:

“— Bu şair kim olacak?..” diye soruyorlardı.

Ahmet Cemil kendisinde derin bir bitkinlik duydu. Ta ciğerlerinin ortasında bir şey yırtılıyor sandı. Demek kendisinin hayatta en büyük ulaşılacak amaç olarak sevdiği, meydana getirdiği bu eser şu dakikada herkesi güldürüyor, eğlendiriyordu. Evet, herkesi...

Birdenbire bu “herkesi” deyiminden bir yüz ayrılarak (ortaya çıktı): Lamia!.. Birden gözünde bütün halkın önemi düştü. Kafasının içinde yalnız Lamia kaldı:

“— Bunu Lamia da görecektir, o da gülecek...” diyordu.

Sonra gene kendi kendisine inandırmaya çalışarak:

“— Hayır, gülmeyecek. Bunun ne kadar haksız olduğunu anlamaz mı? Sezinlemez mi? Üstelik benim için acınacak; belki öfkesinden bu kirli kâğıt parçasını yırtacak...”

Bu son olasılık üzerine insanlarda, kendilerine acınıldığını duydukları zaman meydana gelen tada benzer bir duygu duyuyor, onun tarafından acımaya layık görüleceği umuduyla tatlı bir ağlamak isteği duyuyordu.

Bir ara Mazhar Feridun Bey:

— Biraz da dostlarınızın yazdıklarını okuyunuz; dedi. Ah met Cemil şaşkınlıkla baktı.

“Basın dünyasında dostlar da oluyor muymuş? Onlar da bir arkadaş beğenip değerlendirirler mi imiş?” demek istiyordu.

Masanın üzerinde darmadağınık duran gazete yığını arasından “Peyâm-ı Cihan” gazetesini buldular. Kendisine uzattılar. Ama artık aldığı yaradan sonra, ilacı hafife alan yaralılara özgü bir istemezlik bakışıyla, gazeteyi almadı; Mazhar Feridun’a:

— Teşekkür ederim! dedi.

* * *

Bugün hiç kimseyle konuşmaya katlanabilecek bir halde değildi. Yalnızlığa çok büyük gereksinmesi vardı. Gazetede kendi odasına kapandı; öğle vaktine kadar orada, kapısını sürmeleyerek, kanapenin üzerine uzandı, düşündü. Raci’ye hiç karşılık vermemeye, üstelik kendisiyle karşılaştığında bir şey olmamışçasına davranmaya karar vermişti.

Raci için en büyük cezanın, onun düşmanlık gösterilerine karşı ilgisiz davranmaktan başka bir şey olmadığı yargısına vardı. Ama gerçekte şu demin kanını kurutan bir gazete sayfası dolu aşağılamayı ilgisizlikle karşılama gücünü bulamıyordu. Gözünde bütün emellerinin toplam ürünü önemini taşıyan eserin, daha yayınlanmadan üzerine dökülen bu aşağılanma çirkefti, hulya kanatlarında tehlikeli bir yara açmıştı.

Kendi kendisine: ,

“Ah hulyalarım!..” diyordu. Şimdi İkbâl, gazete, eseri, eniştesi, bütün bu yaraların hepsi birden kanamaya başlamıştı. Bir ara gene kendi kendisine güç vericesine, bir başarılı olmak azmiyle ayağa kalkarcasına, içinden cesaretini kırarak geçen düşünceleri kovmak istiyormuşçasına silkinerek:

“— Niçin yılgınlık getirmeli? Bir kıskancın yargısına bir hayatın temel amacını feda edecek kadar güçsüz dermansız mıyım?” diyordu.

Bir ara odasının kapısı vuruldu, bir ses:

— Ahmet Şevki Efendi sizi bekliyor; dedi.

Basımevi ve gazetenin son düzenlemeleri sırasında, yönetim memuruyla (birlikte) karar vermişlerdi; öğle yemeğini bir arada, onun odasında yerlerdi. Ahmet Şevki Efendi bir bakım ve düzenlilik özeniyle, odasında bir bölümü boş duran bir dolabın alt katını küçük bir kiler haline getirerek buraya sofra örtüleri, peçeteler, su kadehleri, tabaklar, çatallar, bıçaklar, koymuştu.

Her gün öğle üzeri küçük bir yuvarlak masanın üzerine o beyaz örtülerden birini örterek sofrayı hazırlamayı alışkanlık edinmişti. Dünden beri aç olduğu o zaman Ahmet Cemil’in aklına geldi, odasında çıktı. Yönetim memuru küçük sofrasını her vakitki gibi penceresinin yanına kurmuş, arkadaşını beklerken ayakta sokağa bakarak, karşıdaki kebabçıya ısmarlanmış altı şişin ateş üzerinde tatlı, biberli kokulu dumanlar içinde cızladığını seyrediyordu.

İki arkadaş karşı karşıya oturdukları vakit ikisi de bir süre söz etmediler. İlk söyleyecekleri şeyin sabahki yazıyla ilgili olması doğaldı. Ahmet Şevki Efendi sonunda:

— Ne kadar çabuk üzölmeye yönelik bir adamsın!.. dedi.

— Tam tersine, kendimi pek güçlü buluyorum. Bugün benim yerimde başka biri olaydı öfkesinden çıldırırdı.

Yönetim memuru verilen bu karşılıkla yetinmemiş görün-
dü:

— Keşke sen de çıldıracak kadar öfkelensen de kendini böyle üzüntüye, umutsuzluğa teslim etmesen...

Ahmet Şevki Efendi’ye göre pek ince olan bu görüş ve düşünce Ahmet Cemil’e şaşkınlık verdi. O vakit, şimdiye kadar kendisi için derin bir sevgiden başka bir şeyini görmediği bu

adama uzun uzun baktı. Ahmet Şevki Efendi de onu acımayla dolu bir bakışla seyrediyordu...

İkisinin arasında, birbirini seven adamları bir saniyede, ancak bir sevgi havası içinde saran bir çekicilik belirdi. Bu bir saniye içinde Ahmet Cemil, bütün düşüncelerini ne zamandan beri (dost) bir yüreğe emanet etmek isteyip de başaramadığı duygularını bu adama sadeliğiyle, katıksızlığıyla, içtenliğiyle çevresindekilerin hepsinden üstün olan Ahmet Şevki Efendi'ye dökmek gereksinmesini duydu:

— Beni üzüp böyle eden şey yalnız o değil; sabrınız varsa dinleyiniz. Önce kızkardeşinden söz etti. Akşam annesine söylemeyi dediği, açamadığı korkularını açtı, açıkladı. Eniştesini, mümkün olduğu kadar, anlattı; sonra:

— Basımevi ve gazete... dedi.

Ahmet Şevki Efendi, şimdi önlerinde duran sahanına çatalın ucu ile dokuna dokuna dalgın bir durumda dinliyordu. “Basımevi, gazete” işitince eliyle: “Yeter!” dedi, “o konuyu ben sana anlatacağım, başka?..”

Ahmet Şevki Efendi arkadaşının başka dertlerini soruyordu. O zaman Ahmet Cemil kızarak, kararsızlıklar göstererek Lamia'yı, eserini anlattı; bu iki hulyanın birbiriyle bağlantısını açıkladı...

Artık yemeklerini bitirmişlerdi. Ahmet Şevki Efendi bir kadeh suyu süze süze içtikten sonra kırkık bıyıklarını elindeki peçeteyle kuruladı; iskemlesini biraz çekerek keten yeleğini gevşetti:

— Bu son dertler önemli değil, dedi. Senin eserine güvenin var mı? Bana ciddi söyle...

Ahmet Cemil bütün ruhunun gücüyle...

— Pek çok!..

— O halde eserini bastırırısın; Lamia'yı da gidip ağabeyisinden istersin. Ona da benim güvenim var...

Ahmet Cemil utanmasaydı Ahmet Şevki Efendi'nin boynuna atılarak o kırmızı yüzünü şapır şapır öpecekti; ama yönetim memurunun son sözleri sevincine imkân bırakmadı:

— Lakin kızkardeşine ilişkin olan dert pek büyük!...

Bu “büyük” sözü Ahmet Şevki Efendi'nin ağzında başka bir önem alıyor, daha çok büyüyordu. Yönetim memuru sonunda, kaygılı zamanlarına özgü durumuyla, iki parmağının ucuyla burnunu kaşıyarak dedi ki:

(İşin) asıl kötü yanı, kızkardeşin nasıl o çapkın herifin egemenliği altında ise senin de, basımevinden dolayı, öyle bir esirlik altına girmiş olmaklığındır; ben böyle görüyorum.

Ahmet Cemil bu esirliği kabul etmemek istedi:

— Niçin onun esiri olayım? Basımevinden istesem şimdi ilişkiyi kesemez miyim?

Yönetim memuru, çok deneyim görmüş adamların, daha her şeyi mümkün görecektik kadar genç olanlara karşı kullandıkları gülümsemeyle;

— Zavalı çocuk! dedi; evi ne yapacaksın?.. Makineler ne olacak?..

Ahmet Cemil bir türlü yönetim memuru kadar işi kötü göremiyor, sorunu o kadar kötü bulamıyordu. O vakit iki arkadaş bütün olasılıkları gözden geçirdiler. Ahmet Şevki Efendi, varsaydığı tehlikeleri açıklamaya çalıştı. Sonunda Ahmet Cemil, basımevi ve gazetede ki yerinin ağır tehlikesini daha fazla anlamaktan korktu. Şimdi sözü biraz önce sonuçsuz bırakılan İkbâl'e yeniden getirmek istedi. O zaman Ahmet Şevki Efendi:

— Kızkardeşinle ilgili derdin düzeltilmesi, buradaki işin düzeltilmesiyle mümkün olabilir. Önce eve, makinelere birer çare bulalım; sonra kızkardeşini boşattırırız. Niçin öyle bakıyorsun? Başka bir çıkar yol var mı?

Ahmet Cemil konuyu daha fazla derinleştirmek istemedi.

Zavallı hulyaları!... Onlar, bu sefil gerçeklerden ne kadar uzak kalmışlardı!..

* * *

Bu gece Ahmet Cemil'in (gazetede) nöbetiydi. Bugün eniştesi buraya hiç uğramamıştı. Ahmet Cemil korkulu bir yüz yüze gelmekten kurtulduğuna seviniyordu. Yönetim memuru ile Sait ve Saib gittikten sonra büsbütün yalnız kaldı. Basımevi bölümünde ancak nöbetçi dizgicilerle makineciler vardı.

Kendi odasına girdi. Bu akşam artık bir karar vermeye kesin karar vermişti. Ne olursa olsun bu karışık işe, şu belirsiz duruma bir son vermek istiyordu. Eniştesiyle bu durumu sürdürebilmek artık mümkün değildi. O halde evi kurtarmak, makineleri ona bırakmak gerekliydi. Ya da makineleri alsa, örneğin "Peyam-ı Cihan" gazetesiyle bir sözleşmeye girirse...

Bir basımevi sahibi olabilmek emelinden mümkün değil, hulyasını ayıramıyor; yapabileceği şeyleri kafasında inceledikçe yüreği hep şu son düzeltme çaresine yöneliyordu.

Bir ara, aşağıya, makineler bölümüne inmek, onları bir kez daha görmek istedi. Merdiveni yarı aydınlatan kırık şişeli bir asma lambanın ışığıyla, trabzanı tuta tuta indi. Buzlu cam üzerinde: "İçeriye girmek yasaktır" sözleri yazılı kapıyı itti, makineler bölümüne girdi.

Litoğrafya makinesi ta dipte, üzerine yelken bezinden örtü çekilmiş, duruyordu. Ahmet Cemil ilk önce onu bir sevgi bakışıyla selamladı:

"— Dünyadaki tek zenginliğim!.." diyordu. İlerledi. Buraya ne vakit girse yağ, petrol, kâğıt, mürekkep kokusundan bir araya gelen ekşi havasından garip bir haz duyardı. Ciğerinin bu havayı solumaya muhtaç olduğunu, bu ortamdan ayrılacak olursa kanının kuruyacağını sanırdı.

Ötede başmürettip makinenin üzerine eğilmiş, bir arkadaşının tutuverdiği el lambasıyla gazetenin son düzeltmelerini yapıyor; bir kenarda makineci, esneyerek, düzeltmelerin bitme-

sini bekliyordu. Ahmet Cemil'i görünce hepsi başlarını çevirdiler. Sonra başmürettip:

— Şimdi bitecek efendim! dedi. Sonra gene on yaşından beri parmaklarının ucunda, düşünceleri çözüp bağlamakla yorula yorula harap olan vücudunu makinenin soğuk yüzeyine eğdi. Katlanılamayacak bir durumla, kokulu lambanın pis havasının donuk ışığıyla, şuradan (fazladan dizilmiş) bir nokta çıkarmak, öteye bir virgül koymak için sabırsızlıktan, üzüntüden, yorgunluktan ciğerleri göğsünün içinde darlaşıp; elinde cımbız yeniden uğraşmaya başladı.

Ahmet Cemil bu zor sanatın bütün yorucu, üzücü savaşını pek iyi biliyordu. Onun için dizgiciliği yazarlıktan zor bulur, bu zavallılara derin bir acımayla acırdı (1). Bütün gün ayak üzerinde, dörtyüz şu kadar küçük küçük bölmelere dikkat ve düşüncesini bölüştürerek (2) yazarın düşüncelerini harf harf toplayıp dağıtarak; bitmez ilerlemez bir işte hız göstermek, parmaklarını bunlara yetiştirmek için içi içine sığmayarak, çabuk yapmak isteyip de yapamamaktan gelen bir sinir bunalımıyla hastalanarak, parmaklarının ucunda düşüncelerin çözülüp dağılmasından, yavaş yavaş kafasına bir karmakarışıklık gelerek çalışan bu sanat adamlarına karşı özel bir sevgisi vardı.

Kimi zamanlar (dizilen yazıları) düzeltmek için orada bulundukça, onlara bakamazdı. Satırları gevşetmek, yanlış dizilmiş sözcükleri ve harfleri birer birer ayıklamak, yerlerine doğrularını koymak, o binlerce mini mini şeyler içinde cımbızın ucu ile gezinmek; kimi zaman bir zor yere rastlamak, sıkışmış bir satıra bir fazla sözcük eklemek için yirmi satırı ye-

(1, 2) Genç okuyucular için not: O zaman hem baskı makineleri çok ilkeldi, hem de eski harfler vardı. Başta, sonda ortada ayrı ayrı yapıları olan eski harfler böylece sayı bakımından doksanı geçirdi. Basımevlerinde ise parça parça sayıları dört yüzü aşındı ve bu sayıdaki harf parçası —arı peteğine benzeyen sözcüklerden— el ile teker teker alınıp kelimeler satırlar dizilirdi.

rinden oynatmak, birbirine aktarmalar yaparak bu metalden yaratıkları gerekli isteğe boyun eğdirmek...

Bütün bu şeylerin nasıl kan kurutucu bir savaş olduğunu düşündükçe, geçimlerini hayatları pahasına kazanan bu adamlara acır; onları pek çok acınmaya değer bulduğu için severdi.

Ahmet Cemil, bir şey söylemiş olmak için:

— Yarım saate kadar biter mi? dedi. Başmürettip:

— Şimdi ilk basılan örneği gönderirim, karşılığını verdi. Son düzeltmeler yapıldıktan sonra, gazeteyi basmaya başlamadan önce, bir örneği nöbetçi yazar, düzeltilmesi yapılmış örneklerle karşılaştırırdı. Bu gece onu bekliyordu.

Geri döndü, cam kapıyı açtı. Merdivenden yukarı çıkıyordu. Merdivenin ta ilk basamağında trambula tutunmuş, başını oraya dayamış bir siyah gölge gördü: Raci!..

Kendi kendisine:

“— Sarhoş; şimdi bunu ne yapmalı?” dedi. Yeniden geriye döndü. Makineci (makinist) ile yamaklardan birini çağırdı. Onlar şaşırmadılar. Gazetede herkes Raci’nin bu haline alışmıştı. Onu tutup yukarı çıkarırken bir ara makineci:

— Bir haftadan beri dört beş seferdir böyle geliyor! dedi.

Ahmet Cemil kendi kendisine:

“— Benim bulunmadığım geceler demek oluyor.” dedi. Bu Raci’ye görünmemeyi uygun buldu. (Zaten) o da kendisini görebilecek halde değildi. Kendisini Ahmet Cemil’in odasına kanapenin üzerine yatırdılar. Ahmet Cemil bu geceyi yazışları kurulu odasında bir köşeye büzülmekle geçirmeye karar vermişti. Basımevi sabaha kadar Raci’nin ciğerlerini söken öksürüğü ile sarsıldı...

Sabahleyin Saib Ahmet Cemil’i orada görünce:

— Sanırım gene içeride, dedi. Ahmet Cemil başıyla “Evet” karşılığını verdi. Saib odaya girdi, beş dakika sonra yeniden Ahmet Cemil’in yanına döndü:

— Raci sarhoş değil, fena halde hasta; ateşler içinde yanıyor!.. dedi.

Ahmet Cemil sarardı. Bu adam için duyduğu nefretle birlikte ona acımdan da kendisini alıkoyamıyordu. Saib'in bu sözü üzerine, birden Ahmet Şevki Efendi'nin haber vermek istediği kötü sonuç aklına geldi. O vakit, her türlü kinini unutup bu hasta adamın yanına gitmeye karar verdi.

Saib'le birlikte içeriye girdiler. Raci gözlerini açıp baktı; sonra —sanki yalnız bir saniye için uyanmış da yeniden derin bir uykuya dalmış gibi— yeniden kapadı. Saib yalan söylememiştii. Ahmet Cemil Raci'ye bir şey söylemek istemedi; yavaş sesle Saib'e:

— Bir doktor getirmeli, dedi. O vakit düşündüler; tanıdıklarından birine adam göndermek için akıllarından geçen adları yinelediler. Sonunda birisi üzerinde aralarından anlaşma oldu.

Nedim gelmiş; bugün babasıyla ilgili kötü bir şey olacağı duygusuyla, kapının çevresinde dolaşıyordu. Eczaneye onu saldılar.

Ahmet Şevki Efendi gelip, Raci'nin hastalığı haberini alınca, omuzlarını silkti:

— Yalnız bugün hasta değil; çoktan beri hasta... Ama bugün yatağa düşecek demek oluyor, dedi.

Hekimin muayenesi sonucu yönetim memurunun görüşünü pekiştirdi. Ahmet Cemil'e:

— Şu haliyle benim gözümde mahkûmdur, dedi. O vakit bütün arkadaşları düşündüler. Ahmet Şevki Efendi'nin başkanlığı altında bir çare aradılar. Yönetim memuru:

— Hastaneyel.. diyordu.

Hastanel.. Bu söz Ahmet Cemil'de pek ağır bir etki yapıyordu. Ama başka bir çıkar yol? Eşiyle şu halinde barıştırıp bu (durumu) zor hastayı o zayıf, güçsüz kadına yüklemek, her

ikisini de öldürmek demekti. Lakin hastane?.. Bu kararı vermeye de bir türlü cesaret edemiyorlardı. Sonunda Saib:

— Acaba orada özel bir odaya yatırtamaz mıyız? dedi. Bu umut onları biraz rahatlattı; buna çare aradılar. Saib:

— Siz gazete adına bir salık mektubu veriniz, kalanını ben üzerime alırım, dedi.

* * *

O gün Raci, Saib'le birlikte Gureba Hastanesinde kendisine ayırılan bir odaya yatırıldı. Raci bütün bu süre içinde ne razı olduğunu gösterir, ne karşı çıktığını gösterir tek bir söz bile söylememişti; hep susuyordu.

* * *

Bu gün Ahmet Cemil eniştesine karşı, aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi davrandı. Ayrıca o akşam yemekte hep bir araya gelindiği zaman bile şu üç kişiyle bu yabancı adam arasında doldurulmayacak bir ara ve uzaklık olduğunu belli edecek bir şey de görülmüyordu. Yalnız Vehbi Bey biraz tutuk, biraz ciddi davranıyordu.

Yemekten sonra kahvesini kendi odalarına göndermelerini rica etti; İkbal'le birlikte yukarıya çekildiler.

Bu gece Ahmet Cemil annesine makinelere ilişkin, Ahmet Şevki Eferendi ile konuşması sonucundaki büsbütün büyüyen korkularını açıklamak için fırsat arıyordu. Bir ara yukarıdaki odada kötü bir sesle konuşulduğu dikkatlerini çekti.

Ahmet Cemil'le Sabiha Hanım birbirlerine bakıyorlardı. Vehbi Bey'in sesi şimdi yavaş yavaş yükseliyor, bir öfke perdesi halini alıyor; ara sıra İkbal'in ince, çekingen sesinin bir yakarış şırıltısı gibi hafif mırıltısı sezileniliyordu. Sabiha Hanım:

— Gene kızı haşlıyor; dedi.

Derken yukarıki oda kapısının açılıp kapandığı işitildi. Bu bir saniyelik zaman içinde Ahmet Cemil, Vehbi Bey'in:

— Niçin söylemiyorsun? seslenişiyle İkbâl'e bağırdığını duydu. Sonra gene onun yalvaran sesi...

Bir şey birden yukarıki konuşmanın kendisiyle ilgili olacağını içine doğurdu: “Niçin söylemiyorsun?” Demek söylemesi için İkbâl'e bir emir veriliyordu.

Oda kapısının yeniden açılıp kapandığı işitildi. Biraz sonra İkbâl'in yavaş yavaş, istemeyerek, merdivenlerden indiği duyuldu. Ahmet Cemil:

— Zavallı kız, geliyor!.. dedi.

Ama İkbâl içeri giremiyordu. Ahmet Cemil, cesaret edemediğini anladı; odanın kapısına kadar gitti. İkbâl merdivenin son basamağında düşünüyordu... Kardeşini görünce şaşırды. Ahmet Cemil eliyle işaret etti, içeriye çektikten sonra:

— Benim için sana bir şey söylüyordu, değil mi? Ne söylüyorduyrsa çekinme, söyle; sana güvence veririm ki senin rahatını bozmamak için hiç bir karşılıkta bulunmayacağım; dedi. Ahmet Cemil'in gözlerinde, kardeşine:

“— Seni daha fazla bahtsız kılmamak için bütün onur kaygılarını feda etmeye karar verdim...” yemini okunuyordu. O vakit İkbâl yüreklendi:

— Sizin için bir gazetede bugün bir şeyler varmış. “Bu, bizim gazetenin onuruna dokunur” diyor...

Aşağısını tamamlayamadı. Ahmet Cemil kıpkırmızı oldu. Demek kendisi, gazetenin onuruna dokunacak kadar rezil olmuş, sayılıyordu!

İkbâl, daha fazlasını söylese kendisini tutmakta zorluk çekeceğini anladı. Ahmet Cemil (onun) omuzuna dokunarak:

— Hayır kardeşim; yukarı çık, bana söylediğini kendisine bildir, dedi...

Bu olay Ahmet Cemil'i o günkü kararlarında güçlendirdi. Artık eniştesiyle basımevinden ilişkisini tamamiyle kesmek gerekiyordu. Bunda hiç zorluk görmüyordu. Makineleri elinden geri alacak, ya bir yere kiraya verecek, ya da bir başka basım-

eviyle ortaklık kuraçaktı. Kendisi de gene eski alıştığı hayata dönerek ders verecek, yazı yazacak, kitapçılara hizmet edecek, bu eve yalnız yatmak için gelecekti. Bir ara gerçekleşiyor sandığı umudun yeniden temelini hazırlamak için çalışacaktı.

Bu çalışmak azmiyle babasının ölümünden sonra duyduğu bütün güç ve dayanıklılığını yeniden buldu. O zaman ilk kez olarak, basımevi konusundaki hatasını Sabiha Hanım'a anlattı; sonra (yeni) tasarılarını açıklamak istedi.

Annesi, dün gece kızına ağlarken bu gece oğlu için ağlanacak şeyler işiten bu anne, sesini çıkarmayarak dinledi. Şimdi bu kadında da bütün hayat umudu, mutluluğunun seçkinliğini her şeyini oluşturan çocuklarının mutluluğu, onları mutlu görmek emeli tamamiyle sarsılmıştı. Ahmet Cemil'in başarı umutları artık kuşkuyla dolu yüreğini rahatlatamıyordu...

Ertesi gün sabahleyin eniştesiyle gazetede görüşmek istiyordu; erkenden çıktı.

Gazetede Ahmet Şevki Efendi, küçük penceresini açmış birisini bekliyor görünüyordu. Ahmet Cemil'i görünce eliyle çağırdı. Yönetim memurunun yüzünde davranışında alışılmıştan başka koşullarla dolu bir anlam vardı. Ahmet odasına girdikten sonra kapısını kapadı; hiçbir şey söylemeden, yazı masasının üstünde serilmiş duran "Mir'at-ı Şuûn" sayısını eline aldı. Ta ilk sayfanın başındaki iki satırlık bir yazı gösterdi. O vakit Ahmet Cemil, gözleri bulanarak, şu duyuruyu okudu:

"Gazetemizin başyazarlığı Osman Tayyar Bey'in yetkili ellerine emanet edilmiştir."

Ahmet Cemil, bir horlamalar zincirlemesi almışçasına sarsıldı. Bütün kanı sanki başına hücum ediyormuş gibi kulaklarında, başında bir uğultu duydu. Elindeki gazeteyi sinirli bir hareketle buruşturarak yere attı; "Ah!" dedi.

Sonra Ahmet Şevki Efendi'nin karşısına oturdu. Kendisine acıyarak bakan ve susmakta olan yönetim memurunu uzun uzun seyretti:

— Bu beni gazeteden kovmak demek oluyor... Ah! Bir gün önce davranmış olaydım, aşağılamakta ben onun önüne geçmiş olurdum; dedi.

Ahmet Şevki Efendi gülerek:

— Bu Tayyar'ın kim olduğunu biliyorsun ya... diyordu.

Ahmet Cemil onu iştmiyor, kendi düşüncesini izliyordu:

— Ah! Bir gün önce davransaydım! Şimdi makineleri almalı; onlar için bir çare bulmalı —sonra birdenbire kafasından bir şimşek geçti— iyi ama iki gün sonra taksit zamanı...

Ahmet Cemil bütün güçleri birden sönmüş gibi, oturduğu iskemlede kolları sallanıyor, gözleriyle yönetim memurundan yardım umuyordu.

Ahmet Şevki Efendi:

— Makineleri almak için bir çare bulalım. O konu kolay... dedi.

Ahmet Cemil'in bu dakikada bütün çaresizliği, parasızlığı gözlerinin önünde bir korkunç gerçek halinde belirleniyordu. Ahmet Şevki Efendi'ye:

— Lakin büsbütün parasızım, dedi; kendime iş buluncaya kadar ne yapacağım? Acı acı gülüyordu; şimdi makineleri başka bir yere taşımak için gerekli hamallar için bile para yok!..

Ahmet Şevki Efendi doğrudan doğruya karşılık vermedi:

— Bugün eniştenle, senin adına, konuşmak için bana izin verir misin?

O, (zaten) bu çok zor tartışmadan kaçmaya fırsat arıyordu. Yönetim memurunun önerisini can atarcasına kabul etti. Yalnız konuşulacak şeylerin ana çizgilerini birlikte karara bağladılar. Ahmet Cemil sonucu Ali Şekib'in dükkânında bekleyecekti.

* * *

Yönetim memurundan sonra derdini dökmeye en layık ve yakın bulduğu adam Ali Şekip'ti. Gazetede ki duyurunun bü-

tün sebeplerini, sırrını ona anlattı bu ve bu yazıyı ikisi de yeniden yeniden okudular.

Ali Şekip ikide birde:

— Şu “yetkili ellerine” cümlecğine dikkat ediyor musun? Senin için (hiç de) iyi bir anlam içermiyor... diyor, sonra:

— Bundan sonra kovulmak onuru sana yöneltilmiş olacak!.. şakasıyla gülüyordu.

Ali Şekip bir ara Ahmet Cemil’e bir güç daha verdi:

— Niçin telaş ediyorsun? dedi. Benim küçük bir param var; yanıımızdaki dükkânı da tutar, makineleri oraya yerleştiririz, yavaş yavaş...

O vakit gene hulya zincirlemesi başladı. Bu hulyaların arasında, Ahmet Şevki Efendi’nin her zamankinden fazla kızarmış olan yüzü göründü. Yönetim memurunun ilk sözüyle bütün sonuç anlaşıldı:

— Herif seni çok oynatacak!.. dedi.

Sonra bütün konuşmaların ayrıntılarını aktardı. Vehbi Bey’in verdiği karşılık mantıkla bütünüyle uyuşum halindeydi:

Borç Ahmet Cemil’indi; bundan dolayı basımevinde o çalışıp verilecek taksitleri kazanmalıydı. Basımevinden çekilmek isterse, taksitleri ödemek için kendisi düşünsündü. Yapılamayacak bir şey varsa o da makinelerin basımevinden alınmasıydı. Üstlenilmiş birçok işler vardı; makineler alınacak olursa bu işlerin durmasından doğacak sorumluluğu kim üstlenecekti? Sonraları, sözleşmelerin süresi bitince bir çare düşünülürdü...

Ahmet Şevki Efendi, verilen bu karşılıkları saydıkça Ahmet Cemil sabırsızlıktan:

— Sonuç? Sonuç?.. diye bağıırıyordu. Yönetim memuru ile Ali Şekip, ikisi birden karşılığını verdiler:

— Basımevinde kalmak!..

Ahmet Cemil coşup taşı:

— Basımevinde kalmak mı? Önerdiğiniz şeye bakınız.

Siz o herifin,ufak bir böbürlenmesine katlanamadınız. Biriniz kalkıp gittiniz, ötekiniz gitmek için fırsat gözetiyorsunuz. Kendinizin katlanamadığınız bir şeyin en ağırını bana yükletmek istiyorsunuz. Basımevi başında parçalansın. Her şeyi yaparım da bundan sonra onun ekmeğini yememek için açlıktan ölürüm... Ama gene yırtık pantolonlar, eski potinlerle gezecekmişim, gene kitapçı dükkânlarında peynir ekmekle vakit geçirecekmişim... Hiç olmazsa o eski giysiler altında, o kıt kanaat sofrası başında onurumu korumuş olmakla içim rahat olur ya!..

Ahmet Şevki Efendi bu öfke taşkınlığını sessiz durgun bir yüzle izliyordu. Yavaş bir sesle:

— Kızkardeşini, makineleri, evi ne yapacaksın? diye sordu.

Ahmet Cemil her şeyi yoketmeye kadar (varan) yüreklilik kazanacak bir sinir bunalımı içindeydi:

— Hepsi onun olsun!.. dedi.

Yönetim memuru omuzlarını silkiyor, “Çocuk!..” diyordu. Görüşünü açıkladı. Ona kalırsa kızkardeşine, eve ilişkin olan sorunları düzeltmek için elverişli bir zaman buluncaya kadar eniştesiyle ilişkiyi kesmemeliydi.

— Hele ki... diyordu; başlamak istediği cümlelerin şu ilk sözünden sonra gözlerini anlamlıca süzerek, karşısındakinin aklına bir şey getirmek istiyordu.

Ahmet Cemil karşılık vermedi. Şimdi kendisi de ne yapacağına kararsızdı. Artık başının içinde beyni buharlaşıyor olan bir sıvı gibi şişerek sanki patlamak istiyordu. İki elleriyle başını tuttu; orada, bir hasır iskemlenin üstüne oturdu. Artık hiçbir şey dinlemeye kendinde güç bulamayarak şurada yok olup bütün hayatından, onun eziyet ve dertlerinden kurtulmak gereksinmesini duyarak derin bir yılgınlık içinde ağlamak istedi.

BU günden sonra o bir vakitler sessizlik ve mutluluk yuvası olan mini mini evinde bir cehennem hayatı başladı.

Artık basımevine gitmiyor; Ali Şekib'in dükkânında, kahvelerde, işsizlikten gelen bir isteksizlik, bitkinlik ve hüznle dolaşıyordu. Akşamları eve gidince herkesten kaçıyor, odasına kapanıyor, orada hiçbir şeyle uğraşmaksızın, uğraşmak heves ve gücünü bulamayarak yatağına uzanıyordu.

Eniştesini hemen hiç görmüyordu. İki üç kez rastlaştığında yüzüne bakmadı. Evde herkes, bu hazırlanan fırtınanın patlaması korkusuyla, ikisinin çevresinde susuyorlardı.

Vehbi Bey her zamankinden fazla huysuzluklar yaratıyor, hemen her gece içeride İkbâl'i haşlayan sesi işitiliyordu.

Ahmet Cemil bu kavgalara kendisinin yabancı olmadığını uzaktan uzağa sezinliyordu. Vehbi Bey, kuşkusuz onun basımevine gelmediğini fırsat edinerek, İkbâl'le kavga etmeye sebepler buluyordu. Evin içinde herkes, özellikle Ahmet Cemil, bu huysuzluklara katlanmak için kendi kendilerine kesinlikle söz vermiş gibiydiler.

Aralarındaki ilişki kesileliden beri Vehbi Bey akşamları her vakitkinden çok kaçırıyor, daha önceleri katlanılabilmesi mümkün olan bir çakırkeyiflilik olarak kalan sarhoşluğu şimdi aşırı ve azgın bir kendini kaybetmişliğe dönüyordu.

Sonunda, herkesin, çıkacağını kesinlikle sezinlediği fırtına, taksit sorununun çıkması üzerine patladı:

Birgün Ahmet Cemil, Ali Şekib'in dükkânında otururken, kendisine parayı borç olarak vermiş olan banker (1) sırtarak geldi.

Ahmet Cemil herifi hiç söyletmeyerek:

— Vehbi Bey'e gidiniz. İmza benim ama, borç onun... dedi. Bu karşılığı kaç günden beri hazırlıyor, böyle bir davranışta bulunmasının geri çevrilemeyecek bir gücü olduğuna inanıyordu.

Banker, bu tür karşılık almaya alışmış gülümsemesiyle, cebinden çıkarmak üzere olduğu cüzdanını yeniden yerleştirerek gitti. Biraz sonra —bu kez yüzündeki gülümsemede fazla bir alayla— gene geldi. Vehbi Bey hiçbir şey tanımak istemiyor: “Borç kimin ise o versin!” diyordu.

Ahmet Cemil, bu beklemediği duruma o kadar öfkелendi ki hemen o dakikada basımevine koşup Vehbi Bey'i boğazından tutmak, sıkıp öldürmek isteğini duydu. Ali Şekib'e:

— Bir cinayet işlemekten korkuyorum... dedi. Ali Şekip en önce banker'i bir iki gün sabretmek üzere savdı. Sonra Ahmet Cemil'in yanına geldi:

— Sen öfkeyle her şeyi berbat edeceksin. Bütün ailenin mutluluğu bir öfkeden kendini kaybetme yoluna yok olacak. Bana, biraz soğukkanlılıkla davranacağına söz ver, bir çare düşünelim... dedi.

Amma Ahmet Cemil'in artık kendisini tutabilme elinden gelemiyor, damarlarının içine düşen bir ateş damlası, o gün-

(1) Metindeki “sarraf” karşılığı olarak alınmıştır.

den beri bütün benliğine alevler akıtıyordu. Şimdi hiçbir şeyin onarımı yanlısı değildi; emellerinin birer birer yıkıldığını gördükçe her şeyi parçalamak, kendisi de bu parçalanan şeylerin arasında yok olmak istiyordu.

— Lakin anlamıyorsunuz, dedi; bu adamla yeniden ilişki kurmak mümkün değil; bağlantıyı kesmek için de o fırsat kolluyor.

— Evet ama, eviniz elinizden gidecek; hiç olmazsa ona bir çare bulunuz. Örneğin bu akşam annenizin, kızkardeşinizin yanında ona baskı yaparak bir şey yaratmak mümkündür sanıyorum.

Ahmet Cemil, bu girişimden bir kurtuluş umudu bekleyerek değil, ama bir şey yapmamış olmamak için Ali Şekib'in görüşünü kabul etmiş, o akşam İkbâl'i çağırarak olayı anlatıktan sonra Vehbi Bey'e ev sorununun hakka dayalı bir biçimde çözümlenmesini söyletmek istemişti.

İşte, fırtına bunun üzerine patlamıştı:

Ahmet Cemil, annesiyle birlikte, İkbâl'in getireceği cevabı bekleyerek aşağıda oturuyorlardı. Vehbi Bey, verilecek bu karşılık için İkbâl'i aracı yapmaya gerek görmedi; kapısı açık du-ran odasından bağırdığı işitildi.

Bu adamın bütün aşırı bayağılığı bugün tamamiyle meydana çıkıyordu. İlk önce:

— Bir seneden beri üzerime yük oldunuz; yetişmedi de şimdi kardeşinin borcunu bana mı verdirmek istiyorsun?..

girişile başladı:

— Ben evlendiysem senin haylaz kardeşini beslemeyi garanti etmedim!

cümlesi Ahmet Cemil'in kulaklarını parçalayarak aşağıya kadar yuvarlandı; şimdi ne yapmak gerektiğini bilemeyerek, öfkesinden titreyerek birbirine bakışan ana ile oğul Vehbi Bey'in söylediklerinin bir bölümünü işitemiyorlardı. Ama işitebiledikleri parçalar bütün ayrıntıları anlatıyordu.

Vehbi Bey söylenmesini sürdürüyordu. Sonunda İkbal'in çekingen, bir mırıltı gibi sesi işitildi; korkak haliyle bir şey söylediği sezinlendi. O zaman Vehbi Bey'in büsbütün tutuştuğu anlaşıldı:

— Makineler mi? diyordu; ben adama makinelerin gölgesini vermem. Haksızlık ediyorsam dava açsın. Hem sen böyle şeylere ne karışıyorsun? Her akşam yılan gibi beni sokmaktan zevk mi alıyorsun?

Ahmet Cemil şimdi ayağa kalkmıştı. Artık İkbal yılan olmuştu öyle mi? Dışarıya atılmak istedi; o zaman Sabiha Hanım kollarıyla sarıldı:

— Aman Cemil, sabret; diyor, kollarının arasında zangır zangır titreyen bu vücudu tutabilmek, durdurabilmek için parmaklarını kilitliyordu.

Vehbi Bey yukarıda hâlâ (konuşmasını bağırmasını) sürdürüyordu:

— Zaten sizin içinize düşeliden beri ne olduğunuzu anladım. Daha ilk günü bırakıp kaçmalıyım. Çekil, çekil yanımdan diyorum; yoksa fena ederim!

O vakit bir vücudun yukarıki odada düştüğü duyuldu. Ahmet Cemil şimdi annesini kapıya kadar sürüklüyor, kurtulmak isteyerek öfkesinden boğulan sesle:

— Bırak anne, bırak!.. diyordu. O zaman Vehbi Bey'in atlayarak indiği duyuldu. Ahmet Cemil, annesinin kollarının arasından silkinerek kurtuldu. Ama sokak kapısının büyük bir gürültüyle kapandığı işitildi. Vehbi Bey gitmişti.

* * *

O zaman, yukarıdan bu ailenin üzerine istediği gibi aşağılama kirlerini döken bu adamı tutmayı, kafasını bu taşların üstüne çarpa çarpa sürüklemeyi başaramadığından, annesinin kadınlık zayıflığına yenik düşerek öfkeden kuduruşunun

bütün taşma eğilimini serbest bırakmadığından (dolayı) korkunç bir umutsuzluk duydu...

Şimdi bir şeyler kırmak, parçalamak istiyordu. Annesine koştu, iki ellerini tuttu; bu zayıf vücudu sarstı;

— Ah! Beni niçin bırakmadın? Çıldıracağım!.. diyordu. Sanki güçlü bir pençe boğazını sıkıyor, onu boğuyordu. Bağırarak istedi; o vakit iki eliyle yakasını tuttu, çekti. Kravatı, yakalığı parçalandı:

— Çıldıracağım!.. diye bağıırıyordu. Ah, bir kez ağlayabilse avunabilecek, sinirlerine bir gevşeme gelecekti. Ama ağlayamıyor, boğazını tıkayan inatçı bir zor soluk alma, onu ağlamaktan engelliyordu.

O sırada Seher:

— Küçük Hanım, Küçük Hanım ne yapıyor? dedi. Ah, evet, İkbâl!.. İkbâl'i düşünmemişlerdi; asıl düşünülecek olan o zavallıyı unutmuşlardı.

O vakit Sabiha Hanım'la Seher yukarıya koştular, İkbâl bir eliyle böğrüne basarak kapının yanında, yerde inliyordu. Sabiha Hanım üzerine atıldı:

— İkbâl, ne oldun? Bana baksana İkbâl! Ne oldun yavrum?.. dedi.

İkbâl kalkamıyor, yüzünü kaldırıp annesine bakamıyordu. İniltileri arasında sadece “Hiç!” dediği işitildi.

Hiç!.. Her zaman hiç!..

O sabah Ahmet Cemil Ali Şekib'in dükkânına girdiği zaman dağınık saçlarından, bozulmuş yüzünden, bozuk yakasından eski arkadaşı ürktü. Daha o bir şey söylemeden:

— Ne oluyorsun? dedi.

Ahmet Cemil acı bir gülüşle karşılık verdi:

— Ne olduğumu bilmiyorum, ama iyi biri olmuyorum...

Pantolonunun cebinden buruşuk bir gazete parçası çıkardı; Ali Şekib'in küçük yazı masasının üstüne koyarak açtı:

— Dükkânını bir iki saat bırakarak beni Emniyet Sandığına götürür müsün? dedi.

Şimdi Ali Şekip donmuş (kalmıştı). Bir şey söyleyemiyor, bir şu masanın üstünde boynu bükük gibi serilmiş küpelerle yüzüğe, bir de bu sarı üzgün ve umutsuz yüze bakarak duruyordu.

Ahmet Cemil artık hiçbir şey saklayacak, saklayabilecek bir halde değildi. Ali Şekib'in çok üzüldüğünü anladı, dedi ki:

— Bunlar annemin küpeleriyle yüzüğü! Bir vakitler babam evi onartmak için borçlandığı zaman, bunları bir türlü rehine

koymak istememişti; işte bugün kızını ölümden kurtarmak için oraya gidiyor. Ah, bilsen Şekip... Kızkardeşimi ben öldürüyorum sanıyorum...

Ali Şekip ne söyleyeceğinde kararsızdı:

— Her şeyi gereğinden fazla büyültürsün, dedi. Ahmet Cemil taşmaya sebep arıyordu; bu söz yetti:

— Büyültüyor muyum? Kızkardeşim ölüyor diyorum, onu ben öldürdüm diyorum. Sen bana hâlâ aşırılığımдан, büyülttüğümünden söz ediyorsun... Siz, hepiniz ne soğukkanlı adamlarsınız! Karşınızda çıldırmış birini görüyorsunuz da tam bir rahatlıkla: “İşi büyütüyorsunuz...” diyorsunuz. Ah bilsen, bütün hulyalarımдан sonra bugün şunları Emniyet Sandığı’na götürmek için beni zorda bırakan sebeplerin acılığını bir duyabilsen...

Yok, duyuyorsun değil mi Şekip? Bana acıyorsun değil mi? Bak, ağlamamak için kendini zor tutuyorsun!

O zaman Ahmet Cemil bu dost yüreğinin, şu gözlerinden hafif iki damla yaş sızan dostun karşısında, dirseklerini — üzerinde annesinin küpeleriyle yüzüğü hüznünlü bir halde serili olan— masaya dayadı. Başını iki elleriyle tuttu. Bir haftadan beri ağlayamadığı bütün elemelerini, hüznlerini ve umutsuzluklarını yavaş yavaş, buruşuk gazete parçasının üzerine salıverdi.

Ali Şekip bu gözyaşlarına bir saygı ve acımayla susarak (bakıyordu). Sonra Ahmet Cemil dün akşamki olayı, kızkardeşinin böğrüne rastlayan tekmeyi, çocuk düşürme tehlikesini, muayenenin kaygı veren sonucunu kesik kesik Ali Şekib’e anlattı.

— Olanı biteni büyütmüyorum, değil mi? diyordu; şimdi İkbâl’i kurtarmak gerek. Her şeyden önce, bütün dünyadan önce bana o gerekli. Halbuki bende para yok, beş para yok...

Ali Şekip bir şey söylemek için yutkundu; Ahmet Cemil söyletmedi:

— Bak, yalnız o mümkün değil... Anlıyor musun?

Eliyle sözünün kesinliğini göstererek ekledi:

— Senden ve hiç kimseden...

Bu son sözü söylerken Hüseyin Nazmi'yi düşünüyordu. O şölen gecesinden bu yana Ahmet Cemil ondan kaçıyor. Bütün bu sefillikleri ondan saklamaya —sebebini pek de belirleyemeyerek sizsiniz— gerek görüyordu.

Sanki hulyalarının şu yıkıntılarıyla aşkı arasına engel olucu bir sed koyarak, yüreğinin şu karışık tufanından o emel çiçeğine bir damlanın sıçramasına imkân bırakmamak istiyordu...

Ali Şekip'ten Emniyet Sandığı'nın kapısında ayrıldı. Bir an önce eve giderek alabildiği paraları Sabiha Hanım'a vermek, evden çıkarken pek kötü bir halde bıraktığı İkbal'i görmek için acele ediyordu.

Kapıyı açmak için Seher biraz gecikti. İçeriye girince, merdiven başına bırakılmış su kovalarıyla Seher'in perişan hali dikkatine çarptı. Onun sormasını beklemeden Seher söyledi:

— Siz gideliden beri küçük hanımdan kan boşanıyor... Ne kan, ne kan!..

Sonra kapıyı iterek kapadıktan sonra iri vücudu ile, çatkın yüzüyle Ahmet Cemil'in önüne geçti:

— Bu adamın bütün ettiklerini yanına mı bırakacaksınız? dedi. Ahmet Cemil'in karşılık vermeye vakti yoktu. Kendi kendisine:

“— Çocuk düşmüş olacak; bu bence daha iyi, ama onu kurtarabilirsem...” diyordu. Yukarıya koştu, hafifçe kapıyı itti. İkbal, balmumundan yapılmış sarı bir heykel gibi, derin bir dalgınlıkla yatağa yatırılmıştı. Annesi karyolanın dibindeki secadenin üstüne oturmuş, büyük dert ve belaların dehşet verici dönemini izleyen sessizlik zamanlarına özgü bir bitkinlikle ellerini dizlerinin çevresinde kilitlemiş, dalgın bir bakışla bilinmeyen bir noktaya bakıyordu.

Ahmet Cemil ayaklarının ucuna basarak ilerledi; ilk önce İkbâl'e baktı. O, gözleri yarı açık, dudakları solgun bir pembelekle dişlerinin üzerinde gergin, terden ıslanmış saçları fildişi gibi donuk sarı duran şakaklarıyla alnına yapışmış; yorgun, uzun soluklarla uyuyordu. Onun bu görünüşünden elemli bir duyguyla, bu sevgili varlığı bir gün gene böyle —ama şimdi yorganı hafif hafif kaldıran şu soluk alıp vermeler kesilmiş olarak— görebilmek olasılığından titreyerek, gözlerini ayırdı, annesinin yanına çöktü.

— Düştü mü? dedi.

Sabiha Hanım durumunu değiştirmeyerek kaşlarını kaldırdı; “Belki!” diyordu. O vakit Ahmet Cemil, bu bir kesin yargı vermeyen karşılığa öfkelenir gibi oldu:

— O halde gene doktoru getirmeli! dedi.

Yeniden kalktı. Sabahtan beri yorulan bacaklarıyla yeniden koşmak, hekimi aramaya gitmek gerekiyordu.

* * *

Doktor başını sallıyor:

— Bu ateşe karşı koyabilmeli! diyordu. Ahmet Cemil, şimdi tehlikeyi daha açık seçiklikle görüyordu. Bu adamın ağzındaki şu söz, bütün korkularının boş yere olmadığını anlatıyordu. Demek ki ateşe karşı konulamayacak olursa...

O zaman, bir yardım umarak doktorun yüzüne bakıyor; ondan yürek rahatlatacak bir söz, bir işaret bekliyordu... Ama bu adamın aldatmak istemeyen yüzü ciddi, ağırbaşlı ve kaygı ile doluydu. Hepsini söylemek istiyormuşçasına basık duran dudakları “kötü!..” diyor gibiydi.

Şimdi onun söylediği “şunu yapın, bunu yapın” salıklarını dikkatle dinleyip akılda tutabilmek, alınmasını istediği önlemleri anlamak için zorluk çekiyor, kafasının içinden bütün kavrama yeteneklerini silip süpürerek götüren bir sel akıyor, bir bora geçiyordu.

Sabiha Hanım; o hiçbir şey anlamıyormuş, bütün duygu ve düşüncesi donmuş gibi boş bakışlarıyla bir hekimin, bir oğlunun yüzüne bakıyor, artık ağlamayarak, kenarları yanan gözleriyle şu içeride sarı donuk, benzi ölüye benzeyen kızını elinden alıp almayacaklarını soruyor gibiydi.

Ahmet Cemil için gene koşmak gerekti. Eczanede saatlerce süren üzüntü içinde beklemek, elleri kolları şişelerle, kutularla dolu, bir an önce “iyileştirme” götürmek acelesiyle sokaklardan aşarak geçmek gerekiyordu. Ah! Onu kurtaracağından güvenli olsa, böyle hiç durmadan, hep koşacaktı...

* * *

Bu günden sonra Ahmet Cemil’le İkbâl’i her dakika bir parça öldüren, kurutup yakan o korkunç ateş arasında bir savaş başladı. Artık evden çıkmıyor, uyumuyor, yemek yemiyor, yaşamıyordu. Kendisini yaşamaktan yasaklamakla hayatının bir bölümünü, şu hayatının günden güne eksildiği görülen vücutta bağışlamak istiyordu.

İkbâl ara sıra dalgınlıklardan çıkıyor, engin teşekkürlerle dolu gözlerine bir gülümseme parlaklığı gelerek bir vakitler tatlı sesiyle evin içinde her zaman “Ağabey!” seslenişiyse selamladığı bu sevgili kardeşe, kendisi şu evin içinde kaybolacak olursa ne kadar mutsuz olacağını düşündükçe, ağlamak istediği anesine bakıyor; ateşle yanan boğazından, ciğerlerinden kuru gelen sesiyle onlara sözler edivermeye çalışıyordu.

Ama ateş, o korkunç bunalımlı ateş; bütün şu küçük aile halkının bir dakika yorulmayan uğraşmasına, didinmesine hep üstünlük alıyor, her zaman bu vücudun canlılığından bir parçasını koparmayı sürdürüyordu.

* * *

Bir gece Ahmet Cemil İkbâl'i biraz rahat olarak bırakmıştı. Kaç gündür en ufak bir gürültüyü işitebilmek için odasının kapısını açık bırakarak yorganını (bile) açmayarak yatağının üzerine öyle atıveriyordu. Bu gece biraz rahat uyuyordu. Bir ara:

— Cemil! Cemil!.. dediler.

Yatağından atladı, dinledi. Sahiden bir ses işitmiş miydi? Duramadı; ta uykusunun derinliğinden gelen bu seste bir acılık vardı ki, birden yüreğinde bir felaket duygusu uyandırmıştı.

Korktuğu şeyin şimdi bir kuruntudan, aslı esası olmayan bir duygudan başka bir şey olmayacağını ummaya çalışarak odasından çıktı. Kızkardeşinin kapısı tamamiyle kapalı değildi, eliyle itti. O zaman İkbâl'i yatağının içinde oturmuş; gözleri korkunç bir şeyin görülmesiyle korkudan açılarak ta ötedeki duvara dikilmiş, ayaklarından ve arkasından kendisini zorla tutmaya çalışan Sabiha Hanım'la Seher'in arasında elleri çırpınarak bir hayalden (kendini) savunmaya hazırlanıyormuş gibi gerilmiş halde gördü. Koştı:

— Ne oluyor, ne oluyor?" dedi.

Sabiha Hanım'la Seher, uykularından bir korkuyla daha yeni uyanmışlara özgü şaşkınlıkla konuşamıyorlar, zaten gördüklerini de anlayamıyorlardı. Ahmet Cemil kollarıyla İkbâl'i sardı; saçlarının soğuk terleriyle ıslanan yüzüne yüzünü yaklaştırdı:

— İkbâl, kardeşim; ne oluyorsun kardeşim?.. dedi. İkbâl onu işitmiyor; iri, açık gözleriyle, o korkulu bakışıyla ta oraya, duvardan ayrılarak gelen saldırgan hayale bakıyor, kendisini savunmaya çalışarak zayıf vücudu gerilmek, titreyen kolları bir güç almak, aramak için uğraşıyordu.

Sonra bu eller birdenbire Sabiha Hanım'ın orada bir çare araştırıyormuş gibi dolaşan başıboş ellerini kavradı. Bir çığlık, korkunç bir çığlık, sık sık soluk alıp vermelerle çırpınan

göğsünü yırttı. Artık yenik ve bitkin, güçten dermandan yoksun kalan başı Ahmet Cemil'in omuzuna düştü. Bu iki kardeşin gözleri şu dakikada son bir sevgiyle birbirine bakiştı...

Ahmet Cemil şimdi bu zayıf vücudu kollarıyla sıkıyor: onu alıp gotürmek isteyen den koparıp kurtarmak istiyordu. Ama kollarının arasındaki bu vücuttan uzun bir ürperti ile bir şey akıyor, bir şey çekiliyor gibiydi. Yeniden gözlerini İkbâl'in gözlerine dikti:

— İkbâl!.. dedi.

Şimdi bu gözler onun bu çığlığına karşı sessiz kaldı; hâlâ ona bakıyordu; ama artık bu gözlerde bir şey noksandı..

BU yasın içinden, bir ateşli bunalımın korkunç karabasanından uyanmış gibi çıkmıştı...

İlk günü yüreğinde bir şey, şu gözlerinin önünde gerçekleşen tarjediye inanmamayı sürdürerek, bir ölüye karşı son görevlerin yerine getirilmesiyle uğraşırken o kadar belirgin bir acı duymuyor, her günkü bir işi görüyormuşçasına koşuyordu. Ama her şey bitip de o tabutu kaldırmak, bu eve bir daha dönmek üzere götürmek gerektiği zaman, bu trajedi bütün gerçeğiyle gözlerinin önünde ortaya çıktı.

Merdivenlerden sürünerek kızını son bir çığlıkla uğurlayan annesinin sesi, o insanların artık her şeyi unutup da bütün dayanma güçlerini bir yasın kahrına teslim ettikleri dakikaya özgü feryadı kulaklarını yırttı. O vakit dizleri titreyerek merdiven başına çöktü. Tabut, yabancı ellerle kalkarak bu evi, şu ana ile kardeşi hafif bir eğilimle selamlıyor, gidiyordu...

O zaman Ahmet Cemil'i Ali Şekip'le Ahmet Şevki Efendi kollarından tutmuşlar, kaldırmışlar; artık kendi özbenliğine

sahip olabilme gücünü duyamayan bu genci o tabutun arkasından sürüklemişlerdi...

Şimdi bütün o korkunç günün tarihi, kafasından, uzak bir olayın anıları gibi geçiyor, şu daha on günlük olay, hayatında uzak, yıllarca uzak bir geçmişe süzülüp gidiyordu. Ama yüreğinde hep o sönmek bilmeyen ateş, yanmasını sürdürüyordu...

O gün, güzel bir hava altında, Ahmet Cemil'in yası ile alay ederek Haliç'in güneşli suları, akar bir gümüş su gibi kayıklarının kenarlarından geçip gidiyordu.

O, arkadaşlarından hiçbiriyle söyleşmiyor, dik bakışlarıyla sulara bakıyordu. Sonra Eyüb'e geldiler; onu (iskeleye) çıkardılar. Ahmet Şevki Efendi, onun kafasını doldurmak, düşüncesinden —şu hep düşünmekten başka bir şey olmayan donukluktan— bir dakika olsun ayırabilmek için gençliğine ilişkin eski bir anısından söz ediyordu. Ahmet Cemil tabutun arkasından yürüdükçe, yeni bir ölü geldiğine sevinerek koşuşan dilencilere bakıyor, bütün bu ölümler ülkesinin ölümle yaşayan halkını seyrediyor; bu tabuta kendisinden başka şu çevresindekilerin ilgisizliğinden dolayı büyük bir ezinçle üzülüyordu.

Sonra namaz zamanını beklemek gerekti. Onu, arkadaşları bir kahvenin önündeki alçak bir iskemle üzerine (oturtarak) oyalamaya çalışıyorlardı. Artık bu günün bitmesi, bir an önce şu yabancılar arasından çıkarak yası ile yalnız kalması için sabırsızlanıyordu. Artık ağlamıyordu. Namaz kılınırken, dua edilirken, sonra dilencilerden oluşan alayla mezara gidilirken hep susuyordu.

Orada, daha kazılması bitmemiş mezarın yanında da beklemek gerekti. Mezarlıklar birbirleriyle konuşarak, kazmanın ucuna rastlamış gömülü eski bir mezar taşı parçasının çıkarılması için çare düşünerek çalışıyorlar; bir ağacın dibinde ma-

hallerinin bekçisi iri gümüş saatini çıkararak, geç kaldığına canı sıkılıyormuş gibi bakıyordu.

Mezarlar üzerinde, duvar kenarlarında, öte beride yirmişer para sadaka alabilmek için duran kadın, yaşlı, ihtiyar, çocuk, sakat ve sağlam dilenci kalabalığı sabırsızlanarak bekleyiyordu. Tabut, bir komşu mezarın üzerine gelişi güzel bırakılmış, son dinlenme yerinin hazırlanmasını bekliyordu.

O, bunlardan artık dayanılmaz bir üzüntü duyuyor, bütün bu gördüklerine, kendi yasına karşı sanki bir aşağılama gibi tutumlara, ciğerleri yırtılarak bakıyordu. Sonra mezarın kazılma işi bitince tabutu iplerle sararak indirdiler. Kapağın baş tarafını, testerenin sinirleri tırmalayan dişleri keserken Ahmet Cemil karnına basıyor, bu sesi işitmekten doğan ezinci bastırmak istiyordu.

Ama sonra mezarın üstüne atılan topraklar şişerek, kızkardeşinin şu sonsuzluğa değin kalacağı yer gözlerinin önünde yükseldiği zaman, birden bütün acıları (yeniden) taşıtı. O vücudu burada bırakmamak, şu toprakların yağmalamasından geri almak isteyen bir duygu ile iki adım attı. Ali Şekip elini tuttu, onu bir taşın üzerine oturtmak zorunda bıraktı. Şimdi herkes susuyordu.

Bir hâfız titreyen, ağlayan bir sesle şu taze mezarın üzerine ruhsallıklarla dolu bir demet koyuyordu. O zaman Ahmet Cemil, ruhu okşayan, ruha ferahlık veren (bu Kur'an okunuşuna) tatlı bir duygu ile, usul usul ağladı.

Ah, o günün anıları!.. Şimdi hep bunları birer birer anımsamaya çalışıyor, o dehşet verici saatlerin anılarını sırasıyla yerinden canlandırmak için düşünüyor.

O akşam arkadaşları onu evine göndermemek istemişlerdi. Yalnız kalacak olursa büsbütün fena olacağını söyleyerek kendisini o gece yanlarında bulundurmak için diretmişlerdi. Ama bunu ona kabul ettirebilmek mümkün olmamıştı. Tam tersi-

ne, yasına özbenliğini tamamivle teslim etmek, doya doya kız-kardeşinin acısını çekmek istiyordu.

Eve geldiği zaman akşam olmuştu. Bu gün Süleymaniye'nin, yüreğinin buradaki en yakın canyoldaşı olan şu mini mini evi, gözlerine eskimiş; kafesleri, alçak cumbası, sıvaları dö-külmüş duvarları, tahta kapısı ile çirkin, soğuk göründü.

Kapıyı Seher açtı. Yüreğinde garip bir duygu vardı ki, o akşam eve girince bütün bu günün olaylarını yalan bulacağını sandırmaktaydı. Seher'e bakamadı; bu kızın kızarmış gözlerle kendisine bakan bakışından kaçmak istedi. Annesine görünmeye de gücü dermanı yoktu. Doğru İkbal'in odasına kadar gitti. Onu hâlâ orada görecekmış kuruntusunun yeniği idi..

Örtüleri kaldırılmış, cibinliği indirilmiş karyolasına kadar ilerledi. Bir süre oraya baktı. Sonra hemen oraya, seccadenin üzerine atıldı. İlk kez olarak çığlık ihtiyacını tutamadı; orada bağırarak, kıvranak, şimdi bu evi bütününüyle boş bırakan kız-kardeşi için kana kana ağladı...

* * *

— Niçin bana öyle bakıyorsun Cemil?

— Bilmem; sana bakıyor muydum?..

O günden beri hayatından bir yarım yüzyıl geçmiş gibi çökmüş, yaşlanmıştı. Öyle dalgınlıkları vardı ki, saatlerce sürerdi. Artık düşünmek yeteneğinden soyutlanmış gibi, bir söz söylenirken boş gözlerini diker, öyle dururdu.

Bugün Ali Şekib'in dükkânında, gene gözleri arkadaşının-kine rastlamış (öyle) duruyor, ama onu görmüyordu.

Ali Şekip elinden kalemını bırakarak defterini kapadı. Artık onu biraz sarsmak, ona biraz güç kazandırmak zamanının geldiğini anlamıştı. Ta yanına kadar geldi, yüzüne bakarak:

— Cemil, artık bu düşünceye bir son vermelisin, dedi.

Ahmet Cemil, karşılık vermeyerek dinliyordu. Ali Şekip konuşmasını sürdürdü:

— Dünyada hiç hiç kimseyi öyle düşünemezsin ki, hayatından hiç olmazsa bir büyük yas geçmemiş olsun. Sana, çarpıldığın felakete karşı ilgisiz, umursamaz davran demiyorum; mümkün olmayacak şeyleri salık vermekten ne yarar elde edilir? Ama sen, her şeyden önce kendi hayatını düşünmekle de yükümlüsün. Bak, bugün ne yapacağını bilmiyorsun. Evde bir anan var ki, tek umudu sadece ve sadece sensin. Bir eviniz var ki, küçük bir önlem noksanıyla elinizden gidebilecek durumda...

O herife çarptırdığın makineler var ki, kurtarmak gerek. Bunlardan sonra, ama hepsinden önemli olarak sen varsın. Bak, gene yüzüme artık yaşamaktan bezmiş, vazgeçmiş bir adam gibi bakıyorsun... Biraz kendini silkele!.. Biraz damarlarındaki kanın akmakta olduğunu duy. Gerçekten yaşamaktan vazgeçecek kadar umutsuz, hulyasız mısın? Artık bu toprak parçasının üzerinde görülecek bir işin kalmamış olduğuna ciddi bir inanışla inanıyor musun?..

O, arkadaşından gözlerini ayırmış, dalgın bir bakışla belirsiz bir noktaya bakıyordu. Ah! Hayatının o umudu, o hulyası!.. Şimdi onu kendisinden ne kadar uzak görüyordu...

Ali Şekip konuşmasını sürdürüyordu:

— Bence artık bu uyuşukluğa bir ara vermek zamanı gelmiştir. Düzeltilmesi gerekli şeyleri biraz düzeltmek gereklidir düşüncesindeyim...

Ayağa kalktı, arkadaşının önünde dikilerek:

— Her şeyden önce düzeltilecek başka bir şey var ki, onu unutuyorsunuz!

Gözlerinde şimdi vahşi bir bakış vardı. Ali Şekip, arkadaşının hiç alışılmamış olan bu bakışından ürkererek:

— Neyi unutuyoruz? dedi.

— Kızkardeşimi öldüren adamı! Onu insanların adalet pençesine teslim etmek benim ilk önce düşünülecek görevim değil mi?

Ali Şekip şimdi arkadaşının yüzüne şaşkınlıkla bakıyordu. Kendi kendisine:

“— Zavallı çocuk, diyordu; ne ile ispat edecek? Ondan böylelikle mi öc almak istiyor?”

Arkadaşı için şimdi başka bir yolda acıma duyuyor; öc almak gereksinmesi içinde, ama bunun sebeplerini elde edebilmek imkânından yoksunluğunu düşünerek güçsüzlüğünün bütün acılığını sezinliyordu.

Şu dakikada bu konuyu düşünce sağlığıyla yargılayamacağını anladı. Düşündüğünü söylemekten çekindi, başını salladı:

— Pek yapılamayacak bir şey değil, ama bu sorun gene salt duygulara, duygulanmalara ilişkin bir şey! Ben seni biraz dünya işlerine yöneltmek istiyorum, dedi.

Ahmet Cemil karşılık vermek üzereydi ki, Ahmet Şevki Efendi'nin kapıdan giren göbeği görüldü. O da vakit buldukça gazeteden sıvışarak buraya gelir, eski arkadaşlarıyla biraz dereden tepeden söyleşmeler yapardı.

Bugün Ahmet Cemil yönetim memurunu görünce, bir avunma soluğu aldı. Kızkardeşinin ölümünden beri, ondan bir şey sormak istemiyor, buna yüreği yetmiyordu. Bugün, beş dakika önce Ali Şekib'in başlattığı konuşma, anlamak istediğini de sorması için kendisine güç verdi. Üstelik bir önceden giriş yapma gereğini de görmeyerek, Ahmet Şevki Efendi göbeğinin ağırlığını dinlendiren bir soluk almayla solumakta iken, sordu:

— Sizden bir şey anlamak isterdim; ama bana doğrusunu söylemenizi şiddetle rica ederim. Kızkardeşimin ölümüne ilişkin, o herifle elbette aranızda bir konuşma geçmiştir. Size ne dedi? Ve onun ölümünü ne biçimde karşıladı?

Ahmet Şevki Efendi önce bu soruya şaşıyor gibi göründü; sonra o kendisine özgü tutumuyla omuzlarını silkti:

— Niçin doğrusunu söylemekliğin için bu kadar sıkı uyarda bulundun? Sana gerçeği süsleyerek söylemem için bir sebep var mı? Bunu benden sormaya gerek gördüğüne de şaşarım. Onu iyice tanımış anlamış isen, olayı ne yolda yorumlamış, karşılamış olacağını da düşünebilirsin...

Benimle (bu konuda) uzun uzadıya bir konuşma yapmadı. Olayın ertesi sabahı:

“— Dün cenazeye gitmişsiniz. Vah vah! üzüldüm. İyi kızdı ne iyi etmişim de ilişkiyi kesmiş bulunmuşum; yoksa çok acı çekecektim.” dedi, o kadar! Sen daha fazla bir şey mi bekliyordun?..

Ahmet Cemil susuyordu. Bir adamın insanlık duygularından bu kadar soyutlanmış olabileceğine örnek olan hikâyeler işittikçe, bunları aşırı abartmalar olarak değerlendirirdi. Bir yıl kocası olarak yaşadığı bir varlığın yok oluşuna sebep olduktan sonra, bu kadar umursamazlık gösterebilmek için bir yüreğin ne büyük bir katılığı olması gerekeceğinde şaşkın kalmıştı.

Ali Şekib’e baktı. Şimdi Vehbi Bey’in, yönetim memurunun ağzında başka bir alay ediş halinde anlamı pekişen o sözü, hepsinde bir görüş ve düşünüş ileri sürme imkânı bırakmayan ağır bir tiksinti uyandırıyordu.

Bu sırada dükkânın kapısından içeriye billur gibi çingiraklı bir çocuk sesinin:

— Havadis!..

diye seslendiğini işittiler. Bu sese hepsi tanışık çıkarak başlarını çevirdiler: Kapıdan gülümseyerek kendisini göstermek isteyen Nedim’i gördüler!..

Ahmet Cemil sordu:

— Nedim, sen gazete satıcısı mı oldun?

Çocuk sevinçle karşılık verdi:

— Bugün başladım, beyim!..

O vakit Ahmet Şevki Efendi, Vehbi Bey'in bir gün önce Nedim'e yol verdiğini anlattı. Çocuğun haftada aldığı beş on kuruşu çok görmüştü. Ahmet Şevki Efendi ona küçük bir anapara vermiş, daha fazlasını yapmak elinden gelmediğinden, çocuğu hiç olmazsa gazete satıcılığı yapmaya yöneltmişti.

Ahmet Cemil, Nedim'e bir şey sormak istiyordu. Önce bir kararsızlık dönemi geçirdi; sonra yüreklendi:

— Baban nasıl Nedim? Ondan haberin var mı?

O vakit çocuğun, bir saniye önce kendisini bir serbest meslek sahibi görmekten doğan neşesi uçarak, gözlerini birdenbire hüznü kapladı:

— Babam mı?.. Bilmem, dedi. Sonra içini çekerek ekledi:

— Dün annem gitmiş; iyi değilmiş!..

O zaman üç arkadaş şaşkınlıkla bakiştılar. Nasıl? Bu kadın o kadar işkencelerine katlandıktan sonra, kendisini terkedip sefillik içinde bırakan bu adamı (gene de) bağışlayacak güç bulmuş mu?

• Ahmet Cemil, üçünün de birden aklına gelen bu düşünceyi yorumlamak için:

— Zavallı kadınlar!.. dedi.

Nedim'in billur sesi Babıâli Yokuşu'ndan aşağıya doğru uzaklanarak kayboluyordu: Havadis!..

Ahmet Cemil arkadaşlarına sırayla bakarak dedi ki:

— Benimle birlikte gelebilir misiniz?

— Niçin, nereye? dediler.

Ahmet Cemil hastaneye gitmek, kendisi de Raci'yi bağışlamak istiyordu. Önerisini hemen kabul ettiler. Ali Şekip dükânı kapamaya karar verdi. Ahmet Şevki Efendi gazeteden iki saat kadar ayrılacağını haber verip dönmek üzere ayrıldı.

* * *

Ahmet Şevki Efendi'nin dar yerlere zor dayanabilen göbeğiyle, soluyarak girişine arabacı gülüyordu. Arabanın sarsılışından yokuşa fazla bir zorluk ekleyecek bir yük girdiğini anlayan bergirlerin bile kulaklarında kaygıya benzeyen bir hareket oldu. Ahmet Cemil karşıya oturdu. Ali Şekip:

— Yenibahçe'ye!.. emrini verdi.

Günde on altı saat İstanbul'un inişli yokuşlu sokaklarında şu makasları bozuk arabayı sürüklemekten bezgin olan hayvanlar, yerlerinden oynadılar. Yorgunluktan kırılmış bacaklarıyla yokuşu tırmanmaya başladılar.

Aliş Şekip soldaki kitabevlerinden birini göstererek Ahmet Şevki Efendi'ye bir şey anlatıyordu. Ahmet Cemil, arabanın gürültüsü arasında, işitemiyordu. Kulağına yalnız kimi sözler geliyordu:

“— Silik para... Akçe farkı... Kitapçılarla bankerler...”

Dikkat etmedi. Bu, zaten bilmediği bir konu değildi. Pencereden sokağa bakmayı yeğledi...

Çemberlitaş'tan, Bayezit'ten geçtiler; Aksaray yokuşunun başına gelince, Ahmet Cemil'de çoktandır görülmemiş yerlerin yeniden seyrinden doğan bir anımsama tadı uyandı. Şimdi hemen hemen on beş yıl oluyordu ki, Aksaray'ı görmemişti. Hele daha ötesini hiç bilmezdi...

Yenibahçe'nin adını işittikçe burasını İstanbul'un hemen dışında, kırların yeşilliklerine sığınmış bir yazlık bölge gibi düşünürdü. Onbeş yıl önce? Kendi kendisine o zamana geri dönüyordu. O vakitler Aksaray caddesi daha Şehzadebaşı ile Direklerarası'na yenik düşmemişti. Şimdi Vezneciler'i dolduran Ramazan eğlencelerinden bir bölüğü, o zamanlar halkı bu sokaktaki han içlerine toplardı...

Zavallı babası!.. Kafasında belli belirsiz anı tabloları uyanıyor, kendisini bir Razaman gecesi babasının yanında tiyatroya gitmek için bu sokağı inerken görüyordu. O zaman ne kadar mutluydu! On yaşındaki çocuklara özgü, her zaman taş-

maya hazır, sevinç ve neşeyle o vakit sözlerini tuhaf bulduğu o oyunculara, hele uzun fesli İbiş'e ne kadar gülmüştü!..

Şimdi bunların hepsinden uzak! Hele babasından!.. Ya onu izleyen ikinci yas yumruğu?.. Demek hayat dedikleri şey, böyle sonuna kadar korkunç vuruşlar derlemekle geçecek!.. Bir ara annesi aklına geldi. Bir gün onu da, hayatının şu biricik varlığını, tek avuncunu da kaybediverecek olursa ne ne yapacak?

Şimdi manav, kasap, bakkal, aşçı, helvacı dükkânlarının arka arkaya birbirini sıralaması gözlerinin önünden geçerken Ahmet Cemil, bu korkunç olasılığı düşünüyor, o yasin da gerçekleşmesi imkânına (karşı) titriyordu.

O sırada Ahmet Şevki Efendi:

— Hele yokuş bitti, dedi. Ahmet Şevki Efendi araba ile yokuş inmeyi (1) yaya yokuş çıkmak kadar zor buluyordu. Artık kalabalık azalıyor, Aksaray caddesine canlılık veren hareketlilik burada kesilmiş oluveriyordu.

O zaman araba bir ıssızlık içinde yuvarlanmaya başladı. Ahmet Cemil'in gözleri tek tük dükkânlarla, su taşıyan bir uşaktan, bir yanda ceviz oynayan dört çocuk topluluğundan; beride şemsiyesine dayanarak yavaş yavaş yürüyen bir efendiden meydana gelen seyrek hayat belirtileriyle, sessizliği bir hüznün havasıyla dolu bu sokağın perdeleri inmiş kafesli pencerelerini seyrediyor, bu tahta evlerin renk renk yüzlerinde okunan düşünce sessizliğine dalyordu.

Araba, altlarındaki kaldırımların taşlarından sekerek, bozuk makaslarının üzerinde sarsılarak bir uğultu içinde sürüklenip gittikçe, önünde akıp gittiğini gördüğü şu sessiz hayat tablolarının gizli köşelerine giriyor; sonra onun düşüncesini bir sokaktan ayrılarak iki yana bükülen sokaklardan daha ilerisine hulyasıyla birlikte sürüklüyordu.

(1) Yazarın anlatımıdır.

Bütün o sessiz durgun mahalleleri, kent hayatının o dinlenme köşelerini beyninin içinde görüyordu.

O, buralarda duyulan istirahat kokusundan ne kadar uzaktı! Süleymaniye'nin mini mini evi, o da burası gibi mutluluk sessizliği içinde değil miydi? Halbuki o (adam) bütün emellerinin şamatasını ve gürültüsünü getirmiş, o sessizliğin içine atarak bu mutluluk yuvasını bir fırtınanın velvellerine boğmuştu.

Ne olurdu kendisi de bir devlet dairesinde küçük bir memur olsaydı; üne kavuşmak emeli arkasından koşmasaydı da kendisine o evin sessizliğiyle uygun olacak bir yaşama düzeni meydana getirseydi!..

Ahmet Şevki efendi:

— Geliyoruz!.. dedi.

Araba durdu, Ali Şekip'le Ahmet Cemil atladılar; Ahmet Şevki Efendi inler gibisine arabanın kapısından sıyrıldı, basamağa korka korka basarak hopladı.

Onlar kapıcı ile görüşürken Ahmet Cemil, bu yapının karşısında soğuk bir duygu sezer gibi oldu. Kendi kendisine:

“— Bir de şu pencerelerin içindeki hayat var!” diyordu. Burası onun gözünde bütün insanlık hayatının canlı bir sefillik toplamı ve örneği gibi yükseliyordu.

Bütün ekmeksiz kalmış aileler, satıla satıla sonunda son varlıkları olan yorgan da gittikten sonra hastane yatağına düşen hastalar, memleketinde kendisini bekleyen çocuklarını düşünerek can çekişen babalar, türlü emellere veda ederek burada ellerinden kaçmak isteyen hayatı salıvermemek için savaşılan gençler, bütün insanlığın iyileşmek bilmez yaraları bir an içinde aklına geldi. Daha sonra Raci'yi düşündü...

Acaba onu ne halde göreceklerdi?

Şimdi merdivenleri çıkmışlar, koridorlardan geçiyorlardı. Burada pencerelerin önüne birikmiş ayaktaki hastaları, koğuşlar içinde yatakları görüyordu. Bir koğuşun önünden geçer-

ken, bir hastanın iniltisi arasında başka bir yataktan, sözleri olmayan, bir ezgi işitti. Kendi kendisine:

“— Kuşkusuz, bir genç!..” dedi.

Koridorda duranlar şaşkınlıkla kendilerine bakıyorlar; böyle, bir ziyaret gününün dışında gelenleri bir resmi adam sanarak selama duranlar oluyordu. Ahmet Cemil bunların içinde neşeli çocuklar, hastalığının ağırlığını ve tehlikesini bilmeyen bilemeyen zavallılar gördü...

Şimdi bütün bu görüntüden, baştan başa insanlığın çok acılı bir tablosu biçiminde korkunçluğunu gözleri önüne seren bu yerden kaçmak, bir an önce kurtulmak istiyordu. Bir el, çelikten tırnaklarıyla yüreğini sıkıyor, bir ses:

“— Bak, bir de bu hayata; Bu sefillik sahnesine bak!..” diyordu.

Artık hayatın felsefesinden ne kadar uzak olduğunu, kendisinin nasıl yanlış bir emelle hayatın üstüne çıkmak isteyerek bir hulya dünyası aradığını sezinliyor, alaylı bir ses gülerек:

“— Ah, senin aydınlık düşlemelerin... Parlak gökyüzlerin!..” diyordu.

Artık gelmişlerdi. Kendilerine eşlik edip yol gösteren adam çekildi. İçeriye girdiler. Raci'ye bir küçük oda ayırmışlardı. Orada, yatağın içinde dalgın yatıyordu. Ayak seslerini işitince gözlerini açtı; arkadaşlarını tanıyınca yatağında doğruldu. Artık yalnız kalmaktan usanmıştı; onların gelişine bir çocuk gibi sevindi. Teşekkür edecek sözler bulamıyordu. Yer gösterebilmek için telaş etti.

(Odada) yalnız bir sandalye vardı ki, Ahmet Şevki Efendi'ye verildi. Ali Şekip yatağın kenarına ilişti; Ahmet Cemil ayakta kaldı. Raci, onun ayakta kalmasına bir türlü razı olamıyordu:

“— Şuraya siz de sıkışırsınız...” diyordu. Ahmet Cemil'in ayakta kalmak için direnmesine karşı (artık) sesini çıkarmadı.

Şimdi sorular başladı. Raci, buraya geleliden beri basın dünyasında olup bitenleri öğrenmek istedi. Ahmet Şevki Efendi anlatıyor, bu dünyanın kendine özgü haberlerini aktarıyordu. Bir ara Raci Ahmet Cemil'e baktı:

— Siz de gazeteden ayrılmışsınız, çok üzıldüm! dedi. Ahmet Cemil dikkat ediyordu; Raci'nin yalan söylediğini, üzülme değil bundan bir memnunluk duyarak, olayı haber alışı kendisine söylemekten bir öc alma tadı duyduğunu sezinledi. Ama o artık Raci'yi tamamiyle bağışlamak eğilimindeydi; ne var ki Raci bağışlamıyordu. Şu kıskançlık, şu ölüm yatağında bile ona kin aşılamaktan, akıtmaktan geri kalmamaktaydı.

Onlar Raci'ye kendisinden söz etmediler; buna gerek de yoktu. Raci'nin artık bitmiş olduğunu çökmüş yanakları, yüzünün ölüm öncelerine özgü bu donmuş rengi; gözlerinin, sönmeye hazır bir kandilin ucunda parlayan ışık artığını andıran bakışı tanıklık ediyordu.

Ahmet Şevki Efendi bir ara saatine baktı. Raci direniyor:

— Biraz daha oturunuz, daha sorulacak çok şeyler var... di-yordu. Ama artık soruların sonu gelmiyordu. Her şeyden söz edilmişti. Yalnız Raci, karısıyla Nedim'i (sormayı) unuttu. En son kendisi konusunda bir görüş almak için, veremlilere özgü bir sorgu yargıcı inceliğiyle:

— Ben de artık bir haftaya kadar çıkarım sanıyorum; biraz öksürükle dermansızlık var, güçlenmek için ilaç alıyorum; yürürebilecek bir hale gelirsem hemen dışarıya can atacağım..’’ deyişlerine karşılık: “Bir daha içmeyeceğim, içki beni çok sarsmış’’ görüşünü ortaya atarak, onlardan bir açıklama bekledi. Ahmet Şevki Efendi yeniden saatine bakıyordu. Ahmet Cemil, kendisinde bir şeyler söylemek yürekliliğini bulamamaya, ilaç şişelerini gözden geçirmekteydi.

Yalnız Ali Şekip:

— Yaa, hep içkinin kötülükleri değil mi?.. diyordu.

Çıkarlarken, tanıdıklarından bir genç hekime rastladılar; o:

— Arkadaşınıza ben bakıyorum! dedi. Ahmet Şevki Efendi:

— Umut var mı? diye sordu. Hekim karşılık verdi:

— Umut ne vakit kesilir?..

* * *

Ali Şekib'in dükkânına geldikleri vakit cam kapının aralığında bükülmüş bir kâğıt parçası buldular. Üzerinde: "Ahmet Cemil Bey için" sözleri yazılıydı. Ahmet Cemil, Hüseyin Nazmi'nin yazısını tanıdı.

Tezkere, hemen orada, kurşunkalemle karalanıvermiş dört satırdı:

"Uğramış olduğun büyük felaketi haber aldım; yasına katılıyorum. Seni görmek, elini sıkmak için gereksinmem var. Seni birçok kez aradığım halde ele geçirmek mümkün olmadı. Yarın sabah gelip beni dergide gör. Seni pek çok uğraşlarını arasında düşündüğümü bilebilseydin duygulanırdın. Sana verilecek bir çok haber de var."

Son cümleye Ahmet Cemil hepsinden çok önem verdi. Hüseyin Nazmi'nin (vereceği) ne haberler olabilirdi?

Bir ara, sabırsızlığından, gidip dairesinde aramak istedi. Arkadaşlarından ayrılarak Babıâli'ye girdi, odacıdan sordu:

— Hüseyin Nazmi Bey?

Hüseyin Nazmi kalemden cıkalı bir saat olmuştu. Kendi kendisine: "Yarına kadar beklemek mümkün değil, merakımdan çatlayacağım... Köşke gitsem nasıl olur?" dedi. Köşke gitmek çaresi aklına gelince artık duran ıyordu. Hüseyin Nazmi'nin vereceği haberleri öğrenmek için, b- lirgin bir sebep olmamakla birlikte, şiddetli bir istek ve güçlü bir gereksinme duyuyordu.

Eve kadar gitti; o akşam Erenköy'e gideceğini haber verdikten sonra bir an önce yetişmek için yokuşlardan uçarak indi. Köprü'de vapuru beklemek gerekiyordu. Burada geçirdiği yarım saat, bir uzun gün kadar sürdü.

Bir ara kendi kendisine:

“— Ya daha köşke dönmemişse?” dedi. Ama burada beklemek mümkün değildi. Hüseyin Nazmi’nin tezkeresini alır almaz, birden içinde gelişiveren bir duygu, Erenköy’e gitmesi için onu sürüklüyordu.

Lamia’ya yeniden bir kez daha rastlamak umudu şimdi yüreğinde bütün duygulara üstün gelmiş, onları susturarak yalnız o umudun sesini yükseltmeye başlamıştı. Laima için olan derin tutkunluğu, geçirdiği ıstırap dönemi arasında biraz şiddetini yitirmiş, yerini başka duygulara terkederek susmuştu. Ama, ondan bir haber getirmiş gibi, onun ağabeyisinin şu yazısında, şu kâğıt parçasında sanki bir parça onun sıcaklığını duyarak birdenbire o sevda ateşi bütün gücüyle yeniden alevlenmişti...

Köşkün çingırağını çekerken, böyle bir gün kapıyı onun açtığını anımsayarak, onun gülümseyen yüzünü karşısında görecekmış kuruntusuyla titriyordu.

Kapıyı bu kez uşak açtı.

— Beyefendi geldi mi?

Hüseyin Nazmi’nin geldiğini öğrendikten sonra içinde bir ferahlık duydu. Ya merakını gidermek için burada da beklemesi gerekse idi?

Hüseyin Nazmi’ye ilk sözü bir küçük kınama oldu:

— Vereceğin haberlerin ne olduğunu yazsaydın da buraya kadar yorulmasaydım, olmaz mıydı?

Hüseyin Nazmi gülüyor, yazmadığı için pek iyi etmiş olduğunu söylüyordu. Sonra birden, arkadaşının iki hafta içinde büyük bir hastalıktan yeni kalkmış gibi duran zayıf, çökük yüzünü; altlarında birer siyah daire belirmiş gözlerini, felaketin kahriyle hırpalanarak yaşlanmış görünen bu vücudu görünce, Ahmet Cemil’in karşısında gülmek değil, ağlamak gerekeceğini anlayarak durdu. O da şu dakikada büyük yaslar-

dan sonra birbirini seven iki yüreğin ilk karşılaşmalarında duyulan ağlamak isteğiyle Hüseyin Nazmi'ye bakıyordu.

O zaman ikisinin de gözlerinde, daha o yaşla ilgili tek bir söz bile edilmeden hızlı çırpınmalar oldu. Ahmet Cemil kendisini tuttu, fesini çıkarıp fırlatmak için arkadaşının gözlerinden gözlerini ayırdı:

— Vereceğin haberleri söyle? dedi.

— Haberler!.. Gidiyorum, o kadar...

Ahmet Cemil şaşkınlıkla döndü:

— Nereye gidiyorsun?

— Yalnız orası (daha) belli değil. Girişimlerimi biliyordun. Elçiliklerden birine atanmak için sürekli uğraşıyordum, sonunda...

Hüseyin Nazmi ellerini ovuşturuyor, sevincini arkadaşından saklayamıyordu:

— Sonunda atanmak üzereyim. Paris, Londra, Brüksel, Madrid... Sözün kısası bir yere. Benim için işimin ilk basamağını oluşturacak bir yer olsun da...

Hüseyin Nazmi'nin çocukça sevincine karşı, Ahmet Cemil (öyle) duruyordu. Bu mutlu arkadaşı, zengin bir babaya, güvenli bir yaşamaya sahip olduktan başka geleceğine parlak bir meslek hazırlayan bu arkadaşı kıskandığı için değil; ama bunlar hep boşa çıkan emellerini, talihsiz başlayarak gene talihsiz sürüp gidecek gibi görünen hayatının yoksunluklarını dile getirdiği için, ağır bir üzüntü ve umutsuzluk duydu.

İnsan kendisinin yoksulluğunu, yoksunluğunu bir zenginliğin görkemi yanında, bahtsızlığının büyük acısını bir mutluluk gösterisi karşısında daha büyük bir acıyla anlar. Bu bir saniye içinde, ta başlangıcından şu ana kadar ikisinin hayatını oluşturan zıtlıklar zincirlemesi düşüncelerinin arasından geçti.

— Ne düşünüyorsun Cemil?

Kutlamakta gecikerek aldığı habere karşı durgun kaldığı için utandı; bu soruyu başka bir soruyla ortadan kaldırmak için:

— Demek hemen gidiyorsun? dedi.

Hüseyin Nazmi'nin hemen gitmesi onun için bir başka önem taşıyordu. O gidecek olursa Lamia ne olacak? O bulunmadıkça konu birçok zorluklar kazanıyordu. Hiç olmazsa ondan bir vaad alacak olsa!..

Hüseyin Nazmi diyordu ki:

— Kimbilir? Sanmam ki o kadar çabuk gidebilmek mümkün olsun. Resmi işlemler hiç olmazsa bir ay sürer; ondan sonra... Ha, sana verilecek başka bir haber (daha) var; buna da ayrıca memnun olacaksınız...

Ahmet Cemil bu ikinci şeyi bekleyerek arkadaşının yüzüne bakıyordu. O gülerek söyledi:

— Senin küçük Lamia'yı veriyoruz...

Kulaklarında bir şey tıkanı. Hüseyin Nazmi'nin sesini bir uğultu içinde duydu. Gözleri bulandı; durduğu yerde vücudunun sallandığını sandı. “Veriyoruz” ne demek? Bu sözün başka bir anlamı olup olmayacağını düşünüyordu, soluğu tıkanarak sordu:

— Ne demek?

Hüseyin Nazmi alay ediyordu:

— Ne demek olacak? Ben gidiyorum, eve bir enişte geliyor...

Şu dakikada Hüseyin Nazmi'ye saldırarak bağırarak istediğini duydu. Ağzından şu sözler taşmak istiyordu:

“— Demek beni aldattınız?.. Demek onu bana vermeyecektiniz?.. Lakin bilmiyor musun ki, ben ona sahip olamazsam benim için hayat bitmiştir; ölmekten başka çare kalmamıştır!..”

Boğulurcasına:

— Kutlarım! dedi. Ama artık konuşmayı sürdürebilmek için gücü yoktu. Bir iskemleye, düşmek çeşidinden, oturdu. Özbenliğini tutarak bir şey eklemek istiyor, ama başka tek bir söz daha söylerse, saklamak istediği bu korkunç ıstırabı, şu şimdi

yüreğini kıvıran vahşi acıyı ve umutsuzluğu gizleyememekten korkuyordu.

Kendi kendisine:

“— Mümkün değil, alay ediyor; şimdi bana: ‘Hayır, Lamia senindir’ diyecek... Lakin ben, ah ben!.. Şimdiye kadar söylemeli değil miydim? Ya beni anlamamış, Lamia’nın benim hayatıma gerekli bir şey olduğunu sezinlememiş ise?” diyordu.

Bir ara aklına son bir umut geldi: “Belki daha bitmiş tamamlanmış bir konu değildir..” diye düşündü. Tam tersini öğrenmekten ürkerek bunu sorup anlamaya yarayacak bir şey söylemekten çekiniyordu. Ama sabredemedi:

— Demek evlenme konusunun karara bağlanmasını bekleyeceksin?..

— Hayır; o karara bağlanmış bir konu, ama düğün gecikecek olursa bile hiç olmazsa nikâh töreninde hazır bulunmak istiyorum. Ah, bilsen Cemil! Şimdiden kendime nasıl bir hayat belirlemeye başladım...

O zaman Hüseyin Nazmi tasarladıklarını anlatmaya başladı. Atanacağı ülkeye göre bir yaşama düzeni seçecekti. Bir yandan resmi göreviyle uğraşarak, bir yandan da bir okula; ya hukuka, ya da siyasal bilgilere, daha olmazsa güzel sanatlara girecekti...

Anlatıyor, kendisini kımıldanmadan bir yere dikilmiş bakan gözleriyle dinleyen arkadaşına uzun emellerinden söz ediyordu.

Ahmet Cemil karşısında anlamadığı, duymadığı şeylerden söz eden bu adama, o boş ve hep aynı yere dikili bakışıyla bakarken, başka bir dünyada gibiydi. Kendi kendisine:

“— Ah, mümkün değil!” diyordu; “Bütün hulyalarımı kaybettim, ama bunu, evet hayatımda yalnız bunu korumak isterim... Bu işittiğim şeyler hep yalan olabilir; bunları umulmayan bir olay altüst edebilir. Lamia’yı başkasına vermenin be-

ni öldürmek demek olacağını, şu karşımda gülerek düşlemler kuran adam anlamalı değil mi? Ya o, Lamia?, kendisi?..”

O vakit Ahmet Cemil, Lamia’nın parlak siyah gözleriyle kendisine tatlı bir gülümseme içinde, güçlü bir bağlılık vaadi yolladığını görüyordu. Aşkının bütün kısacık tarihini en küçük ayrıntılarıyla aklından geçirdi.

Hepsi anısından birer birer geçiyordu: Lamia’nın çocukluğuna ilişkin olaylar, Bonmarşe’deki karşılaşma, bir akşam burada gezerken gözlerinin selamı, daha sonra o şölenli edebiyat gecesi...

Ya o defterin altına yazdığı iki sözcük, yalnız Lamia’nın sevgisine bir kanıt, bir belge niteliğinde değil miydi. Şimdi kafasında Lamia’yı babasının, annesinin direnişlerine karşı kendisini savunamamış bir zavallı gibi görüyordu. Kendi kendisine:

“— Belki de ben burada yüreğimin kopduğunu duyarken, o da yukarıda ağlıyor!..” diyordu. Ah! Onun kendisi için ağladığını bilse, evet, bunu mümkün olup da görse, yalnız bununla avunacak, yalnız bu ödüle karşılık onu kaybetmeyi kabul edecekti...

Bir ara:

“— Lakin ben ne kadar korkak bir adamım. Niçin hepsini Hüseyin Nazmi’ye söylemiyorum? Neden şimdi bütün gerçeği ona açıklayarak: ‘Onu bana ver, o benim olmayacak olursa (benim için) hayat artık taşınamayacak bir yük halinde kalacak’ demiyorum..” diye düşündü. Sonra bütün zavallılığı, yoksulluğu, işsizliği aklına geldi. Lamia’yı hangi kimlikle isteyecek, ona nasıl bir sahip olma hakkı gösterebilecek? Lamia kendisinden ne kadar uzak, ne kadar uzaktı!..

“Lamia’yı bana veriniz.” demek, özellikle bugün, bu denli çaresizliğinde bu isteğe cesaret etmek: “Beni evinize kabul ediniz, beni doyurunuz, beni besleyiniz” demek gibi bir şey değil miydi?

Ah! Lamia'nın beklemesi mümkün olabilse!.. Kendisi dışarıya ulaşınca kadar bekletseler!..

Şimdi gene Lamia'yı kendisi gibi boşa çıkan aşkın yası ile hüznü görüyordu...

Hüseyin Nazmi:

— Konuşmuyorsun, Cemil? diyordu. Sonra arkadaşının (ai-
le) yasını düşünerek, bu sorusuna pişman olmuş göründü:

— Canın sıkılıyorsa dışarıya çıkalım, dedi. Ahmet Cemil'in yalnız kalmaya gereksinmesi vardı. Artık bunalıyordu. Ah, bugün buraya niçin gelmişti? Şu dakikada evinde, o hayatının her sırrının yakın yoldaşı olan odacığında olsaydı... Yatağının üzerinde kıvranarak, yastıkları ısırarak, delice bir acı ve umutsuzluk coşup taşışı ile, Lamia'nın yasını tutacaktı. Burada, Hüseyin Nazmi'nin karşısında bir şey yapamamaya durmak korkunç bir ezinti ki, artık direnebilme gücünü sarsıyor, sabrını tüketiyordu. Biraz dışarıya çıkabilmeyi, bir küçük kurtuluş fırsatı olmak üzere değerlendirdi:

— Evet, çıkalım, dedi.

— Öyleyse beni biraz bekle, giyineyim.

Hüseyin Nazmi çıkınca Ahmet Cemil ayağa kalktı; boğuluyordu, havasız kalmış gibi ciğerleri darlaşıyordu. Kitaplığın penceresine dayandı, bahçeye çıktı.

Demek bu hulyasına da veda etmek, bundan da vazgeçmek gerekiyor. Bir sarmaşığın üstünde iki serçe birbirini kovalıyordu. Sonra gözleri kapının önünde bir arabanın toz kasırgalarına bulanarak geçişine daldı. Şimdi ne yapacaktı? Gözleri arabayı izlerken o kendi kendisine soruyordu:

“— Buna da böyle miskin bir teslimlikle yenik mi düşeceğim? Bir şeyler yapamayacak mıyım? Bir şeyleri kırıp parçalamayacak mıyım?..”

Ne kadar yazık, ne kadar boş!.. Artık elinde kırılıp parçalanmış bir hayat kalmıştı. Ah, onu şöyle avucunun içinde sıkarak, ayaklarının altına atsa, büsbütün ezip bir küme çamur yapsa!..

Bir ara, durduğu pencerenin altında kumların çıtırdadığını işitti. Kim olduğunu görmüyordu; sonra yavaş yavaş Lamia'nın mürebbiyesini görür gibi oldu. Acaba Lamia da yanında mı? Evet bir ayak sesi daha vardı. Eliyle göğsüne bastı. Onu görmeye nasıl dayanabilecek?

O zaman, mürebbiyesine yetişmek için Lamia'nın biraz acele acele yürüdüğünü gördü. İkisini de arkalarından görüyordu. Onlar kuşkusuz akşam gezintisini yapmak için bahçe kapısına doğru ilerliyorlardı, kapıya yaklaşıyorlardı, Ahmet Cemil bu yüzü (son) bir kez daha görmeye muhtaçtı; gözleriyle onu sanki çekiyordu.

Lamia başını çevirdi, köşke baktı. Ahmet Cemil, bulunduğu yerde vücudunun eridiğini duyar gibi oluyordu. "Şimdi beni görecekm..." diyordu. Lamia köşkün ikinci katına bakıyordu. Sonra, karşısındaki tuhaf bir işaret etmiş gibi, küçük bir kahkahayla güldü; elini salladı. Başını çeviriyordu ki, gözleri aşığı pencereye rastladı, yalnız o kadar... Bir bakış ki, yönelip görüşüyle birlikte ayrıldı; bir bakış ki orada, şu pencerede kimse yokmuş gibi ilgisiz, anlamsızdır.

Artık onu görmemek için oturdu. Şimdi şu bir saniyeden sonra Lamia'ya bir düşmanlık duygusu duyuyordu. Biraz önce onu gülüyor görmekten (dolayı) dayanılmaz bir işkence duymuştu. Eğer Lamia, bu küçük bakış içinde ona bir avuntu anlamı göndermiş olsaydı hepsini unutacak, yalnız o bakışın anısını bütün kırılan aşkının bir anı armağanı gibi ömrünün sonuna kadar saklayacak, ruhunun içinde sararak bu anı armağanını hayatının biricik mutluluk payı olarak besleyecekti. Ama bu öyle bir bakıştı ki, hiç bir anlam taşımamanın yanında, Ahmet Cemil'e bütün düşlediklerinin bir yalan olduğuna, kuşku edilemeyecek bir açık seçiklikle, tanıklık etmişti.

Demek Lamia ile kendisinin arasında belki bir tanışıklık arığı, bir geçmişin anılışı bile kalmayacak? Demek aralarında her şey bitmişti...

Şimdi Lamia'yı kaybetmekten değil, ama bu bakıştan (dolayı) çok büyük bir ıstırap duyuyor; hele Lamia'nın o yukarıya bakarken gülüşünü, bir cinayetmiş gibi, bağışlayamıyordu.

Lamia şimdi gözünde ona hayınlık etmiş bir vefasız kimliğinde görünüyordu. Evet, yalnız bu bakış bir cinayet niteliğindeydi. Biraz önceki gülümsemesiyle, bir saniye sonraki bakışıyla Lamia sanki yukarıya: "Ne kadar mutluyum!" derken, aşağıya: "Bu kim oluyor?" demişti.

Hüseyin Nazmi içeriye:

— "Geç mi kaldım?" diyerek girdi; Ahmet Cemil:

— Ben zaten çıkmaktan vazgeçtim; karşılığını verdi.

Artık ona yeniden rastlamaktan korkuyordu, onun için çıkmamaya karar vermişti. Hüseyin Nazmi:

— Sen bilirsin; öyleyse bahçeye çıkalım, dedi. Ahmet Cemil ona da razı olmadı. Orada da Lamia'yı yeniden görmek tehlikesi vardı; artık onu istemiyordu. Yalnız çözümlenecek bir merakı kalmıştı: "Acaba verdikleri nasıl bir adam?" diye düşünüyordu.

Hüseyin Nazmi şimdi, arkadaşını bir tuhaf bularak, şaşkınlıkla yüzüne bakıyordu. Ahmet Cemil'in gözleri ağlamış gibi kızarmış, bütün yüzü hafifçe çökük yanaklarıyla gerilerek daha zayıf bir hal almış, göğsü sık sık soluklanmalarla şişerek, donuk bir bakışla gözlerini ona dikmişti. Hüseyin Nazmi yanına kadar gitti, ellerini tuttu:

— Lakin Cemil, sen hastasın! dedi.

Elleri ateşler içinde yanıyordu.

Ahmet Cemil karşılık vermedi. Evet hasta; bilse ne kadar, ne derin ve tehlikeli bir hastalıkla hastaydı.

Lamia'nın son ilgisiz, aldırılmaz bakışı olmasaydı, şu dakikada her şeyi itiraf edecekti:

— "Ben yoksulum, ama bekleyiniz..." diyecekti. Ama bu son bakış ona şimdiye kadar aldandığını, beş dakika önce sağlam bir sevgi kanıtları değerinde olan bütün o anıların anlamsız

şeyler olduğunu, bu aşkı yalnız kendisinin uydurup süslediğini anlatmıştı. Evet, Lamia kendisini sevmiyordu ve hiç bir vakit sevmemişti.

O şimdi mürebbiyesinin yanında, belki nişanlısını görmek emeliyle, koşarak yürüyordu. Demin gülerek yukarıya baş sallayışı... Bunda da Lamia'nın nişanlısına rastlaması olasılığına ilişkin bir şaka sezinliyor: “Örneğin hizmetçilerden birinin bu anlamlı işaretine gülmüştür” diyordu. Ah, zavallı hulya esiri!.. Lamia'yı ağlıyor diye düşünüyordum. Oh! Bak, işte ne kadar mutlu, nasıl gülüyor!..

Elleri kilitleniyor, iskemlesinin üzerinde kıvranmamak için kendisini zor tutuyordu. Artık yüreğinde ateşten bir pençeyle, o nişanlı için katlanabilme gücünü aşan bir kıskançlık duyuyordu. İlgisiz görünmek için ayağa kalktı, kitaplığa bir göz atmak istemişcesine, Hüseyin Nazmi'nin yüzüne bakmaksızın, sordu:

— Lamia Hanım'ı kime veriyorsunuz?

Lamia Hanım!.. Bu deyim ağzından nasıl zorlama bir halde çıkıyordu. Bütün hulyalarını göksel bir beşik içine koyarak, bütün dertlerini uyuşturucu bir ninni sesiyle sallayan o adı söyleyemiyor, sadece “Lamia” diyemiyordu. Bu “hanım” sanı şimdi araya büyük bir açıklık koymuş oluyordu...

Hüseyin Nazmi karşılık verdi:

— Sana resmini göstereyim!..

Demek resmi de var! Bir resim ki, Lamia saatlerce onun seyrine dalmış olacak! Hüseyin Nazmi kitaplığının çekmecesinden çıkararak resmi uzattığı zaman, bunu bir an önce görmek atılımıyla almakta acele etti.

Bu resim!... Şimdi ondan da ayrıca nefret ediyordu. Kurmay subaylara özgü işaretle süslü giysisi içinde ona gururlu bir alayla bakıyor gibi duran bu resme, kısaca bir göz attıktan sonra o yüzü soğuk bulmak istedi. Uzun uzun gözden geçirirse bu etkinin kaybolabilmesi korkusuyla, daha fazla gör-

mekten çekinerek kitaplığın kenarına bıraktı. Bir görüş ve düşünce belirtmeye kendinde güç bulamayarak, biraz önce yarım kalan konuya dönmeyi yeğleyerek:

— Demek gidiyorsun? dedi; sonra istemeksizin ağzından şu cümle döküldü:

— Ah! Bende gitmek isterdim; ben de bir yerlere... —eliyle işaret ediyordu— uzak bir yerlere gitmek isterdim...

Arkadaşının bu sözü Hüseyin Nazmi'ye, sorup anlamak istediği şeylere ilişkin soru sormak için cesaret vermişti:

— Evet, sen ne yapacaksın? Gazeteden çekilmişsin, derslerini de bırakmışım. Şimdi?..

Ahmet Cemil dudaklarının arasından karşılık verdi:

— Gazeteden çekilmedim, kovuldum. Bundan sonra ne yapacağımı da bilemiyorum. Sen beni bırak da kendinden söz et...

Evet, bundan sonra ne yapacağını bilmiyordu. O yalnız bir şey için çalışmasını sürdürme gücünü bulabiliyordu. Şimdi o şey, Lamia da elinden gitmekteydi. Bundan sonra kimin için çalışmak?.. Nasıl bir umuda ömrünü adayacaktı?

Arkadaşının yayılan acılık ve umutsuzluk havası artık Hüseyin Nazmi'ye de bulaşmıştı. Şimdi o da kendisinden söz etmeye cesaret edemiyor, bu umutsuz gördüğü arkadaşının yanında kendi umutlarına ilişkin söz söylemekten sıkılıyordu...

Bu akşam iki arkadaş, arkadaşlık hayatlarında belki ilk kez olarak, birbirinden sıkıldılar. Hüseyin Nazmi onu yalnız bırakmakta, Ahmet Cemil de yalnız kalmakta acele ettiler. Hüseyin Nazmi:

— Eğer okumak istersen, kitaplığın anahtarları oradadır; diyerek arkadaşını yalnız bıraktığı vakit, Ahmet Cemil büyük bir ezinçten kurtulmuş gibi, bir soluk aldı.

Okumak!.. Artık bunların hepsinden tiksiniyordu. O şairler, o sevgili kitaplar, bunlar bütün yaşamamış, ya da yaşamaktan yorulmamış adamların yapmacık şiirleri, yapmacık fel-

sefeleriydi. Bütün şiir ve felsefe işte şu dakikada onun bu elem, keder ve umutsuzluğunda, mutsuzluğunda gizlenmişti.

Kapısını sürmeledi, yalnızlığından güvenli olmak istiyordu. Soyunmadı; uyuyamayacağını biliyordu. Açık pencerenin yanına oturdu. Kendi kendisine:

“Şimdi ben burada kahrolmuşluğumdan zehirlenirken, o yukarıda gene mutluluğundan gülüyordur” dedi. O zaman onunla aynı çatı altında bulunmaktan elemli bir ezinç duydu: “Ah, sabah olsa da buradan kaçsam..” diyordu. Ondan uzak bulunacak olursa derdinin, acısının eziyetini daha az duyacakmış gibi, sabah olmasında acele ediyordu.

Bir ara aklına resim geldi. Onu pek iyi görmemişti, bir daha görmek istedi. Kitaplığa giderek çekmeceyi çekti. Hüseyin Nazmi resmi gene oraya koymuştu. Alarak, utanılacak bir şey yapıyormuşçasına, bir hırsızlık ediyormuş korkusuyla muma yaklaştı ve baktı. “Yakışıklı değil!” diyordu. Sonra birden içinden bu resmin sahibiyle Lamia’yı yanyana, kolkola gördü. Onları ikisini dudak dudağa hayal etti. O zaman vahşi bir kıskançlığın korkunç ateşini duydu...

Resmi açık duran çekmeceye fırlattı:

“— Ah! Bir gece gene burada nasıl bir umutla uyuyamamıştım, ah, o geceden ne kadar uzaklardayım!..” diyordu. Sanki içinden bütün hayatı, kemiklerini kıran bir ıstırap arasında mengenelerle çekiliyormuş gibi kollarını kıvırdı, başını tuttu. Şimdi yüreğinde coşup taşan canavar kıskançlığıyla kudurgan bir umutsuzluk içinde kendisini yatağa attı.

Orada yüzü koyun, bağırmmamak için yastıkları ezerek, yorganları parçalamak isteyerek kıvrandı...

* * *

Sabahleyin kitaplığın açık odasından Hüseyin Nazmi baktığı zaman arkadaşını göremedi. O saatte Ahmet Cemil, Eyüb’e gitmek üzere, Köprü’nün Haliç iskelesine iniyordu...

Neden olduğunu belirleyemediği bir sebeple bugün Eyüb’e, İkbâl’in mezarına gitmek için bir gereksinme duymuştu. Şimdi kızkardeşiyle kendisinin hayatında bir başka türlü özdeşlik görüyor, onun için o ölünün anısıyla kendi yoksun yaşayışının arasında her vakitkinden fazla bir bağ buluyordu. Gidip sanki ona:

“— Bak, ben de senin gibiyim! O kadar genç öldüğüne yazıklanmaman için sana kendimi göstermeye geldim.” demek istiyordu.

Eyüb’ün ıssız sokaklarından geçti. İnsanlardan izler görülen yerlerinden kaçtı. Burada, yalnız ölümler arasında dolaşmak istiyordu. İki geçesi parmaklıklarla çevrilmiş mezarlardan bakan taşların gözetleyişi altında yürüdü. İkbâl’in mezarına yaklaştıkça bacaklarında bir dermansızlık meydana geliyor, oraya elden geldiğince geç varmak için ağır ağır yürüyordu. Sonunda onun taze mezarını kucaklayan bölgenin önüne gelince durdu. Ama içeriye girmek yürekliliğini kendinde bulamadı, parmaklıktan baktı.

İşte oradaydı. Bir çocuk mezarı ile, gençliğine doyamadığı için başını bükmüş gibi duran bir genç kadının mezar taşı arasında İkbâl’in, daha taşı dikilmemiş, belki daha toprağı da kurumamış (olan) mezarı, büsbütün ölmemiş bir hasta yatağı gibi, kararsızlık arasında iyileşmeyi bekleyen bir halde uzanmış yatmıştı.

Birer yeşil sütun gibi uzanan iki selvinin üstünde süzülerek, elenerek, çekingen, sanki bu yarı karanlık sessizlik köşesine bir hayat gülücüğü yollamaktan utanarak, perişan güneş kırıntıları, toprakların siyah ıslak rengine dökülmüştü. Sanki bu yoksun gençlik, yatağının üzerine telli, pullu bir avuntu örtüsü çekmek istemişti.

Ahmet Cemil orada durdu. Şimdi gözlerinin önünde bu mezar açılıyor, İkbâl başını kaldırıyor; ona, daha yaşları kuru-

mamış, hâlâ gamlı gözleriyle gülmeye çalışarak —son seferki bakışıyla bir gülümseme yollayarak— bakıyordu.

“— Sen de mi ağabey? Sen de benim gibi hayatın kötü bir tekmesine mi rastladın?.. Oh! Bilsen burası ne kadar rahat! Şu çekingen güneşin altında, bu toprakların yumuşak kucağında, şu derin sessizlik içinde, bilsen ne hoş bir hayat, sessizliğe ve dinlenmeye nasıl yakın bir mutluluk var!.. Seninle burada iki kişi yanyana, sana da biraz yer açmak için sıkışarak, seni de yatağımın yanına alarak birlikte, hani ya bir vakitler sen kitabını okurken, ben dikişimi dikerken, kendimizi mutlu sandığımız zamanlara benzer bir beraberlikle, ama bu kez son-suza değin ve mutlu bir beraberlikle yatardık!..” diyor gibiydi.

Ahmet Cemil bu sözleri işitiyor, İkbal’in o mezardan seslenen sesini duyuyordu. Burada, şu parmaklığın yanında, o hayale bakarak, gözleri bu kez —bir kırılmış hayatın yasına katlanabilmek için karar verildikten sonra akan sessiz, avunuş ve dinleniş veren yaşlarla dolu— duruyordu. Karşısında İkbal de ağlıyordu. Bu iki kardeş burada, karşı karşıya, son bir öpüşme içinde birbiri için ağladılar.

* * *

Buradan ayrıldıktan sonra yüreğinde bir hafiflik duyuyordu. Bütün yıkıma uğramış emelleri için artık acılı değildi. O mezara gidiş, hayatının bütün acılarını, tatlı bir kendinden geçme haliyle, uyuşturmuştu. Artık her şeyi yeniden düzenlemek için karar veriyor, bütün zorluklara karşı türlü (karşı) kolaylıklar bulup ortaya çıkararak çare buluyordu.

Zaten artık hayatındaki zor işler, sadece evle basımeyinden başka bir şey olarak, kalmamıştı. Onların haline yoluna ko-

nulma işini Ali Şekib'e bırakıyor, bir genel vekâlet mektubu vererek konunun çözümlenmesini onun görüşüne terk ediyordu.

“— Evet, mademki yaşamak için bir sebep var, bir ana var; o halde —ölüme benzeyen bir yaşayışla— yaşamayı sürdürürüm.” diyordu.

Ama kafasında tedirgin edici bir kaygı vardı. Bu zorluklar konusunda karar verdikçe; “Ah! Yalnız o herif kalıyor; ona ne yapacağım?” diyordu. Yavaş yavaş bir şey yapamayacağını, yalnız kızkardeşinin anısını belki incitebilecek şeylerin ortaya çıkmasına sebep olacağını anlamış; günler geçerek kendi kendisini yargılama-düşünme gücüne bir yumuşama geldikçe öc alma umudu sarsıntıya uğramıştı...

Yeni Cami avlusundan geçerek imarethanenin (1) önüne gelmişti ki bir kadın sesi:

— Beyefendi! dedi.

Bu sesi tanıyarak başını çevirdi; önce karşısındakini tanıyamadı, sonra o konuştuğu anladı:

— Beyefendi, rica ederim, şuna bakar mısınız?

Kadın, bir banker dükkânının önünde, elinde bir demiryo-lu pay kâğıdını göstererek:

— Bunun hesabını anlamıyorum; size rastladığıma ne kadar memnunum!.. diyordu.

Ahmet Cemil, banker'in söylediklerini Raci'nin eşine açıklamak istedi. O başını sallıyor:

— Orası gerekli değil; kaç kuruş ediyorsa tamam alayım da... diyordu. Sonra birdenbire sırrını emanet etmek gereksinmesine yenik düşerek, paraları titreye titreye mendilinin ucuna sararken anlattı:

— Bu kâğıdı anladınız değil mi? Nedim'in kâğıtlarından biri. Onları hâlâ saklıyordum... Ama artık birini feda etmek gerekti. İyi yapıyorum değil mi efendim? Eşimin hastanede öl-

(1) Kitabın sonundaki “küçük sözlük”'e bkz.

mesine izin veremezdim, değil mi? —yüzünü örten peçenin altında ağlıyordu— Onunla bir vakitler bu kâğıtlar için kavga etmiştik; şimdi bakınız, gene onun için feda ediyorum. Ah, bilseniz, onu hiç bağışlayamayacağımı sanıyordum; ama hekimlerin umutlarını iyiden iyiye kestiklerini anladıktan sonra...

Artık tamamlayamadı, gözyaşları tamamiyle boşanmıştı. Ahmet Cemil yüreği ezilerek (ondan) ayrıldı. Kendi kendine:

“— İkbâl sağ olsaydı, demek o da bağışlayacaktı... Ah! Duygularla ilgili olan şeylerde erkekler kadınların ne kadar aşağısında...” diyordu.

Babıâlı Caddesi’ni çıkıyordu. Bu cadde! Buradan nasıl geçmek emelindeydi, şimdi nasıl yenik geçiyordu. Yoluna bir Vehbi Bey’in rastlayıp çıkması, hayatının bütün akışı değiştirmişti. Gazetenin önüne geliyordu. Başını çevirdi; dar kapısından koridoru göründü. Durmayarak geçti...

Birdenbire yüreği büyük bir heyecanla çarptı; karşısından Vehbi Bey geliyordu.

O olaydan sonra onu hiç görmemişti. Birden bu adam için duyduğu nefret ve düşmanlık kaynayıp taşıtı. İkisi de yaklaştıkça birbirine yenik düşmüş olmak istemeyerek gözlerini indirmiyorlar; biri alaycı bir gülümsemeyle, öteki kinden tutuşmuş bakışıyla bakıyorlardı.

Ahmet Cemil o alaya alma gülümsemesini gördü; bundan, katlanılamaz bir acı duydu. Buna bir karşılık vermek için kendisini zorlayıcı bir istekle yandı. Buna yenik düşmemek; evet her şeye yenik düşmek, yalnız buna yenik düşmemek...

O zaman, yönünü değiştirerek geçmek gerekirken, o alevli gözleriyle doğrudan doğruya Vehbi Bey’in önüne yürüdü. Onun birden o gülümsemesi (yüzünden) uçtu; yana bir adım atmak istedi. Ama artık vakit kalmamıştı. Tam karşı karşıya geçmiş bulundular. Ahmet Cemil, şimdi onun sararan yüzüne:

— Bana mı gülüyordunuz?

sorusunu fırlattı. Sonra karşılığını beklemezsizin, ona tek bir söz söylemek zamanını bırakmasızın çevrildi; kolunu — açabilmek ne kadar mümkünse o kadar— açtı; hayatında yıkılmış olan neler varsa hepsinin birden toplanan umutsuzluğu ve acısıyla dolu olan bu el, şimşek gibi bir gürültüyle çakan bir tokatla Vehbi Bey'in suratına çarptı.

Bu tokat?.. Ahmet Cemil'in bütün yok olan emelleri, sonuçsuz kalan bir hulyanın kırıklıkları, ailesinin yok edilmiş mutluluğu, İkbâl'in o çok acıklı sonu, kırılmış aşkının çığlığı... Hepsi, bu hayatın olanca acıları o tokatın içindeydi.

Bununla nice sineye çekilmiş aşığılanmaları, o bir akşam bu kirli yaratığın ağzından dökülen çirkefleri, özellikle (kızkardeşine indirilen) o tekmeyle ona geri yöneltmiş oluyordu. Onu ta yüreğinin kan döken yarasından kopmuş bir güçle vurmuştu. Öyle ki, Vehbi Bey'i dükkânların kapılarının önünde hava almakta olan kitapçılar, yolcular düşecek sandılar. Düşmedi, ama sallandı; bir saniye kadar durdu. Sonra gülümseyen, yanına yöresini almak için yaklaşan halktan kaçarak gazetesine ilerledi.

Ahmet Cemil, sanki halkı oraya biriktiren bu olayı yaratan kendisi değilmişçesine sessiz rahat ilerliyordu. Ali Şekib'in dükkânına girdi.

Şimdi yüreğinde enikonu bir hafiflik duyuyordu. Sanki bir tokatla bütün belalarını-felaketlerini silkip atmış gibiydi ve üstelik arkadaşının dükkânına girerken gülümsüyordu.

Orada Ahmet Şevki Efendi'yi ortalarına alarak Ali Şekip, Sait, Saib gülererek dinliyorlardı. Onu görünce hep bir ağızdan:

— İşte!.. dediler. O şaşkınlıkla baktı:

— Ne var? diye sordu. Hepsi, yeniden (anlatmaya başlaması için) Ahmet Şevki Efendi'ye baktılar.

O, anlatmasını yineledi:

— Ne olacak, şimdi senin herifle Hüseyin Baha Efendi kapıştı.

Ahmet Şevki Efendi, Vehbi Bey'in kararı üzerine, Hüseyin Baha Efendi'ye vereceği aylığı bu ay kesmek istediğini; imtiyaz sahibinin —ömründe belki ilk kez olmak üzere— öfkeleterek dün gazetede aralarında bir kavga çıktığını en küçük ayrıntılarıyla, ikisinin de taklitlerini yaparak, Hüseyin Baha Efendi'nin gözlük sıçratmalarını sayarak anlatıyordu. Sonunda dava açılması, mümkün olursa haciz konması, belki gazetenin kapatılması...

Ahmet Şevki Efendi, sonuç kötü ve ağır bir durum alırsa, bunun zararının kendisine de dokunacağını düşünmek bile istemeyerek seviniyor, zevkinden gülüyordu.

Sonunda Ahmet Cemil de düşündüklerini anlattı. O da ev ile basımevi sorunundan dolayı davaya Ali Şekib'i vekil yapacağını söyledi. Daha sonra:

— Haberiniz yok, dedi; Vehbi Bey şu dakikada sol yanında ağır bir acı duyuyor olmalıdır.

Gülüyor, artık sanki eğlenerek anlatıyordu. Bir ara dükkânın camlarının önünde Hüseyin Nazmî'nin geçtiğini gördü. Bu geçici sevinç ve neşesi birden damarlarında dondu. Yaralı aştı yüreğinde, çılgılığı bastı:

“Ah Lamia!.. Sahi, Lamia'yı da kaybediyor mu? Hayatında dünkü gece (1) bir kötü düş değil miydi?” O vakit gerçeğin bütün acısı yeniden uyandı. O mezar ziyaretinin (vermiş olduğu) iç rahatlığı hediyesi, (o attığı tokatın ruhuna verdiği) doyumluluk ve avuntu birden silindi. Artık burada gülmemek için sebepleri olmayan arkadaşlarının arasında duramazdı; şimdi evine, o yaslarının, acılarının sığınağına koşmak için çıktı.

(1) Yazarda da aynen “dünkü gece” biçiminde. “Dün geceki” demiş olsaydı, cümle bağlanımının başka türlü olması zorunluydu.

ODASINDA büsbütün yalnız kalmak, yalnızlığından güvenli olmak için kapısını sürmeledikten sonra, bütün burada duygularına ve duygulanmalarına sırdaş olan şeylere; arkadaş resimlerine, kitaplara, duvarlarda kendisini görmekten haz duyarak gülümser bakıyor gibi duran, okuldayken yaptığı tablolara baktı:

“— Bugün sizin avutuşunuzun kollarına başka bir acı ile geliyorum, bana her vakitkinden daha çok gülünüz..” demek isteyen, acınma arayan, şaşırmış gözlerle baktı. Bu odacık, bu mini mini köşecik onun, yalnız onundu. Burada ne utanılacak yabancılar, ne sıkılacak arkadaşlar vardı. Burada yalnız kendisinin hayalinden başka bir şey yoktu.

Bu duvarlar, şu minderle yatak, bütün bu ufak tefek, yıllardan beri onun yüreğiyle birlikte çayıp, onun hayatının soluğuyla soluklanmış, onun kimliğiyle mayalanmıştı. Burada kendisini olduğu gibi gösterebilir; burada hiç utanmayarak, benliğini zorlayıp tutmaya gerek görmeyerek yüreğinin olanca yaralarını şu sessiz ama sevecen, sırdaş dostlarının önlerine serebilirdi...

Evet, burada dünden beri baskısını artıra artıra kendisini hasta eden ıstırap çığlığını salıvermek mümkündü ve salıverdi...

Bu önce boğuk, kısık bir inilti gibi başladı. Karyolasının ucunu tuttu. Başını, ateşler içinde yanan başını soğuk demire dayadı, gözlerini kapadı.

Şimdi bütün yasları hep birden uyanmıştı. Bunlar birbirine karışıyor; babasını, İkbal'i, Lamia'yı kafasının içinde bir şımşek yinelenmesiyle birbirini izleyen tablolar gibi, bir zincirleme dizi halinde görüyordu.

Babasının ölümünden sonra geçen beş yıllık —ancak beş yıllık— zaman içinde hayatın ne acımasız sillelerine uğramıştı. Daha hayatının başlangıcında iken, bundan sonra kırılmış emellerle, sönmüş hulyalarla, unutulmaz yaslarla geleceğın önüne çıkacak:

“— İşte ben, senin bu omuzlarını çöktüren yüklerinle yaşayacağım!..” diyecekti. Ah! Bundan sonra yaşayacağı yıllar... Kimbilir yirmi yıl, belki kırk yıl. Artık gücü kalmamıştı. O yaşamaktan pay almayacak, umutsuz yılların kuru geçişi içinde kırık bir hayatı (1) sürüklemek onun için ne büyük bir işken-ceydi.

“Nasıl yaşayacağım?” diyordu. O zaman gene babasının, İkbal'in, Lamia'nın yüzleri birer birer, kimi zaman melalli bir anlamla yavaş yavaş, kimi zaman ondan kaçmak isteyerek, uçup silinerek düşüncelerinin içinden geçiyorlardı.

Şimdi ağlıyordu. Sessiz ve yavaş yaşlarla, güçsüzlüğün ve umutsuzluğun bezginliği ve yılgınlığıyla akan sıcak ve iri damlalarla ağlıyordu. Niçin bu kadar hayallerinin esiri olmuştu?

(1) Halid Ziya'nın bu ilk büyük romanında “kırık hayat”, “kırık hayatlar” tamlamaları —görüldüğü üzere— yukarıdan beri pek çok geçmiştir. Bu tamlama, yıllar sonra, onun üçüncü büyük romanı “Kırık Hayatlar”ın adını oluşturacaktır.

Hayatın biraz da gerçekçi yönlerini düşünmüş, bu toprak parçasının üstünde bir şiir bulutuna sarınarak uçmak için çalışmamış olsaydı, bugün bu kadar yenik düşmüş olmayacaktı.

En küçük sebepleri en büyük düşlemlere yeterli saymış, kendisine asılsız temeller üzerine kurulmuş bir hayat meydana getirmişti. İşte şimdi gerçeğin acımasız rüzgârları üzerinden geçtikçe, o düşlemleri hep birer birer düşürmüş, onu şuracıkta en küçük bir yaşamak isteğinden (bile) tam bir yoksunluk içinde bırakmıştı.

O zaman eserini düşündü. Ah, bu eseri! Ama şimdi ona ne gerek var?... O artık ölmüş bir çocuğun boş ve soğuk gömleğinden başka bir şey miydi?

Yazı masasına gitti; o defteri —bir zamanlar eline aldıkça göğsünü özbenlik övücü ile şişiren o defteri— bugün bir ölü anıarmağanı gibi soğuk bir duyguyla aldı. Aramaksızın hemen (rastgele) bir yerinden açarak baktı. Okumadı, okumak için bir istek duymadı. Şimdi ondan bir soğukluk, ter gibi dışarı sızarak, kendi vücudunu üşütüyordu.

Ah, bu eser!.. Bir vakitler bunun için neler kurmuş, ondan neler beklemişti?

Şimdi o kadar “çocuk” olduğuna utanıyordu. Bu, kendisine ne kazandırabilirdi? Merak ederek bir göz atacakların ilgisiz bir gülümsemesinden, kötü bulmaya hazırlanmış beş on arkadaşın ağzındaki yalan kutlamalardan başka bu eserden ne umulabilirdi? O buna, hayatının en güzel parçasını feda etmiş, gençliğinin en değerli sıcaklığını ve ruhunu bırakmıştı.

Bunu ahmakça bir düşlemenin yanıltıcı görüşüyle, hastalanmış gözlerine başka türlü görülen basın yayın alanına attıktan sonra ne olacaktı? Bunun sevinci ve mutluluğu ne kadar sürecekti? Bir hafta, belki on beş gün; daha sonra sonsuza değin sürececek bir unutuluş!.. Yalnız on beş günlük bir lez-

zetin sarhoşluğu için ne aşağılamalara amaç yeri olacak, ne kıskançlıklarla karşılaşacaktı?

Gözlerinin içi, size söylediklerinin, övdüklerinin tam zıddı ile gülen bir bölük adamların (bu düşündüklerinin tam tersi olarak):

“— Bu ne yüce şiir!..” deyişlerinden nasıl üşüyecekti...

Halbuki, o zavallı hastalıklı beyin... Şimdi Raci'yi haklı buluyordu. Evet, o hastalıklı bir beyinden başka bir şey değildi. Bu eserden neler beklemiş, onunla nasıl umutların gerçekleşmesinin sağlanacağını sanmıştı.

Ama şimdi değil mi ki Lamia elinden kaçıyor, değil mi ki onu kendisine bırakmıyorlar ve bütün bu aşk düşlemesi bir yalandan başka bir şey değilmiş, o halde buna ne gerek var?..

Bu eserden nefret ediyor, kırık hayatının öcünü ondan almak istiyordu. Defteri kapadı, bu küçük defteri avucunun içinde, zararlı bir böcekmiş gibi sıkıyordu...

Ah! Artık düşlemelerinden büsbütün ayrılmak, onlardan en küçük bir iz bile bırakmamak için gereksinmesi vardı. Kendisini öldüren bunlar değil miydi? Sonra onlar da birer birer ölmüşlerdi. Şimdi yalnız bu eser, bu son sakat beyin izi kalmıştı. Onu da öldürmek, ötekiler gibi bunu da varolmak ortamından kaldırmak istiyordu.

Kemiklerini kırarak birbirine geçirmek istediği bir düşman gibi bu defteri sıkıyor, sıktıkça (bundan) garip bir haz alıyordu; birden aklına bir şey geldi: Sobasına koştu. Bu, kıştan beri içine yırtılarak atılmış küçük kâğıtlarla dolmuştu. Bir kibrit çakarak bunları tutuşturdu. Kâğıtlar küçük bir çıtırtı ile harekete geldi; üzerlerinden bir kırmızı rüzgâr uçu.

Şimdi, bunlardan tüterek yayılan duman gözlerini dolduruyordu. Tamamiyle yanmaları için bekledi; şu elindeki defteri yavaş yavaş, onun ezinçle kıvranışından haz ala ala yakmak için, bu birikmiş kâğıt parçalarından eserine bir ateş ortamı hazırlamak istiyordu.

Artık duman azalıyor, ateş kâğıtların arasından kayarak, geçtiği yerde külden esmer kümecikler bırakarak, aşağıda, köşelerde daha da yakacak şeyler arıyordu. O zaman iki eliyle defteri ortasından ayırdı; önce bir yaprak kopardı, bunu soktu. Kâğıt bir süre kızgın küllerin üzerinde ne yapsam gibilerden durdu; sonra yer yer sarardı. Birdenbire duyulmuş bir acı ile (imiş gibi) kıvrandı. Daha sonra o sarı kıvrıntılardan bir ateş dalgası geçti; kâğıdın bir yanından küçük bir alev çıktı...

Ahmet Cemil acı bir gülüşle bakıyor, şimdi esmer bir kül tabakası biçiminde duran bir kâğıdın üzerinde bir beyazlıkla beliren yazılara bakıyordu. Bir iki satırını okudu. (kendi kendisine): “Ah, yalan şeyler!.. Ah, yapmacıklı şiirler!..” diyordu. Bir yaprak daha kopardı; kopmamakta inat eden başka bir yaprağı kıvrarak bükerek attı. O, acısından kıvrana kıvrana, kolları büküle büküle yandıkça şiirinin şu intihar edişinin seyrinden cehennemsi bir zevk duyuyordu.

Kâğıtlar böyle yaprak yaprak birbirini izledi. Ve derken son yaprağı attı. Bu son yaprağın üzerinde de alevden bir rüzgâr esti, bir an içinde kıpkırmızı oldu; sonra çıtırdayarak, bir can çekişme çılgılığı ile parça parça yarılarak söndü. O zaman Ahmet Cemil, bunun üzerinde bir beyazlıkla sezilebilen yazıları derin derin süzdü. Onları okumak istedi; gözleri ta sonunda bir yabancı yazının belli belirsiz biçimine rastladı: “Tebrük ederim...”

Ah! Yalan!..

“Tebrük ederim!” Bu sözün yankılandığı kuruntusu kulaklarının içinde bir zehirli yılanın ışığı gibi, soğuk bir ürperme akıtarak geçiyordu. Ah, bu yalan! Hayatının en büyük yalanı!..

Onu yaktığına artık zincirleme hulyalarına onunla şu sobanın içinde hâlâ çıtırdayan bu küllerle bir son verdiğine, kesin bir sonuçla, onarılması mümkün olmayan bir sonuçla bü-

tün hayatının yalanlarını boğup öldürdüğüne iyiden iyiye inandıktan sonra sobasının kapağını kapadı.

Artık hayatında işte yalnız bir gerçek kalmıştı: Düşlemesiz, çıplak, sefil bir gerçek... Beş yıl önce hayata umutla kumral saçlarıyla, umutla aydınlanmış gözleriyle giren Ahmet Cemil'in yerinde, şimdi yanakları çökmüş, dudakları hayatının yas acısıyla kısılmış harap bir vücut (vardı)...

Bu vücudu ne yapacak? Onu kaldırıp atmak için ne büyük isteği vardı! Ama ona sahip olmak hakkı bir başka birisinin-di.

Ne yapmak gerekeceğine artık karar veriyordu. Hüseyin Nazmi gidiyor, öyle mi? O da gidecek... Ama Hüseyin Nazmi umutlarının arkasından koşmak için giderken, kendisi bu umutlarının yıkıntılarından kaçacak; arkadaşıyla çocukluktan beri başlayan zıtlık zincirlemesi (iyiden iyiye) tamamlayacak.

O zaman birden aklına bir gün arkadaşıyla Taksim Bahçesi'nde ellerine aldıkları şiir kitabından okudukları parça geldi. Belleğinde nasıl kalmışsa öyle yineledi: “Mezarlığım başka bir hayat gürültüsünün ve kavgasının mahvolmuş kuvvetleriyle dolu; ama daha ölümlerinin birbirini izlemesi bitmiş olmadı.”

Bu “birbirini izleme” nin tamamiyle bitmiş olması için yalnız kendisi mi kalmıştı? İşte o da gidiyordu; o da o da, yok olmuş güçlere katılacaktı...

O zaman yüzüne son bir umutsuzluk direnişinin dayanma gücü geldi. Çekmecasını açtı; kâğıtlarının arasında araştırdı, okul diplomasını buldu. Açarak okudu. Bunun sayesinde vilayetlerden birine gidecekti. Karşısında, yazı masasının üstündeki harita kendisine bakıyor, güç vermek isteyen bir bakışla gülümsüyor gibiydi.

Kendi kendisine:

“— Bir yerlere gitmek, o kadar uzak bir yere ki (1) düşün-
cem bile şu geçen hayatıma ulaşamasın!..” diyordu.

Gözleri bir ara, arkadaşının gidebileceği yerleri dolaştı; sonra
indi, kendisine sessiz bir hayat hazırlayacak yerlere baktı:

“— Öyle bir yer ki önünde ardında, sağında solunda çöl;
kuru, çıplak, uzun bir çöl olsun...” diyordu.

O zaman yazı masasının önüne oturdu; gözleri bu harita-
nın çöl denizlerine dikilerek, orada hayalinde uyanan dünya-
nın seyrine dalarak düşündü.

Burada kımıldamayarak, saatlerin geçtiğinin ayrımında ol-
mayarak, özbenliğinden tam bir soyutlanmışlık içinde (öyle)
duruyordu. Uzaktan bir hayalin ezgili sesi gibi bellisiz bir me-
lodiye işittiği kuruntusuyla titredi...

Bir Arap dilenci var ki, haftada bir gün, öğleyle ikindi ara-
sında Süleymaniye'nin bu ıssız sokağından, Ahmet Cemil'in
sözlerini anlayamadığı ve aklında tutamadığı acı ezgiler söy-
leyerek geçirdi. Kendisi evde bulunduğu zaman başka bir dün-
yanın başka bir biçimde yaratılmış bir yaratığına özgü, yaban-
cılığında tatlı bir yabanıllık, sarhoş edici bir gariplik duyulan
bu sestən bütün yüreğinde sezilenilip de niteliği çözülmek im-
kânından kaçan duyguların eşlik ettiği bir ahenkle uyanır; ha-
yatının akılda tutulamayan şiirlerine belirgin bir tercüman gi-
bi gelen bu ezginin estetik esîrini (2) kaçırmamak için, sahibi-
ni görmek istemeyerek, dinlerdi.

Bugün şu haritanın çöllerini seyrediş; oranın sessiz durgun
yaşayışını kafasında kurması, onun çıplak görüntüsünün ha-

(1) Uzak yer denilince genç okuyucular, günümüzdeki yurt haritasını değil,
on dokuzuncu yüzyıl sonundaki haritamızı düşünmelidirler: Balkanlarla
birlikte tüm Irak, Suriye, Arabistan yarımadası, Mısır ve Kuzey Afri-
ka'yı içeren imparatorluk haritası...

(2) Kitabın sonundaki “küçük sözlük” e bkz.

yali içinde bu sesin etkisi (onun için) dünyanın üstünde bir şey gibi oldu.

O ses yaklaşıyordu. Önce uzaktan hafif ve içten bir yakınma başlamıştı. Sonra yavaş yavaş, yer yer birer ısırap hıçkırığıyla, iniltisiyle boğularak, yaralı bir güvercin gibi güçsüz bir atılmayla yükselmek isterken, birden bir yılgınlıkla bir sessizlik çevrintisi içinde düşerek; bir süre kanatlarıyla topraklarda sürüklene sürüklene çırpındıktan sonra umutsuz ve özlem dolu bir bakışla göklere gözlerini dikerek, göğsünü parçalayan son bir çılgılla başını kaldırdıktan sonra son soluğu bir inilti hırıltısı içinde sönüp gidiyordu.

Bir süre bir ölüm sessizliği, Ahmet Cemil'in hayatını bir mezarın soğuk havası sarıp, kaplar gibi oldu; hiçbir şey işitilmiyordu.

Bir dakikalık sessizlik içinde, şimdi gözünde hayatı için tasarladığı o çıplak ortam canlandı. Bu bir dakika içinde bir başka dünyanın hayatını gördü. Bakış ve görüş gücünün uzanabilme imkânı kadar uzun, lekesiz, saf ve bembeyaz güneş ışığıyla kaynayan bir gökyüzü altında, bir nur denizi içinde kırmıldanıyor sanılan çöl; beyaz ve parlak bir kum yüzeyi ki, parıltılarıyla çalkalanan gökyüzü altında, sonsuz uzaklıklara kaçan o ufka yetişmek için koşarak ta ileride, artık belirlenemez görülemez bir buluşma noktasında (ona) yetişiyor; ikisi de —bu tertemiz gökyüzüyle o katıksız çöl— ta orada, sanki koşmaktan, birbirini kovalamaktan yorgun düşerek, yorgun bir kavuşma buluşma öpüşüyle dudaklarını uzatıyor... Ta yukarıda da dupduru parlak bir güneş, bütün parıltısıyla beyaz bir gelin odası fanusu gibi, şu buluşup kavuşma birliğinin üzerine mutluluk gölgesini döküyor...

Ah! O gökyüzü, o çöl, o güneş... İşte Ahmet Cemil'in hayattan pay almaksızın geçen hayatına layık sığınma ve dinlenme köşesi...

Daha sonra bu çöllük yerin yabanılığında kaybolmuş, birer kafile biçiminde öbek öbek hurma ağaçları, muz fidanları görülüyor; çıplak bedenleriyle kumluğun ortasında, bu ıssız ve sessiz hayata avuntu gönderen bir selamla yeşil başlarını kaldırırken, uzaktan develer o kum denizlerinin evlatları, yorgun ve aksak yürüyüşleriyle, süzülen bir bulut halinde ilerliyor...

Ötede kumların bağrından fışkırırvermiş bir beyaz rüzgâr dalgası biçiminde, bütün beyaz görünen atlarının üstünde beyaz harmanileri uçuşarak geçen bir süvari kalabalığı...

O vakit, bu hayal dünyası, karşısında canlanarak yaşamaya başlayınca, o ses yeniden işitildi. Bu kez yeni bir hayatla, taze bir güçle orada, hemen evin kapısında yeniden uyandı.

Şimdi bu sesteki yabani tutum ve halde, bir köpürme gü-rültüsü, bir acılık coşup taşması vardı. Bu öyle bir sesteki ki, içinde bir yürek parçalanıyor, yırtılıyor, dokuları sökölerek kan saçılıyor gibiydi.

Yüksek bir çığlıkla başladı; birdenbire ateş almış bir hava fişeği biçiminde çoktu, yükseldi; sonra bir süre korkunç bir yükseklikte, artık kendisini tutamayarak, yükselen atılımının son gücünü harcayarak titredi. Çıkacak mı, incek mi, sönecek mi bilinmiyordu. Bir saniye (öyle) kaldı. Sonra birdenbire patladı. Bir korkunç patlayıp dağılmayla dağıldı. O zaman dağınık bir sessizlik başladı...

Sanki o hava fişeğinden kırık dökük, vakit vakit parlayıp sönen kandiller döküldü. Bunlar süzüle süzüle, birer birer öle öle düşüyor, gidiyordu. Sonunda bu ses yıkıntıları ve kalıntıları üzerine göğsü yarılan bir bulut parçasından hafif yağmurlar boşanmaya başladı. Ahmet Cemil şaşkın suskun duruyordu...

Bugün bu garip ezgiden duyduğu şey, hiçbir etkilenmeyle ölçülenemezdi. Şu anlaşılmayan, akılda tutulamayan dille o ses sanki Ahmet Cemil'in babasının yas'ına, İkbâl'in mezarına, Lamia'nın uçmuş düşlenmesine, şu sobanın içinde hâlâ bir

canlılık artığıyla çıtırdayan eserinin küllerine ayrı ayrı ağladıktan sonra, bu hasta yüreğin bütün elemeleri, acıları, çözümlenilemeyen ve dile getirilemeyen dertleri için çok açık seçik anlatan bir dil olmuştu.

Bir süre bir bayılıp kendinden geçme haline benzeyen duygulanmalar içinde kaldı. Şimdi o ses artık büsbütün uzaklanmış, hemen hemen kaybolmuştu. Artık kulaklarına, işte bu çıplak çölün uzaklarında giden, deve sürüsünün içindenmiş gibi geliyordu.

Ayağa kalktı. Kendi kendisine:

“— Evet, oraya gideceğim; o sade hayat içinde, ölmüş emellerimin sessiz türbesini orada kuracağım.” diyordu.

Odasının kapısını açtı. Ah, bu oda!.. Bu ruhunun en yakın yoldaşı ve sırdaşı odacık! Buradan sonsuzluğa kadar sürecek bir ayrılıkla ayrılmak gerekiyordu.

Göğsü ufak bir üzüntü âhiyle şişiyordu. Bu oda, bu ev; bunlardan ayrılmak gerekiyor öyle mi?..

Merdivenden inerken orada, taşlıkta, İkbal’in tabutunun sonsuzluğa giden bir yolculuk için, yola çıkmaya hazır (halini) görüyor gibi oldu. İşte şimdi kendisi de sonsuzluğa gidecek bir yolculuğa hazırdı. Biraz durdu; bir veda bakışıyla bu evi selamlıyor gibi, aşağıya yukarıya baktı. Burası nice acı tatlı anıların gömülü olduğu yerdı. Tatlı ve acı, ama onların hepsi yüreğinin en ulu ve sevgili, en saygın zenginlik hazinesiydi.

Burada, bu evin bütün yaşanılanlarını aklına getirdi: Kendisi daha küçük bir çocuktı; buraya nasıl bir telaşla taşındıklarını, babasının 6 günkü çocukçasına sevincini, fesinin kilim döşemek için kura sepetliliği ettiğini, hep birer birer aklından geçirdi. Ah, o vakit ve ondan sonra babası ölünceye kadar nasıl mutluydular! Lakın daha sonra?..

Ahmet Cemil artık (daha fazlasını) aklına getirmek istemedi; anılar yüreğini şu eve sağlam bağlarla yeniden bağlamaya baş-

lıyor, kararının güçlülüğünü zayıflatıyordu. Kafasına hücum eden o anıları silkinerek kovmak istedi, annesinin yanına girdi.

* * *

İkbal'i kaybettikten sonra annesiyle arasındaki ilişki her zamankinden daha çok duygulanmaya yönelik bir hal almıştı. Bu iki yaralı yürek birbirine yaklaşmak için daha büyük bir gereksinme duymaktaydı. Her zaman bir arada bulunmakla, birbirini kaybetmek korkusunu örtmek isterler gibi idiler. Bu anne, kızını kaybettikten sonra, oğlunu da elinden kaçırmak tehlikesine karşı her zamankinden çok titreyerek, hep onun çevresinde dolaşüyor, geceleri kötü bir düş görerek uyandıkça (oğlunun) odasının kapısına kadar gelip dinliyordu.

Ahmet Cemil bugün yanına gelince, annesini o vakitten beri alışkanlık halini alan dalgın durumda buldu. Sabiha Hanım ellerini dizlerinden dolayarak kilitlemiş, her gün gözlerinden damla damla boşanıyor sanılan hayatı, örtülü bakışını belirsiz bir noktaya dikmiş duruyordu.

Oğlunu görünce gözlerini çevirdi, onu bir gülümsemeyle karşılamak istedi. Ama bugün Ahmet Cemil artık, annesinin karşısında, susarak düşünmek için gelmiyordu. Ta yanına kadar gitti. Yıllardan beri —daha şu kadar bir çocukken bile ağırbaşlılığa aykırı gördüğü zamanlardan beri— aralarında pek sık görülmeyen bir şey yaptı. İnsanlar ne kadar büyürlerse büyüsünler, ne kadar yaşlanırlarsa yaşlansınlar, gene kimi dakikalar vardır ki annelerine sokularak çocuk olmak isterler.

Annesinin yanına oturdu. Kollarıyla onun zayıf, kuru vücudunu sardı, gözlerini gözlerine dikti. Bir süre öyle, şimdi ikisinin de dudaklarında ne açılmaya, ne kaybolmaya cesaret edemeyen acı bir gülümsemeyle bakıştılar. Sonra Ahmet Cemil:

— Anne! dedi. Ve bu seslenişini sıcak bir avuntuyla yüreğini yıkayarak yineledi:

— Anne! İzin verir misin, senin dizine yatayım?.. Hani ya bir vakitler beni dizine yatırır da saçlarımı okşardın! İşte gene öyle yatayım, beni gene öyle, sanki sekiz on yaşında bir çocukmuşum gibi okşa... Ah, bilsen anneciğim! Bugün okşamak, sevilmek için ne kadar gereksinmem var!.. Özellikle çocuk olmak, o mutlu zamana biraz geri dönmeyi ne kadar çok istiyorum!..

Bugün dizinin, senin o yorgun zayıf dizinin üstünde ağır çeken bu başın, bilsen o çocuk başından ne büyük ayrılığı var! Bu çocukla o çocuk arasında kırılmış, parçalanmış bir hayal duruyor. Ah, ben hayatın o vücudu harabeden demir menagesinin arasında nasıl ezildim! İşte bugün sana hasta, yaralı, derman aramaya muhtaç olarak gene dönüyorum...

Ağlıyor musun anne? Oh! Ağla, ağla; biraz o yaşlar yüzüme, saçlarıma dökülsün. Onların tertemiz ve kutsal damlaları altında kendimi iyileştirmek isterim. Yalnız bugün değil, her zaman, ölünceye kadar... Değil mi anneciğim? Sen beni bunlarla iyi edeceksin, bunlarla bana güç kazandıracaksın değil mi?..

Ama burada değil; burada yaslarımız var, babam var, kızkardeşim var, ondan sonra benim ruhsuz bedenim var (1). Üç tane korkunç mezar ki, yaşayabilmek için bunlardan uzak olmak istiyorum. Seninle uzaklara gidelim; o kadar uzaklara ki soluğumuzu orada tanımayalım (bile). Kendimize başka bir dünyada, başka bir hayatta, başka yaratıklar gözüyle bakabilelim, değil mi anneciğim? Benimle birlikte oraya kadar geleceksin, beni şu kutsal, şu saygın göz yaşlarıyla iyi edeceksin değil mi?..

(1) Metindeki “cesed” sözcüğünü “beden” olarak aktardık.

AHMET Cemil, Sirkeci'den annesiyle Seher'i sandala bindirdikten sonra, iskelede eşyalardan bir şey kalıp kalmadığını anlamak üzere, son bir gözden geçirmeyle yanına yöresine baktı. Sandala ayağını atmak üzereydi; kolundan biri tuttu: Hüseyin Nazmi.

Eski arkadaşını küçük bir şaşkınlık çılgılığıyla selamladı:

— Sen de mi gidiyorsun?

Onun da yanında büyük bir bavul vardı:

— Evet, bugün Mesajeri ile...

— Ben de Loyd'la gidiyorum... (1)

Bu iki arkadaş, aralarında o günden beri yavaş yavaş mey-

(1) Doksan-yüz yıl kadar önce Türkiye'de yolcu ve yük gemileri işletmek hakkı —kapitülasyonlar gereği— Avrupalı devletlere aitti. Gerek iç, gerek dış hatlarda yabancı ortaklıklar gemi çalıştırırlardı. Mesajeri, İstanbul'a Avrupa arasında; Loyd, İstanbul'la imparatorluğun uzak limanları arasında gemi işleten birer Fransız ve İngiliz denizcilik kuruluşlarıydı.

dana gelen bir soğuklukla, şimdi birbirine karşı duygularına rahatlıkla bir akış veremiyorlardı. Hüseyin Nazmi dedi ki:

— İki gün önce, yeni nişan verilenler ve atanmalar sütununda, senin atandığın yeri gördüğüm zaman şaşırdım...

Hüseyin Nazmi, cümlesinin sonunu tamamlayamıyor gibi bir kararsızlık geçirdi. Sonra arkadaşının elini tutarak:

— Ne kadar uzak yeri seçmişsin Cemil.. Teessüf ederim, dedi. Ahmet Cemil, hafifçe elini çekerek karşılık verdi:

— Ben de senin, gene o günkü nişan verilenler ve atanmalar sütunları arasında (1) umutlandığın yerlerin en güzeline atandığını gördüğüm zaman sonderece memnun oldum. Tebrik ederim.

Ahmet Cemil'in ağzında bu “tebrik”, şu iki arkadaşın hayatını oluşturan zıtlık zincirinin artık son halkası niteliğindeydi. Birbirine söyleyecek bir şeyleri kalmamıştı. Hüseyin Nazmi'nin bavulunu bir sandalcı kaldırmış, bekliyordu.

İki arkadaş birbirinin elini gene sıktılar.

* * *

Bir saat sonra Sarayburnu'nu dolaşan Fransız vapuru Hüseyin Nazmi'yi, yüreği umutla dolu, bir emel dünyasına götürürken, Kızkulesi açıklarında ağır bir yol alışıla süzülerek yavaş yavaş ilerleyen Loyd'un Süveyş (Kızıldeniz) yönlerine çalışan ağır yol alan gemilerinden biri, Ahmet Cemil'i yüreğinde bir mezarla son umutsuzluk türbesine sürüklüyordu.

(1) İkinci Abdülhamit döneminde gazetelerin birinci sayfalarının baş sütununda sık sık “Tevcihat” genel başlıklı yazılar çıkardı. Burada kendilerine önemli ya da önemlice görevler verilen kimselerle padişahça rütbe ve nişan verilenler ya da rütbe ve nişanları yükseltilenler ilan edilirdi. O zamanki kaymakamlıkların pek çoğu, şimdiki illerden daha geniş ve kapsamlı olduğu için, kaymakamların atanmaları da “Tevcihat” sütununda yer alırdı.

Önce, yola çıkış sırasında, o gürültü patırtı arasında hiç bir duyguyla duygulanmadı; annesiyle Seher'i (gemide) kendilerine ayrılan yere yerleştirdikten sonra yukarıya çıktı. Sandallar, merdivenlerden telaşla inip çıkan halk, çözölen halatlar, koşuşan gemiciler, ara sıra iri sesiyle bu gürültünün içinde herkesi sessizliğe çağırıyor gibi öfkeyle bağırın düdüğü; daha sonra yöresinde limanın kalabalığı, İstanbul'la Galata arasında sıkışan bu deniz parçasını bir mahşer haline getiren bütün o hareket, bir süre kafasını gözlerini oyaladı.

Ama vapur bu kalabalığı yavaş yavaş, sanki şu hayattan özlemle ayrılarak uzak bıraktıkça; dakikalar geçerek Ahmet Cemil'in gözünde bütün hayatının tek duygulanma mahfazası olan bu kenti ufkun lacivert yüzeyine çizilmiş bir tablo biçiminde bırakmaya başlayınca, yüreğinde birden elemli bir ayrılık acısı duydu. Öyle bir duygu ki, hemen o anda bütün direniş gücünü sarstı!.. Yeniden geri dönmek, kimbilir belki hayatının sonuna kadar ayrılmak üzere olduğu bu yere yeniden ayaklarını basmak için içinde şiddetli bir istek uyandırdı.

Uzaklandıkça karşısında Cihangir tepesinden denize doğru inen bayır, küçük renkli taş parçalarından üzerine bir tablo işlenmiş uzun, yüksek bir duvar biçiminde yükseliyor; öteden parça parça kaçarak saklanıyor gibi görünen Beyoğlu sırtı ile Galata yokuşlarının üzerinden kalkmış, çevresini araştıran bir baş gibi Galata Kulesi, iri gözleriyle bakıyor; öte yönünde İstanbul tepelerinin üzerinde camilerin birer gümüş miğferle örtölü kocaman başları (kubbeleri) yükseliyor; minarelerin göklere fıskırmak isteyen l irer beyaz fıskiye biçiminde uzanan ince boyları, yer yer akşamın esmer havası içinde sanki titreşimler yapıyordu.

Beride güneşin son ışıklarıyla, tutuşmuş camlarıyla kırmızılıklara boyanan İhsaniye, Üsküdar, daha yükseklerde yeşil tepelerin üzerine eteklerini sererek Marmara'ya bakan Çamlıca, biraz daha ileride topraklardan ayrılarak kendisini deni-

ze salıvermek istiyormuş sanılan Fenerbahçe, Moda; sonunda vapur ilerledikçe durumlarını değiştiren —yerlerinden oynuyorlarmış, kimi zaman birbirine sokularak, kimi zaman birbirinden kaçışarak dalgaların içinde yüzüyorlarmış kuruntusunu veren— Adalar...

Şimdi vapur biraz daha rahat ilerliyor, artık bu görüntüler öncekinden çabuk uzaklanıyor, ufkun sislerine boğuluyordu.

Orada, yüreğinde derin umutsuzluk ve hüznle, kendisinin kaçıyor sanılan bu tabloya gözlerini dikerek bakıyordu. Bir noktaya dikili, ısrarlı bir veda ile gözlerini o tablodan ayıramıyordu. Vapur uzaklanıyordu. Sonunda o tablo, üzerine bir tül geçirilmiş gibi, donuk kaldı; daha sonra büsbütün bulandı. O vakit üzerine güneşin bir donuk rengi dökülmüş bulutlardan başka bir şey görmedi.

Başını çevirdi; işte güneş orada, ta Marmara'nın denizlere dökülen ufkunda, parçalanmış bir dağ kalıntısı biçiminde yığılmış bulutların arkasında iniyordu.

Güneş görünüyordu. Yalnız o bulut yığıntısının yırtılmış göğsünde bir yangın, korkunç heybetli bir yangın görünüyordu. İlk önce o tutuşan yarığın çevresindeki bulutlar bir kan tufanına boyanmış duruyor, biraz yüksekte siyah bir küme, o yangının üzerinde gittikçe koyulaşan esmer bir kubbe kuruyor; kenarlarından pembe, kırmızı, al, sarı tüyler sarkıyor; bir yanında erimiş bir yakut deresi ince, kıvrıntılı bir çizgiyle (kendine) yol açarak akıyordu...

Birden görüntü değişti. Bu yangın sönerek ortasında kırmızı bir tabak açıldı. Çevresinde sağına soluna, altına üstüne deste deste sarı nurdan oluşmuş oklar fışkırdı. Bir saniye sonra gene değişti. Bulutlar bu yakut kümeleriyle dolu tabak üzerine parça parça dökülmeye başladı, sonunda büsbütün örttü. Artık hiçbir şey görünmüyordu. Orada siyah bulutlardan bir dağ yükseldi. Bir ara güneşin son bir ışık atılımı kaynayıp fışkırdı; ta o dağın tepesinde tutuşmuş bir orman gibi parladı...

Şimdi Ahmet Cemil'in gözleri bulanıyordu. Bütün denizi, gökyüzünü bu bulanıklık içinde karıştırdı; artık görmeyerek bakıyordu. Biraz sonra ayaklarının altında gizli bir hışıltıyla, gecelerin sırlarını taşımaya hazırlanan suların üzerine geniş, uzun bir gölge düştü.

O vakit vapurun kenarına, tahta kanepenin üzerine oturdu. Dirseğini dayadı, başını avcunun içine koydu; akşamın serin bir rüzgâriyle saçları uçuşarak gözlerinin önünde hazırlanan geceye bakmaya başladı.

Burada saatlerce böyle, yemek için aşağı inmek istemeyerek, güvertenin şu ıssız halinde burada, düşünmek için kalmayı yeğleyerek oturdu. Ama düşünemedi; yalnız burada gecenin soğuk hüznünü soluyarak bütün hayatının çile ve eziyetlerini dinlendirmek, bu karanlığı zehirleyerek, iyileştirici ve kendinden geçirici bir ilaç gibi içmek, kana kana ciğerlerini onunla doldurmak istiyordu.

Bu, *siyah* bir geceydi... Öyle bir gece ki, gökler bütün kandillerini söndürerek denizlere bilinmezlikler dünyasının gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi. Yalnız ilerde, direklerle bacanın birer serseri biçiminde yürüyen göl çelerine karanlıklar içinde yol göstericilik eden vapurun kırmızı lambası, bu siyahlıklar arasında açılmış uzak bir kırmızı göz gibi parlıyordu. Bu siyahlıklar...

Ahmet Cemil, işte şu saçlarının arasında üşüterek geçen rüzgârın, kanatlarını çırpıp bu siyahlıkları göklerden denizlere döktüğünü sezinliyor, görüyor, onların düşüşünün fısıltısını işitiyordu. Kendi kendisine içinden hep kişisel üslubunun deyimlerini yineleyerek: “Sanki bir bârân-ı dürr-i siyâh” (1) diyordu.

Birden bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin anısı geldi:

(1) “Siyah inci yağmuru”. Başlangıçtaki *mavi*'ye karşılık bu kez *siyah*.

Ta hulya hayatının başlangıcında, umutlarının parıl parıl parlamakta olduğu zamanda, Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mavi gece ile bârân-ı elmas'ı (elmas yağmuru) anımsadı.

Gözlerinin önünde o mavi geceyle bu siyah gece karşı karşıya geldi: Mavi ve siyah.

Ah! Zavallı hırpalanmış, ezilmiş hayat!.. Mavi bir geceyle siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız ömür!.. Bir elmas yağmuru altında gelişerek, şimdi bir siyah inci yağmurunun altında gömülen o emel çiçekleri!..

İşte, işte, görüyor; gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir can çekişme halinin ezgisiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar o hulya hayatının üzerine çekilen bir yas kefeni değil miydi?

O vakit denize baktı: Siyah bir deniz... Karanlığın içinde geminin kenarında esmer bir köpükle kaynaşarak kaçışan o siyahlıkları görüyor; altında korkunç, ürkütücü yokluğun kurntusunu veren siyahlıktan başka bir şey görmüyordu.

Ah! Bu denizin karanlıklarında saklanan gerçekler, asıl gerçek! Bir karar atılımı, yalnız bir küçük bir hareket... Oraya gidebilirdi.

Oraya gitmek, bu siyahlığın içine —bir daha çıkılamaz, geri dönülemez— derinliklerine gitmek.

Dalgalar uzun, kalın birer siyah yılan gibi kıvrana kıvrana, yuvarlana yuvarlana açılıyor; belsiz bir dille karanlıkların sonsuz uzaklıklarına doğru serilerek onu çağırıyorlardı.

Bunların bu siyah kucağına atılmak, yarın doğacak olan o güneşin hayatın sefillikleriyle alay eden ışığından kaçmak, bu siyahlıklar içinde sonsuz bir yoklukla mutlu ve rahatlamış halde yuvarlanıp gitmek..

O zaman kendisini bu dalgaların arasında süzülüp, tatlı bir baygınlıkla kendinden geçmiş olarak, sınırları uyuşarak denizin o dipsiz uçurumlarına iniyor halde düşündü. İniyor, bit-

meyen bir düşüşle karanlıkları tabaka tabaka yararak, şu siyah dalgaları yığın yığın sırtına alarak, yavaş yavaş, düzenli bir ahenkle, yokluğa tam bir teslim oluşla iniyordu.

Evet, bir karar atılımı, yalnız bir küçük hareket, nasipsiz geçen hayatiyle şu yararsız vücut arasında bu denizin bütün siyah tabakalarını bir set zincirlemesi gibi bırakarak, ta şu denizin bir türlü sonu bulunmayan derinliklerine kadar inecekti. Birdenbire silkindi; ta yanibaşında bir ses:

— Cemil, niçin karanlıkla yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı:

— Geliyordum anne!.. dedi ve hayatta bir umudu kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş, bu siyah geceden, şu kendisini çekip almak isteyen yokluktan ayrılarak, varlığını daha güçlülükle bu sese uyarak, annesini izledi...

— S O N —

KÜÇÜK SÖZLÜK

KÜÇÜK SÖZLÜK

—A—

ağırlık: (burada) Çeyizini düzmesi için güveyin geline verdiği para.

ahenk: Uyum, düzen, düzenlilik, çalgılı eğlence, telli sazlarda üzerine teller gerili tahta bölüm.

amberimsi: Amber: güzel kokulu kimi maddelerin ortak adı. Amberimsi: Amber gibi güzel kokan, amberi andıran.

arşın: Metre'nin üçte ikisi dolayında eski bir uzunluk ölçüsü.

artan: Erdem, fazilet, üstünlük, seçkinlik.

ayla: Ay'ın çevresindeki hafif ışık çemberi, eski dilde: hale.

aymazlık: Gafletlilik, gaflet halinde bulunma.

—B—

bağa: Kaplumbağa türlerinden birinin kabuğundan yapılan eşyalara verilen ad. Eskiden tarak ve bıçak sapı gibi şeyler yapılırdı.

becelleşmek: Bir konu üzerinde hafifçe tartışmak, birisiyle dille ya da elle hafiften çatışmak. Bir şeyi yapmak, birini inandırmak için uğraşmak. Arapça mecelleşmekten bozma.

betimleme: Bir şeyin tasarımını yazıyla ya da sözle dile getirmek, tasvir etmek.

—C—

canfes: Üzerinde desen bulunmayan ince dokunmuş düz ipekli kumaş.

cenkleşmek: Birisiyle hafif tertip, çatışmak, birisini inandırmaya çalışmak, bir işin üstesinden gelmek için uğraşmak.

cinas: Söyleniş ve imlası aynı, anlamları aynı olan sözleri sanatlı biçimde birbirine yakın yerlerde kullanmak (özellikle nazımda); bir sözün iyi anlamını kullanıp da kötü anlamını öngörmek.

cumba: Evlerde dışarı çıkık penceremsi yer.

—Ç—

çakırkef: Hafif sarhoş, yarı sarhoş.

çarpara: Aslı Cihâr-pâre. Halk dilinde çarpara çalpara biçiminde kullanılır. Dört kaşık veya kaşık benzeri gereçten oluşan ve oyun oynanırken kullanılan bir tür alaturka kastaniet.

çevrinti: Suların kendi eksenini etrafında derinleşerek dönmesi, girdab.

—D—

dâhî, dâhîlik: Yetenekleri ve zekâsı olağanüstü olan kişi ve böyle kişi olma hali.

davavekili: Avukat sayısı beşten az olan yerlerde avukat yetkisini taşıyan ve bu işi yapan, aslında hukukçu olmayan, meslek adamı. İmparatorluk döneminde, İstanbul'da bile pek çok davavekili vardı; bunlar uzun süre mahkemelerde kâtiplik, baş kâtiplik yapmış kimselerde oluşurlardı.

debdebe: Görkem, şatafat, aşırı gösterişlilik.

düz: İçinde özel bir sakız da bulunan ve eskiden çok makbul olan kokulu bir rakı türü.

—E—

eda, edalı: Tavır, davranış, sevimli hal ve bu durumda olan kimse. Edebiyatta üslup, anlatım tarzı anlamında da geçer.

esîr, esîrî: Yunanca "eter" den. Havadan hafif olduğu, evreni sardığı var-sayılan, ısıyı ve ışığı nakledici cisim, varlık. Edebiyatımızda yükseltmek istenen kimseler için şiir ve betimleme aracı olarak kullanılmıştır: Esîrî bir güzelliği, varlığı vardı... gibi.

Evkaf Nezareti (Nazırlığı): Vakıflar Genel Müdürlüğü; o zamanlar nâzırlık, yani bakanlık düzeyindeydi.

eziç: Büyük üzüntü duymak, azab çekmek.

—F—

fanus: Işığı rüzgârdan koruyan cam koruyucu, fener anlamında kullanılmıştır.

Fertek: O zamanın ünlü bir rakısının adı.

flavta: Nefesli sazlardan biri.

—G—

galoş: bkz. kaloş.

Galop: Batı müziğinde çalınan parçanın hızlandırılması, hareketlendirilmesi.

gına: Bir şeye karşı duyulan doygunluk, isteksizlik hali.

gövek: Cevizin yeşil kabuğu.

—H—

hâfız: Bir metni ezberlemiş olan kimse. Özellikle Kur'an'ı tümüyle ezberlemiş olanlar için kullanılır.

hafıza: Bellek, öğrenilen şeyleri akılda tutabilmek yetkisi.

hareem: Saraylarda ve eskiden büyük konaklarda kadınlara özgü bölüm.

harmani: Bütün vücudu saran kolsuz üst giysisi. Metinde pelerin yerine kullanılmıştır.

haz, hazz: Bir şeyden hoşlanma, zevk alma.

hasa, hasse: Bir tür beyaz dokuma keten bez.

haşerat: Haşarat. Böcekler. Mecaz anlamında kötü, ayak takımı kimseler.

—İ—

îbham: Belli etmeme, kapalı bırakma.

îmarethane: Yoksullar için yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş aşevi. Kitapta geçtiği üzere Eminönü İmarethanesi, o zaman İstanbul'da bunların en büyüğü idi.

ima: Dolaylı olarak anlatma, belli etme.

imtiyaz sahibi: bkz. sahib-i imtiyaz.

ilişkin: Ait, dair, alakalı anlamlarında.

imâl: Yapma, meydana getirme. Kitapta söz uydurma anlamında.

—K—

kalpaklı lamba: Gazyağıyla aydınlanılan dönemlerde bir tür büyük, abajurlu lamba.

kaloş: Eskiden tabanının temiz kalması için potin üzerine giyilen ikinci bir ayakkabı; kaloş kundura da denmiştir.

kapaç: Kapalı, kapalı yer. Yalnız Halid Ziya'nın bu ve "Nesli Ahîr" adlı romanında rastlanılmıştır.

karık ses: Çocuklarda ve çok yaşlı kadınlarda görülen boğuğumsu, çatallı ses.

Kevser: Cennet'te akan ırmaklardan birinin adı. Çok tatlı ve berrak sular için mecaz anlamında geçer.

koltuk resmi: Eskiden düğün sonunda gelinin güveye teslim edilme töreni.

Kûfî yazı: Arap alfabesinde düz ve köşeli çizgilerden oluşan bir yazı türü. Kûfe kentinden alınmadır. İlk Kûfî yazı burada denenmiştir.

külfet, külfetli: Zor, sıkıntılı. Mecaz anlamında fazla özen bezen gösterme. gösterişli ve aşırı süslü, özenli.

—L—

lala: Eskiden erkek çocukların ev dışındaki işleriyle, gezmeleri, öğrenmeleri, korunmaları ile görevli erkek dadı.

laden, ladin: Çalı ve ağaç çeşitleri de bulunan bir tür reçineli bitki.

lava: Çekip kaldırma, yisa etme.

lavta: Ud'un daha küçüğü, ancak ona benzeyen telli bir çalgı türü.

Levanten: Eskiden Türkiye'de yaşayan batılılardan doğup burada büyüyen, yaşayan, ancak batılı geçinen bir kısım hristiyanlara verilen genel san.

—M—

mahfaza: İçindeki şeyleri koruyacak kap, çekmece, kapak türünden eşya. Kilitlileri de olurdu.

Mahşer: Kıyamet günü; mecaz olarak kalabalık.

maun, mahun: Mobilya ve sandal yapımında kullanılan bir ağaç türü.

mazmun: Dolayısıyla anlaşılan cınash, nükteli söz ya da anlatım. Divan edebiyatında klişe haline gelmiş sanatlı sözlerle verilen genel ad.

mefutun: Bir şeyi ya da bîf kimseyi aşırı ölçüde seven kimse, aşık, tutkûn.

muhbir: Haber alıp verici, haberci. Deyim anlamında birinin aleyhinde haber getiren, onu fitleyen kişi. Abdülhamit döneminde casus; saraya jurnal veren kişi, hafiye.

musikar: Gagasında delikler bulunan ve rüzgâr estikçe bu delikler aracılığıyla gagasından müzikal melodiler çıkan bir masal-efsane kuşunun adı.

muşamma, muşamba: Su geçirmeyen mumlu üst giysisi. Muşamma, zamanla halk dilinde muşamba biçimine dönüşmüştür.

—N—

nazîre: Beğenilen bir manzumeye, onun beğenen tarafından aynı konu, ölçü ve uyakla yazılan eşbenzer manzume.

Nergisî: On yedinci yüzyıl divan şair ve düzyazıcılarından. Düzyazıcıları, anlaşılmasına imkân olmayacak kadar ağıdalı ve süslüdür; süse ve sanata boğulmuş bu yazılarda amaç anlam değil, gösteriştir.

neşve: Sevinç ve neşe.

nükte: İnce anlamlı, zarif, şakalı söz, espri.

nüzul: Felç, inme.

—R—

rastık: Eskiden kadınların kaşlarını, kimi zaman da saçlarını boyadıkları siyah boya.

rıh: Eskiden mürekkebi kurutmak üzere kâğıdın üzerine serpilten tozumsu bir tür kum. Yazı kuruduktan sonra kâğıt silkelenip rıh yeniden kabına konurdu.

rubâ: Roba da denir. Genel olarak giysi.

rübâb, rebâb: Genel olarak saz, kemençeye benzeyen bir tür çalgı.

S—

Sahib-i imtiyaz: İmtiyaz sahibi. Eskiden bir gazete ya da derginin yayınlanması için, devletten yayınlanma iznini alan ve sonra o gazete ya da derginin bütün haklarını ve sorumluluklarını üstünde taşıyan kişinin sanı.

secî: Düzyazıda cümleler arasında yapılan uyak, kafiye.

sefalet: Sefillik; sefillik, yoksulluk çekme, yoksulluk ve ağır koşullar içinde yaşama, bulunma hali.

selamlık: Eskiden büyük, zengin konaklarındaki erkekler bölümü.

seyrancık: Yazar'ın "küçük bir gezinti" anlamında kullandığı söz.

—Ş—

Şakî: Eşkiya kelimesinin tekili; ancak dilimizde çoğulu tekil anlamına kullanılmaktadır.

şirret: Geçimsiz, huysuz, kavgacı, yaygaracı. Genellikle kadınlar için söylenmiştir.

şuh: Neşeli, hareketli, oynak (kadın).

—T—

tahmis: Gazelin ikişer dizeden oluşan beyitlerini, her beyte üçer dize ekleyerek, beşer dizeye çıkarma. Ayrıca tahmis: kuru-kahve, tahmisçi: kurukahveci, anlamına da gelmektedir. İstanbul-Eminönü'nde Tahmisçi Sokak adlı bir sokak da bulunmaktadır.

Tâlik yazı: (Sondaki k, ka okunur) Arap harfleriyle tablo niteliğinde yazılan güzel bir yazı türü, biçimi.

tasavvut: Musikide: seste perdelene.

tefecî: El altından yüksek faizle borç veren, bunu kendine iş edinen kimse.

telâtin: Bir tür sağlam, yumuşak, hoş kokulu ayakkabı derisi.

tenasüh: Ruh göçü, ruh sıçraması; ölümden sonra bir ruhun yeni ve başka bir bedene geçerek orada yaşamasını sürdürdüğü inancı.

tesdis: Bir gazelin iki dizesine dört dize daha ekleyerek her beyti altı dizeye çıkarma, altılama.

tevcihat: Rütbe, nişan, görev verişler, verilmişler.

—U—

usa vurmak: Uslamlamak, yargıya vurmak, muhakeme etmek.

usul vurmak, tutmak: Alaturka musikide besteyi doğru okumaya çalışmak, ellerle dize vurularak ezgiyi doğru okumak, okutmak.

uyak: Kafiye, kafiye yapmak.

uygu: İki şey arasındaki uygunluk ilgisi, tekabül.

—V—

vaaz: Bir kimsenin, özellikle din üzerine konuşması, öğütü.

vaiz: Vaaz veren, eden kişi.

Veysi: Daha yukarıda adı edilen Nergisî'nin çağdaşı ve her bakımdan onun eşi benzeri şair ve yazar.

—Z—

Zail: Yok olan, ortadan kalkan, giderilmiş.

Zendost: Aşırı kadın düşkünlü.

zevzek: Tatsız, sevimsiz, geveze (kimse).

zılgıt: Çıkışma, azarlama, birisini ağır sözlerle kınama. Ayrıca güneydoğu Anadolu'da kadınların ellerine, ağızlarına hafifçe vurarak —alkışlama anlamında— ardarda çıkardıkları hafif çığlıklara da zılgıt denir.

HALİD ZİYA UŞAKLIĞİL HAYATI

1866 - 1945

Servet-i Fünun romancılarından. İstanbul'da doğdu ve yine bu şehirde öldü. İlk tahsilinden sonra Fatih Askeri Rüştiyesi'ne gitti ve 17 yaşında okuldan ayrıldı. 1884'te «Nevruz» gazetesini, daha sonra «Hizmet» ve «Ahenk» gazetelerini kurdu. İzmir Rüştiyesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı. İdadide Türk edebiyatı dersi okuttu. Reji Müdürlüğü Başkâtibi oldu. Servet-i Fünun dergisine girdi ve en büyük romanları burada yayımlandı. Darülfünunda batı edebiyatı dersleri verdi.

Mabeyin Başkâtibi, Ayan Üyesi oldu. Sessizliği, batı müziğini, kitap okumayı, çiçekleri severdi. Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Arapça ve Farsça bilirdi. Roman, hikâye, tiyatro, mensur şiir, hâtıra, hitabet, edebiyat tarihi, makale türünde eserler verdi. Romanlarında sosyal ve psikolojik konuları işler. Kahramanları gerçek hayattan alınmıştır. 150'den çok hikâyesi vardır. Modern Türk hikâye ve romanının babası sayılır. Çevirileri de vardır.

